

อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมลาดูอิสลาม
คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

ระพีพรรณ มุหะหมัด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

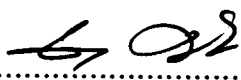
2556

อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัศยิดกมาดูลอิสลาม

คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

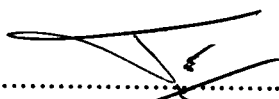
ระพีพรรณ มุหะหมัด

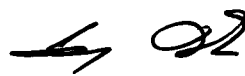
คณะพัฒนาศักยภาพและสิ่งแวดล้อม

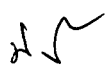
รองศาสตราจารย์..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.จินตนา อมรสงวนสิน)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาค้นคว้าหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร.ไพโรจน์ ภัทรนรากุล)

อาจารย์..........กรรมการ
(ดร.ณัฐวัชร เผ่าภู)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.จินตนา อมรสงวนสิน)

รองศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร.พิชาย รัตนคติถุ ฅ ภูเก็ค)

๖๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร
ชื่อผู้เขียน	นางสาวระพีพรรณ มุหะหมัด
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
ปีการศึกษา	2556

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักศาสนาอิสลามมาใช้ในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษากรณีของชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลามที่ตั้งถิ่นฐานริมคลองแสนแสบ ในเขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ ได้แก่ อิหม่าม (ผู้นำศาสนา) คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สับบุรุษ (สมาชิก) ในมัสยิด) บิหลัน (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน 12 คนและคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆ ละ 1 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชิงพรรณนา (Description Method)

ผลการวิจัย พบว่า ศาสนาอิสลามมีอิทธิพลสูงต่อความเป็นอยู่ของมุสลิม ความศรัทธาต่อพระอัลลอฮ์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเป็นพลังทางสังคมที่ทำให้เกิดความสามัคคี ความผูกพันภายในชุมชนและมีผู้นำศาสนาเป็นบุคคลสำคัญในการประยุกต์ใช้ศาสนาในการรักษาคลองแสนแสบผ่าน การประชาสัมพันธ์เสียงตามสายโดยอิหม่ามวินัย สะมะฮุน เป็นผู้อธิบายให้ความรู้และเชิญชวนให้คนในชุมชนรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเน้นแนวคิดในการพัฒนาตน พัฒนาสังคมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง อันจะนำไปสู่การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศให้เกิดคุณภาพที่จะพัฒนาชีวิตให้ครอบคลุมและสมบูรณ์ในทุกมิติ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลามส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามโดยมีอัลลอฮ์เป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียวทำให้เกิดการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยการปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) 5 ครั้งต่อวันอย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันและแน่นแฟ้น โดยมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติศาสนกิจทำให้ได้พบปะพูดคุย ปรึกษา

แลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ มัสยิดยังเป็นสถาบันที่สำคัญในการปลูกฝังความศรัทธาและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจริยธรรมและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ศักยภาพของอิหม่าม ซึ่งอิหม่ามเป็นผู้นำที่มีบทบาททางสังคม โดยประยุกต์ใช้หลักคำสอนศาสนาจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนา ผู้นำหรืออิหม่ามเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คนในชุมชนเชื่อถือ ไว้วางใจและปฏิบัติตามแบบอย่างผู้นำ ซึ่งผู้นำได้ส่งเสริมและให้ความรู้ อบรมบุคคลากรและคณะกรรมการมัสยิดอยู่ตลอด เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และศักยภาพโดยถ่ายทอดผ่านเสียงตามสายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจอย่างจริงจังในการพัฒนา ทั้งนี้ เพราะชุมชนมีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ มีความใกล้ชิดและผูกพันกับคลองแสนแสบจึงทำให้เกิดจิตสำนึกรักคลองแสนแสบและช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนมัสยิดกมลาตุลอิสลามมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยตัวเอง โดยไม่คาดหวังความช่วยเหลือจากภายนอก จึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพร้อมรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่จะเข้ามาได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ให้ชุมชนประสบความสำเร็จเป็นต้นแบบของชุมชนที่พัฒนาให้แก่ชุมชนอื่นได้

คำสำคัญ : สิ่งแวดล้อม, ผู้นำศาสนา, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ศาสนาอิสลาม

ABSTRACT

Title of Thesis	Islam and Sustainable Development: A Case Study of Masjid Kamalulislam Community, Khlong Saen Saep, Bangkok.
Author	Miss Rapeepan Moohamud
Degree	Master of Science (Environment Management)
Year	2013

The research is a qualitative study, aims to study the application of Islam principle for community and environmental development toward sustainable development. A case study of the research is Masjid Kamalulislam Communities located along Saen Saep canal, Bangkok. Gaining data through observation with participation and in-depth interview with stakeholders compose of religious leaders, Kho Tep (served preach the members in the mosque), Bi Lan (by invitation to Muslim ministry), 12 mosque committee members of the Masjid who are elected and community committee network of 22 communities. Data analysis was carried out by content analysis and description method.

The results showed that Islam had high influence on muslim's living. A faith in God was the most important social forces that caused love and form unity within the community and religious leaders were also an important factor for applying Islam religion to conservation Khlong Saen Saep through public relations by broadcasting. Winai Samaun was a person who gave knowledge and persuasive the local community responsibility which focus on social development and community self-reliance led to a better environment for developing countries. The balance of life and development covered all dimensions for sustainable development.

Most of Masjid Kamalulislam's communities were Muslims and Allah is only their God who lead people perform the same ways as the anchor for the soul. They strictly dla-maht five times a day in order to get the community harmony, and stability. The mosque was a center of community for religious practices in which people in community meet, talk, consult and exchange

their views for prevention and solution. The mosque was an institution to get good faith in the community and encourage people to be ethical and the most important was the potential of EE-Mah who was a leader. They applied the principles of the great religions, the Quran and Al-Hadith for social development. EE-Mah had moral and ethic and so people in the community could trust and follow the exemplary leadership. They always promoted leadership of people, education and training in the mosque. The people in the community learned and development their community through their broadcasting. They were very closed relationship so this made the community strong and did not expect help from others. They could fight and solve their problems by themselves. Then the community was a successful community development model for others.

Keywords : environment , Religion Leader, Sustainable Development, Islam

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ผู้ทรงกรุณา ปราณี ผู้ทรงเมตตาเสมอ ที่ทรงทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งผู้ศึกษาเขียนด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่นเพื่อให้วิทยานิพนธ์สำเร็จอย่างสมบูรณ์ ต้องขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา อมรสงวนสิน เป็นอย่างสูงที่ให้ความกรุณาเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และให้คำปรึกษา แนะนำที่เป็นประโยชน์ คอยห่วงใยติดตามตรวจสอบทุกขั้นตอนที่ทำการศึกษา การใช้ภาษาในการเขียนสำหรับเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แก่ผู้ศึกษา พร้อมกับแนวทางแก้ไขข้อบกพร่อง ทำให้ผู้ศึกษาเกิดแนวคิดในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จได้ด้วยความสำเร็จ จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบคุณผู้นำศาสนาอาจารย์ วินัย สะมะฮูน คอเต็บ บิหลั่นและคณะกรรมการมัสยิดมาลุลอิสลามทั้ง 12 ท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถามข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งเจ้าหน้าที่ประชาชนทุกท่านของชุมชนมัสยิดมาลุลอิสลามที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ได้ให้คำแนะนำช่วยเหลือด้านข้อมูล เอกสาร เกี่ยวกับข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สุดท้ายนี้ต้องขอบคุณครอบครัวของข้าพเจ้าผู้ที่เป็นแรงผลักดันอยู่เบื้องหลัง คอยเป็นกำลังใจให้เสมอ คอยอยู่เคียงข้างกันตลอดมาและเพื่อนๆ ทุกคนที่คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน สนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้มาโดยตลอด จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอพระองค์อัลลอฮ์ทรงตอบรับการทำงานที่ดีของข้าพเจ้าและของท่าน และขอพระองค์ทรงโปรดประทานความเมตตา ปราณีให้ข้าพเจ้าและท่านให้อยู่ในแนวทางอันเที่ยงตรงด้วยเทอญ.....อามีน

ระพีพรรณ มุหะหมัด

พฤษภาคม 2557

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มา	1
1.2 วัตถุประสงค์	5
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.4 ขอบเขตการศึกษา	6
1.5 กรอบแนวคิด	7
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	9
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	11
2.1 แนวคิดศาสนาอิสลาม	11
2.2 แนวคิดอิสลามกับสิ่งแวดล้อม	27
2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน	32
2.4 แนวคิดการพัฒนาชุมชน	38
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	47
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	47
3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	50
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	50

บทที่ 4 ผลการศึกษาบริบทชุมชนมัสยิดกมลาตุลอิสลาม	52
4.1 ประวัติความเป็นมาของมัสยิดกมลาตุลอิสลาม	52
กับความสัมพันธ์ของคลองแสนแสบ	
4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต	57
4.3 สภาพประชากร	58
4.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	58
4.5 ปัญหาของชุมชน	70
4.6 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	72
บทที่ 5 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน	73
5.1 การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย	73
5.2 ด้านสังคม	74
5.3 ด้านเศรษฐกิจ	97
5.4 ด้านสิ่งแวดล้อม	100
บทที่ 6 ผลการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับ	108
การพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็น	
แนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม	
6.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม	109
6.2 ปัญหา อุปสรรค	145
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	148
7.1 สรุป	148
7.2 อภิปรายผล	157
7.3 ข้อเสนอแนะ	162
บรรณานุกรม	163
ภาคผนวก	171
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก	172
ภาคผนวก ข ภาพประกอบ	175
ภาคผนวก ค คำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกและแนวทางการสังเกต	183
ประวัติผู้เขียน	187

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
5.1 ผู้ช่วยคณะกรรมการมัสยิดจำแนกตามตำแหน่ง	77
5.2 สมาชิกศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน	89
5.3 โรงเรียนในเครือมัสยิดกมาลุลอิสลาม	91

[เลขที่ตาราง]	[ชื่อตาราง]	[xxx]
[เลขที่ตาราง]	[ชื่อตาราง]	[xxx]
	[ชื่อตาราง(ต่อ)]	
[เลขที่ตาราง]	[ชื่อตาราง]	[xxx]
	[ชื่อตาราง(ต่อ)]	

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงจุดมุ่งหมายการพัฒนาชุมชน	41
4.1 ภาพต้นตะแบกและปลาพระเทพ	55
4.2 ลำดับการพัฒนาคลองแสนแสบ	56
4.3 แผนภาพมัสยิดกมลาไสย	59
4.4 การปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) อย่างพร้อมเพรียงกัน ของนักเรียน	60
4.5 การแต่งกายของสตรีมุสลิม	61
4.6 การแต่งกายของผู้ชายมุสลิม	61
4.7 ความสัมพันธ์และสภาพภายในชุมชน	62
4.8 การร่วมละหมาดพร้อมกันหลังจากสิ้นสุด การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน	66
4.9 การกวนอาซุรของคนในชุมชน	66
4.10 การแสดงนาเสบและการเล่นเกมมวยไทย	67
4.11 การตั้งถิ่นฐานในอดีต	68
4.12 การตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน	69
4.13 สภาพบ้านเรือนในชุมชนมัสยิดกมลาไสย	69
5.1 โครงสร้างการบริหารมัสยิดกมลาไสย	79
5.2 ปลาที่เลี้ยงอยู่ในกระชังหน้ามัสยิด	81
5.3 การจัดการดูแลของมัสยิดกมลาไสย	90
5.4 แหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมของชุมชนมัสยิดกมลาไสย	92
5.5 ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาคลองแสนแสบจนเกิดการรวม ตัวตั้งเป็นชมรมร่วมใจรักคลองแสนแสบ	101

5.6 สภาพแวดล้อมในมัธยมและโรงเรียน	103
5.7 Model Sustainable Development	107
7.1 สรุปแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการ สิ่งแวดล้อมของชุมชน	152
7.2 สรุปความเชื่อมโยงของผลการศึกษา	161

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มา

ในสองทศวรรษที่ผ่านมาโลกมีการพัฒนาอย่างไม่มีขีดจำกัด ส่งผลให้ประเทศต่างๆ มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยส่งผลให้เกิดการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้เศรษฐกิจของแต่ละประเทศเติบโตเป็นผลให้มนุษย์เกิดความเห็นแก่ตัว แข่งขันกันใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม รวมทั้งการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกทำให้มีการผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจของประเทศเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรมมีการผลิตสินค้ามากเกินไปความต้องการภายในประเทศในช่วงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมจนทำให้หลายประเทศในโลกได้รับผลกระทบพิษและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น องค์การสหประชาชาติจึงได้จัดให้มีการประชุม Earth Summit ที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 เป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม มีการจัดทำแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) โดยเสนอให้ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและไร้ประสิทธิภาพ ให้มีความสมดุลและได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นหนทางที่จะเอาชนะทั้งในเรื่องของความยากจน การทำลายสิ่งแวดล้อมและทุกประเทศต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในระดับโลก (สมพร แสงชัย, 2550: 340)

สำหรับประเทศไทยมีการพัฒนาและขยายตัวอย่างต่อเนื่องตามกระแสยุคโลกาภิวัตน์ เกิดวัฒนธรรมต่างๆ เข้าสู่สังคมไทย ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ในประเทศเปลี่ยนไป สนใจเรื่องส่วนตนเป็นหลักมากกว่าส่วนรวม มนุษย์ต้องการมีอำนาจ ทรัพย์สินเงินทอง การปฏิบัติตนและยึดหลักศีลธรรม จริยธรรมเริ่มให้ความสำคัญน้อยลง ขนบธรรมเนียมประเพณีภูมิปัญญาถูกละเลยจนสูญหายและไม่มีการถ่ายทอดให้คนในยุคต่อไปได้ปฏิบัติ ซึ่งมีโอกาสทำให้เกิดความขัดแย้ง (Conflict) ทางสังคม มีเหตุมาจากความต้องการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญ ความทันสมัย (Modernization) ทำให้ส่งผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจจน

เกิดความไม่เท่าเทียมกัน ได้แก่ ขาดความรู้ความสามารถ ขาดเทคโนโลยีและขาดทุนในการสนับสนุน ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นอุตสาหกรรมเป็นหลักเพื่อสร้างความมั่งคั่ง มั่นคงให้กับประเทศทำให้ประเทศไทยเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนขอบเขตที่ธรรมชาติจะรับได้ จึงทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร สภาพแวดล้อมเป็นพิษและคุณภาพชีวิตของคนในประเทศแย่ลง เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เนื่องจากการให้ความสำคัญกับการพัฒนามากกว่าความยั่งยืน ดังนั้นการบริหารจัดการประเทศให้มีความสมดุลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติควบคู่กับการพัฒนาแบบบูรณาการ แบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศที่สมดุลและยั่งยืน ซึ่งจุดแข็งของสังคม วัฒนธรรมไทยคือระบบเครือญาติในการร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกื้อกูลอาทรต่อกัน มีไมตรีจิต โอบอ้อมอารีและพึ่งพาอาศัยกันในการช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน การพัฒนาจะต้องอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ควบคู่กันไป ซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง จึงจะทำให้มีเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ประสบกับปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ชุมชนนี้อาศัยอยู่ริมคลองแสนแสบ ซึ่งคลองแสนแสบเป็นสายน้ำที่เกี่ยวข้องกับประวัติบรรพชนมุสลิมในยุคต้นโกสินทร์มีความผูกพันและเกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่นในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ชาวมุสลิมจากหัวเมืองมลายูได้ย้ายออกจากชุมชนบ้านครัวและแถบคลองมหานาคในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2380 มาตั้งถิ่นฐานตลอดแนวลำคลองแสนแสบ มีการหักร้างถางป่ารกพงไพรเป็นท้องทุ่งไร่นาและตั้งชุมชน มีการสร้างมัสยิด สุสานและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามก่อตั้งเรียงรายเป็นระยะๆ จำนวนมากตามคลองแสนแสบ (อาลี เสือสมิง: 2554) ซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 เพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง คลองแสนแสบจึงเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากในการคมนาคมขนส่งที่สำคัญของกรุงเทพมหานครตลอดจนการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ โดยเฉพาะการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในอดีต

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองแสนแสบได้รับผลกระทบทางลบจากการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการขยายตัวของเมือง น้ำเสียจากบ้านเรือน ร้านค้าและแหล่งชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่กลายเป็นน้ำทิ้งจากการชำระร่างกายและการชำระชักล้าง ซึ่งประกอบไปด้วยสบู่ ผงซักฟอก เศษอาหาร ไขมันและสิ่งปฏิกูลอื่นๆ ปนเปื้อนไหลลงสู่ลำคลองทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ทำให้ไม่สามารถนำมาบริโภคและอุปโภคได้ ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน นอกจากน้ำในคลองเน่าเสีย มีสีดำและมีกลิ่นเหม็น ยังส่งผลทำให้ระบบนิเวศใน

คลองขาดความสมดุล คุณภาพเสื่อมลงส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลองทั้งด้านสังคมและสุขภาพ ดังนั้น การที่จะให้น้ำในคลองกลับมาใสสะอาด มีทัศนียภาพที่งดงามทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการรักษาฟื้นฟูและดูแล เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งต้องพิจารณาถึงมิติด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป การให้ข้อมูลความรู้ในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสและมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนานตั้งแต่ครั้งในอดีต ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมยังไม่รุนแรงเนื่องจากประชาชนที่อยู่อาศัยยังมีไม่มาก ความเปลี่ยนแปลงทางด้านธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้ธรรมชาติสามารถปรับดุลย์ของตัวเองได้ระบบนิเวศทางธรรมชาติยังมีความสมดุล เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งการพัฒนาที่มีการแข่งขันกันใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปที่ธรรมชาติจะรับได้ จึงเป็นผลให้เกิดปัญหารุนแรงด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น ได้แก่ ปัญหามลภาวะทางน้ำ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ปัญหาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ไม่เหมาะสม ทำให้ที่อยู่อาศัยเกิดการแออัดยัดเยียด ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพจิตและกายของคนในชุมชน การใช้ทรัพยากรผิดประเภทและใช้อย่างฟุ่มเฟือย รวมทั้งปัญหาจากของเหลือทิ้งจากอาคารบ้านเรือน ได้แก่ ขยะมูลฝอย ดังนั้นการพัฒนาในด้านต่างๆส่งผลกระทบต่อทุกคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการรักษาคคลองแสนแสบมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น ควรปลูกจิตสำนึกให้เกิดขึ้นตั้งแต่เยาวชน เพื่อให้มีทัศนคติและพฤติกรรมที่รักษาคคลองแสนแสบอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในท้ายสุด

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีมัสยิดจำนวน 177 มัสยิด มีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 275,165 คน เป็นเพศชายประมาณ 113,243 คน เป็นเพศหญิงประมาณ 161,922 คน มีครอบครัวผู้นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 55,033 ครอบครัว โดยประมาณ (คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร: 2555) ส่วนปี พ.ศ. 2551 กรุงเทพมหานครมีมัสยิดจำนวน 189 มัสยิด มีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 258,185 คน เป็นเพศชายประมาณ 117,275 คน เป็นเพศหญิงประมาณ 140,910 คน มีครอบครัวผู้นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 51,612 ครอบครัว (คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร, 2551 อ้างถึงใน อนุชา หวังภักดี, 2553:45) ศาสนาอิสลามมีมัสยิดเป็นศาสนสถานและมีโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำ มัสยิดเป็นสถาบันที่สำคัญในการปลูกฝังความศรัทธาส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจริยธรรมและเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการปฏิบัติศาสนกิจรวมทั้งเป็นสถานที่ในการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชนทำให้มีการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันโดยมีโต๊ะอิหม่ามทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนและถ่ายทอดคำสอนศาสนาอิสลามซึ่งมาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ซึ่งเป็นแกนหลักในการพัฒนาสังคมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สถาบันศาสนามีส่วน

สำคัญอย่างมาก หากมีการทำงานที่ดีมีประสิทธิภาพจะส่งผลดีที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับระบบอื่นๆ เช่น ครอบครัว สังคม การศึกษา เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้นำสามารถทำให้บริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาที่ไม่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมจนเกินความเป็นจริง แต่เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและความร่วมมือในชุมชนส่งผลให้ชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหากมัสยิดใดมีผู้นำที่ดีมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการพัฒนาคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม จะทำให้มัสยิดนั้นเกิดความรักสามัคคี สนิทฉันท์และปรองดองกัน ในชุมชนย่อมเป็นผลดีต่อชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีเพราะมุ่งที่จะพัฒนาคน พัฒนาสังคมให้มีคุณภาพ ฉะนั้นผู้นำศาสนาจึงได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก มีหน้าที่ให้คำแนะนำ สั่งสอนคนให้เคร่งครัดอยู่ในศาสนาเป็นผู้ให้คำปรึกษาและชี้แนะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามครรลองของศาสนาอิสลามแก่คนในชุมชน

ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามมีหลักศาสนาเป็นแกนนำในการผลักดัน 3 ด้าน เช่น สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สามารถนำชุมชนไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนตามแนวทางของนโยบายท้องถิ่น “การพัฒนาคมน พัฒนาสังคม” โดยมุ่งเน้นคนและสังคมเป็นหลัก การพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมพลังให้ชุมชน เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน คำสอนทางศาสนาอิสลามซึ่งสอนให้รู้จักรักษาความสะอาด จึงเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้าใจเหตุผลและความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเริ่มจากเรื่องใกล้ตัว เช่น การรักษาความสะอาดในชุมชน อาหารการกิน การประกอบอาชีพ ซึ่งผู้นำศาสนาอิสลามมีหน้าที่คอยดูแลชุมชนให้มีความรู้และทำให้คนในชุมชนเกิดสำนึกความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน ในที่สุดจะส่งผลดีต่อชุมชนคือชุมชนจะมีสุขภาพที่ดีและสิ่งแวดล้อมกลับมาสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในการพัฒนาของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม ซึ่งใช้หลักศาสนากับวิทยาศาสตร์บูรณาการร่วมกันเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เนื่องด้วยผู้วิจัยนับถือศาสนาอิสลาม จึงสนใจที่จะศึกษาการนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน 3 ด้าน เช่น สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักศาสนาเป็นตัวผลักดันได้ผลเช่นไรและส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคลองแสนแสบมากน้อยเพียงไรและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างไร โดยปกติแล้วชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามมีการนำหลักศาสนาอิสลามมาปฏิบัติกันเป็นเวลานานในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อความเจริญ ความทันสมัยเข้ามา ทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การยึดถือปฏิบัติอ่อนแอลง ศาสนาสามารถต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอกได้มากน้อยเพียงไร

เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจและกลับมายึดปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดและครบถ้วนในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การนำหลักความรู้ทางศาสนาอิสลามมาใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันสอดคล้องกับด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ซึ่งเป็นพลังทางสังคมของชุมชนมุสลิมที่คนมารวมตัวกันด้วยความเกี่ยวข้องด้านศาสนา ทำให้เกิดความรัก ความผูกพันและผลประโยชน์ร่วมกัน มีความศรัทธาเดียวกันเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีกิจกรรมร่วมกันรู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมแวดล้อม กฎระเบียบของชุมชน การบริหารงานของกลุ่มผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วม โดยการพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกให้สอดคล้องกับความต้องการในท้องถิ่นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาน้ำในคลองแสนแสบ อันจะนำไปสู่การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศให้เกิดคุณภาพที่จะพัฒนาชีวิตให้ครอบคลุมและสมบูรณ์ในทุกมิติ

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนมุสลิมมาตุลีอิสลาม
- 1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทำให้ทราบบริบทของชุมชนมุสลิมมาตุลีอิสลาม ได้แก่ ข้อมูลวัฒนธรรม ความเชื่อ ความผูกพันของคนในชุมชน อาชีพ ปัญหา คลองแสนแสบ ความเป็นอยู่ในชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
- 1.3.2 ใช้เป็นข้อมูลสำหรับเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนอิสลามที่มีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแต่ละชุมชนให้เกิดความยั่งยืน
- 1.3.3 ทำให้ทราบหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับชุมชน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนมัสยิดกมลาตุลอิสลาม มีดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบริบทของชุมชนมัสยิดกมลาตุลอิสลาม แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนและหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากคัมภีร์อัลกุรอาน (คำสอนของพระเจ้า) และอัลหะดีษ (คำสอนของพระศาสดา) ที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนมัสยิดกมลาตุลอิสลาม แขวงทรายกองดินใต้ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

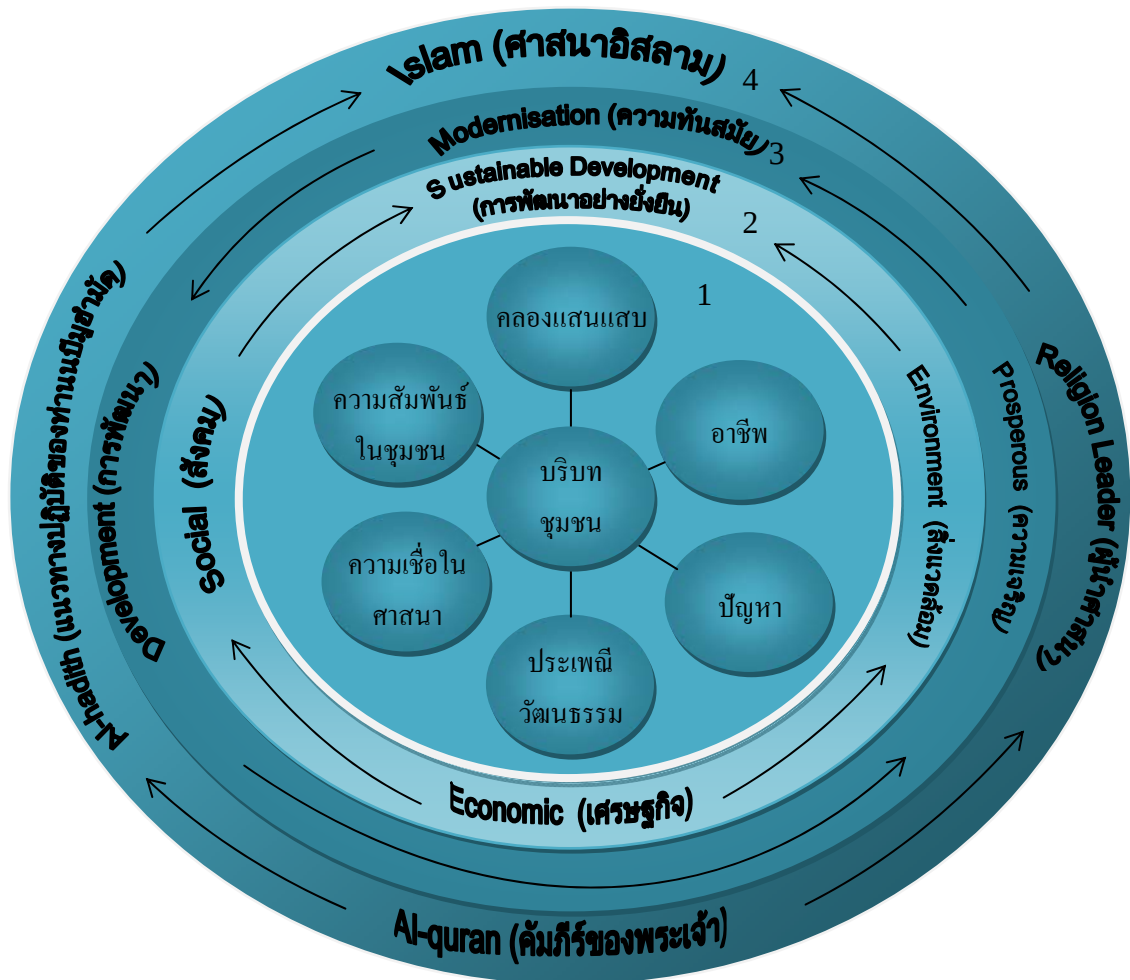
1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำศาสนา คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สับบุรุษ (สมาชิก) ในมัสยิด) บิหลัน (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน 12 คนและคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆละ 1 คน

1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครั้งนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 รวมระยะเวลา 2 เดือน

1.5 กรอบแนวคิด

จากกรอบแนวคิดแสดงให้เห็นถึงแนวทางการศึกษากับความเชื่อมโยงของแต่ละกรอบวงล้อ ดังนี้

กรอบวงล้อที่ 1 บริบทของชุมชน คล่องแสนแสนเป็นสายน้ำสำคัญในการอุปโภคและใช้ในการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ในอดีต (พ.ศ. 2520) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) ภายในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน มีความไว้วางใจเชื่อใจกัน ทำให้ภายในครอบครัวมีความรัก ความเอื้ออาทรและยึดมั่นในศาสนาอย่างเคร่งครัด มีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คืออัลลอฮ์ เชื่อในศาสนทูตที่พระเจ้าอัลลอฮ์ทรงประทานให้เป็นผู้ชี้ทางนำให้กับผู้ที่ศรัทธาและมีมัสยิดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แข็งแกร่ง (กรอบวงล้อที่ 4) นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบวงล้อที่ 2 พัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยศึกษาทั้ง 3 ด้านดังนี้ 1. ด้านเศรษฐกิจ (Economic) ในสมัยก่อนอาชีพที่สำคัญคือเกษตรกรรม การทำนาเพราะเป็นพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเหมาะกับการทำนาและอยู่ใกล้กับคล่องแสนแสน การดำรงชีวิตมีความอุดมสมบูรณ์ กรอบวง

ลือที่ 1) ด้านสังคม (social) คนในชุมชนมีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด 5 ครั้งต่อวัน ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์ และมีการแต่งกายและการปฏิบัติตามประเพณี (กรอบวงลือที่ 4) โดยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมของชุมชนนั่นก็คือความร่วมมือร่วมใจ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 3. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามมีคลองแสนแสบ (กรอบวงลือที่ 1) ซึ่งเป็นคลองที่ใสสะอาดที่ใช้ในการดำรงชีวิต มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ในการบริโภคเป็นแหล่งพึ่งพาของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน

กรอบวงลือที่ 3 การพัฒนา ความเจริญและความทันสมัยสิ่งเหล่านี้ได้เข้ามาในชุมชนเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เริ่มมีจำนวนประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีการสร้างถนนสะพานเพื่อให้เกิดความสะดวกในการเดินทาง จึงทำให้คลองเริ่มหมดความสำคัญ ขาดการดูแลรักษาเต็มไปด้วยผักตบชวา มีการทิ้งของเสียลงคลอง ทำให้สภาพน้ำในคลองเริ่มเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนเริ่มอ่อนแอ ไม่สนใจสิ่งแวดล้อม ความเข้มแข็งในชุมชนน้อยลง ไม่ค่อยเคร่งครัดจริงจัง (กรอบวงลือที่ 1)

กรอบวงลือที่ 4 ศาสนาอิสลาม ผู้นำชุมชน จึงได้นำหลักศาสนาเข้ามากระตุ้น โดยนำคำสั่งของพระเจ้าจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนมีการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น เพื่อไม่ให้คนในชุมชนหลงลืมไปกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเชิญชวนให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังและแข็งขันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อให้เกิดการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน จึงเกิดเป็นพลังขึ้นในชุมชนทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กรอบวงลือที่ 2)

วงลือทุกวงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยองค์ประกอบในวงลือที่ 1 (บริบทของชุมชน) มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีวงลือที่ 4 (ศาสนาอิสลาม) เป็นหัวใจสำคัญในการทำให้ชุมชนมีการพัฒนายั่งยืน (วงลือที่ 2) ภายใต้อุดมการณ์ของการพัฒนา ความเจริญและความทันสมัย (วงลือที่ 3) ที่มีผลต่อบริบทของชุมชน (วงลือที่ 1) ก่อให้เกิดกระบวนการของการพัฒนาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเกิดความเข้มแข็งจากปัจจัยสำคัญในการผลักดันของผู้นำ โดยนำหลักศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การพัฒนาชุมชนมีปัจจัยภายในที่สำคัญ ได้แก่ หลักศาสนา มัสยิด ภาวะผู้นำ ซึ่งผู้นำศาสนาหรืออิหม่าม เป็นผู้มีความรู้ จริยธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีจนได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจ โดยพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือนและระดับชุมชนตามนโยบายท้องถิ่น “พัฒนาตน พัฒนาสังคม” ได้รับการร่วมมืออย่างดีจากคนในชุมชน โดยใช้อำนาจและศักยภาพของความ

เป็นผู้นำที่คนในชุมชนให้ความศรัทธา เชื่อถือและการยอมรับจากคนในชุมชนมาเป็นแรงผลักดันในการพัฒนา โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายให้ความรู้เรื่องหลักปรัชญาศาสนาและการดำรงชีวิตให้เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายทุกวันอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดการซึมซับและเกิดการยอมรับตามมาทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี ช่วยกันดูแลรักษาท้องถิ่นของตนสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 บริบทของชุมชน หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน สภาพความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสัมพันธ์ อาชีพ ปัญหา คลองแสนแสบ

1.6.2 การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาแบบองค์รวมให้เกิดความสมดุลทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจให้สมบูรณ์เข้าด้วยกัน โดยใช้มนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนา ซึ่งเน้นที่พัฒนาคนเป็นอันดับแรก ตามนโยบายท้องถิ่น “พัฒนาคน พัฒนาสังคม” ซึ่งเริ่มที่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

1.6.3 สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง การที่คณะกรรมการมัตยิดดำเนินการพัฒนาชุมชนโดยดูแลกิจกรรมและรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม มลภาวะและการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้คนในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์

1.6.4 เศรษฐกิจ (Economic) สมัยก่อนอาชีพหลักของคนในชุมชนคือเกษตรกรรม แต่ต่อมาคนในชุมชนส่วนใหญ่เริ่มหันมาทำอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงแพะ เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาในกระชัง ส่วนคนรุ่นใหม่ในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นรับจ้าง ค้าขาย ครูสามัญ ครูสอนศาสนา ลูกจ้างบริษัทเอกชน รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

1.6.5 สังคม (Social) มีความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับธรรมชาติและคลองแสนแสบ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างเครือญาติ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โอปป้าอมอริ มีความสามัคคีกันอย่างเข้มแข็งภายในชุมชน และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการมัตยิดทั้งในด้านครอบครัว สังคมภายในและสังคมภายนอกมัตยิด

1.6.6 ความทันสมัย (Modernisation) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้งจากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง ซึ่งมีแนวคิดและการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

1.6.7 ความเจริญ (Prosperous) มีถนนตัดผ่าน จึงทำให้คนส่วนใหญ่หันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางสัญจร มีการใช้รถยนต์แทนเรือกันมากขึ้น มีไฟฟ้า น้ำประปาเข้าถึงทุกหลังคาเรือน

1.6.8 การพัฒนาชุมชน (Development Community) หมายถึง บทบาทของผู้นำศาสนาอิสลาม (คณะกรรมการมัสยิด) ในการบริหารพัฒนาโดยมุ่งส่งเสริมสนับสนุนเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การปรับปรุงความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยให้ดีขึ้น มีความเสมอภาคและยุติธรรมในการพัฒนาจนพ้นจากความยากจน ความไม่รู้ มีการพึ่งพาและเกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อระบบความเป็นอยู่ ค่านิยมและการกระจายโอกาสที่ดีขึ้นของบุคคล

1.6.9 ศาสนาอิสลาม (Islam) หมายถึง ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลลอฮ์ โดยมีท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาและเป็นผู้ประกาศศาสนา สาวกของศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม ศาสนาอิสลามจะเผยแผ่ศาสนา โดยอิหม่ามเป็นเพียงผู้นำในการน้อมการพระเจ้าเท่านั้น

1.6.10 อัลกุรอาน (Al-Quran) หมายถึง คัมภีร์ที่พระเจ้า (อัลลอฮ์) ได้ประทานมาให้แก่ท่านศาสดาท่าน นบีมุฮัมมัด เป็นบทบัญญัติที่ทุกคนต้องน้อมรับปฏิบัติตาม ซึ่งการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานทำให้จิตใจสงบสุขและมีภาคผลมหาศาล

1.6.11 อัลหะดีษ (Al-Hadith) หมายถึง การกระทำหรือการพูดของท่านนบีมุฮัมมัด การปฏิบัติตนของท่านเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องให้มนุษย์ปฏิบัติตาม

1.6.12 ผู้นำศาสนาอิสลาม (Religion Leader) หมายถึง ผู้นำศาสนา - ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกให้มาดำรงตำแหน่งเป็นอิหม่าม บิหลั่น คอเต็บ อิหม่าม-บุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นอิหม่ามประจำมัสยิด คอเต็บ-ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด บิหลั่น-ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา คณะกรรมการมัสยิด-ผู้ได้รับเลือกตั้งจากอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น เพื่อมาดำรงตำแหน่งบริหารกิจการมัสยิด

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ศึกษาเกี่ยวกับอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมลาไสยอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและหนังสือวิชาการ ต่างๆ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยเรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดศาสนาอิสลาม
- 2.2 แนวคิดอิสลามกับสิ่งแวดล้อม
- 2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2.4 แนวคิดการพัฒนาชุมชน
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดศาสนาอิสลาม

2.1.1 ความหมายของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีผู้ให้ความหมายศาสนาอิสลาม ไว้ดังนี้

คำว่า “อิสลาม” มาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับคือ ช.ล.ม. ส่วนใหญ่หมายถึงสันติ ความบริสุทธิ์ การนอบน้อมและการเชื่อฟัง อิสลามในทัศนะของศาสนา หมายถึง การนอบน้อมต่อความปรารถนาของพระเจ้า (อัลลอฮ์) และการเชื่อฟังกฎหมายของพระองค์ เท่านั้นที่จะได้รับความสันติอย่างแท้จริงและจะได้รับความบริสุทธิ์ตลอดไป คำว่า “อัลลอฮ์” ในศาสนาอิสลามมีความหมายสำคัญมาก เพราะแสดงถึงความเป็นเอกะและเป็นผู้ทรงนิรันดร์ ผู้ทรงสร้างจักรวาล ผู้ทรงอภิบาลและเป็นจอมราชัน บทที่มีอรรถาธิบายในอิสลามคือการศรัทธาพระเจ้าอื่นนอกจากอัลลอฮ์ (ฮัมมุดะฮ์ อับดุลอาญีย์และอับดุลเลาะ อับรู, 2542: 14-18)

ศาสนาอิสลาม คือ การยอมรับและปฏิบัติตามโอวาท คำสอนของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งพระองค์ทรงเปิดเผยต่อศาสนทูตองค์สุดท้ายของพระองค์ นั่นคือ นบีมุฮัมมัด นั่นเอง (อับดุลเราะหฺมาน บิน อับดุลกะรีม อัลชีหะฮฺและอับนุรอมลี ยูนูส, 2553)

อิสลาม คือ ศาสนาที่อัลลอฮ์ ได้ประทานมาเป็นแบบอย่างแก่นมนุษย์ชาติ เป็นหลักประกันให้ความผาสุกแก่ปัจเจกและส่วนรวม ทั้งทางสังขารและวิญญาณ ทางวัตถุและจิตใจ ตลอดจนโลกนี้และโลกหน้า (อะหมัด อัซฮาร์ บาซิริ, 2545:17 อ้างถึงในอุษณีย์ นรสีม, 2550: 12)

อิสลาม คือ ศาสนาที่ถูกกำหนดโดยพระผู้เป็นเจ้า ผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งอื่นๆทั้งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม พระองค์ทรงกำหนดให้สรรพสิ่งทุกอย่างในโลกดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่พระองค์ได้ทรงกำหนดไว้และพระองค์เป็นผู้ทรงควบคุมดูแลสิ่งต่างๆเหล่านั้นให้เป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ (มยุรา วงษ์สันต์, 2546: 13)

ศาสนาอิสลาม ถูกนำมาเผยแพร่ โดยผ่านท่านศาสดามุฮัมมัด ในฐานะศาสนทูตแห่งพระผู้เป็นเจ้า โดยมีคัมภีร์อัลกุรอาน (คำรัสของพระผู้เป็นเจ้า) เป็นตัวบทในการเผยแพร่ พื้นฐานของอิสลามและความรู้จึงถูกกล่าวเอาไว้ในคัมภีร์ดังกล่าว อัลกุรอานจึงเป็นทั้งคำรัสแห่งพระผู้เป็นเจ้า เป็นสิ่งยืนยันการเป็นศาสนทูตของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นคำสอนและกฎหมายในการปกครองสังคมมนุษย์ในเวลาเดียวกัน ศาสนาอิสลาม จึงไม่ใช่สายใยที่เชื่อมระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าเพียงอย่างเดียว แต่เชื่อมมนุษย์และสังคมกับพระผู้เป็นเจ้าเข้าไว้ด้วยกันอย่างสนิทแนบแน่น คำสอนของอิสลามจึงครอบคลุมในทุกแง่มุมทั้งเรื่องศาสนจักรและอาณาจักร หมายความว่าอิสลามไม่แยกศาสนาออกจากการเมือง ซึ่งเมื่อใดที่ทั้งสองแยกออกจากกัน สังคมก็จะพบกับความวิบัติทันที ด้วยเหตุนี้ พระผู้เป็นเจ้าจึงเรียกอิสลามว่า เป็นศาสนาแห่งธรรมชาติและเรียกร้องให้ทุกคนรักษารัศมีของความเป็นมนุษย์ให้มีชีวิตชีวาเสมอ (มุฮัมมัด ฮูเซน ญะาะบาญะาะบาอียฺ, 2547: 24-25)

อัลลามะฮฺ เชค มุฮัมมัด ศอลิห์ อัล ฮุซัยมิน (2552: 9-10) อิสลามนั้นเหมาะสมที่สุดสำหรับทุกกาลเวลาสถานที่และทุกประชาชาตินั้นคือ ผู้ใดได้ยึดมั่นจะไม่ขัดต่อผลประโยชน์ส่วนร่วมของประชาชาตินั้นๆ อิสลามมีความเที่ยงธรรม ยุติธรรมและถูกต้อง อิสลามจะไม่ยอมจำนนหรืออ่อนข้อให้กับความอยุติธรรม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ทรงธรรม ซึ่งพระอัลลอฮ์ทรงประกันสิทธิและสัญญาว่าจะช่วยเหลือแก่ผู้ใดก็ตามที่ยึดถือและปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ พระองค์จะทรงยกย่องผู้ศรัทธาเหนือกว่าและดีเด่นกว่าผู้ปฏิเสธศรัทธา ดังทรงตรัสว่า

ความว่า “พระองค์คือผู้ทรงส่งเราะซูลของพระองค์ด้วยการชี้แนวทางและศาสนาแห่งสังขารเพื่อพระองค์จะทรงให้ศาสนาอิสลามอยู่บนเนื้อศาสนาทั้งมวล แม้ว่าบรรดาผู้ตั้งภาคีจะเกลียดชังก็ตาม” (อัลศ็อฟ 9)

ซูฟอัม อุษมาน (2548: 12-13) อิสลาม คือศาสนาที่เชื่อในศาสน์แห่งพระผู้เป็นเจ้า (ชาวมุสลิมเรียกว่า อัลลอฮ์) หลักคำสอนและบทบัญญัติทุกประการในอิสลามล้วนได้รับมาจากพระคำรัสแห่งพระผู้เป็นเจ้า ผ่านศาสนทูตของพระองค์ โดยมีลาอิกะฮ์ญิบรีล (ซึ่งอาจจะเรียกว่าเทวทูต) เป็นสื่อที่นำคำสอนต่างๆ จากพระผู้เป็นเจ้าให้แก่ท่านศาสนทูตอีกทอดหนึ่ง ในคำสอนแห่งพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ได้เปิดเผยว่าเราทุกคนเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ให้บังเกิดขึ้น เพื่ออยู่ในฐานะบ่าวที่มีหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือการเคารพภักดีแด่พระองค์เพียงผู้เดียว

ความว่า “และข้า (อัลลอฮ์) มิได้ให้บังเกิดมวลมนุษยมาเพื่อการใด เว้นแต่เพื่อให้พวกเขาอิบาดะฮ์ (ทำหน้าที่เป็นบ่าว) ต่อข้า” (อัลกุรอาน 51: 56)

ไม่ใช่สาระสำคัญสำหรับมนุษย์ที่ต้องรู้ว่าพระผู้เป็นเจ้าประสงค์อันใดที่ทรงกำหนดให้มีสิ่งถูกสร้างทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ด้วย เพราะพระองค์ไม่ได้เปิดเผยให้เราทราบ แต่สิ่งที่สำคัญคือ เมื่อเรากำหนดมาเป็นมนุษย์แล้ว จำเป็นที่เราต้องปฏิบัติหน้าที่เยี่ยงผู้ถูกสร้างให้ดีที่สุด มิเช่นนั้นแล้วการมีชีวิตก็ไม่มีค่าใดๆ สำหรับเราอัลกุรอานระบุว่า

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) แท้จริงการมาฆของฉันทันการเชือดพลีของฉันทัน ชีวิตและความตายของฉันทัน ล้วนเพื่ออัลลอฮ์ผู้เป็นเจ้าแห่งจักรวาลทั้งมวล ไม่มีการตั้งภาคีใดๆ ต่อพระองค์ และสิ่งนั้นคือสิ่งที่ฉันทันถูกบัญชา และฉันทันคือผู้แรกในบรรดาผู้มอบตน (เป็นมุสลิม)” (อัลกุรอาน 6 : 162-163)

การมีชีวิตของมนุษย์ต้องอยู่ภายใต้กรอบวิถีที่พระผู้เป็นเจ้าบัญญัติไว้ เพราะพระองค์เป็นผู้ให้บังเกิด เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นผู้ที่จะเอาชีวิตคืน พระองค์จึงเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดว่า อันใดคือวิถีที่เหมาะสมและคู่ควรแก่การดำเนินชีวิตของสิ่งที่พระองค์สร้างขึ้นมาอัลกุรอานได้บันทึกว่า

ความว่า “และนี่คือเส้นทางของข้าที่เที่ยงตรง ดังนั้นสุเจ้าจงตามมันเถิด และอย่าได้ตามเส้นทางอื่น เพราะมันจะทำให้สุเจ้าแตกออกไปจากเส้นทาง (อันเที่ยงตรง) นั้น” (อัลกุรอาน 6 : 153)

อิสลามคือ ศาสนาของอัลลอฮ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้และทางนำจากพระองค์ บทปฐมโองการของอัลกุรอานซึ่งมีจำนวน 5 โองการ ที่อัลลอฮ์ประทานแก่ณบีมุฮัมมัด เริ่มต้นด้วยประโยคว่า “จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้าผู้ทรงสร้าง” โดยมีการทวนซ้ำคำว่าอ่าน จำนวน 2 ครั้ง และมีการทวนซ้ำคำว่า สอน/ให้ความรู้ จำนวน 2 ครั้ง เช่นเดียวกัน อันแสดงถึงการให้ความสำคัญของอิสลามต่อความรู้และกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง (มัสตัน มาหะมะ, 2552: 16)

สรุป ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติศาสนกิจเหมือนกันหมด ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลลอฮ์ โดยมีท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดาและเป็นผู้ประกาศศาสนา ส่วนอิหม่ามเป็นเพียงผู้นำในการนบัสการพระเจ้าเท่านั้น ทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในอิสลาม ทำให้เกิดความสันติกับตนเองและสังคม เกิดความสามัคคีที่ดีกับพวกพ้องเดียวกันและที่แตกต่างกัน ให้มีความกลมกลืน สามารถอาศัยอยู่ในสังคมร่วมกันได้ เกิดความปรารถนาดีและความสำนึก ทำให้มนุษย์ได้พบกับสันติภาพทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

2.1.2 หลักศรัทธาของอิสลาม

หลักการของศาสนาแบ่งออกได้ 2 ประการ คือ ภาคปฏิบัติและภาคศรัทธา (ปริญญะ อัสมาแอลและคณะ, 2540: 6-8)

2.1.2.1 ภาคปฏิบัติหรือเรียกว่า “รูกอนอิสลาม” มี 5 ประการ ดังนี้

1) การปฏิญาณตน โดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าแท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์องค์เดียวและท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์” ซึ่งเป็นการยอมรับว่าอัลลอฮ์เป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียวและยอมรับว่าท่านนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูต เป็นคำปฏิญาณที่มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติในสิ่งที่อัลลอฮ์และศาสนทูตใช้ และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่อัลลอฮ์และศาสนทูตทรงห้าม

2) การละหมาด คือการเข้าเฝ้าพระเจ้าทั้งร่างกายและจิตใจที่สงบ การสรรเสริญและการวิงวอน เป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดถือว่าเป็นข้อบังคับที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เริ่มตั้งแต่บรรลุนิติภาวะเพื่อแสดงออกซึ่งความยำเกรงในพระองค์ โดยละหมาดวันละ 5 เวลา/ครั้ง และละหมาดรวมกันในตอนบ่ายของวันศุกร์ ได้แก่

(1) ละหมาดซุบฮ์ เวลาก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เริ่มตั้งแต่แสงอรุณขึ้น จนกระทั่งดวงอาทิตย์ขึ้น

(2) ละหมาดซุฮร์ เวลากลางวัน เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวันตก จนกระทั่งเงาของสิ่งเท่าตัวของมัน

(3) ละหมาดอัสร์ เวลาบ่าย เริ่มตั้งแต่เงาของสิ่งเท่าตัวของมัน จนกระทั่งดวงอาทิตย์ตก

(4) ละหมาดมักริบ เวลาพลบค่ำ เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตก จนกระทั่งหมดแสงอาทิตย์หมด

(5) ละหมาดอิซาอ์ เวลากลางคืน เริ่มตั้งแต่หมดแสงอาทิตย์ที่ขอบฟ้า จนกระทั่งแสงอรุณของอีกวันปรากฏขึ้น

(6) การละหมาดวันศุกร์ เป็นข้อบังคับให้มุสลิมละหมาดพร้อมกันช่วยพัฒนาความคิด ฟันฟุจิตใจให้มนุษย์รู้สึกสำนึกต่อสิ่งที่ได้ปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์อยู่ในหนทางที่ถูกต้อง เตือนใจให้รำลึกถึงพระเจ้า ในทุกๆ สัปดาห์วันศุกร์ ซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษ ดังนี้ (ฮัมมุดะฮ์ อับดุลอาญีย์และอับดุลเลาะ อับรู, 2542: 98)

6.1 เป็นเวลาที่พระเจ้าได้กำหนดให้มุสลิมแสดงความภักดีต่อพระองค์ร่วมกัน

6.2 เป็นการนัดหมายกันเพื่อจะได้ใคร่ครวญถึงเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณของตนในสัปดาห์ที่ผ่านมาและเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับสัปดาห์ที่กำลังจะมาถึง เหมือนกับคนที่กำลังดำเนินอยู่ในธุรกิจต่างๆ

6.3 เป็นการชุมนุมบรรดามุสลิมในอันที่จะสร้างความมั่นใจแก่ตัวเองและยืนยันหยัดพันระผูกพันทางศาสนาตลอดจนความมั่นคงทางสังคม บนรากฐานของศีลธรรมและจิตวิญญาณ

6.4 เป็นการแสดงให้เห็นว่ามุสลิมให้ความสำคัญอย่างไรกับการเชิญชวนของพระเจ้าที่อยู่นอกเหนือสิ่งอื่นใดทั้งปวง

3) การถือศีลอด การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เพื่อให้มนุษย์ผู้ศรัทธามีความยำเกรงพระเจ้า (อัลลอฮ์) ปลุกฝังความอดทน ไม่เห็นแก่ตัว ความซื่อสัตย์และให้มีจิตใจที่รู้จักเสียสละ รู้จักปรับสภาพร่างกายตัวเอง นอกจากนี้การถือศีลอดยังฝึกให้มนุษย์มีระเบียบวินัย ความอดทนทั้งร่างกายและจิตใจ อดทนต่อความหิว อดทนในอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ และกระตุ้นให้มนุษย์มีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคม ความเท่าเทียมกัน ความเป็นพี่น้องกัน ตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนถึงพระอาทิตย์ตกดินเป็นเวลา 1 เดือน ในเดือนรอมฎอน (เดือน 9 ทางจันทรคติของอิสลาม) โดยงดเว้นการบริโภคอาหาร น้ำดื่ม และร่วมประเวณี ซึ่งการถือศีลอดเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่อายุครบ 15 ปีขึ้นไป จะต้องปฏิบัติ แต่มีข้อยกเว้นสำหรับหญิงที่มีรอบเดือนและหลังคลอด บุคคลในระหว่างเดินทาง หญิงมีครรภ์ แม่ลูกอ่อน บุคคลที่มีสุขภาพไม่ปกติ มีโรคภัย คนชราและบุคคลที่ทำงานหนัก สำหรับคนที่ถือศีลอดในเดือนรอมฎอนไม่ได้จะต้องชดเชยวันที่ขาดให้ครบถ้วนในภายหลัง

4) การบริจาคชะกาต เป็นข้อกำหนดที่พระเจ้าประทานแก่มุสลิมที่มีทรัพย์สินเงินทองครบจำนวนที่กำหนดจ่ายให้แก่ผู้มีสิทธิรับตามอัตรา อาจเปรียบเทียบกับได้กับภาษีหรือการเก็บภาษี 1 ใน 10 ของรายได้ การจ่ายชะกาตสำหรับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ครบ

จำนวนและครบรอบปี โดยการจ่ายชะกาดมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน ยากจน ขัดสนในสังคมให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อิสลามถือว่าจำนวนทรัพย์สินที่ถูกจ่ายเป็นทานชะกาดนั้น ยังความจำเริญงอกเงยให้แก่ทรัพย์สินที่เหลือและเป็นการชำระกิเลสของผู้บริจาคอีก นอกจากนี้ยังทำให้มนุษย์ไม่เห็นแก่ตัว ละโมภจนทำให้เกิดความแตกร้างในสังคมและปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้มีสิทธิในการรับชะกาดก็จะมีความรู้สึกมั่นคงและมีส่วนร่วมในสังคม

5) การบำเพ็ญฮัจญ์ การประกอบพิธีฮัจญ์ ณ บัยตุลลอฮ์ แห่งนครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย สำหรับผู้ที่มีความสามารถเดินทางไปได้ทั้งสภาพร่างกาย จิตใจที่สมบูรณ์ฐานะทางการเงิน เมื่ออายุครบเกณฑ์ที่มีความรับผิดชอบได้จะต้องไปทำฮัจญ์อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต อันเป็นการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันของพี่น้องมุสลิมทั่วโลก ในพิธีกรรมยังช่วยขัดเกลาจิตใจทั้งกาย วาจา ใจ และเป็นการสะสมความดีเพิ่มขึ้นใหม่

ฮัจญ์ = การมุ่งสู่หรือการไปเยือนบัยตุลละหะกะบะห์ ณ นครมักกะห์ เพื่อประกอบศาสนกิจตามขั้นตอนปฏิบัติตามระยะเวลาที่กำหนด

อุมเราะห์ = การเดินทางไปเยือนบัยตุลละหะ เพื่อประกอบศาสนกิจโดยไม่กำหนดระยะเวลา

ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์ นับเป็นผู้น้อมยอมจำนนต่อพระองค์อย่างสิ้นเชิง ต้องละทิ้งครอบครัว บ้านเรือน สถานภาพและอิทธิฤทธิ์ต่างๆเป็นการทดสอบคุณธรรมความอดทนความเสียสละและทดสอบการบริหารเงินที่พระองค์ฝากไว้แก่มุสลิมทุกคน

พิธีการฮัจญ์ แสดงถึงเอกภาพและพลังอำนาจของพระองค์ เป็นจุดศูนย์รวมแห่งจิตใจของมวลมุสลิมทั่วโลก ที่แต่งกายและมีพฤติกรรมเหมือนกันอย่างพร้อมเพรียง

2.1.2.2 ภาคศรัทธาหรือเรียกว่า “รูกันอิหม่าม” มี 6 ประการ ดังนี้ (ฮัมมุดะฮ์ อับดุลอาญี และอับดุลละฮ์ อับรู, 2542: 19-23)

1) ศรัทธาในพระผู้ทรงเอกะ (อัลลอฮ์) ผู้ทรงยิ่งใหญ่และอมตะ ผู้ทรงไม่มีที่สิ้นสุดและผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงกรุณาและเมตตาเสมอ ผู้ทรงสร้างและประทานเครื่องยังชีพทุกสิ่งอย่างด้วยอำนาจของพระองค์เพียงผู้เดียว เป็นผู้สร้างจักรวาลและเป็นผู้บริหารควบคุมอย่างมีระบบ

2) ศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต โดยปราศจากการแบ่งแยกกัน ทุกชาติเป็นที่รู้จักกันดีจะต้องมีผู้ตักเตือนหรือศาสนทูตจากพระเจ้า บรรดาศาสนาทูตเหล่านี้เป็นครูที่ยิ่งใหญ่ สอนในเรื่องดีงามและต่อสู้เพื่อความถูกต้อง พระเจ้าได้เลือกเฟ้นท่านเหล่านั้นเพื่อสั่งสอนมนุษย์และเผยแพร่วิทยาการของพระองค์ ข่าวสารและศาสนาที่ท่านเหล่านั้นนำมาเผยแพร่นั้นคืออิสลาม เพราะมาจากแหล่งเดียวกันคือมาจากพระเจ้า ทั้งนี้เพื่อตอบสนองจุดประสงค์เดียวกัน นั่นคือเพื่อนำมนุษย์สู่วิถีทางที่เที่ยงตรงของพระเจ้า

3) ศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ต่างๆ คือ หลักธรรมของพระเจ้าเพื่อชี้ทางสว่างแก่ประชาชาติของเขาสู่วิถีทางอันเที่ยงตรง อัลกุรอานจึงถูกประทานแก่มุสลิมเพื่อเป็นมาตรฐานหรือหลักการในการชี้นำคัมภีร์อื่นๆ ทั้งหมด อิสลามถือว่าคัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุดคือ อัลกุรอาน ซึ่งได้ถูกประกาศใช้ต่อมวลมนุษยชาติ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความสันติสุขแก่มวลมนุษยทุกคน อะไรก็ตามที่สอดคล้องกับอัลกุรอานจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความถูกต้องจากพระเจ้าและอะไรก็ตามที่แตกต่างไปจากอัลกุรอานจะถูกปฏิเสธและงดใช้

4) ศรัทธาในบรรดามาลาอิกะฮ์ (ทูตสวรรค์) ของพระเจ้า มลาอิกะฮ์เหล่านั้นคือวิญญาณบริสุทธิ์เป็นชีวิตที่วิเศษ ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับศาสดา ธรรมชาติของเขาไม่จำเป็นต้องอาศัยอาหาร น้ำหรือการหลับนอน ไม่มีความต้องการทางสังขารหรือความจำเป็นทางด้านวัตถุ เขาใช้เวลาในการภักดีต่อพระเจ้าทั้งกลางวันกลางคืน มลาอิกะฮ์มีจำนวนมากและต่างก็มีหน้าที่เป็นการเฉพาะตน เราไม่อาจเห็นมลาอิกะฮ์เหล่านั้นด้วยตาของเราและก็ไม่จำเป็นที่เราจะปฏิเสธความมีอยู่จริงของท่าน มีหลายสิ่งหลายอย่างในโลกนี้ที่เราไม่อาจมองเห็นด้วยตาหรือสัมผัสด้วยความรู้สึก แต่เรายังเชื่อถือการปรากฏอยู่ของมัน มีบางอย่างที่เราไม่เคยเห็น เช่น ก๊าซและอากาศธาตุ ซึ่งเราไม่อาจมองด้วยตาเปล่า ดั้ม สัมผัสหรือได้ยินได้ แต่เราก็มองเห็นถึงการมีอยู่จริง การศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์ที่ได้รับจากหลักการของอิสลามนั้นคือความรู้ความแท้จริงมิใช่จะจำกัดเพียงความรู้ทางด้านความรู้สึกหรือประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

5) ศรัทธาในวันสุดท้ายแห่งการตัดสิน โลกนี้จะถึงจุดจบ ณ วันหนึ่ง ผู้ที่ตายไปแล้วจะฟื้นขึ้นมาเพื่อรับการพิพากษาครั้งสุดท้าย สิ่งที่เราได้ปฏิบัติทุกอย่างในโลกนี้ ทุกการเคลื่อนไหว ทุกเจตนากรรม ทุกความคิดและทุกคำพูด จะถูกรักษาในบันทึกอย่างละเอียด จะถูกนำมาตีแผ่ ณ วันแห่งการตัดสิน ผู้ใดที่ทำความดีงามก็จะได้รับการเชิดเชิญให้เข้าสวรรค์ของพระเจ้าอย่างอบอุ่น ผู้ที่ทำความเลวร้ายจะถูกลงโทษและโยนลงไปในไฟนรกนั่นคือวันแห่งความยุติธรรมและเป็นวันชี้ขาดครั้งสุดท้ายในทุกกิจกรรมของมนุษย์

6) ศรัทธาต่อการกำหนดสถานะของอัลลอฮ์ อำนาจวางแผนและบริหารไปตามแผนการของพระองค์ พระองค์ทรงคุ้มครองอย่างเต็มที่เหนือสรรพสิ่งที่พระองค์บังเกิด พระองค์ทรงปรีชาญาณและทรงรักใคร่ อะไรก็ตามที่พระองค์ทรงปฏิบัติก็ย่อมมีเจตนาที่ดีและความหมาย การที่มนุษย์ได้กระทำความดี ความชั่วนั้น อัลลอฮ์ ไม่ได้เป็นผู้ลิขิต พระองค์ทรงให้มนุษย์ได้คิด ตัดสินใจเอง ว่าสิ่งไหนดีไม่ดีขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ เหตุการณ์ในปัจจุบันต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็เกิดจากสิ่งที่มนุษย์ได้เลือก ตัดสินใจที่จะทำ เช่น ปัญหาบ้านเมือง เศรษฐกิจ ความวุ่นวายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำไว้

อัลลามะฮ์ เชค มุฮัมมัด ศอลิห์ อัล สุชัยมีน (2552: 11) ศาสนาอิสลาม ประกอบด้วยหลักการ ศรัทธา (อะกีดะฮ์) หลักกฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่สมบูรณ์ ดังนี้

- 1) บทบัญญัติในเรื่องหลักเอกภาพ (เตาฮีด) ห้ามการตั้งภาคี (ชirik)
- 2) บทบัญญัติในเรื่องความสัจจะ ห้ามพูดเท็จ พูดโกหก
- 3) บทบัญญัติในเรื่องความยุติธรรม ห้ามการคดโกง นอญ
- 4) บทบัญญัติในเรื่องความซื่อสัตย์ ห้ามการบิดพลิ้ว
- 5) บทบัญญัติในเรื่องความซื่อสัตย์ต่อสัญญา ห้ามการทุจริตคดโกง
- 6) บทบัญญัติในเรื่องการทำความดีต่อบิดา มารดา ห้ามการนรคุณ
- 7) บทบัญญัติในเรื่องความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ห้ามการตัดญาติขาดมิตร
- 8) บทบัญญัติในเรื่องอหยาศัยไมตรีที่ดีงาม ห้ามกระทำความเลวทราม

ศาสนาอิสลามบัญญัติไว้ในเรื่องคุณธรรมจรรยาบรรณที่พึงมีและห้ามการกระทำสิ่งที่ไม่ดีชั่วเลวทรามทั้งหลาย อิสลามใช้ให้กระทำและส่งเสริมให้ปฏิบัติความดีงามทุกประการ ดังพระองค์ทรงตรัสที่ว่า

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดี และการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิด และให้ละเว้นการทำลามก และการชั่วช้า และการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้า เพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก” (อัลนะหล์:

90)

การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ประกอบด้วยหลัก 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก

การศรัทธามั่นในการมีอยู่ของอัลลอฮ์และบรรดาสิ่งที่ทำให้เชื่อมั่นถึงการมีอยู่ คือ ธรรมชาติ ความคิด กฎหมายชะรีอะฮ์ (บัญญัติศาสนา) และความรู้สึกหรือประสาทสัมผัสทั้งห้า

ประการที่สอง

การศรัทธาต่อการเป็นผู้อภิบาลของอัลลอฮ์ คือพระองค์เป็นพระผู้ทรงอภิบาลไม่มีหุ้นส่วนใดๆ ปราศจากผู้ช่วยเหลือ ไม่มีเจ้าผู้ครอบครองอื่นใดนอกจากพระองค์ไม่มีกิจการใดๆ นอกจากเป็นของพระองค์ ดังพระราชดำรัสที่ว่า

ความว่า “.....พึงรู้เถิดว่าการสร้างและกิจการทั้งหลายนั้น เป็นสิทธิของพระองค์เท่านั้น มหาบริสุทธิ์ อัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสากลโลก” (อัล อะรอฟ 54)

ความว่า “นั่นคืออัลลอฮ์ พระเจ้าของพวกเจ้า อำนาจการปกครองทั้งหมด เป็นสิทธิของพระองค์ และสิ่งที่พวกเจ้าวิงวอนขออื่นจากพระองค์นั้น พวกมันมิได้ครอบครองสิ่งใด แม้แต่เยื่อบางหุ้มเมล็ดอินทผลัม” (ฟาฏีร 13)

ประการที่สาม

การศรัทธาต่อการเป็นพระเจ้า นั่นคือพระองค์เท่านั้นเป็นเจ้าที่แท้จริง ไม่มีภาคี หุ้มส่วนใด ๆ สำหรับพระองค์ คำว่า อิลาฮ์ หมายถึงผู้ที่ถูกยกย่องนับถือ ผู้ที่ถูกเคารพบูชา พระองค์ทรงตรัสว่า

ความว่า “และผู้ที่ควรเคารพสักการะของพวกเจ้านั้น มีเพียงองค์เดียว ไม่มีผู้ใดควรแก่การเคารพสักการะใดๆ นอกจากพระองค์ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ” (อัลบะเกาะเราะฮ์ 163)

ประการที่สี่

การศรัทธาในพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮ์ คือการยืนยันต่อการที่พระองค์ทรงกล่าวถึงพระองค์เองในคำภีร์ของพระองค์และที่ปรากฏในฮาดีษ คำกล่าวของท่านศาสดาเกี่ยวกับพระนามและคุณลักษณะโดยปราศจากการดัดบิด (เปรียบเทียบ) ตัมฮ์ซึล (จินตนาการ) ตะฮ์รียฟ (การตั้งคำถาม) และตะอ์ดิล (ไม่เชื่อมั่น) พระองค์ทรงตรัสว่า

ความว่า “และของอัลลอฮ์ นั้นมีบรรดาพระนาม (ลักษณะคุณ) อันสวยงามยิ่ง ดังนั้นพวกเจ้าจงเรียกหา พระองค์ด้วยพระนามเหล่านั้นเถิด และจงปล่อยบรรดาผู้ที่ทำให้เจ ในบรรดาพระนามของพระองค์เถิด ในไม่ช้า พวกเขาจะถูกตอบแทนในสิ่งที่พวกเขาได้กระทำ” (อัล อะอรอฟ 180)

2.1.3 จริยธรรมอิสลาม

จริยธรรมอิสลาม หมายถึง พฤติกรรมของคนมุสลิมที่ได้ประพฤติปฏิบัติที่ดี ที่ถูกต้อง ที่ควรตามระเบียบต่างๆ ที่อิสลามได้กำหนดขึ้น และการประพฤติปฏิบัติดังกล่าวรวมทั้งพฤติกรรมทางใจ วาจา และกาย ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติพึงได้รับความสุขทั้งบนโลกนี้และโลกหน้า (ชาฮาบียะห์ โต๊ะอาลิม, 2544)

จริยธรรมในอิสลาม (อัคลาเก) เป็นคำที่แสดงถึงรากฐานหรือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผ่านจริยธรรมที่งดงามของท่านเราะซูล ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นแบบอย่างจากอัลลอฮ์ ดังที่ท่านเราะซูล ได้ทรงกล่าวไว้ (มนูศกัค โต๊ะเถื่อน และนิละอะ แวอุเซ็ง, 2553: 72)

ความว่า “แท้จริงแล้วข้าได้ถูกส่งมา เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมดั่งงามให้มี
 ความสมบูรณ์” (บันทึกโดย อิบนิ อัล-ฮัมบัล, เลขที่: 8952) และตามที่ได้
 ระบุในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ ทรงตรัสว่า
 ความว่า “และแท้จริงเจ้า (มุฮัมมัด) คือ ผู้มีจริยธรรมสูงส่ง” (ซูเราะห์ อัล
 เกาะลัม, 68: 4)

หลักการของศาสนาอิสลามมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการ
 ศรัทธาและด้านบทบัญญัติศาสนา ผู้ศรัทธาจะต้องพัฒนาการชีวิตของเขาทั้งกับจริยธรรมในทุก
 สถานภาพ จิตศรัทธามั่นคง รักถึงพระผู้เป็นเจ้า และมอบหมายตนเองให้อยู่ภายใต้การคุ้มครอง
 ของพระองค์ตลอดเวลา ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ของการศรัทธา ตามที่ท่านเราะสูล ได้ทรงกล่าว
 ไว้ว่า (มนุษย์คือ โตะเถื่อน และนิละอะ แวอุเซ็ง, 2553: 73)

ความว่า “ผู้ที่มีความศรัทธาสมบูรณ์ที่สุด คือผู้มีจริยธรรมมากที่สุด”
 (บันทึกโดย อบิดาวูด, เลขที่: 4062, ตริมิซี เลขที่: 1162, และ อิบนิ ฮัม
 บัล, เลขที่: 7396)

หลักจริยธรรม (อัล-อัสซาน) มีหลายประการ กล่าวคือ “ จริยธรรมอันสูงสุด คือ การที่เรา
 กระทำความดีตามคำสั่งของอัลลอฮ์ อธิบายว่าเป็นเหมือนเราเห็นพระองค์เพราะถึงแม้ว่าไม่เห็น
 พระองค์ แต่พระองค์ทรงเห็นเราตลอดเวลา” หลักจริยธรรมที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัล -
 หะดิษ ซึ่งมีทั้งสิ่งที่สั่งให้ปฏิบัติ สิ่งที่ยำห้ามปฏิบัติ สิ่งที่ดีควรปฏิบัติและสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ จริยธรรม
 เหล่านี้ การนำหลักธรรมทางศาสนาอิสลามของพระเจ้าสู่การปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ผู้สอนนำมา
 เผยแพร่ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี รักสันติ รักความสงบ มีความเสียสละและเป็นมิตรกับคน
 ทั่วไป ครูเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารหลักธรรมของพระเจ้าและต้องเป็นแบบอย่าง
 ในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนนั้นด้วย ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อการศึกษา และถือว่าเป็น
 เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทุกคน ทุกคนจะต้องศึกษาตลอดชีวิต เพราะการศึกษาหลักธรรมคำสอน
 ของศาสนาอิสลาม กล่าวถึง ะบอบของการดำเนินชีวิตมีคำสอนหลากหลายต่อการดำเนินชีวิตของ
 มุสลิมในแต่ละวัน เพราะแต่ละชีวิตจะมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระเจ้าอยู่ตลอดเวลา ตามที่ปรากฏ
 ในอัล-กุรอาน ดังนี้

ความว่า “จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ผู้ทรงสร้างมนุษย์
 มาจากก้อนเลือด จงอ่านและพระผู้อภิบาลของเจ้า ผู้ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยิ่ง
 ผู้ทรงสอนให้เขียนด้วยปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ให้รู้ในสิ่งที่เขาไม่รู้...”
 (กนกวรรณ จิตต์สุภาพ, 2542: 30 -32)

ในศาสนาอิสลามครูมีบทบาทและมีความสำคัญยิ่ง มีคำกล่าวว่า “...อัลลอฮ์ (พระเจ้า) จะทรงยกย่อง ผู้ศรัทธาและผู้ศึกษาหาความรู้ไว้ในตำแหน่งที่สูง ” ผู้ที่กล่าวว่าความรู้ออกมาเท่ากับเขาได้สรรเสริญพระเจ้า ผู้ใดเผยแพร่ความรู้เท่ากับเขาได้บริจาคทาน ผู้ที่สอนความรู้ ทำการเคารพภักดีต่อพระเจ้า และผู้ใดแสวงหาความรู้ เท่ากับเขากำลังอยู่ในหนทางของพระเจ้า ในสังคมมุสลิมอาชีพครูเป็นอาชีพมีเกียรติ เป็นอาชีพที่ต้องอาศัยการเสียสละ อุทิศตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสืบทอดมาจากการปลุกฝังคำสอนของอิสลามมาอย่างต่อเนื่อง ผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญและยกย่องครูไว้ในตำแหน่งที่สูงเป็นปวงชนบุคคลเช่นกัน (กนกวรรณ จิตต์สุภาพ, 2542: 30 -32)

อาศิส พิทักษ์คุมพล (2554: 85-86) ความสุขุมรอบคอบและการรู้จักยับยั้งตนเอง ความสุขุมเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่งเรามิให้ก้าวร้าวเมื่อมีความโกรธรุนแรงการรู้จักยับยั้งจิตใจจะทำให้ช่วยรักษาสุขภาพจิตใจและอารมณ์ให้แจ่มใสอยู่เสมอ เพราะความโกรธความทุกข์ความวิตกกังวลและการอิจฉาริษยา จะทำให้เกิดความทุกข์ร้อนขึ้นในจิตใจ บางคนจะมีอาการทางประสาท เช่น หนีบขา โรคจิต เมื่อเกิดอารมณ์อย่างรุนแรง เช่น

1) อารมณ์ที่แสดงออกอย่างรุนแรง จะทำให้เกิดการเผาผลาญในร่างกาย โดยเฉพาะอาหารที่ให้พลังงาน เช่น คาร์โบไฮเดรต ทำให้สูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์

2) การรู้จักยับยั้งจะทำให้ไม่เกิดความระทมทุกข์ เพราะเมื่อคนเราขาดความยับยั้งใจก็จะทำอะไรไปโดยไม่รู้สึกตัว ไม่ได้ไตร่ตรองถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้นเมื่อได้กระทำลงไปแล้วจึงเกิดความระทมทุกข์ในภายหลัง

3) การรู้จักยับยั้งจิตใจจะทำให้ได้การยกย่องนับถือจากเพื่อนมนุษย์ เพราะคนเราจะให้ความเคารพต่อคนเข้มแข็งรู้จักระงับอารมณ์ ไม่โกรธและไม่หวั่นไหวง่าย ส่วนคนอ่อนแอหวั่นไหวง่ายเพื่อนมนุษย์ก็จะดูถูกดูแคลน ด้วยเหตุนี้ท่านนบี ซ.ล. จึงกล่าวว่า ผู้ใดสุขุมรอบคอบเขาจะได้เป็นผู้นำ นอกจากนั้นอัลเลาะห์ยังทรงยกย่องผู้ที่รู้จักระงับอารมณ์ตนไว้ในอัลกุรอานกล่าวว่า

ความว่า “และบรรดาผู้ที่ยับยั้งความโกรธ บรรดาผู้ที่อภัยต่อเพื่อนมนุษย์

และอัลลอฮ์ทรงรักผู้ทำดีทั้งหลาย” (อัลกุรอาน 3:134)

มุฮัมมัด สุเชน ภูเขาบาภูเขาบาอี (2547:15-16) ศาสนาสอนว่า ในการดำเนินชีวิตจงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนที่รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น เป็นผู้มีความร่าเริงสดใสมีกความยุติธรรม รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวและหมั่นใฝ่หาความรู้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรม ซึ่งความสมบูรณ์ทั้งหมดอยู่ที่ความยุติธรรม

ทรงยศ แววหงษ์ (ม.ป.ป: 145) การกำหนดบัญญัติแห่งศาสนา เป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตของชาวมุสลิมทั้งในทางศาสนา การเมืองและสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความสัมพันธ์ในชีวิตสมรสและผลเมืองรวมถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ที่มีใช้มุสลิมด้วย ในทำนองเดียวกันข้อปฏิบัติด้านจริยธรรมได้สร้างการให้ความเห็นชอบและข้อห้ามขึ้นมาจากกฎอันศักดิ์สิทธิ์ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ถูกจำแนกอยู่บนกฎ 5 หมวดหมู่ คือ (1) สิ่งที่ดีเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ (ฟิรดู) ซึ่งรวมถึงสิ่งที่จะได้รับรางวัลเมื่อกระทำและถูกลงโทษโดยกฎหมายหากละเลย (2) สิ่งที่สามารถได้รับการชื่นชม หรือการทำคุณงามความดี คือสิ่งที่ได้รับรางวัลเมื่อกระทำ แต่ไม่มีบทลงโทษสำหรับการละเว้นที่จะกระทำ (3) สิ่งที่สามารถทำได้ คือสิ่งที่ไม่ผิดกฎ (4) การกระทำที่สมควรจะถูกตำหนิ คือสิ่งที่ไม่สมควรกระทำแต่ไม่มีบทลงโทษ (5) สิ่งที่ต้องห้าม (หะรอม) คือสิ่งที่เมื่อกระทำลงไปแล้วจะต้องถูกลงโทษ

สรุป เป็นแนวทางการประพฤติทั้งกาย วาจา ใจ คำพูด การกระทำ และกิจกรรมทุกอย่างเหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม พร้อมทั้งสอดคล้องและสัมพันธ์กับคัมภีร์ของอัลลอฮ์และแนวทางการปฏิบัติของท่านศาสดามุฮัมมัด ซึ่งจริยธรรมไม่ได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของศาสนาแต่เป็นแก่นแท้และเป็นจิตวิญญาณของอิสลาม การปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม ก่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมต่อพระเจ้าและต่อตนเอง เพื่อนบ้าน การทำความดีต่อบิดามารดา มีความเมตตา กรุณาต่อคนยากจน มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ รู้จักให้อภัย ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวและหมั่นใฝ่หาความรู้ ทั้งหมดนี้เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตตามแบบอิสลามซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรมที่สมบูรณ์

2.1.4 องค์ประกอบของศาสนา

การจะตัดสินว่าคำสอนใดเป็นศาสนาหรือไม่จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการดังนี้

- 1) ศาสดา คือ ท่านศาสดามุฮัมมัด
- 2) คัมภีร์ คือ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน
- 3) สาวกหรือผู้สืบทอด คือ มุสลิมทุกคน ทั้งนี้เพราะในอิสลามไม่มีสถาบันนักบวช มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ทั้งเป็นผู้เรียนรู้ ผู้ปฏิบัติและผู้เผยแพร่
- 4) ศาสนสถาน คือ มัสยิด ซึ่งมีความหมายว่า บ้านของอัลลอฮ์ โดยมีรากศัพท์จากคำว่า “ชะอูอะดะ” แปลว่า กราบไหว้ (สujud) มัสยิดเป็นศาสนสถานใหญ่ใช้ละหมาดวันศุกร์ร่วมกัน
- 5) พิธีกรรม เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาที่เน้นในการปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีรูปแบบของพฤติกรรมของอิสลามตั้งแต่เกิดจนตาย ตื่นจนหลับ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535: 7-8)

2.1.5 บทบัญญัติอิสลามตามคัมภีร์อัลกุรอาน

อาศิด พิทักษ์कुมพล (2554: 10) อัลกุรอานเป็นนามคัมภีร์สูงสุดของศาสนาอิสลาม เป็นคำคำรัสของอัลลอฮ์ที่ประทานมาให้แก่ท่านศาสดาท่านนบีมุฮัมมัด เป็นช่วงเป็นตอนตามสถานการณ์จนครบถ้วนอย่างในปัจจุบัน เป็นเวลาทั้งสิ้น 22 ปี แบ่งออกเป็น 30 ส่วน (ญุซอ) 114บท (ซูเราะห์) มีโองการ (อายะฮ์) ทั้งหมด 6,000 กว่าโองการ อัลกุรอานมีสำนวนภาษาที่สูงส่ง เป็นคำคำรัสของอัลลอฮ์ ซึ่งกวีชั้นสูงไม่อาจประพันธ์เทียบเคียงได้ การประทานอัลกุรอานเริ่มขึ้นในเดือนรอมฎอน ตามที่อัลกุรอานระบุไว้

ความว่า “เดือนรอมฎอน เป็นเดือนแห่งการประทานอัลกุรอาน” และยังมี
ระบุอีกว่า “เป็นคืนอัลกอดร” (2:185)

ความว่า “แท้จริงเรา (อัลลอฮ์) ได้ประทานอัลกุรอานในคืนอัลกอดร”
(97: 1)

มยุรา วงษ์สันต์ (2546: 34) เป็นคัมภีร์ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าสัญญาว่าจะรักษาคัมภีร์นี้ไว้มิให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เพื่อให้เป็นคัมภีร์ของมนุษยชาติสืบต่อไปทุกยุคทุกสมัย สำหรับความสำคัญของคัมภีร์อัลกุรอานนั้น ถือว่าอัลกุรอานคือธรรมนูญของชีวิต เป็นบทบัญญัติที่ทุกคนต้องน้อมรับปฏิบัติตาม ไม่มีมุสลิมคนใดปฏิเสธข้อความในอัลกุรอานแม้แต่เพียงวรรคตอนเดียว เพราะถือเป็นบัญชาของอัลลอฮ์ การอ่านคัมภีร์ทำให้จิตใจสงบสุขและมีภาคผลมหาศาล (อัลกุรอานถูกประทานมาเป็นภาษาอาหรับ) ซึ่งบทบัญญัติของอิสลามครอบคลุมหลักต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.5.1 หลักที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา (อะกีดะห์)

2.1.5.2 หลักที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม (อัคลาก)

2.1.5.3 หลักที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจต่อพระเจ้า (อิบาดัต)

2.1.5.4 หลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (มุอัมมะลัต) ซึ่งมีอยู่หลายประเภท ดังนี้

1) บัญญัติเกี่ยวกับครอบครัว เช่น เรื่องการแต่งงาน การหย่าร้าง สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัว เรื่องมรดกและอื่นๆ ซึ่งในปัจจุบันเรียกเรื่องเหล่านี้ว่า “กฎหมายแพ่งว่าด้วยบุคคล”

2) บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการดำเนินธุรกิจหรือที่ในปัจจุบันเรียกว่า “กฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

3) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคดีความหรือที่เรียกในปัจจุบันว่า “กฎหมายวิธีพิจารณาความ”

4) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับคนต่างด้าวที่มีใจมุสลิมซึ่งพำนักอาศัยอยู่ในประเทศมุสลิม

5) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในยามสงบและในยามสงคราม

6) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครองรัฐและการเลือกผู้นำ

7) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการเงินและการคลังของรัฐ

8) บัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนและสอบสวน และการลงโทษทางอาญา

ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์ (2512:15) อัลกุรอาน คือเน้นให้รู้ว่ามีพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้ทรงบันดาลบริหารและทรงเอกะ ซึ่งเรียกว่า วะคานียะฮ์ (เอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า) พระองค์ได้ทรงส่งรอซูลแก่ทุกชาติ เพื่อจะได้เผยแผ่หลักธรรมของพระองค์ ซึ่งหลักธรรมของบรรดารอซูลนั้นเป็นอันเดียวกัน ดังอัลกุรอานที่ว่า

ความว่า “หมู่ชนของนัอันเอีย! จงเคารพภักดีอัลลอฮ พวกท่านไม่มีพระเจ้าใดอื่นนอกจากพระองค์”

นอกจากเป็นคัมภีร์ที่ได้วางบทบัญญัติต่างๆ ทั้งด้านหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติแก่ผู้ปฏิบัติแล้ว อัลกุรอานได้แนะที่มาของศาสตร์ต่างๆ ด้วย พึงเข้าใจว่า อัลกุรอานไม่ใช่พระคัมภีร์ว่าด้วยศาสตร์ใดๆ โดยเฉพาะจะเป็นภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ แต่ได้แนะให้มนุษย์ได้เล็งใจเพื่อศึกษาและค้นคว้า ซึ่งในกาลต่อมากการศึกษาและค้นคว้าของมนุษย์ได้ยืนยันว่า อัลกุรอานเป็นคัมภีร์แห่งวิทยปัญญาโดยแท้จริง

มานี ชูไทย (2544:73) อัลกุรอานเป็นชื่อพระคัมภีร์ของศาสนาอิสลาม เป็นคำตรัสของอัลลอฮ์ (พระผู้เป็นเจ้า) ที่ประทานแก่ท่านนบีมุฮัมมัด อัลกุรอานจึงเป็นคัมภีร์ที่มีการบันทึกไว้ขณะที่ศาสดายังมีชีวิตอยู่และมีการลำดับเป็นบทเป็นตอนตามบัญชาของอัลลอฮ์ อัลกุรอานแบ่งเป็น 30 ภาค 114 บท แต่ละบทจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน และมีความยาวไม่เท่ากัน อัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่ไม่มีการสังคายนา ไม่มีการตัดต่อ แต่งเติมหรือแก้ไข และไม่มีใครสามารถทำเช่นนั้นได้เพราะอัลลอฮ์เป็นผู้รักษาไว้ มีหลักฐานเกี่ยวกับลักษณะและความเป็นมาของอัลกุรอาน จากคัมภีร์อัลกุรอานส่วนหนึ่ง ดังนี้

ความว่า “อัลกุรอานเป็นพระดำรัสของอัลลอฮ์ พระองค์ทรงประทานทรงสอนและทรงรักษามัน”

ความว่า “แท้จริงมัน (อัลกุรอานนี้) คือการประทานลงมา จากพระผู้อภิบาลแห่งสากลโลก” (26: 192)

ความว่า “บรรดาการสรรเสริญเป็นของอัลลอฮ์ ผู้ทรงประทานคัมภีร์ (อัลกุรอาน) แก่บ่าวของพระองค์ (คือมุฮัมมัด) พระองค์มิได้ทรงทำให้มีการบิดเบือนใด” (18: 1)

ความว่า “และแท้จริงมันอยู่ใน (จารึกแห่ง) ต้นฉบับของคัมภีร์ ณ ที่เรา (อัลลอฮ์) ซึ่ง (มีกิตติคุณ) สูงส่งและพร้อมด้วยวิทย์ปัญญา (43: 4)

มูเตซา มูญาฮิดี (2526: 57-59) คัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงปรัชญาสำหรับบทบัญญัติของตัวเองไว้ กล่าวคือบทบัญญัติต่างๆ ที่ถูกประทานมาให้นั้นจะเป็นผลดีถ้ามีการปฏิบัติ นักปราชญ์ทางด้านกฎหมาย (อุศูลฟิกฮ์) กล่าวว่าผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและรูปแบบของความพอนเพะต่างๆ เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดบทบัญญัติทางศาสนาขึ้น เช่น ในที่หนึ่งคัมภีร์อัลกุรอานบอกเราให้ดำรงการนมาซ ขณะที่อีกที่หนึ่งคัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงปรัชญาของการนมาซไว้ว่า

ความว่า “แท้จริง การนมาซจะช่วยยับยั้งความชั่วช้าและความลามก”

คัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวว่า เจตนารมณ์ในการนมาซก็คือเพื่อให้มนุษย์ได้รับการยกระดับและด้วยการยกระดับนี้เองที่ทำให้มนุษย์เกลียดชังความชั่วช้าลามกและหลีกเลี่ยงมัน ทำนองเดียวกันคัมภีร์อัลกุรอานก็ได้กล่าวถึงเรื่องการถือศีลอดไว้และหลังจากสั่งให้ปฏิบัติ คัมภีร์อัลกุรอานก็ได้บอกว่า

ความว่า “การถือศีลอดได้ถูกกำหนดแก่ผู้เจ้ดังที่ได้ถูกกำหนดแก่ประชาชาติก่อนสูเจ้ามาแล้ว ทั้งนี้เพื่อที่ว่าผู้เจ้จะได้ยำเกรงพระผู้เป็นเจ้า” (อัลกุรอาน: 183)

มะฮ์ดี กุฏะนี (2546: 208-209) อัลกุรอานมิใช่ตำราที่วาดด้วยศาสตร์ธรรมชาติวิทยา แต่อัลกุรอานเป็นคัมภีร์แห่งการชี้นำและถ้ามีการพูดถึงการเกิดสภาวะการณ์ต่างๆ นั้น โดยอาศัยแนวทางนี้มันจะช่วยชี้นำมนุษย์ได้ เราได้อธิบายว่า อัลลอฮ์ ได้ทรงจัดวางศักยภาพในการรับรู้ไว้ในตัวตนของมนุษย์ด้วยความพยายามของตนเองและศักยภาพที่ถูกประทานมาเขาจะค่อยๆ ค้นพบความเป็นจริงของสัญญาณต่างๆ ทั้งที่ปรากฏอยู่ในขอบฟ้ากว้างและในตัวตนเขาเอง ตามแนวทางนี้เท่านั้นที่จะทำให้เขาเข้าใจลัทธิองค์พระผู้สร้าง ดังโองการดังต่อไปนี้

ความว่า “...เราได้ประทานคัมภีร์นี้ลงมายังเจ้า เพื่อเป็นตัวอธิบายทุกสรรพสิ่ง..” (อันนะฮลุ: 89)

ความว่า “...เรามีได้ทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่อยู่ในคัมภีร์ (แม่บท) นั้นขาดตกบกพร่องเลย...” (อัลอันอาม: 38)

อัลกุรอานจะเป็นหลักประกันการชี้นำมนุษยชาติในทุกย่างก้าวของการดำเนินชีวิต

คณาจารย์จากคณะอุศุลุดดีนโดยเชกษัยนูลอาบิดีน ฟินดี (2540: 158-159) อัลกรุอัน คือ หลักฐานอันอมตะของอิสลามที่ส่องแสงสว่างไสวเหนือความคิดของมนุษยชาติ คือคบเพลิงหนึ่งที่ ลูกโซติช่วงอยู่เหนือความมืดมิดที่ปกคลุมศาสนาอันสูงส่งของมุฮัมมัด มันได้จุดประกายอยู่ใน จุดสูงสุดของสมองอันปราดเปรื่องของมนุษยชาติและจะยังสุกสกาวย ครอบงำที่ดวงอาทิตย์ยังคง โคจรอยู่ คือวิถีของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าอันแข็งแกร่งดุจดั่งแสงอาทิตย์ที่สาดส่องไปยังทุกอณูของสิ่งมีชีวิต ตลอดทุกยุคทุกสมัยตลอดไป คือความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและเตรียมพร้อมสำหรับความ ผาสุกของชนทุกหมู่เหล่า อัลกรุอันจะทำการอธิบายหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมของ ประชาชนทั้งหลาย สอนวิถีแห่งการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ความหวังอันสูงสุด ความเป็นเพื่อน ความเท่า เทียมกันและการอบรมสั่งสอนประชาชน

2.1.6 หะดีษของท่านศาสดามุฮัมมัด

อาสีส พิทักษ์कुมพล (2554: 50-51) การกระทำหรือการพูด หรือการยอมรับของท่านรอซูล คำว่า “หะดีษ” ยังมีชื่ออีกว่า “สุนนะฮ์” และ “เคาะบ์ร” หะดีษเป็นที่มาแห่งบทบัญญัติในศาสนา อิสลามรองลงมาจากอัลกรุอันที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตาม ในอัลกรุอันได้ระบุไว้ว่า

ความว่า “สิ่งใดที่ท่านรอซูลนำมา ก็จงรับไว้ปฏิบัติและสิ่งใดที่ท่านสั่ง ห้ามก็จงละเว้น” (59: 7)

ดังนั้นมุสลิมทุกคนจะต้องศึกษาหะดีษเพื่อนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง ผู้ที่ศึกษาหะดีษแล้ว นำไปถ่ายทอดแก่ผู้อื่น เขาจะเป็นที่โปรดปรานของอัลลอฮ์ ดังปรากฏในหะดีษที่ว่า

ความว่า “ท่านรอซูลเลาะฮ์ได้กล่าวว่า ข้าแต่อัลลอฮ์ขอได้โปรดประทาน ความโปรดปรานแก่คอลีฟะฮ์ของข้าพระองค์เถิด พวกเราถามว่า โอ้รอซูล เลาะฮ์ผู้ใดคือคอลีฟะฮ์ของพระองค์ ท่านรอซูลตอบว่า ผู้ที่รายงาน หะดีษของฉันและสอนหะดีษของฉันแก่คนอื่น”

นอกจากบุคคลเหล่านี้จะได้รับความโปรดปรานจากอัลลอฮ์แล้ว พระองค์ทรงให้พวกเขา อยู่ในแนวทางของพระองค์อีกด้วย ดังที่ท่านรอซูลได้กล่าวว่า

ความว่า “แท้จริง ฉันได้ละไว้สำหรับพวกท่านสองสิ่ง พวกท่านจะไม่ หลงผิดราบที่พวกท่านยึดสองสิ่งนั้นคือ คัมภีร์แห่งอัลลอฮ์ (อัลกรุอัน) และสุนนะฮ์รอซูลของพระองค์”

ดังตัวอย่างหะดีษที่เป็นการพูดของท่านรอซูล

ความว่า “แท้จริงกิจการงานทั้งหลายขึ้นอยู่กับเจตนาและทุกๆ คนจะ ได้รับการตอบแทนตามที่เขาได้มีเจตนาไว้”

ตัวอย่างหะดีษที่เป็นการกระทำของท่านรอซูล

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัดเสด็จมาเหนือดาดุม”

ตัวอย่างหะดีษที่เป็นการยอมรับของท่านรอซูล มีอยู่ครั้งหนึ่งศอฮาบะฮ์ชื่อ คอลิด อิบน์ อัล-วะลีด ก็นั่งอยู่รอบ (แยกหนึ่ง) ท่านรอซูลก็ทราบ แต่ท่านไม่ได้ห้าม คอลิดจึงกล่าวว่า

ความว่า “ดังนั้น ฉันจึงหยิบมันแล้วรับประทาน ขณะที่ท่านรอซูลมองดูฉันอยู่”

มานิ ชูไทย (2544: 81) กำบอกเล่าที่กล่าวถึงโอวาทของท่านนบีมุฮัมมัด การปฏิบัติตนของท่านหรือการที่ท่านรับรองการกระทำของสหายหรือสาวกว่าถูกต้อง แล้วได้ถูกรวบรวมเป็นเล่มโดยนักรวบรวมหะดีษ เช่น ท่านอัลบุคอรียะห์หรือท่านบุคอรียะห์ ท่านมุสลิม ท่านอบูดาวูด มาญะฮ์ ท่านติรมิซียะห์ ท่านอันนะสาอียะห์หรือท่านสะอียะห์และท่านอะหมัด เป็นต้น แต่หะดีษมิได้ถูกส่งให้บันทึกไว้ขณะที่ท่านนบีมุฮัมมัด ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อท่านจะให้โอวาทในเรื่องใด ท่านจะพูดประโยคสั้นๆ พูดซ้ำและพูดซ้ำๆ ชด้อยชัดคำ ดังปรากฏในหะดีษที่เล่าโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ (ภรรยาคนหนึ่งของท่าน) และสาวกของท่านดังนี้

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ กล่าวว่า “แท้จริง ท่านรอซูล คืออะไรไม่เคยพูดสั้นเร็ว เหมือนอย่างที่เราพูดสั้นเร็ว” (บุคอรียะห์ มุสลิมและติรมิซียะห์)

ท่านติรมิซียะห์ กล่าวว่า “แต่ท่านจะพูดด้วยคำพูดที่มีจังหวะ หยุดคั่นระหว่างคำพูดนั้น ซึ่งบุคคลที่นั่งสนทนาด้วยจะสามารถจดจำได้หมด”

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ กล่าวว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด คืออะไร นั่นเมื่อพูดเรื่องหนึ่ง หากจะมีคนนับคำพูดของท่าน ก็สามารถนับได้หมด” (บุคอรียะห์และอบูดาวูด)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ กล่าวว่า “คำพูดของท่านรอซูล คืออะไร นั่นเป็นคำพูดที่มีจังหวะและพูดเนิบๆ ผู้ที่ได้ยินท่านจะเข้าใจหมด” (อบูดาวูด)

2.2 แนวคิดอิสลามกับสิ่งแวดล้อม

2.2.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์หรือสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมา (อุษณีย์ นรสีม, 2550: 8)

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุเท่านั้น แต่ก็มีคนอื่นๆ ที่รวมไว้ทั้งในด้านวัตถุและศีลธรรมของการดำรงอยู่ของเรา มนุษย์มิได้ดำรงอยู่ตามลำพัง ในการดำรงอยู่ของเขา

นั้นยังมีสิ่งอื่นๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและจิตวิญญาณอีกมากมาย รวมถึงวัตถุแห่งแผ่นดิน น้ำและอากาศรอบๆ รวมทั้งอวกาศภายนอกของจักรวาล (บรรจง บินกาชัน, 2547)

สรรพสิ่งทั้งหลายที่ธรรมชาติได้สรรสร้างไว้ซึ่งมนุษย์สามารถหยิบยืมมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ อันได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า แร่ธาตุ อากาศ สถานที่นันทนาการและมนุษยชาติ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติถูกแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ไม่หมด ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถบำรุงให้คงสภาพอยู่ต่อไปและทรัพยากรธรรมชาติสิ้นเปลือง (วินัย เทียนน้อย, 2540)

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วยสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแนบแน่นและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (เกษม จันทรแก้ว, 2525 อ้างถึงใน กนก จันทรทอง, 2539)

ประเภทของสิ่งแวดล้อม มี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ สิ่งแวดล้อมประเภทนี้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอาจใช้เวลาเร็วหรือช้าเพียงใดขึ้นอยู่กับชนิดและประเภท

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) สิ่งมีชีวิต (Biotic Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มีลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งมีชีวิตเช่น พืช สัตว์และมนุษย์เราอาจจะเรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) ก็ได้

2) สิ่งไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต อาจจะมองเห็นหรือไม่ก็ได้ เช่น ดิน น้ำ ก๊าซ อากาศ คลื่น แร่ธาตุ เมฆ รังสีความร้อน เสียง ฯลฯ เราอาจเรียกว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้เช่นกัน

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Make Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้ความรู้ความสามารถที่ได้รับการสั่งสอน สืบทอด และพัฒนากันมาตลอด ซึ่งได้แบ่งไว้ 2 ประเภทคือ

1) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมที่สามารถมองเห็นได้ เช่น บ้านเรือน เครื่องบิน โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก หรือตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต บางอย่างอาจมีความจำเป็น แต่บางอย่างเป็นเพียงสิ่งฟุ่มเฟือย

2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Social Environment) หรือ (Abstract Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบสำหรับอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่ระบอบการปกครอง ศาสนา การศึกษา อาชีพ ความเชื่อ เจตคติ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบข้อบังคับ ฯลฯ สิ่งแวดล้อมที่มองไม่เห็นจะแสดงออกมาในรูปพฤติกรรม

สรุป สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกๆ สิ่งทุกๆ อย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น และสิ่งที่สามารถเห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา ซึ่งมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีความเกี่ยวข้องกันโดยไม่สามารถแยกออกจากกันได้ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก

2.2.2 อิสลามกับสิ่งแวดล้อม

ในทัศนะของอิสลาม สิ่งแวดล้อมหมายถึงสิ่งที่อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ได้ทรงสร้างขึ้นมาทั้งหลายทั้งปวงเพื่อเป็นประโยชน์และสนองความต้องการของมนุษย์และสัตว์ ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน ซูเราะห์ที่ 2 อัลบากอเราะห์ อายะห์ที่ 29 ความว่า (อับลุรอกษาก โขพยาอะ, อับลุอาซิ หะยวันนิก, มุฮัมมัด เบ็ญญัยและคณะ, 2552: 5)

ความว่า “พระองค์คือผู้ที่ได้ทรงสร้างสิ่งทั้งมวลในโลกนี้ไว้สำหรับพวกเจ้า ภายหลังได้ทรงมุ่งสู่ฟากฟ้า แล้วได้ทำให้มันสมบูรณ์ขึ้นเป็นเจ็ดชั้นฟ้า และพระองค์นั้นทรงรอบรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง”

และอีกอายะหนึ่ง

ความว่า “พระองค์ผู้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน จะไม่ทรงสามารถที่จะสร้างเช่นเดียวกับพวกเขากระนั้นหรือ? แน่นอนและพระองค์เป็นผู้ทรงสร้างที่ยิ่งใหญ่ผู้ทรงรอบรู้” (ซูเราะห์ที่ 36 (ยาซีน) อายะห์ที่ 81)

มุสลิมทุกคนเชื่อว่าทุกๆ สิ่งที่มีอยู่ในสากลจักรวาลซึ่งรวมถึงมนุษย์เกิดจากการสรรค์สร้างของอัลลอฮ์และพระองค์เท่านั้นที่บริหารจัดการสรรพสิ่งต่างๆ ให้มีวิถีที่เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ด้วยวิถีแห่งธรรมชาติที่สอดคล้องกลมกลืนกัน ดังนั้น กรรมสิทธิ์ในสรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในจักรวาลจึงเป็นเอกสิทธิ์ของพระองค์เพียงพระองค์เดียวดังปรากฏหลักฐานจากส่วนหนึ่งของอายะฮ์ในอัลกุรอานในบทที่ 3 อาลิอิมรอน โองการที่ 109 (มรวาน สะมะอูน, 2550: 116)

ความว่า “และสิ่งที่อยู่ในบรรดาชั้นฟ้าและสิ่งที่อยู่ในแผ่นดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์เท่านั้นและยังอัลลอฮ์นั้นกิจกรรมทั้งหลายจะถูกนำกลับไป”

และพระองค์ทรงตรัสไว้ในบทที่ 6 อัล-มาอิดะฮ์ โองการที่ 19

ความว่า “...และผู้ที่อยู่ในแผ่นดินทั้งหมด และอำนาจแห่งบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดินและสิ่งที่อยู่ระหว่างทั้งสองนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของอัลลอฮ์เท่านั้น และ อัลลอฮ์นั้นทรงเดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง” (มัรวาน สะมะอูน, 2550: 202)

และพระองค์ทรงตรัสไว้ในบทที่ 24 อัล-นุร โองการที่ 42

ความว่า “...และอำนาจอันเด็ดขาดแห่งชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดินนั้นเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ และยัง อัลลอฮ์ คือ จุดหมายปลายทาง” (มัรวาน สะมะอูน, 2550: 669)

และพระองค์ทรงตรัสไว้ในบทที่ 35 ฟาฏีร์ โองการที่ 13

ความว่า “พระองค์ทรงให้กลางคืนคาบเกี่ยวเข้าไปในกลางวัน และทรงให้กลางวันคาบเกี่ยวเข้าไปในกลางคืน และทรงให้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นประโยชน์ (แก่นมนุษย์) ทุกสิ่งโคจรไปตามวาระที่ได้กำหนดไว้ นั่นคือ อัลลอฮ์พระเจ้าของพวกเขา อำนาจปกครองทั้งหมดเป็นสิทธิของพระองค์...” (มัรวาน สะมะอูน, 2550: 862)

สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญกับชีวิตของเรามาก หากเราไม่บริหารสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบและระเบียบ สิ่งแวดล้อมนั้นอาจจะนำอันตรายมาสู่เราได้ สิ่งแวดล้อมที่เรามองเห็นหรือรู้สึกซัดๆว่ามันเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเรา เราเจริญเติบโตได้ตามที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดนั้น เราต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเราที่อัลลอฮ์สร้างเตรียมให้เรา เช่น อากาศที่เราหายใจ สัตว์ที่เราต้องนำมาทำอาหารรับประทาน น้ำที่เราใช้ดื่มหรือชำระล้าง พืชที่เราใช้บริโภค พืชที่มันคายออกซิเจนจากมันให้เราใช้หายใจ หลังจากมัน สูดคาบอนไดออกไซด์เข้าไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง และสรรพสิ่งต่างๆ อีกมากมายที่แวดล้อมตัวเราสัมพันธ์กับเราล้วนสร้างประโยชน์มหาศาลแก่เราทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นเจตจำนงของอัลลอฮ์ที่กรุณาแก่เรา อัลกุรอานบัญญัติความว่า (วินัย สะมะอูน, ม.ป.ป.)

ความว่า “และอัลลอฮ์ได้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายในแผ่นดินเพื่อพวกเขา”

จักรวาลทั้งหมดเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงสร้างขึ้นมากับระบบความสมดุลระหว่างสรรพสิ่งทั้งปวงและสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่อยู่ในนั้น มนุษย์และพระผู้ทรงสร้างเขามีความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์นั้นก็คือมนุษย์เป็นบ่าวของพระองค์และคุณลักษณะ

ของเขาบางอย่าง เช่น ความรู้ การมองเห็นและการได้ยินล้วนมาจากพระองค์ นอกจากนั้นแล้วมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย เราจะต้องรักษาสິงดังกล่าวมาข้างต้นไว้โดยหลักความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวของเราและ โดยการเคารพภักดีต่อพระองค์เท่านั้น (บรรจง บินกาชัน, 2547: 202) อัลลอฮ์ได้ทรงกล่าวไว้ในอัลกุรอานว่า

ความว่า “จงสดุดีพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้าผู้ทรงสูงส่ง ผู้ทรงสร้างและผู้ทรงทำให้สมบูรณ์ ผู้ทรงกำหนดกฎระเบียบและผู้ทรงนำทาง และผู้ทรงทำให้ทุกอย่างออกมามากแล้วทำให้มันแห้งเป็นช่วงสัปดาห์”

(อัลกุรอาน 87: 1-5)

จากทัศนะของอัลกุรอาน การเรียนธรรมชาติเพื่อตอบสนองความรู้สึก อยากค้นคว้าหาคำตอบนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกยอมรับ การเรียนรู้ธรรมชาติต้องไม่ทำให้เราหยุดนิ่งและหมกมุ่นอยู่กับสื่อต่างๆ แต่มันต้องทำให้เราถึงพร้อมไปกับการรำลึกถึงพระเจ้า หากคนที่เป็นนักค้นคว้าวิจัยให้ความเอาใจใส่ในประเด็นที่ว่าอัลลอฮ์ทรงไว้ซึ่งขอบเขตจำกัด ถ้อยคำของพระองค์ก็ไร้ขอบเขตจำกัดด้วยเมื่อเขาให้ความสนใจแก่นแท้อันไร้ขอบเขตจำกัดแล้ว เขาย่อมไม่มีวันหยุด ณ ระดับใดระดับหนึ่ง เขาจะต้องค้นหาความยิ่งใหญ่ของการสร้างสรรค์นี้ให้ได้มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเขาคิดว่าด้วยวิธีการดังกล่าวจะทำให้เขาได้เข้าใจจิตใจของผู้สร้างมากยิ่งขึ้น การรู้จักธรรมชาติต้องทำให้เราก้าวผ่านจากสาเหตุทั้งหลายไปสู่องค์ปฐมเหตุของทุกสรรพสิ่งซึ่งก็คือพระเจ้าแห่งสากลจักรวาล นี่คือนแนวทางที่ทานนบีอิบรอฮีม (มะฮ์ดี กุ้ลชะนี, 2546: 210 -211) กล่าวว่า

ความว่า “เมื่อกลางคืนเข้าดับบังเขา เขาเห็นดวงดาวหนึ่ง เขากล่าวว่า นี่คือนักอภิบาลของฉัน เมื่อมันตกลงไป เขากล่าวว่า ฉันไม่ชอบสิ่งที่ลึบหาย เมื่อเขาเห็นดวงจันทร์ปรากฏ เขากล่าวว่า นี่คือนักอภิบาลของฉัน (แต่) เมื่อตกลงไป เขากล่าวว่า หากนักอภิบาลของฉันไม่สามารถขึ้นนำฉันได้ ฉันก็ต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งจากกลุ่มชนผู้หลงผิด เมื่อเขาเห็นดวงอาทิตย์ปรากฏ เขากล่าวว่า นี่คือนักอภิบาลของฉัน นี่ใหญ่ที่สุด (แต่) เมื่อมันตกลงไป เขากล่าวว่า โอ้อีกกลุ่มชนของฉัน แท้จริงฉันขอเป็นเอกเทศจากสิ่งที่พวกท่านตั้งภาคี แท้จริงฉันขอมุ่งหน้าตรงไปยังพระองค์ ผู้ทรงสรรค์สร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและผืนแผ่นดินอย่างผู้ที่มุ่งสู่สวรรค์และฉันมิใช่ส่วนหนึ่งจากบรรดาผู้ตั้งภาคี” (อัลอันอาม: 76-79) ผลของมันก็คือการได้เห็นมองเห็น “อำนาจการครอบครองชั้นฟ้าทั้งหลายและผืนแผ่นดิน”

ความว่า “ประการฉะนี้เอง ที่เราให้อิบรอฮีมได้เห็นอำนาจการครอบครอง
ชั้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดิน และเพื่อเขาได้เป็นส่วนหนึ่งจากบรรดาผู้มีความ
เชื่อมั่น” (อัลอันอาม: 75)

และนี่คือแนวทางที่บรรดานักค้นคว้าวิจัยทุกคนได้รับการเรียกร้องเชิญชวนให้เข้าสู่
แนวทางนั้น

สรุป มุสลิมจะยอมรับสิ่งที่พระเจ้าให้ปฏิบัติด้วยความสมัครใจและพยายามดำเนินชีวิตให้
อยู่ในกรอบแนวทางคำสอนของศาสนา ซึ่งมุสลิมส่วนใหญ่จะผูกพันกับหลักคำสอนของพระเจ้าไม่
ว่าจะกระทำอะไร รวมทั้งความคิดต้องอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ในขณะที่สิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็น
สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างมอบให้กับมนุษย์ได้ใช้ในการดำรงชีวิต ดังนั้นมุสลิมทุกคนจึงต้องบำรุงรักษา
สิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มันดำรงอยู่เหมือนที่พระเจ้าให้มา ใช้อย่างคุ้มค่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุดที่จะ
ส่งผลให้มีคุณภาพและสุขภาพที่ดีแก่ทุกคนในสังคม

2.3 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.3.1 ความยั่งยืน

โครงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สถาบันวิจัย
เพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549) ได้ให้แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงสถาบันไว้ว่า การจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการที่หลากหลาย
เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างรอบด้าน เช่น การจัดการด้วยการบังคับใช้บทลงโทษต่างๆ เพียงอย่างเดียวจะ
ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าสังคมมีกระบวนการเสริม เช่น การสร้าง
จิตสำนึกที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กับการกำหนดมาตรการจูงใจและการ
บังคับใช้บทลงโทษ ต่างก็จะทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คู่มือการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547: 8) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยมีพื้นฐาน
แนวคิดมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีคุณภาพ ทั้งด้านสังคม
เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้งสามมิติจะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน
โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้ จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน ใช้

ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ทองทิพภา วิริยะพันธุ์ (2550: 71) จากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงแนะนำให้ใช้ ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติให้เจริญรุ่งเรืองโดยใช้วิถีทางของตนเอง เพื่อเป็นการสร้างฐานรากของสังคมให้แข็งแกร่ง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนในที่สุด

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550: 27) เรื่องคุณธรรม 4 ประการ เริ่มต้นข้อแรกด้วยการประพฤติปฏิบัติ “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” (โดยเป็นการลงมือปฏิบัติจริงไม่ใช่สักแต่ว่ารู้หรือนึกคิดเฉยๆ) ซึ่งการปฏิบัติใน “สิ่งที่เป็นประโยชน์” ได้อย่างเหมาะสม ก็ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการดำเนินการในทุกขั้นตอนด้วยความระมัดระวัง ขณะเดียวกันการปฏิบัติใน “สิ่งที่เป็นธรรม” ได้ก็ต้องอาศัยความสำนึกในคุณธรรมต่างๆ เป็นกรอบการทำงานควบคู่ไปด้วย ผลที่สุดทิศทางการปฏิบัติ “สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม” นั้นก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนแข็งแรง มีความพอดีพอประมาณบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล อันจะก่อให้เกิดระบบภูมิคุ้มกันต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งก็คือสาระสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

วิทยากร เชิงกุล (2547) การพัฒนาชนบทเกี่ยวกับการทำลายทรัพยากร สภาพแวดล้อม เพื่อให้สามารถพัฒนาต่อเนื่องได้ยาวนาน เช่น การเลิกหรือลดการใช้สารเคมี ใช้ของธรรมชาติแทนลดการใช้พลังงานฟอสซิล การช่วยให้ชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมโลกสามารถที่จะอยู่ได้อย่างยั่งยืน

พระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตโต (2546: 63) การพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นเป้าหมายทางเศรษฐกิจแต่ดั้งเดิมขึ้นโดยเอาสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวคุมความเจริญทางเศรษฐกิจอีกทีหนึ่ง หมายความว่าให้ความเจริญทางเศรษฐกิจอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม คือมีปัจจัยอีกตัวหนึ่งเสริมเข้ามา ได้แก่ สภาพแวดล้อมจึงมีการพัฒนา (Development) คู่กับสิ่งแวดล้อม (Environment) ต้องให้การพัฒนาหรือความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นอยู่ในภาวะที่สิ่งแวดล้อมรองรับไหวหรืออาจจะพูดอีกภาษาหนึ่งว่าเจริญไปโดยไม่รังแกธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงมีอีกศัพท์หนึ่งเข้ามาคู่กันคือให้เศรษฐกิจคู่กับธรรมชาติแวดล้อมหรือระบบนิเวศ

องค์การสหประชาชาติ (ม.ป.ป., อ้างถึงใน สุทธิพร รัตนธรร สรัทธา, 2553: 32-33) หมายถึงกระบวนการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่อิงวัฒนธรรม ในลักษณะเป็นองค์รวมเป็นการบูรณาการ และด้วยความสมดุล ทั้งระหว่างการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมไปกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนา เพื่อให้บรรลุตามความต้องการของมนุษย์และเพื่อส่งเสริม

คุณภาพชีวิตทั้งคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตด้วยความยุติธรรม อนึ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) มีข้อควรพิจารณาในความหมาย 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก การพัฒนาที่ยั่งยืนควรได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นแนวคิด (Concept) อย่างหนึ่งที่เป็นประโยชน์ ประเด็นที่ 2 การพัฒนาที่ยั่งยืนก่อให้เกิดความจำเป็นที่ต้องใช้สติปัญญามากพอๆ กันกับความจำเป็นที่ต้องใช้ความเห็น (นโยบาย) ในทางการเมืองเพราะความคิดเรื่องความยั่งยืนสะท้อนถึงความกังวลในเรื่องเงื่อนไข หรือความจำกัดที่เกี่ยวกับมนุษย์ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่ความไม่พอใจของมวลมนุษย์ทั้งหลาย

สุริยา เหมตะศิลป์ (ม.ป.ป) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่ดำเนินไปในขอบเขตเพียงตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยไม่ต้องไปสะสมโดยพะวงว่าลูกหลานรุ่นต่อไปจะไม่มีความสามารถในการพัฒนาหรือหาได้ตามความจำเป็นในยุคของพวกเขา” ซึ่งตามความหมายเช่นนี้ มักจะให้น้ำหนักที่สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ให้ใช้เท่าที่จำเป็นในชีวิต

สรุป การพัฒนาในปัจจุบันเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยต้องไม่ทำให้เกิดปัญหาในอนาคตและคนในอนาคตสามารถใช้ประโยชน์ด้วย การดำเนินชีวิตที่มีการช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นแบบฉบับของสังคมไทยที่มีมานาน การรักษาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างคุ้มค่า มีการบำรุงรักษาและมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตที่ทรัพยากรจะฟื้นฟูได้ ดังนั้นต้องมีการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดแก่สิ่งแวดล้อมหรือถ้าต้องเกิดความเสียหาย ก็จะต้องทำให้เสียหายน้อยที่สุดและเหลือให้สำหรับคนรุ่นต่อไป ดังนั้นต้องพิจารณาจากหลายๆ องค์ประกอบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมและให้เกิดความสมดุล ทรัพยากรธรรมชาติกับเศรษฐกิจจะต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน โดยปกป้องคุ้มครองสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาทำให้เกิดความสมดุลระหว่างคนและธรรมชาติ สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกัน ไม่ทำลายล้างกัน ก็จะเกิดความสงบสุข ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

2.3.2 แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

สมพร เทพสิทธา (2549: 31-32) สนับสนุนให้ประชาชนใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามแผนทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนาและจริยธรรมแห่งชาติ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้สนับสนุนให้ประชาชนใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

2.3.2.1 ส่งเสริมให้ประชาชนใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตน ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับชาติ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล เศรษฐกิจพอเพียงและชีวิตที่พอเพียงเกิดได้เพราะใจที่พอเพียง

2.3.2.2 เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัธยาศัย ที่สำคัญคือไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

2.3.2.3 เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับครอบครัว คือ การพอมีพอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ฟืดเคืองนัก

2.3.2.4 เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน คือ การที่ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ประชาชนมีการรวมกลุ่มในด้านเศรษฐกิจ เช่น สหกรณ์ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่างๆ มีการพัฒนาชุมชนอย่างสมดุลและผสมผสานทั้งทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจและด้านจิตใจ

2.3.2.5 เศรษฐกิจพอเพียงระดับชาติ คือ จะต้องมีการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักธุรกิจ ทหารระดับให้จิตสำนึกในความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา ความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2.3.2.6 ใช้ศาสนธรรมสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัวดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยเป็นผู้มีสติที่มั่นคงและปัญญาที่เฉียบแหลมอยู่เสมอ

2.3.2.7 ส่งเสริมการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ โดยแบ่งใช้ที่ดินอย่างจำกัดหรือแบ่งเป็นสัดส่วน เพื่อใช้ขุดสระเก็บกักน้ำ ปลูกข้าว ปลูกผักผลไม้ ไม้ยืนต้น ที่อยู่อาศัย

2.3.2.8 ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและรายจ่ายน้อยลง การเพิ่มรายได้สามารถทำได้โดยการส่งเสริมอาชีพหลัก อาชีพรอง อาชีพเสริม

คณะกรรมการสภาพัฒน์แห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ (2546: 22) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้น มิได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่นๆ ของการวิเคราะห์จากเศรษฐกิจระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอเพราะในสังคมไทย

ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยมาช้านานเป็นรากฐานของชีวิตและสังคมของประเทศไทย

กึ่งศตวรรษ อยู่เย็น และคณะ (2546: 147) การพัฒนาบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่ใช้ “คน” เป็นเป้าหมายเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้ “พลังทางสังคม” เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา ในรูปของกลุ่มเครือข่ายหรือประชาสังคม กล่าวคือ ผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาค” ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

เสรี พงศ์พิศ (2550: 19) เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มจากวิธีคิด คิดถูก คิดดี คิดชอบ เป็นสัมมาทิฐิอันเป็นข้อแรกของมรรคมงคล 8 เมื่อเริ่มด้วยคิดชอบแล้ว ปฏิบัติชอบก็ตามมา ประกอบอาชีพชอบก็ตามมา

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2551: 58) วิธีการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกระบวนการจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเรียนรู้ “กระบวนการทางวิทยาศาสตร์” (ไม่ใช่เรียนรู้แค่ตัวเนื้อหาสาระของกฎหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์) เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึง “หลักคิด” ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถจำแนกการเรียนรู้เชิงกระบวนการนี้ได้เป็น 3 ระดับขั้นตอน คือ

คิดให้เที่ยงตรงในเหตุและผล

ลงมือทดลองปฏิบัติให้ถึงจุดพอประมาณ

เข้าถึงความพอเพียงจนตกผลึกเป็นระบบภูมิคุ้มกันที่มั่นคง

“ปัญญา” ตามแนวทางแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในแต่ละระดับขั้นตอนทั้ง 3 ขั้นนี้ จะเป็นปัญญาที่เกิดจากการบูรณาการของ “คุณธรรมกับความรู้” หรือเป็นบูรณาการของ “ปัญญาเชิงปทัสฐานกับปัญญาเชิงปฎิฐาน” ให้อยู่ภายใต้โครงการกรอบของ “หลักคิด” เดียวกัน

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2551: 82-83) การดำรงตนและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

การพึ่งตนเอง ต้องเข้าใจเรื่องการพึ่งตนเอง ต้องเคารพ ต้องเชื่อมั่น ความสามารถในการพึ่งตนเอง ต้องเข้าใจการบูรณาการและต้องเคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2551 ก: 11-13) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ทุกอย่างในโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แล้วผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเราหลบหนีไม่พ้น เราจึงต้องสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นฐาน 4 ด้าน เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง เป็นหลักประกันอนาคต ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องการสร้างหลักประกันอนาคตให้กับครอบครัว โรงเรียน บริษัท ชุมชน และประเทศ ต้องการสร้างหลักประกันความเข้มแข็งที่เราใช้กันในภาษาของปรัชญานี้ว่า ภูมิคุ้มกัน ต้องการให้เราสร้างภูมิคุ้มกันครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การจะประสบความสำเร็จต้องใช้เวลา 3 ชั้น ในการที่จะทำให้สำเร็จดังนี้

ขั้นที่หนึ่งคือ ต้องเรียนรู้และเกิดศรัทธาในปรัชญาฯ นี้ให้ได้ พวกเราจำพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้พวกเราแล้วพวกเราก็ตกกันติดปากว่า “รู้ รัก สามัคคี” อันนี้สามารถนำมาใช้กับกรณีนี้ได้ รู้ ก็คือการที่พวกเรามาช่วยกันถกแถลงและศึกษา เพื่อให้รู้ถึงแก่นของความจริงในปรัชญาฯ นี้ หลายคนไม่เข้าใจ พอได้ยินคำว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็คิดว่า ต้องไม่ให้อายุ ต้องจี๋เหนียว ซึ่งไม่ใช่อย่างที่เข้าใจกัน เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนต้องสร้างความรู้เรียนรู้ปรัชญาฯ นี้ให้เข้าใจ และเมื่อเกิดความรู้แล้วก็จะทำให้เกิดขั้นต่อไป

ขั้นที่สองคือ เห็นคุณค่าและรักปรัชญาฯ นี้ และเกิดศรัทธา

ขั้นที่สามคือ สามัคคี ต้องช่วยกัน คนละไม้คนละมือ ไม่ว่าภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน มาช่วยกันขับเคลื่อนปรัชญานี้ให้ลงไปถึงทุกครัวเรือนให้ได้ ถ้าทำเช่นนั้นได้ ใน 2-3 ปี ข้างหน้าประเทศเราจะมีเศรษฐกิจที่มั่นคง สามารถรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกได้หมด

สรุป ความพอเพียงคือไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความประหยัด รู้จักประมาณตน ควบคุมใจไม่ให้ใช้จ่ายเกินความสามารถของตน โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตที่อยู่บนทางสายกลาง และความไม่ประมาท การพัฒนาที่ก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ การตัดสินใจและการกระทำต้องคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี รวมทั้งการใช้ความรู้และคุณธรรมมาประกอบการวางแผน ซึ่งตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2550) ที่ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนาชีวิตทางสายกลางอยู่บนพื้นฐานของสามัคคีพอดี นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกัน และรู้เท่าทันโลก ซึ่งจะทำให้สังคมไทยที่มีความสามัคคีและเอื้ออาทร มีน้ำใจช่วยเหลือต่อกัน ก็จะ

ทำให้ประเทศพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” ทำให้คนในประเทศมีจิตสำนึกร่วมกันในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศภายใต้สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ นำมาสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง

2.4 แนวคิดการพัฒนาชุมชน

2.4.1 ความหมายการพัฒนาชุมชน

ธนกร สังขป (2547) การพัฒนาชุมชน เป็นการทำให้กลุ่มคนดีขึ้น เจริญขึ้น ในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

วิรัช วิรัชนิการรณ (2532: 5) สรุปความหมายการพัฒนาชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1) เป็นการสร้างความเจริญและส่งเสริมการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมรวมทั้งการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ

2) เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มและร่วมมือกันช่วยเหลือตัวเอง

3) มีการช่วยเหลือสนับสนุนทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ

ทวี ทิมขำ (2528: 4) สรุปการพัฒนาชุมชนนั้นมีลักษณะที่สำคัญ 7 ประการ คือ

1) การพัฒนาชุมชน คือ ความพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในกลุ่มให้ดีขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชน คือ การทำให้คนที่อยู่ในชุมชนนั้นมีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือจากราษฎรเอง เข้ามาร่วมคิดพิจารณาตัดสินใจและดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองบนพื้นฐานของการสมัครใจและมีความรับผิดชอบที่จะช่วยตนเอง

2) การพัฒนาชุมชน คือการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมหรือลักษณะทางกายภาพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนให้ดีขึ้น

3) การดำเนินงานจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ทั้งนี้หมายความว่ากิจกรรมใดๆ ที่จะนำไปส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติ จะต้องเป็นกิจกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการอยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน และพยายามกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกถึงความจำเป็นนั้นได้

4) การพัฒนาชุมชน ต้องใช้หลักการช่วยเหลือเร่งเร้า ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่ม ตลอดจนการดำเนินการไปตามโครงการพัฒนานั้นๆ

5) รัฐบาลหรือหน่วยงานอื่น ที่จะให้ความช่วยเหลือ จะต้องพิจารณาให้ความช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่เกินความสามารถที่ชุมชนหรือราษฎรจัดหามาได้เอง เช่น ความรู้ทางวิชาการ วัสดุและเงินเท่าที่จำเป็น

6) การพัฒนาชุมชน จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย กระตุ้นเตือนให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

7) จะต้องมีความร่วมมือกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกสาขา เพราะปัญหาของชุมชนอยู่นอกเหนือความสามารถของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะและการพัฒนาชุมชน เรามุ่งที่จะพัฒนาในทุกๆ ด้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 4) การพัฒนาชุมชน คือการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนา ที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือ เป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่างๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้

พิสันต์ ประทานชวโน (2553: 2) ความหมายการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 2 คำ คือ การพัฒนา และชุมชน

การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนสภาพ ปรับปรุงให้ต่างจากเดิม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้าน หรือชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่มีมารวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

การพัฒนาชุมชน (Community Development) ตามหลักการพื้นฐานเป็นกระบวนการให้การศึกษาศึกษา (Educational Process) แก่ประชาชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (Self – reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self – help) ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวม

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนสระบุรี (ม.ป.ป) เป็นกระบวนการให้การศึกษแก่ประชาชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ ในการคิด ตัดสินใจและดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม

อภิชัย พันธเสน (2539: 23) การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีวัตถุเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีผลผลิตเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นหรือมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของการบริโภคในลักษณะที่

ยกระดับการบริโภคให้สูงขึ้น ทั้งในด้านปริมาณและปริมาณ อันเป็นความคาดหวังที่จะตามมาจากการพัฒนาในแนวทันสมัย (Modernization) การผลิตเพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมมือกันของประชาชนและทุกฝ่ายในชุมชน มีการปรับปรุง พัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นด้วยกำลังความสามารถของคนในชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อน ร่วมกันวางแผนจัดการ แก้ไขปัญหาร่วมกัน ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งจะทำให้ทุกคนเต็มใจที่จะทำเพื่อชุมชนของตน การพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ภายในชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้น มีความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่น ทั้งด้านการพัฒนาความคิด วัตถุ จิตใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเองและชุมชนรอบข้าง ซึ่งการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ประสบความสำเร็จมีความเป็นอยู่ที่ดีจะต้องได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังของคนในชุมชนให้การช่วยเหลือร่วมมือกันดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกันทำให้เกิดความเข้มแข็ง ความรักสามัคคี ความร่วมมือกันในการเสียสละ ความรู้ ความมีน้ำใจกันในชุมชน โดยคิดถึงประโยชน์ของชุมชนมากกว่าประโยชน์ของตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความสุขและเจริญก้าวหน้า

2.4.2 จุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน

วรรณิ เล่าสุวรรณ (2526) จุดมุ่งหมายในการพัฒนาที่ช่วยให้การดำเนินงานไปสู่จุดมุ่งหมายคือ

- 1) เพื่อพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ
- 2) ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง
- 3) ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สิทธิภาคภูมิใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้านของตนอย่างมีความสุข
- 4) ส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้น
- 5) ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้แต่ละคนนำเอาความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์
- 6) ส่งเสริมการรวมกลุ่มในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย
- 7) เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้ดีขึ้น
- 8) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาดตนเองและชุมชนได้
- 9) เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ
- 10) เพื่อให้การศึกษาประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น

ปรีชา เศรษฐีธร (2527: 12) กล่าวว่าการพัฒนาชุมชนมีจุดหมายก็เพื่อเสริมสร้างความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เป็นความพยายามที่จะปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้แก่ชุมชนเพื่อให้มีการกินดี อยู่ดีโดยมีวัตถุประสงค์อย่างกว้าง ดังนี้

1) มุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมหรือสถานะทางกายภาพ ซึ่งสมาชิกในชุมชนนั้นอาศัยอยู่ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพนี้ หมายถึง โครงการทุกโครงการที่เกี่ยวข้องกับงานสร้างสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างถนนหนทาง บ่อน้ำ ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มโอกาสใหม่ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ

2) มุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชน จากสภาวะหรือสถานการณ์เก่าแก่ล้าสมัยให้มาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ มีความคิดก้าวหน้าและมีความสำนึกในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเองและชุมชน มีความรับผิดชอบในกิจกรรมการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อตนเองต่อชุมชนต่อประเทศชาติในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนนั้น เป็นวิธีการที่ค่อนข้างจะลำบากอยู่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิด อุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางสังคมและการยอมรับการนำเอาวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ โดยให้เห็นจุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะทำให้ชุมชนเจริญขึ้นและพัฒนาตนเองโดยอิสระเสรี โดยการให้ความรู้ เพิ่มพูนทักษะ แก่บรรดาสมาชิกในชุมชนนั้นและฝึกสมาชิกให้รู้จักตัดสินใจและตัดสินใจปัญหาาร่วมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523:20) สรุปว่าจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชนแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ คนและสิ่งแวดล้อมในระหว่างสองส่วนนี้อาจจัดลำดับได้เป็นเป้าหมายอุปกรณ์ (Instrumental Goal) และเป้าหมายสุดยอด (Ultimate Goal) กล่าวคือการพัฒนาคนเป็นเป้าหมายสุดยอดและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมคนเป็นเป้าหมายอุปกรณ์ ทั้งนี้เพราะว่าหากสามารถพัฒนาคนให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถฉลาดเฉลียว หรือที่มักเรียกกันว่าคนสมัยใหม่ (Modern or Developed Man) ได้แล้ว พัฒนาการส่วนอื่นย่อมตามมา

การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมาย 3 จุดหมายคือ

1. จุดหมายเชิงกระบวนการ —————> พัฒนาความคิด จิตใจ
2. จุดหมายเชิงสัมพันธภาพ —————> พัฒนากลุ่ม องค์กร
3. จุดหมายเชิงการงาน —————> พัฒนาความเป็นอยู่

ภาพที่ 2.1 แสดงจุดมุ่งหมายการพัฒนาชุมชน

ที่มา: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนสระบุรี (ม.ป.ป)

สรุป การพัฒนาที่เกิดจากพลังความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทรของคนในชุมชนที่มีต่อกัน ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาต่อไปด้วยศักยภาพของทุกคนที่ให้ความร่วมมือ มีทัศนคติที่ดีและมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในการให้ชุมชนเกิดความเจริญ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนในชุมชนให้ช่วยเหลือตัวเองได้

2.4.3 แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน

CDD Phetchaburi Community (2552) การศึกษาแนวความคิดพื้นฐานของงานพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้องและทำให้งานมีประสิทธิภาพ แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้

2.4.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงานการปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา

2.4.3.2 การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

2.4.3.3 ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ตำบล

2.4.3.4 ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ทำงานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

2.4.3.5 การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) งานพัฒนาชุมชนถือเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน การให้การศึกษา ต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งบุคลิกลักษณะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

พิสันต์ ประทานชวโน (2553: 2) ความเชื่อมั่นและศรัทธาในมนุษยชาติว่า มนุษย์ทุกชีวิต มีคุณค่า มีความหมาย มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ และสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส วิธีการพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน คือ 1.การรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรประชาชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้

ประชาชน ซึ่งเป็นสมาชิก มีบทบาท และมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กร ซึ่งจะส่งผลกระทบไปถึงส่วนรวมด้วย 2.การส่งเสริม/สร้างสรรค์ผู้นำและอาสาสมัคร เพื่อเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ประชาชน มีความพร้อมจะเป็นผู้นำและเป็นผู้เสียสละ ได้อุทิศตน ได้แสดงบทบาท มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อส่วนรวม

2.4.4 องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

สนธยา พลศรี (2547:51) ในการพัฒนาชุมชนนั้น มีองค์ประกอบต่างๆมากมาย แต่องค์ประกอบที่สำคัญ ควรมี 10 ประการ คือ

- 1) คนในชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของคนในชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนในชุมชน
- 2) สิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน
- 3) วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสมและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น
- 4) กลวิธีหรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายกลวิธี เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น
- 5) กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการ การพิจารณาวิธีดำเนินงาน การดำเนินงาน การประเมินผลงานและการทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาละเอียดอุปสรรค
- 6) การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชนหรือเพื่อกระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ไม่ใช่ในเรื่องพื้นฐานของการพัฒนา
- 7) การบริหารและการจัดการ การพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนกลุ่มคน องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐบาลและ

ภาคเอกชน มีวิธีการและกระบวนการหลายขั้นตอน จึงจำเป็นต้องมีการบริหารและการจัดการที่ดีทั้งในระยะเตรียมการ ระหว่างดำเนินงานและหลังจากได้รับผลของการพัฒนาแล้ว

8) นักพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ในการพัฒนาชุมชนมีเทคนิควิธีในการจูงใจ การระดมพลังหรือศักยภาพของคนในชุมชนมาใช้พัฒนาชุมชนของตนเองตามปรัชญา แนวคิดและวิธีการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง ในระยะแรก นักพัฒนาชุมชนอาจจะมาจากภายนอกชุมชนที่เป็นข้าราชการหรือนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ นักพัฒนาชุมชนดังกล่าวนี้จะต้องสร้างนักพัฒนาที่เป็นคนในชุมชนขึ้นมารองรับงานพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

9) การประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีลักษณะและองค์ประกอบหลายประการ องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การประสานงาน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ดำเนินกิจกรรมพัฒนาอย่างประสาน สอดคล้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถูกต้องตามขั้นตอนที่วางไว้

10) ผลงานที่เกิดขึ้น องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ ความสำเร็จในการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านไปในแต่ละขั้นตอน จึงอาจจะมีผลเกิดขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ผลงานที่เกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฐวัชร เฝ้าภู (2554) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลคอนนิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ชุมชนสมอเอกเป็นแบบ “ชุมชนชนบท” มีความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ปัญหาของชุมชนที่มี เช่น ปัญหาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสิ่งแวดล้อม ชุมชนสมอเอกเป็นชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติศาสนกิจ ชุมชนมีประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร อาชีพทำนาข้าว เป็นอาชีพหลักประมาณร้อยละ 90 แนวทางการพัฒนาชุมชนสมอเอกจะผ่านกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ เช่น กลุ่มกรรมการมัสยิด กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน เป็นต้น ความเข้มแข็งของชุมชนพบว่ามีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง เพราะการอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด พิจารณาชุมชนในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจและมิติสิ่งแวดล้อม พบว่าในมิติสังคมและมิติเศรษฐกิจ ชุมชนสมอเอกมีความเข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืนพอสมควร แต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนยังอ่อนแออยู่ คุณภาพชีวิตจากการประชุมกลุ่มพบว่าชุมชนสมอเอกมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้

พอเพียง มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กัน มีสุขภาพกายและสุขภาพใจดี ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากลูกหลานและชุมชนเป็นอย่างดี ครอบครัวมีความสุข ความเป็นมุสลิมเป็นปัจจัยหลักของความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การขับเคลื่อนชุมชนสามารถทำได้โดยการขับเคลื่อนกลุ่มแกนหลักโดยผสานกับวิถีของชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นแนวทางของวิถีความพอเพียงและสามารถนำไปสู่ความยั่งยืน

อนุชา หวังภักดี (2553) ทำการศึกษาเรื่องการเผยแพร่คำสอนในศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาโตะอิหม่ามในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า

1. ทศนคติของโตะอิหม่ามต่อชุมชน มองว่าการพัฒนาสังคมเป็นหน้าที่จำเป็นสำหรับทุกคนควรใช้โรงเรียนและมัสยิดเป็นศูนย์กลางด้านสิ่งแวดล้อม รองลงนามองว่าการพัฒนาสังคมชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์ ปลูกฝัง คัดค้านและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมองว่าชุมชนในมัสยิดจะดีได้ก็ต่อเมื่อสิ่งแวดล้อมต้องดีก่อน

2. บทบาทหน้าที่ของโตะอิหม่ามในการพัฒนาชุมชน พบว่ามีโตะอิหม่ามควรให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่แก่ประชาชน รองลงมาคือเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ในด้านสิ่งแวดล้อมโตะอิหม่ามมีบทบาทการรักษาทรัพยากรของชุมชน รองลงมามีสองเรื่อง คือ เรื่องการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชนและเรื่องการเป็นแกนนำในการปฏิบัติการฟื้นฟู สภาพแวดล้อมในชุมชน

3. ความคิดเห็นของโตะอิหม่ามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การร่วมสวดต่อมูเตลและรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด รองลงมาคือเรื่อง การร่วมทำบุญรับขวัญให้กับเด็กที่เกิดใหม่สำหรับด้านสิ่งแวดล้อม มีความคิดเห็นของโตะอิหม่ามตรงกันมากที่สุดคือความร่วมมือของชุมชนกับเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตดูแลปลูกฝังในชุมชน รองลงมา คือ เรื่องการรณรงค์ให้รักษาความสะอาดในชุมชน

4. ผลของการเผยแพร่คำสอนในศาสนาอิสลามของโตะอิหม่ามที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีผลในเรื่องสามารถช่วยลงปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนได้ รองลงมาสามารถช่วยลดปัญหายาเสพติดได้ในระดับหนึ่ง สำหรับด้านสิ่งแวดล้อม มีผลสามารถช่วยทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมดีขึ้น รองลงมามีการรณรงค์ ปลูกฝังให้รักษาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ไพศาล วงษ์อารี (2552) ทำการศึกษาเรื่องบทบาทของคณะกรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีมัสยิดในเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า คณะกรรมการมัสยิด ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อายุระหว่าง 39 - 75 ปี กรรมการมัสยิดมีอาชีพหลักในการประกอบธุรกิจส่วนตัว (ห้องพักให้เช่า) รองลงมามีอาชีพค้าขายและรับราชการ ส่วนใหญ่มีการศึกษาส่วนหนึ่งด้านศาสนาในระดับพื้นฐาน อีกส่วนหนึ่งจบสามัญในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงระดับปริญญาตรี

บทบาทของคณะกรรมการมัสยิดที่ปฏิบัติอยู่จริงในภาพรวมนั้น บทบาทส่วนใหญ่จะเป็นด้านศาสนาและด้านสาธารณสุข ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมาชิก/สับบุรุษมากที่สุดและได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนมากกว่าภาครัฐ ซึ่งภาครัฐจะสนับสนุนด้านสาธารณสุขเป็นส่วนมาก อาทิ การมีเจ้าหน้าที่ให้บริการตรวจสุขภาพ และจัดหาสามัญประจำบ้านให้กับศูนย์อนามัยย่อยในมัสยิด ส่วนด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านอาชีพมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

นิเลาะ มิสะแม (2549) ทำการศึกษาเรื่องการนำหลักศาสนาอิสลามมาปฏิบัติในสังคม: กรณีศึกษา ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า ประชาชนมีการนำหลักศาสนาไปปฏิบัติในระดับมาก โดยประชาชนมีการนำหลักศาสนาไปปฏิบัติด้านการศึกษามากมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและด้านสังคม ตามลำดับ

กนกรัตน์ ยศไกรและคณะ (2547) ทำการศึกษาเรื่องการศึกษากับการสร้างจิตสำนึก: กรณีคลองแสนแสบ พบว่า การถ่ายโอนภูมิปัญญาระหว่างชุมชนกมลาอิสลามมาสู่ชุมชนศาลาแดงยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากการก้าวข้ามขั้นตอนที่ชุมชนศาลาแดงต้องตระหนักในปัญหาของคลองแสนแสบเสียก่อน แต่ได้มีการวางรากฐานของวิธีคิดในการรักษาคองแสนแสบผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ชุมชน และผ่านการบรรยายของอิหม่ามวิชัน สะมะฮุนแห่งมัสยิดกมลาอิสลาม นอกจากนี้ยังได้ข้อสรุปว่าภูมิปัญญาในการรักษาคองแสนแสบของชุมชนศาลาแดงน่าจะระเบิดจากข้างในมากกว่าการรับมาจากภายนอก เนื่องจากมีศักยภาพเพียงพอ

รัชณี ไผ่แก้ว (2545) ทำการศึกษาเรื่องวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก พบว่า ชาวบ้านมีความสำนึกว่าตนเป็นมุสลิมอย่างแท้จริง มีความศรัทธาในศาสนาอิสลามและรับอิสลามเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ผู้นำศาสนาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ครอบครัว โรงเรียนสอนศาสนาและมัสยิดเป็นสถาบันที่สำคัญ ในการปลูกฝังความศรัทธา ส่งเสริมในเยาวชนมีจริยธรรมอิสลามและคำนึงตามแบบฉบับของบรรพบุรุษในอดีต ซึ่งมีผลทำให้เยาวชนเติบโตขึ้นมาในสังคมมีความเป็นมุสลิมภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม คดขยการปฏิบัติตนไปในแนวทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ใหญ่ในชุมชนต้องปลูกฝังให้กับสมาชิกในครอบครัวของตน ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่ภายใต้วัฒนธรรมอิสลามคล้ายกับชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทย คนในชุมชนได้รักษาวัฒนธรรมในช่วงชีวิตได้ตามแบบอย่างที่ได้ศาสดากำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมลาไสย
คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

3.1.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาครั้งนี้โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้นำศาสนาอิสลามผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) สำหรับการตรวจสอบความถูกต้อง ความเชื่อมโยงของเรื่องราว สามารถตอบประเด็นการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปเก็บข้อมูลในลักษณะของนักศึกษาและเป็นมุสลิม สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านและสังเกตพฤติกรรมของคนในชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ผล ข้อมูลที่เก็บโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นข้อมูลด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม และลักษณะในการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้นำกับคนในชุมชน

3.1.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า รวบรวม ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ วารสาร วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ เอกสารทางราชการ เป็นต้น นอกจากนั้นยังศึกษาข้อมูลจากสื่อในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เช่น เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เป็นต้น

3.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.1.2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนมัสยิดกมาลุตอิสลาม โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เป็น 3 มิติ ได้แก่ บริบทของชุมชนมัสยิดกมาลุตอิสลาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน การนำคำสอนศาสนาไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

มิติที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนมัสยิดกมาลุตอิสลาม

มิติที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ 3 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 สังคม

การศึกษา

- นโยบายท้องถิ่นที่เน้น “พัฒนาคน พัฒนาสังคม”
- การพัฒนาการศึกษาทั้งสายสามัญและด้านศาสนา แก่สมาชิกในชุมชนศาสนา
- การพัฒนามัสยิดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน
- การสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการพัฒนา การประสาน

ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกในการช่วยเหลือ สนับสนุน ให้เข้ามามีส่วนร่วม

- สิ่งนำไปสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ด้านที่ 2 เศรษฐกิจ การสร้างรายได้ในชุมชนและการส่งเสริมการออม

- การจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ชุมชนหรือกองทุนหมู่บ้าน
- การส่งเสริมการอบรมอาชีพให้กับคนในชุมชน
- การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันพึ่งพาตนเองได้

ด้านที่ 3 สิ่งแวดล้อม

- การจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้และทำความสะอาดของมัสยิด
- กิจกรรมวันอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองแห่งชาติ
- การจัดการขยะของชุมชน
- วิธีการที่ทำให้เกิดการยอมรับจากชาวบ้านในการให้ความร่วมมือเรื่อง

สิ่งแวดล้อม

- การรักษาคลองแสนแสบ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ยั่งยืน
- การเป็นผู้นำในการฟื้นฟูรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน

- การจัดกิจกรรมรณรงค์ อนุรักษ์ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบ ต่อส่วนร่วมทำให้ทรัพยากรสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว
- การทำให้ชุมชนเป็นต้นแบบด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม
- การกระจายโอกาสให้คนส่วนใหญ่สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม

มิติที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ 3 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 เศรษฐกิจ

- การนำหลักความรู้ทางศาสนาอิสลามมาใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันในเชิง เศรษฐกิจ
- วิธีการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปตามข้อกำหนดของศาสนบัญญัติ (คำสอน และข้อปฏิบัติที่ถูกกำหนดอย่างถูกต้อง)

ด้านที่ 2 สังคม

- วิธีการใช้หลักศาสนาอิสลามในการนำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- การบูรณาการหลักศาสนาอิสลามกับหลักวิทยาศาสตร์ในการพัฒนา ชุมชน
- อิทธิพลทางศาสนาต่อการต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอก เพื่อให้ ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ด้านที่ 3 สิ่งแวดล้อม

- คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคลองแสนแสบ
- ผลที่ได้จากการพัฒนาตามคำสอนในศาสนาอิสลามมาปฏิบัติให้เกิด ความยั่งยืน
- แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

มิติที่ 4 ปัญหาอุปสรรค

3.1.2.2 การประชุมกลุ่ม (Focus Group) การระดมความคิดเห็นของคณะกรรมการ เครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆ ละ 1 คนในการรับฟัง เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ปัญหา

3.1.2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตโดยตรง เพื่อให้คุ้นเคยกับชาวบ้านและสังเกตสิ่งแวดล้อม บุคคล พฤติกรรม กิจกรรม ความสัมพันธ์ของผู้นำกับคนในชุมชน ซึ่งเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเก็บข้อมูลในลักษณะของนักศึกษาและเป็นมุสลิม เพื่อให้เข้าใจความหมายในเหตุการณ์อย่างแท้จริง

3.1.2.4 อุปกรณ์บันทึกภาพ บันทึกข้อมูลที่เป็นภาพ บรรยายภาพ สภาพแวดล้อมในพื้นที่ศึกษา เมื่อได้ข้อมูลจากการสังเกตนำมาประเมินและสรุป ซึ่งทำให้เข้าใจพื้นที่ศึกษามากขึ้น

3.1.2.5 อุปกรณ์บันทึกเสียง ที่ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งทำให้ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้อีกกลับมาสรุปและวิเคราะห์ได้อย่างสมบูรณ์

3.1.3 การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การตรวจสอบสามเส้าเกี่ยวกับสถานที่ เวลาและข้อมูลด้านข้อมูลเนื้อหา (Data Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้มามีความเหมือนกันหรือต่างกัน ด้านวิธี (Method Triangulation) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการมีส่วนร่วมและด้านผู้ให้ข้อมูล (Informant Triangulation) เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความถูกต้อง จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลคำถามและการปรับปรุงแก้ไข ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือมากที่สุด

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน ประกอบด้วย ได้แก่ ผู้นำศาสนา คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สัปปุรุษ(สมาชิก)ในมัสยิด) บิหลัน (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน 12 คน และคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆละ 1 คน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสังเคราะห์เกี่ยวกับอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนมัสยิดมาตุลีอิสลาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการสร้างจิตสำนึกให้สอดคล้องกับความต้องการในท้องถิ่นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาน้ำในคลองแสนแสบอย่างยั่งยืน ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบหาข้อสรุปด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยบรรยายเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์, ข้อความและเอกสาร ซึ่งเน้นเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสาร โดยแจกแจงเนื้อหาหรือแนวคิดที่ปรากฏในหนังสือ เอกสาร บท

สัมภาษณ์สนทนาและรูปภาพ ทำให้ทราบถึงขอบเขตเนื้อหาอย่างละเอียด และการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลาที่ทำกรวิเคราะห์ด้วย และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Description Method) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก

นำข้อมูลที่ได้สรุปรวบรวมและเรียบเรียงตามประเด็นข้อคำถามและคำสำคัญ (Typology and Taxonomy) และวิเคราะห์เนื้อหา บริบท องค์ประกอบของระบบสังคม ศาสนา สิ่งแวดล้อม การศึกษาและกระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทำการอธิบายรายละเอียดที่ได้จากข้อมูลในรูปแบบของการบันทึกและบรรยาย โดยมีรูปภาพหนึ่งประกอบ การบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ สมุดบันทึก ซึ่งใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบหาข้อสรุปด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Description Method) ซึ่งเป็นแนวทางการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

3.3.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต บันทึกภาพและการบันทึกรายละเอียดที่เกี่ยวข้องของการสำรวจภาคสนาม ซึ่งนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ดังนี้ 1.การจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูล 2.การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์และเชื่อมโยง 3.การสรุปประเด็นจากข้อมูลที่ได้รับ โดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป้าหมาย นำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทฤษฎีแล้วจึงวิเคราะห์การพัฒนาลongแสนแบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลมารวมเพื่อสรุปเป็นผลการศึกษา

บทที่ 4

ผลการศึกษาริบทุมนชนมัศยดกมาลุลอิสลาม

การศีกษาวิจัยเรื่องอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศีกษาชุมชนมัศยดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร โดยเนื้อหาของบทนี้เป็นข้อมูลทีประกอบด้ว ปรวัติความ เป็นมาและสภาพของชุมชนมัศยดกมาลุลอิสลาม สภาพที่ต้งชุมชน อตลัษณ์ของชุมชน ข้อมูลทาง ประชากรและอาชีพ การเก็บข้อมูลรืบทของชุมชนมัศยดกมาลุลอิสลามซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่ นับถือนศาสนาอิสลาม มีความเชื่อและความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ซึ่งเป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียว โดยมี มัศยดเป็นศูนย์กลางในการยิดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เป็นการศีกษาข้อมูลพื้นฐานท้วๆไป ของชุมชน ซึ่งผลการศีกษามีรายละเอียดคังต่อไปนี้

4.1 ปรวัติความเป็นมาของมัศยดกมาลุลอิสลามกับความสัมพันธ์ของคลองแสนแสบ

คลองแสนแสบมีอายุ 166 ปี เป็นเส้นทางน้ำที่สำคัญของกรุงเทพมหานครหรือบางกอกใน อดีต เนื่องจากเป็นทั้งเส้นทางยุทธศาสตร์ เส้นทางคมนาคม แหล่งการเกษตรและเป็นแหล่งอาหาร ของประชาชน เริ่มขุดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ปีพ.ศ. 2380 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2383 เพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง มีความยาว 29 กม. (เขตมิน บุรี-สะพานผ่านฟ้าลีลาศ) ให้เป็นเส้นทางลำเลียงเสบียงและยุทธโปกรณ์ เมื่อครั้งที่ประเทศไทย หรือสยามรบกับเวียดนาม ซึ่งใช้เวลารบนานถึง 14 ปี ใน “สงครามอานามสยามยุทธ” เมื่อร้อยกว่าปี ก่อนบริเวณนี้เป็นป่าทึบมียุ่งป่าจำนวนมาก โคนกัจะสลับไปหลายวัน ชาวบ้านจึงเรียกคลองสายนี้ ว่า “คลองแสนแสบ”

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสทาง ชลมารคจากบางกอกไปเมืองแปดริ้วเพื่อปราบปรามอั้งยี่ โดยผ่านมาทางคลองแสนแสบ ส่วน ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 มีการสร้างถนน เพื่อการติดต่อค้าขายทำให้การคมนาคมได้เปลี่ยนไปจาก การใช้แม่น้ำลำคลองไปเป็นถนนมากขึ้น แต่ชาวบ้านที่อยู่บริเวณนั้นก็ยังใช้น้ำในคลองแสนแสบ เป็นทั้งแหล่งน้ำดื่ม แหล่งอาหารและทำการเกษตรอยู่เหมือนเดิม

4.1.1 ยุคตั้งถิ่นฐาน (ชุมชนกับการขุดคลองแสนแสบ) (พ.ศ. 2329 – 2383)

มัสยิดกมลาอุลอิสลามหรือสุเหร่าทรายกองดิน เป็นมัสยิดเก่าแก่มีประวัติความเป็นมายาวนานเกือบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2329 บรรพบุรุษของชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม ได้อพยพมาจากรัฐไทรบุรีทางตอนใต้ของประเทศไทย ซึ่งครั้งแรกที่อพยพเป็นจำนวน 4,000 คน และใน พ.ศ. 2375 มีการอพยพ อีก 6,000 คน เป็นครั้งที่สอง มาอยู่บริเวณริมคลองแสนแสบและมีการถากถางป่าที่รกร้าง จัปจองที่ดินทำกินประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันเป็นหมู่บ้าน จนต่อมาได้รับสิทธิในการครอบครองที่ดินบริเวณนั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2380 – 2383 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ให้มีการขุดคลองระยะทางประมาณ 73 กิโลเมตร กว้าง 6 วา โดยใช้แรงงานรับจ้างชาวจีน เพื่อยุทธศาสตร์ทางการรบระหว่างสยามกับญวนหรือประเทศไทยกับประเทศเวียดนามในปัจจุบัน เช่น ลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ การคมนาคม เป็นต้นและได้รับพระบรมราชานุญาตให้ถือครองที่ดินบริเวณริมฝั่งคลองแสนแสบนับแต่นั้นมา

ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างมัสยิดขึ้นเป็นเรือนไม้หลังแรก เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางประจำหมู่บ้าน รวมทั้งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมาประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับมัสยิดไม้มีอายุประมาณ 70 ปี ทำให้มัสยิดไม้แข็งแรง เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลาและไม่สามารถรองรับประชาชนได้จึงมีการขยายมัสยิด โดยชาวบ้านช่วยกันซื้อทราย ดินมากองไว้เพื่อสร้างมัสยิด ด้วยความสามัคคีในชุมชนทำให้กองทรายมีขนาดใหญ่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสทางชลมารคผ่านมาทางคลองแสนแสบ เพื่อปราบปรามอั้งยี่ทรงแฉะเชื่อมที่มัสยิดและชุมชนมุสลิม แต่เรือกลไฟพระที่นั่งเกิดขัดข้องไม่สามารถแก้ไขได้ ทรงรำพึงว่า หากบริเวณนี้มีผู้มีบุญญาธิการสถิตอยู่ ขอให้เครื่องยนต์เดินได้ตามปกติด้วย และจะสร้างอนุสรณ์ไว้เป็นกุศลแก่หมู่บ้านนี้ ทันใดนั้นเครื่องยนต์ก็ทำงานได้ตามปกติ จึงรับสั่งให้มหาดเล็กขึ้นฝั่งไปสอบถามว่ากองดินกองทรายที่กองไว้ริมคลองนั้นจะสร้างอะไร ได้คำตอบว่าจะสร้างมัสยิดหรือสุเหร่า พระองค์จึงรับสั่งกับมหาดเล็กว่าเมื่อเสร็จกิจแล้ว ให้นำอิฐ หิน ทรายมาสมทบบริเวณนี้อย่างละ 7 ลำเรือ พระองค์ทรงพระราชทานสมทบเพื่อก่อสร้าง ต่อเติมอาคารมัสยิดหลังใหม่ สถานที่ดังกล่าวจึงกลายเป็นชื่อเรียกว่า “ทรายกองดิน” หรือ “ชุมชนกมลาอุลอิสลาม” (พรภิรมย์ คัสกัมพล, 2550)

4.1.2 ยุคปัจจุบัน (ชุมชนกับการพัฒนาคลองแสนแสบ) (พ.ศ. 2520 – 2555)

ปัจจุบันมัสยิดกมลาอุลอิสลามเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บริเวณหน้ามัสยิดมีคลองแสนแสบเป็นสายน้ำสำคัญในการอุปโภคและสัญจร ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มัสยิดในปัจจุบันเป็นอาคารคอนกรีตมีความแข็งแรง สวยงาม ด้านอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ได้แก่ เกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขาย รับราชการและมีส่วนน้อยที่ยังทำไร่ทำนา ฐานะทางเศรษฐกิจจึงอยู่ในระดับปานกลาง จำนวนประชากรทั้งหมด 2,000 ครอบครัว คิดเป็นจำนวนประชากรประมาณ 18,000 คน กระจายอยู่ในแขวงทรายกองดินใต้ แขวงทรายกองดินและแขวงแสนแสบ มัสยิดจึงถือว่าเป็นที่เป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความผูกพันและความสามัคคีขึ้นภายในชุมชนและคลองแสนแสบ

สภาพคลองแสนแสบในปัจจุบันมีผักตบชวาหนาแน่นเต็มคลองและมีการทิ้งของเสียลงคลอง มีกลิ่นเหม็น ทำให้สภาพน้ำในคลองเริ่มเปลี่ยนแปลง อีหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮูน) ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนมีความตั้งใจจริงกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม จึงเริ่มพัฒนาบุคลากรของมัสยิด ส่งเสริมเยาวชนให้มาร่วมกันทำงานด้านสาธารณะให้กับมัสยิด โดยมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลักศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ให้ชาวบ้านเข้าใจสภาพปัญหาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน โดยเริ่มโครงการแรกเชิญชวนนักเรียนที่เรียนศาสนาให้ช่วยกันเก็บผักตบชวาและขยะ รวมทั้งชวนผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมลงคลองและประสานงานกับหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น

อีหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮูน) มีแนวคิดริเริ่มขอให้ชาวบ้านที่อาศัยริมคลองมาร่วมกันฟื้นฟูสภาพคลองแสนแสบ โดยไม่ทิ้งขยะ ไม่ปล่อยน้ำเสีย มีการระดมคนเก็บผักตบชวาเป็นระยะ โดยร่วมมือกับ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้พบกับอีหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮูน) มีนโยบายเหมือนกัน จึงร่วมโครงการด้วยกันเป็นที่มาของชมรมร่วมใจภักดีรักคลองแสนแสบ ทางชมรมได้กราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จประพาสคลองแสนแสบ ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกลาบปลื้ม ประทับใจที่ได้ชื่นชมในพระบารมีที่พระองค์เสด็จมาแวะเยี่ยม ประชาชนที่มัสยิดกมลาอุลอิสลาม พร้อมทั้งทรงปล่อยพันธุ์ปลา จำนวน 30,000 ตัว ประชาชนเรียกสั้นๆ ว่า “ปลาพระเทพ” และทรงปลูกต้นตะแบก ไว้เป็นที่ระลึกแก่ชาวชุมชน (ภาพที่ 4.1)

ภาพที่ 4.1 ดันตะแบกและปลาพระเทพ

จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คลองแสนแสบใสสะอาด อีหม่าม (อาจารย์วินัย สมะอุณ) นำเหตุการณ์ครั้งนั้นมาเป็นจุดประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมของคลองแสนแสบและปลาพระเทพ เพื่อแสดงความจงรักภักดีอย่างใจจริง ทุกคนจึงรักษาปลาหน้ามัสยิด และคลองแสนแสบเป็นอย่างดี ต่อมาวันที่ 20 กันยายนของทุกปี จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดี ทุกคนจะร่วมกันจัดงานอนุรักษ์คลองแสนแสบ โดยได้รับการประกาศจากคณะรัฐมนตรีให้เป็น “วันอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองแห่งชาติ” ซึ่งการพัฒนาคลองแสนแสบ มีลำดับเหตุการณ์ดังแสดงในภาพที่ 4.2

การพัฒนาคลองแสนแสบ

2555

มัสยิดกมลาอุลอิสลามเป็นแหล่งงานด้านสิ่งแวดล้อม การบริหาร การพัฒนาท้องถิ่นและการบูรณาการหลักวิชาการกับศาสนา จนได้รับเกียรติประวัติมากมายจากหลายสถาบัน เช่น กรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และรางวัลลูกโลกสีเขียว เป็นต้น

ส่วนอิหม่ามวินัย สะมะอูน ได้รับรางวัล "เพชรเกษมกรุงเทพ" จากกรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมมอบรางวัล "เพชรสยาม" และมอบปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขานิติศาสตร์ และกระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4

2537

ทางชมรมได้กราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จประพาสคลองแสนแสบ ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้รักปลื้มปิติ พร้อมทั้งทรงปล่อยพันธุ์ปลา จำนวน 30,000 ตัว ประชาชน เรียกสั้นๆ ว่า "ปลาพระเทพ" และทรงปลูกต้นตะแบก ไว้เป็นที่ระลึกแก่ชาวชุมชน

การเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนั้นเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการอนุรักษ์คลองแสนแสบของชุมชนฯ มาจนถึงปัจจุบัน มีการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดการขยะมูลฝอยจากบ้านเรือน ทำให้สภาพน้ำในคลองระยะทาง 3 กม. ในเขตคลองสามวา สะอาด ไม่มีผักตบชวาสามารถทำกระชังเลี้ยงปลาได้ ความสำเร็จนี้ ทำให้ชุมชนกำหนดให้วันที่ 20 กันยายน ของทุกปี เป็นวันประชุมเพื่อทำกิจกรรมอนุรักษ์คลองมาจนถึงทุกวันนี้

2536

ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้พบกับอิหม่ามอาจารย์วินัย มินโยบาย เหมือนกันเกี่ยวกับคลองแสนแสบซึ่งเป็นคลองประวัติศาสตร์ของชุมชน จึงร่วมโครงการด้วยกันเป็นที่มาของชมรมร่วมใจรักคลองแสนแสบ

2535

อาจารย์วินัย สะมะอูน มีแนวคิดรณรงค์ให้ชาวบ้านที่อาศัยริมคลองมาร่วมกันฟื้นฟูสภาพคลองแสนแสบ โดยไม่ทิ้งขยะ ไม่ปล่อยน้ำเสีย มีการระดมคนเก็บผักตบเป็นระยะและเกิดโครงการต่างๆ ในการร่วมแก้ไขปัญหา แต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

ภาพที่ 4.2 ลำดับการพัฒนาคลองแสนแสบ

4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำแหน่งที่ตั้งบริเวณคลองแสนแสบ ทิศเหนือติดกับอำเภอลำลูกกา (จังหวัดปทุมธานี) โดยมีแนวคั่นนาแบ่งเขตการปกครองระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดปทุมธานีเป็นเส้นแบ่งเขตทางด้านทิศตะวันออกติดกับเขตหนองจอก มีคลองแก้ว คลองแบนชะโดและคลองลัดดาเตี้ยเป็นเส้นแบ่งเขต ส่วนทางทิศใต้ติดกับเขตมีนบุรี มีคลองแสนแสบ คลองลำบึงไผ่ ซอยนิมิตใหม่ 8 ถนนนิมิตใหม่ ซอยนิมิตใหม่ 5 คลองสามวา คลองเจ๊ก ลำรางไต้สุข ถนนหทัยราษฎร์ ซอยหทัยราษฎร์ 29 ลำรางคูคต และคลองพระยาสุเรนทร์ 1 (กิบหมู) เป็นเส้นแบ่งเขตและทิศตะวันตกติดกับเขตคันนายาว เขตบางเขน และเขตสายไหม มีคลองบางชัน คลองกุ่มบอน คลองกุ่มเห็ด และคลองพระยาสุเรนทร์ (หนองใหญ่) เป็นเส้นแบ่งเขต (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ม.ป.ป)

4.3 สภาพประชากร

ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามมีขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมเครือข่ายชุมชนหมู่บ้านจำนวน 22 ชุมชน ปัจจุบันมีประชากรประมาณ 18,000 คน กว่า 2,000 ครัวเรือน ซึ่งทุกคนที่เป็นมุสลิมต้องเป็นสมาชิกของมัสยิดและต้องเสียเงินค่าบำรุงมัสยิดเป็นรายปีๆ ละ 100 บาท ชุมชนทั้งหมดตั้งขนานไปกับคลองแสนแสบ โดยเขตคลองสามวาแบ่งหน่วยการปกครองย่อยออกเป็น 5 แขวง ได้แก่ สามวา ตะวันตก สามวาตะวันออก บางชัน ทรายกองดิน ทรายกองดินใต้ (ดังภาพที่ 4.3)

4.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

4.4.1 อัตลักษณ์ของชุมชน

ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามมีความผูกพันกับคลองแสนแสบตั้งแต่ครั้งอดีต มีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นมุสลิมส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างเครือญาติ จึงทำให้มีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความสามัคคี ช่วยเหลือกันโดยมีผู้นำชุมชนหรืออิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) เป็นพลังขับเคลื่อนในการประยุกต์ใช้ศาสนาให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชนและมีลักษณะสังคมแบบพหุสังคมสามารถอยู่ด้วยกันอย่างสงบ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลาม พุทธ คริสต์ อยู่กันอย่างเรียบง่ายและปฏิบัติกันอย่างฉันท์มิตร แม้ว่าจะต่างศาสนาแต่ความขัดแย้งกันมีน้อยมาก

จากการสังเกตอัตลักษณ์ของชุมชน พบว่าในชุมชนเมื่อเวลาพบปะหรือเจอกันจะทักทายกันด้วยการสลาม ซึ่งการให้สลามหมายถึงการกล่าวคำทักทายของอิสลาม โดยกล่าวเป็นภาษาอาหรับว่า “อัสสลามูอะลัยกุม วะเราะมะตุลลอฮุ วะบะเราะกาตุฮุ” ซึ่งแปลว่า “ขอความสันติสุข ความเมตตาและความจำเริญจากพระองค์อัลลอฮ์จงประสบแด่ท่าน” และการปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด 5 ครั้งต่อวัน ซึ่งถือว่าการแสดงความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์ ด้วยจิตใจที่สงบ สำรวม เป็นสิ่งที่ศาสนาได้บัญญัติไว้ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องปฏิบัติตามและมีความสำคัญมาก ซึ่งเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน (ภาพที่ 4.4)

ภาพที่ 4.3 แผนภาพมัสยิดกมท่าดุสอิสลาม

ภาพที่ 4.4 การปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) อย่างพร้อมเพรียงกันของนักเรียน

นอกจากนั้นการแต่งกายตามแบบฉบับของอิสลาม คือ ผู้หญิงจะคลุมศีรษะที่เรียกว่า “ฮิญาบ” เหลือเพียงแต่ใบหน้า สวมเสื้อแขนยาว กระโปรงหรือกางเกงขายาวจนถึงข้อเท้า ปกปิดร่างกายให้มิดชิด ซึ่งผู้หญิงมุสลิมนั้นเป็นวาฮิบ (ข้อบังคับว่าต้องทำอะไรจะละเว้นมิได้) เพราะเป็นบทบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ นอกจากนี้การคลุมศีรษะและปกปิดร่างกายยังเป็นการยับยั้งความชั่วร้ายที่อาจเกิดการข่มขืนหรืออาชญากรรม ซึ่งบางคนอาจปิดหน้าเหลือแต่เนยน์ตาอย่างเดียวนั้น แสดงว่าเป็นคนที่เคร่งศาสนามาก สังเกตได้ว่าสตรีในชุมชนจะให้ความสำคัญกับการคลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมศีรษะ) ส่วนการแต่งกายของผู้ชายจะสวมหมวกและนุ่งโสร่งหรือใส่ชุดยาว เป็นสิ่งที่ดูสวยงาม สุภาพ น่าเลื่อมใสและนำไปให้เกิดใจของผู้ศรัทธาในอิสลาม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมุลูอิสลามและอิสลามทั่วโลก (ภาพที่ 4.5 และ 4.6)

ภาพที่ 4.5 การแต่งกายของสตรีมุสลิม

ภาพที่ 4.6 การแต่งกายของผู้ชายมุสลิม

4.4.2 ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ชุมชนมัศยิดกมลาอุลอิสลามมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยสังเกตเห็นได้จากบ้านเรือนที่มีการสร้างอยู่ใกล้กัน โดยมีสะพานปูนทอดยาวทั้งสองฝั่งสามารถเดินหรือปั่นจักรยานได้สะดวก

(ภาพที่ 4.7) และแต่ละบ้านจะปลูกต้นไม้ ดอกไม้หรือปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานเอง เป็นวิถีชีวิตที่คนในชุมชนปฏิบัติตามคำสอนศาสนา ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยายอาศัยรวมกันหรือสร้างบ้านเรือนใกล้ๆกัน จึงทำให้ภายในครอบครัวมีความรัก ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันทั้งในเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง ดังคำสอนที่กล่าวไว้ว่า “มุสลิมเป็นพี่น้องกันและเปรียบดังเป็นร่างกายเดียวกัน” สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง อิสลามได้เน้นการฟื้นฟูสถาบันครอบครัวซึ่งอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ครอบครัวต้องมีความอบอุ่น อ่อนโยน ผูกพัน โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกคู่ครอง ตามคำกล่าวของพระเจ้าและท่านศาสดาว่าไว้ (ปริญญวิทย์ อิสมาแอล, 2540: 30)

ความว่า “แท้จริงผู้ที่ศรัทธาที่สมบูรณ์คือบุคคลที่มีมารยาทอันดีงามและอ่อนโยนต่อครอบครัวของเขา”

เช่นเดียวกับนักปรัชญาในสาขาวิชาการอิสลาม ลัยยิด มุฮัมหมัด สุเชน ตะบะดาบาอีย (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ตามหลักการแล้วเครื่องหมายทางสังคมอิสลามนั้นก็คือการปฏิบัติตามความคิดและการกระทำที่ถูกต้อง ในขณะที่สังคมของอารยธรรมสมัยใหม่ต้องปฏิบัติตามการออกเสียงและเจตนารมณ์ของคนส่วนมาก อิสลามวางพื้นฐานของสังคมไว้บน “ความศรัทธา” มิใช่ “เผ่าพันธุ์” หรือ “ชาติ” หรือ “ปีศาจ” แม้กระทั่งในเรื่องการแต่งงานและความเป็นญาติก็ใช้พื้นฐานของความศรัทธาเช่นนี้ด้วย ขอบเขตของการแต่งงานและความเป็นญาตินั้นอยู่ที่การนับถือศาสนาที่มีพระเจ้าองค์เดียว

ภาพที่ 4.7 ความสัมพันธ์และสภาพภายในชุมชน

ผู้ศึกษาพบว่า ชุมชนมัศยิดกมาลูลอิสลามเกิดการระเบิดจากข้างใน โดยการดึงชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาและพัฒนาท้องถิ่นของตนเองจากภายใน ชุมชนแล้วขยายการพัฒนาออกมาสู่ภายนอก ซึ่งมาจากแนวคิดของผู้นำที่เชื่อมโยงระหว่างคำสอนศาสนาอิสลามกับการพัฒนา โดยใช้ความศรัทธาต่อพระเจ้ามาเป็นแรงบันดาลใจในการรักษาลอง แสนแสบและธรรมชาติที่พระเจ้าให้มา ซึ่งเริ่มต้นจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก เริ่มจากรับผิดชอบครอบครัวตัวเอง นำไปสู่การรับผิดชอบคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม ส่งผลให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง นำไปสู่การเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชุมชน และการจัดการสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

4.4.3 ความเชื่อ

ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ เชื่อในบรรดานบี (ศาสนทูต) ต่างๆ ที่พระเจ้าอัลลอฮ์ทรงประทานให้เป็นผู้ชี้ทางให้กับผู้ที่ศรัทธา ชุมชนมัศยิดกมาลูลอิสลามเป็นชุมชนหนึ่งที่นับถือศาสนาอิสลามมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม โดยมีความเชื่อในพระเจ้าอย่างมีเหตุผลใช้สติปัญญา ซึ่งศาสนาไม่ได้สอนให้เชื่อพระเจ้าโดยปราศจากเหตุผล ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกลึกซึ้งศรัทธา เชื่อถือ ยึดมั่นและยอมรับในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างทุกสรรพสิ่ง ทรงเมตตาปรีชา คุ้มครอง มีอำนาจเหนือทุกสิ่งและเป็นผู้ที่สมควรได้รับการเคารพและเชื่อฟังเพียงองค์เดียว มุสลิมในชุมชนมีความเชื่อไปในทิศทางเดียวกันจึงทำให้เกิดความเข้าใจอันดีของคนในชุมชน ทั้งกิริยา การกระทำเป็นไปตามคำสอนของศาสนา คนในชุมชนจะไม่สนับสนุนสิ่งอื่นใดมาเทียบเคียงพระเจ้า ได้แก่ รูปปั้น รูปแกะสลักหรือสิ่งที่สร้างโดยมนุษย์ การกราบไหว้หรือเคารพสิ่งอื่นใดนอกจากพระเจ้าอัลลอฮ์ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามหลักศาสนาก็จะได้รับการลงโทษจากการกระทำของแต่ละคน ดังอัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า

ความว่า “อย่ามีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลเลาะห์ อย่าทำรูปเคารพสำหรับตน เป็นรูปสิ่งใดที่มีอยู่ในท้องฟ้าเบื้องบน หรือบนแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน อย่ากราบไหว้หรือปรนนิบัติ รูปเหล่านั้น เพราะเรากล่าวพระเจ้าของเรา เป็นพระเจ้าที่ทรงเห็น ให้โทษบิดาตกทอดไปถึงลูกหลานของผู้ที่ซังเรา จนถึงสามชั่วชั่วอายุคน” (คัมภีร์เตวารอด อพยพ บทที่ 20 ข้อ 3-5)

ความว่า “ลูกทั้งหลายเอ๋ย จงระวังรักษาตัว อย่าเกี่ยวข้องกับรูปเคารพ” (คัมภีร์อินญิล 1 ยอห์น บทที่ 5 ข้อที่ 21)

ความว่า “ จงกราบนมัสการพระองค์ผู้เป็นพระเจ้าของท่าน และปรนนิบัติ
พระองค์แต่ผู้เดียว” (คัมภีร์อินญิล มัทธิว บทที่ 4 ข้อที่ 10)

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชะฮีด ซัยยิด มุฮัมมัด บาเกียร์ อัศศาดรุ (2526: 27-29) ได้กล่าวว่า ความยุ่งยากลำบากที่มุสลิมเผชิญหน้าอยู่ในการที่จะนำหลักการมาใช้ นั่นคือใช้หลักการให้ได้ สอดคล้องสัมพันธ์กันกับหลักความศรัทธาของเขาและความแน่นอนมั่นคงได้อย่างไร ความกดดันที่จะเกิดขึ้นแก่มุสลิมในอันที่จะนำชีวิตของเขาเข้ามาใช้ให้สอดคล้องกับคุณค่าแบบอิสลาม และสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้เขาหลงลืมคุณค่าแบบอิสลามนั้น เพราะว่าความแน่วแน่ในด้านความศรัทธาที่ผนวกกับความกดดันต่างๆ อีกทั้งสิ่งที่จะชักนำให้มุสลิมหลงลืมจะร่วมกันมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเขา และมีสาเหตุมาจากตัวบุคคลนั่นเอง อีกทั้งสิ่งแวดล้อมของเขา แท้จริงแล้วความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติในทัศนะของอิสลามจะต้องผูกพันอยู่กับการยึดถืออันมั่นคงต่ออัลลอฮ์ในฐานะที่เป็นพลังแรงเร้าวิธีการและเป้าหมายต่างๆ เพราะว่าถ้าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งซึ่งถูกจำกัดด้วยความสมบูรณ์สูงสุด (อัลลอฮ์) ระหว่างสิ่งถูกสร้างกับพระผู้สร้าง (อัลลอฮ์) แล้ว ความเจริญก้าวหน้าแห่งการสร้างสรรค์ก็จะเบี่ยงเบนและพบกับความหายนะ และประชาชนเหล่านั้นจะคงตกอยู่ในที่คุมขังอันเป็นเสมือนคุกแห่งความโง่เขลาเบาปัญญาและความเข้าใจชีวิตอันผิวเผินตลอดทั้งความเข้าใจอย่างผิดๆ ในกิจการทั้งมวลทั้งสาเหตุต่างๆ และเป้าหมายต่างๆ ของมัน

4.4.4 ประเพณี วัฒนธรรม

ประเพณี วัฒนธรรมของอิสลาม จะต้องไม่ขัดกับหลักคำสอนของอิสลาม ต้องอยู่ในแนวทางที่ศาสนาได้กำหนดไว้ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องนึกถึงพระเจ้าและกล่าวพระนามของพระเจ้า คือ บิสมิลลา อีรเราะมาน นิรเราะฮีม โดยมีดังนี้

1) มารยาทในการให้สลาม เป็นการทักทายกันของมุสลิมที่ปฏิบัติกรมานาน จะต้องมีการจับมือกันระหว่างหญิงกับหญิงและชายกับชาย ยกเว้นหญิงกับชาย มุฮัมมัด บิน อิบรอฮีม บิน อับดุลลอฮ์ อัศ-ศุwayยูรีย์ (2551: 4) กล่าวว่าความประเสริฐของผู้ที่เริ่มให้สลามก่อนได้มีรายงานจากอบู อัยยูบ อัล-อันศอรีย์ ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิอะสลัม ว่าท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิอะสลัม ได้กล่าวไว้ดังนี้

ความว่า “ไม่อนุมัติให้มุสลิมตัดสัมพันธ์กับพี่น้องของเขาเกินกว่าสามคืน
ซึ่งสองคนนั้นเจอกันแล้ว ต่างคนต่างหนีหน้า และผู้ที่ประเสริฐกว่าใน
สองคนนั้นคือผู้ที่เริ่มให้สลามก่อน” (บันทึกโดย อัล-บุคอรี : 6077,
มุสลิม : 2560)

ความว่า “แท้จริงผู้มีความพิเศษกับอัลลอฮ์มากที่สุด คือ คนที่เริ่มให้สลามก่อนคนอื่น” (เป็นหะดีษเศาะฮิหฺ บันทึกโดย อับู ดาวูด : 5197 สำนวนเป็นของท่าน ดู เศาะฮิหฺ สุนัน อิบิ ดาวูด : 4338, อัต-ติรมิซียฺ : 2694 ดูเศาะฮิหฺ สุนัน อัต-ติรมิซียฺ : 2167)

ความว่า “และเมื่อพวกเขาได้รับการอวยพรด้วยคำอวยพรหนึ่ง พวกเขาก็จงกล่าวตอบ (แก่ผู้ที่อวยพร) ด้วยคำอวยพรที่ดีกว่านั้น หรือด้วยคำเช่นเดียวกัน แท้จริง อัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงค่านับในทุกสิ่ง” (อัน-นิสาอ์ : 86)

2) ประเพณีกินน้ำชา หมายถึง การจัดงานเลี้ยงเพื่อหารายได้สร้างมัสยิด สร้างโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งจะจัดกันเป็นประจำทุกปี ในงานก็จะมีร้านค้ามากมาย ทั้งเสื้อผ้า อาหาร สินค้าอุปโภคต่างๆ รวมทั้งมีการบรรยายศาสนาหรือเสวนากันบนเวที ซึ่งได้รับความร่วมมือจากพี่น้องมุสลิมอย่างคึกคักตลอด

3) ประเพณีการเข้าสู่หนัด หมายถึง พิธีขลิบหนังปลายอวัยวะเพศชาย เป็นพิธีกรรมที่มุสลิมชายทุกคนต้องปฏิบัติตามหลักการของศาสนา ซึ่งจะทำการเมื่ออายุตั้งแต่ 5-15 ขวบ นอกจากนั้นการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศยังทำให้เกิดความสะดวกในการทำมาศและการป้องกันโรคบางชนิดทางเพศสัมพันธ์ รวมทั้งเป็นการบรรลุนิติภาวะที่ต้องรับผิดชอบทางศาสนา

4) ประเพณีฮารีรายอหรือวันอิฎิ้ลฟิตรี เป็นประเพณีหลังจากสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน มีการจ่ายชะกาต (บริจาคทาน) แก่คนจนและร่วมละหมาด (ภาพที่ 4.8) ฟังบรรยายธรรมที่มัสยิด เป็นวันรื่นเริง สนุกสนาน ทุกคนจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เรียบร้อย สวยงาม มีการพบปะญาติพี่น้องทั้งใกล้และไกล ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการขอโทษซึ่งกันและกันกับความผิดพลาดหรือสิ่งไม่ดีที่ได้กระทำทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ตลอดเวลาที่ผ่านมา

ภาพที่ 4.8 การร่วมละหมาดพร้อมกันหลังจากการสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน

5) ประเพณีอาซุรือ คือการผสมหรือการรวมกัน ในการนำสิ่งของที่รับประทานได้ หลายอย่างมาผสมและมากรวมกันทั้งผลไม้ เนื้อสัตว์ ไข่ กระเทียม เกลือ น้ำตาล กะทิ กล้วย เป็นต้น มีทั้งชนิดคาวและหวาน ซึ่งการกวนอาซุรือคนในชุมชนจะมาช่วยกัน ทำให้เกิดความสามัคคีและความพร้อมเพรียง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนทำให้คนในชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมีความสุขและเข้าใจกัน หลังจากนั้นก็แจกจ่ายให้ทุกคนได้รับประทาน ซึ่งในประวัติศาสตร์สมัยท่านนบีนุส ได้เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ทำให้ทรัพย์สินของประชาชนเสียหาย อาหารขาดแคลน ท่านนบีนุสจึงให้ทุกคนนำวัตถุดิบของกินที่เหลือของแต่ละคนมากรวมกัน แล้วแบ่งให้ทุกคนได้รับประทาน จึงทำให้มุสลิมยึดถือปฏิบัติกันมา (ภาพที่ 4.9)

ภาพที่ 4.9 การกวนอาซุรอกของคนในชุมชน ซึ่งทุกคนมาช่วยกัน ทำให้เกิดความสามัคคี

6) การละเล่นและการแสดง เป็นการผสมผสานของวัฒนธรรมมาประยุกต์เป็นของท้องถิ่น เช่น นาเสบ เป็นคำเรียกของชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตมีนบุรีและหนองจอกของกรุงเทพมหานคร เดิมทีนาเสบเพี้ยนมาจากคำว่า “นาเสะ” ซึ่งเป็นคำในภาษามลายูของภาคใต้ มีการใช้เครื่องดนตรีคือกลองประกอบในการเล่น ทำให้การขับร้องสนุกสนานมีรสชาติมากขึ้น ซึ่งเนื้อหาเป็นเรื่องของหลักคำสอนทางศาสนาและมีการแต่งเนื้อร้องขึ้นชมธรรมชาติซึ่งมีความผูกพันกับคนในชุมชน ปัจจุบันยังคงมีให้เห็นบ้างแต่ค่อนข้างน้อย ส่วนการละเล่นอีกอย่างคือมวยไทยถือว่าเป็นภูมิปัญญาของไทย เป็นอีกศิลปวัฒนธรรมไทยที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและได้รับการกล่าวถึงมาโดยตลอด (ภาพที่ 4.10)

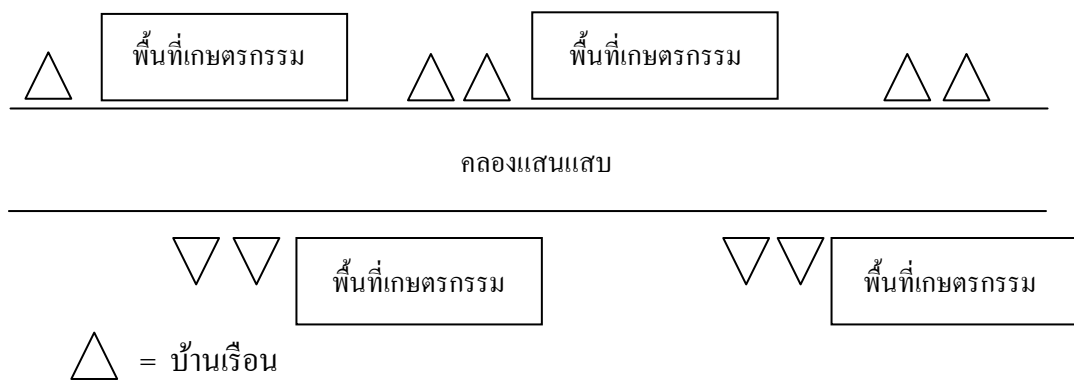

ภาพที่ 4.10 การแสดงนาเสบและการละเล่นชกมวยไทย

4.4.5 ความเป็นอยู่ภายในชุมชน

4.4.5.1 การตั้งถิ่นฐาน

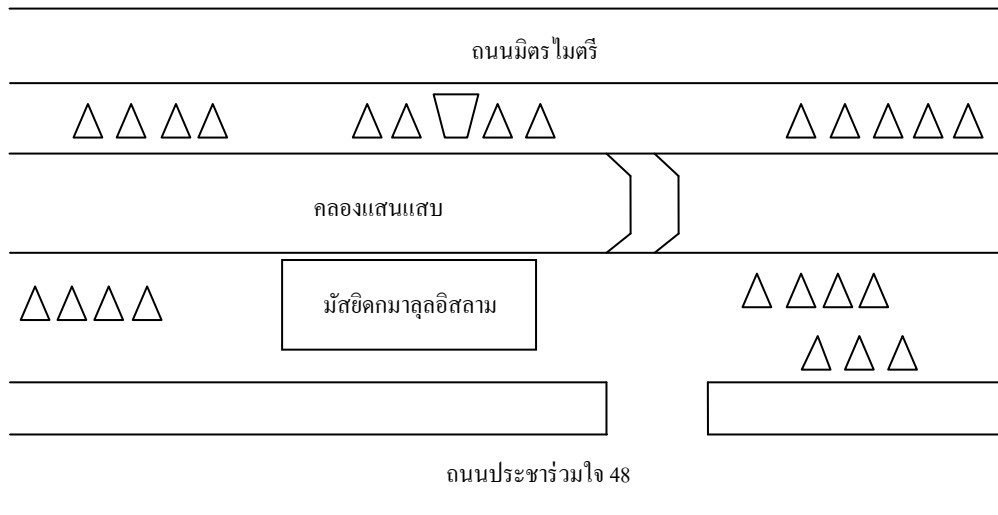
การปลูกบ้านเรือนในสมัยก่อนจะสร้างบ้านอยู่ริมคลองแสนแสบ เพื่อใช้ประโยชน์จากคลองได้สะดวก บ้านเรือนจะสร้างด้วยไม้หรือวัสดุที่ได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวยกพื้นสูง เนื่องจากอยู่ใกล้คลองเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมบริเวณใต้ถุนเป็นประจำ แต่ละบ้านจะสร้างห่างๆ กัน เนื่องจากมีบริเวณพื้นที่ในการทำเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผัก สวนผลไม้และเลี้ยงปลาเพราะมีปริมาณประชากรอาศัยอยู่น้อย ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายปลูกบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่เดียวกันมีความผูกพันแบบเครือญาติซึ่งอพยพย้ายถิ่นมาอยู่รวมกันชุมชน จึงทำให้เกิดความสามัคคี ความปรองดอง ดังนั้นคลองแสนแสบจึงมีความสำคัญกับคนในชุมชนอย่างมาก นอกจากจะเป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์แล้วยังเป็นเส้นทางคมนาคมเพียงเส้นทางเดียวในการสัญจรทางเรือ (ภาพที่ 4.11)

ภาพที่ 4.11 การตั้งถิ่นฐานในอดีต

การอยู่อาศัยในปัจจุบันคนในชุมชนยังอยู่บ้านริมคลองแสนแสบ ซึ่งเป็นบ้านเรือนที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากครอบครัว โดยบางหลังมีการออกแบบที่ทันสมัย เนื่องจากมีการย้ายเข้ามาอยู่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการปลูกบ้านกระจายอยู่ตามคลองแสนแสบเพิ่มขึ้นทั้งสองฝั่ง สภาพบ้านเรือนจะแตกต่างกันไป เช่น เป็นบ้านสร้างด้วยไม้ชั้นเดียวและยกใต้ถุนสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสองชั้น ชั้นบนสร้างด้วยไม้ส่วนชั้นล่างสร้างด้วยปูน บางบ้านเป็นทรงไทยและบางบ้านเป็นปูนทั้งหลัง ซึ่งจะสร้างอยู่ใกล้ๆ กันหรือในบริเวณเดียวกัน เนื่องจากคนในชุมชนเป็นเครือญาติกันมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายเหมือนสมัยก่อนมีปู่ย่าและญาติคนอื่นๆ อาศัยรวมอยู่ด้วย เมื่อมีครอบครัวไม่ได้ย้ายออกไป ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันหรือสร้างบ้านอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน โดยไม่มีกำแพงหรือรั้วกัน ทำให้เกิดความรัก ความห่วงใยซึ่งกัน สามารถพูดคุยกันอย่างเปิดเผย ส่งผลให้เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว ต่อมาความสำคัญของคลองแสนแสบเริ่มลด

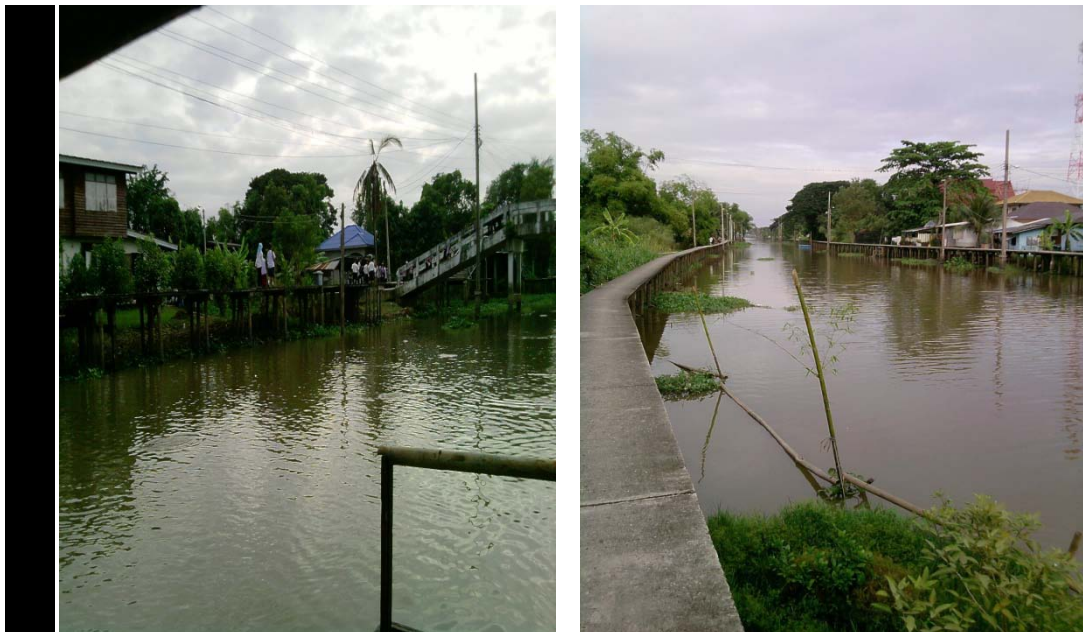
น้อยลง เนื่องจากมีถนนตัดผ่านคือถนนมิตรไมตรี ถนนประชาร่วมใจ ชาวบ้านจึงหันไปสัญจรทางบกกันมากเพราะสะดวกและรวดเร็วในการเดินทาง (ภาพที่ 4.12 และ 4.13)

△ = บ้านเรือน

▽ = โรงเรียนสุเหร่าทรายกองดิน

ภาพที่ 4.12 การตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.13 สภาพบ้านเรือนในชุมชนมัสยิดกมลาไสย

4.4.5.2 การคมนาคม

ในอดีตจะใช้คลองเป็นเส้นทางในการเดินทาง คนในชุมชนจะปลูกบ้านอยู่ริมคลอง แสนแสบโดยหันหน้าเข้าคลอง แต่เมื่อความเจริญเข้ามามีถนนตัดผ่านคือถนนประชาร่วมใจและ ถนนมิตรไมตรี ซึ่งมีรถประจำทาง รถสองแถว รถตู้วิ่งผ่านตลอด จึงทำให้คนส่วนใหญ่หันไปใช้ ถนนเป็นเส้นทางสัญจร มีการใช้รถยนต์แทนเรือกันมากขึ้น เพราะสะดวก สบายในการเดินทาง จึง ทำให้คลองหมดความสำคัญ คลองแสนแสบเริ่มเปลี่ยนแปลงมีผักตบชวา ขยะจากการอุปโภค บริโภคมากขึ้น ส่งผลให้น้ำมีสภาพเน่าเหม็น โดยยืนยันได้จากคำกล่าวของเครือข่ายชุมชนที่แสดง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการคมนาคม ซึ่งสรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ มนุษย์ โดยเฉพาะคลองแสนแสบที่มีความผูกพันกับคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คอยท้าทาย ความเจริญของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน เมื่อการพัฒนาเมืองมากขึ้น ทำให้การสัญจรทางน้ำเปลี่ยนเป็น การสัญจรทางบกแทน ส่งผลให้คลองไม่ได้รับความสนใจ ขาดความระมัดระวัง และความ รับผิดชอบต่อการใช้และบำรุงรักษา ทำให้น้ำในคลองเริ่มเน่าเสีย ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงประกาศเชิญ ชวนให้คนในชุมชนเข้ามาช่วยกันดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชน ทำให้คนชุมชนเกิดจิตสำนึกและ รู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นอย่างชาญฉลาด ส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี

4.4.5.3 ระบบสาธารณูปโภค

ชุมชนมัสยิดกมลาอุสลามมีไฟฟ้า น้ำประปาเข้าถึงทุกหลังคาเรือน บางบ้านยังใช้ น้ำจากคลองแสนแสบเลี้ยงปลาในกระชัง เนื่องจากได้เนื้อปลาที่มีรสชาติดีและเป็นการรักษาสมดุล ของระบบนิเวศ รดน้ำต้นไม้และเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน

4.5 ปัญหาของชุมชน

เนื่องด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาในชุมชนมากขึ้น จึงทำให้ความสนใจในศาสนาอ่อน ลงบ้างไปตามกระแสวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามา เกิดปัญหาหลายเสพติด การเข้ามาแอบตกปลาในเขต รักษาพันธุ์สัตว์น้ำของมัสยิด ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลนอกท้องถิ่น แต่ด้วยความเป็นชุมชนอิสลาม ดั้งเดิมและการที่คนในชุมชนเคารพและเชื่อมั่นในตัวผู้นำ จึงทำให้ชุมชนกลับมาเข้มแข็งและยึดมั่น ในหลักศรัทธาของศาสนาอย่างมั่นคง จึงทำให้ปัญหาต่างๆ ลดลงซึ่งมัสยิดได้วางกฎระเบียบสำหรับการอาศัยอยู่ร่วมกันให้ทุกคนปฏิบัติตามดังนี้

1) การปฏิบัติศาสนา ทุกคนต้องยอมรับซึ่งกันและกัน ห้ามโต้เถียงในเรื่องศาสนาอย่างเด็ดขาด หากมีปัญหาเกิดขึ้นอีหาม่าจะเป็นผู้ชี้ขาด โดยการเรียกประชุมคณะกรรมการมัสยิด และห้ามนำเรื่องดังกล่าวออกไปนอกห้องถิ่นหรือนำผู้อื่นจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง

2) การห้ามกระทำของศาสนาภายในชุมชนในความรับผิดชอบของมัสยิด ห้ามเล่นการพนัน เสพสิ่งเสพติด ลักขโมย และการกระทำใดๆที่ผิดบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

3) การลงโทษทางศาสนาสำหรับบุคคลที่กระทำผิด มัสยิดได้กำหนดมาตรฐานการลงโทษตามขั้นตอนดังนี้

- (1) ประท้วงด้วยการไม่ให้การสนับสนุน
- (2) ประกาศห้ามคบค้าสมาคม
- (3) ตัดสิทธิประโยชน์ต่างๆที่ได้รับจากมัสยิด
- (4) เมื่อเจ็บหรือตาย จะจัดการให้เฉพาะส่วนที่เป็นฟิรฎูกิฟายะฮ์ (สิ่งที่บังคับให้มีการปฏิบัติ เช่น การจัดการเรื่องศพ ซึ่งถ้าหากไม่มีใครปฏิบัติ ทุกคนจะได้รับบาปร่วมกัน)
- (5) ตัดออกจากทะเบียนมัสยิดและแจ้งไปยังมัสยิดอื่นๆ

พิจารณาได้จากคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนในพื้นที่สรุปได้ว่า

การแก้ไขปัญหาสาเหตุของชุมชนจะทำอย่างเป็นกระบวนการและต่อเนื่อง โดยสร้างจิตสำนึกร่วมกันว่าเป็นปัญหาของทุกคนและทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน ซึ่งมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน ทั้งนี้ทางมัสยิดจะพยายามบอกผ่านทางเสียงตามสายให้เข้าใจและแจ้งตำรวจให้เข้ามาดูแล ซึ่งเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่ประสบความสำเร็จ โดยร่วมกันจัดทำแผนการพัฒนาชุมชนในทุกๆ ด้าน รวมทั้งมีการเฝ้าระวังติดตาม เค้นเวรยาม เฝ้าระวังภัยที่อาจเกิดขึ้น เพื่อไม่ให้ปัญหากลับมาเกิดซ้ำอีก ใครที่รู้ว่ามีอาการก็มากระซิบบอกตำรวจ ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งคนคอยสอดส่องดูแลและติดตามสถานการณ์ปัญหาอยู่ตลอดเวลา รวมถึงทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักและพร้อมที่จะเข้าร่วมแก้ไขอย่างต่อเนื่อง จนเชื่อมโยงกลายเป็นเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้เกิดความร่วมมือกันพัฒนาชุมชนและเครือข่ายที่เข้มแข็งในทุกๆ ด้าน ส่งผลให้ช่วยลดปัญหาการค้ายาเสพติดให้ออกห่างจากชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งมาจากความร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชนนั่นเอง

4.6 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในสมัยบรรพบุรุษของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม ได้อพยพมาจากรัฐไทรบุรีทางตอนใต้ของประเทศไทย มาสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณริมคลองแสนแสบ ซึ่งพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งทำมาหากินในการดำรงชีพที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำจำนวนมาก ซึ่งในสมัยนั้นอาชีพที่สำคัญคือ เกษตรกรรม การทำนาเพราะมีพื้นที่ว่างเปล่าจำนวนมากและเป็นพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเหมาะกับการทำนา และอยู่ใกล้กับคลองแสนแสบ คุณบันทึกซึ่งเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้กล่าวว่า

สมัยก่อนอาชีพทำนาถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน เพราะทุกบ้านจะมีที่ดินว่างเปล่า และใช้ควายไถนา ใช้ชีวิตกันแบบเรียบง่าย ต่อมาเมื่อความเจริญเข้ามาก็เปลี่ยนจากควายไถเป็นเครื่องยนต์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ควายเหล็ก เพราะง่าย สะดวกและรวดเร็ว

นอกจากนี้ในปัจจุบันการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำนวนน้อยลง เนื่องจากไม่ค่อยมีพื้นที่ในการทำนาเพราะได้ขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอก คนในชุมชนส่วนใหญ่หันมาทำอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงแพะ เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาในกระชัง ส่วนเด็กรุ่นใหม่ในชุมชนจะมีระดับการศึกษาทั้งสายศาสนาในระดับพื้นฐานและสายสามัญในระดับปริญญาตรี อาชีพส่วนใหญ่รับจ้าง ค้าขาย ครู สามัญ ครูสอนศาสนา ลูกจ้างบริษัทเอกชน รับราชการ/รัฐวิสาหกิจและทำงานอุตสาหกรรม ฐานะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งก็ตรงกับคุณสุเกศที่กล่าวว่า

ตอนนี้ไม่มีใครเขาทำนาแล้ว หันไปทำอาชีพอื่นแทน ก็มีงานรับจ้าง พ่อค้า บางคนก็ทำธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย ซึ่งคนที่นี่ก็จะมีฐานะปานกลาง

สรุปได้ว่าชุมชนให้ความเชื่อถือและศรัทธาผู้นำชุมชน คือ นายวินัย สมะฮะฮุน เนื่องจากเป็นผู้มีความคิดดี ปฏิบัติดีและเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลนำแนวการสอนทางศาสนามาประยุกต์ในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นผู้นำที่รู้จักการวางแผนที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ทั้งกับคนในชุมชน รักษาสิ่งแวดล้อมและแม่น้ำลำคลองตามโครงการรวมใจภักดิ์รักษแม่น้ำลำคลอง นอกจากนี้ยังปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในชุมชน โดยมีความเลื่อมใสและแน่วแน่ มั่นคงในการปฏิบัติศาสนกิจและการพัฒนาโดยมุ่งมั่นที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน ดังนั้นเมื่อขอความร่วมมือสมาชิกในชุมชนจะให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีพลังมาจากผู้นำทางศาสนาได้มีการนำคำสอนในศาสนาอิสลามมาประยุกต์เข้ากับการพัฒนาชุมชนซึ่งมีโครงสร้างอำนาจส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ทำให้ทุกคนรอบครวพร้อมที่จะเสียสละเพื่อศาสนาและชุมชน

บทที่ 5

ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.1 การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย

การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยมีพื้นฐานแนวคิดมาจาก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้ง 3 มิติ จะต้องเกื้อกูล สมดุลย์และไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้บัญญัติ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ส่วนในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงยึดถือ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พร้อมทั้ง

สร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง ได้เน้นเรื่องสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มุ่งสร้างความสุขให้คนไทยและสังคมไทยอย่างยั่งยืนและ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554:7) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัวและชุมชน สามารถจัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามมีอิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) เป็นผู้นำหลักศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์มาพัฒนาชุมชน โดยนำคำสั่งของพระเจ้าเข้ามากระตุ้นให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนยังคงความเป็นมุสลิมเอาไว้ได้อย่างมีเอกลักษณ์ ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรม ทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี ดำเนินกรีกทองถิ่นของตนและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขตั้งแต่อดีตผ่านมาถึงปัจจุบัน โดยมีการพัฒนาทั้ง 3 มิติ ซึ่งมีผลการศึกษาดังนี้

5.2 ด้านสังคม

5.2.1 นโยบายท้องถิ่นของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องเน้นที่การพัฒนาคนเป็นอันดับแรก ตามนโยบายท้องถิ่นของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามที่เน้น “พัฒนาคน พัฒนาสังคม” ซึ่งผู้นำจะให้ความสำคัญกับคนมากที่สุด โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ให้ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งสรุปจากคณะกรรมการมัสยิดได้ว่า การพัฒนาจะต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อน ต้องมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง มีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาคนที่ถูกต้องจากอัลกุรอาน โดยอิหม่ามใช้วิธีอบรมจริยธรรมและถ่ายทอดเสียงตามสายทางด้านจิตใจให้ความรู้คนในชุมชน ทำให้สามารถควบคุมความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเอง

ประสบความสำเร็จ เพราะทุกคนมีศักยภาพมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ทำให้สามารถพัฒนาตนเองได้ในเกือบทุกเรื่อง แต่ถ้าทุกคนยังมีความคิดติดขัด ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการกระทำ ไม่มีจิตสำนึก ก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาอะไรได้ เพราะการปรับปรุงและการพัฒนาตนเองสามารถดำเนินการได้ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มที่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน โดยมีผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันโดยการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องจนประชาชนเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ใช้ศาสนาเข้ามาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเริ่มจากการรับผิดชอบครอบครัวตัวเอง นำไปสู่การรับผิดชอบต่อคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม โดยผู้นำชุมชน (อาจารย์วินัย สมะฮุน) ซึ่งเป็นอิหม่ามประจำมัสยิดได้ลงมือปฏิบัติเป็นประจำเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ทำมาตลอด เพื่อเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม ท่านมีความตั้งใจจริงกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่การสร้างภาพหรือทำเพียงชั่วคราวที่เกิดจากการกระตุ้นหรือความกดดันจากภายนอก (Externalization) อิหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮุน) ได้ประยุกต์หลักศาสนา มาถ่ายทอดให้คนในชุมชน เพื่อให้เข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุสลิมทุกคนรู้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ มาเป็นตัวส่งเสริมเพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังตามอัลกุรอานที่ว่า “มุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อยังประโยชน์แก่มวลมนุษย์ชาติ” ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่เตือนใจให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงมอบให้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดได้และเชื่อถือ เกิดความไว้วางใจตัวผู้นำ ซึ่งอิหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮุน) จึงเริ่มผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Original agents of changes) กิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียกร้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงาน โดยมีมัสยิดเป็นแกนกลางกับการประสานเครือข่าย ในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ

5.2.2 หลักการบริหารมัสยิดกมาลูลอิสลาม

คณะกรรมการบริหารมัสยิดได้มาโดยการคัดเลือกบุคคล ที่มีจิตใจเสียสละตามความเห็นของสมาชิกชุมชน (สัตบุรุษ) การคัดเลือกดำเนินการตามขั้นตอน คือ

5.2.2.1 ให้สัตบุรุษเสนอชื่อบุคคลที่ตนเห็นชอบผ่านแบบสอบถามของมัสยิดโดยทั่วครอบครัว

5.2.2.2 อิหม่ามและคณะผู้อาวุโส ประชุมคัดเลือกผู้เหมาะสมจากแบบสอบถามตามจำนวนที่เห็นสมควร

5.2.2.3 นำรายชื่อบุคคลที่ถูกคัดเลือกเสนอให้ปวงสมาชิกรับรอง

5.2.2.4 จัดประชุมตามระเบียบเลือกตั้งกรรมการมัสยิดที่ระบุในกฎหมายการแต่งตั้งตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารให้อิหม่ามเรียกประชุมคณะกรรมการ เพื่อเสนอแต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่ง โดยมติของคณะกรรมการ

5.2.2.5 การตั้งเจ้าหน้าที่ในฝ่ายต่างๆ ให้เป็นอำนาจของอิหม่ามและเสนอเพื่อทราบแก่คณะกรรมการบริหารในภายหลัง

5.2.2.6 การริเริ่มดำเนินการโครงการใด จะต้องผ่านมติของคณะกรรมการบริหาร และให้อิหม่ามเป็นผู้บริหารโครงการนั้นให้บรรลุเป้าหมาย

5.2.2.7 การตั้งอนุกรรมการให้ถือเป็นคณะทำงานเฉพาะกิจ เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้ว อนุกรรมการต้องหมดสภาพโดยการมอบงาน ทรัพย์สินและสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหมดคือแก่มัสยิดตามเวลาที่กำหนดไว้ การตั้งอนุกรรมการให้เป็นอำนาจของคณะกรรมการมัสยิด

การออกระเบียบต่างๆ จะต้องผ่านมติคณะกรรมการบริหารมัสยิดโดยอิหม่ามเป็นผู้บริหารให้เป็นไปตามระเบียบนั้น และมีการแบ่งงานให้คณะกรรมการบริหารมัสยิด ซึ่งคณะกรรมการมัสยิดเป็นผู้กำหนดโครงการและมีมติในการปฏิบัติงาน โดยอิหม่ามในฐานะประธานเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ คณะกรรมการมัสยิดได้จัดตั้งเครือข่ายตามพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งมีครอบครัวดูแลรับผิดชอบตามความเหมาะสมเพื่อประสิทธิภาพในการประสานงานและควบคุมดูแลโดยภาระหน้าที่งานในความรับผิดชอบของอิหม่ามบางส่วนนั้น อิหม่ามได้แต่งตั้งผู้ช่วยขึ้น โดยคัดจากบุคคลอาวุโสในท้องถิ่นให้ปฏิบัติหน้าที่แทนอิหม่ามเพื่อแบ่งเบาภาระ เช่น นำละหมาดวันศุกร์ วันธรรมดา ทำพิธีแต่งงาน ประนีประนอมกรณีพิพาท ทั้งนี้กรรมการทุกคนจะมีผู้ช่วยอีกหนึ่งคนเพื่อช่วยปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ โดยได้รับมอบหมายจากอิหม่าม ซึ่งคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นจะประกอบด้วยผู้ที่มีอายุที่เหมาะสม มีประสบการณ์ในการทำงานและเป็นที่เคารพนับถือ ได้รับการยอมรับจากสัปบุรุษ (สมาชิก) ในชุมชน โดยทำหน้าที่ให้คำแนะนำในการบริหารกิจกรรมของมัสยิดและเป็นองค์คณะวินิจฉัยข้อพิพาทต่างๆ ระหว่างสัปบุรุษในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้พิจารณาผู้มีสิทธิรับชะกาต (บริจาค)

เนื่องด้วยชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม เป็นชุมชนใหญ่ที่ครอบคลุมเครือข่ายชุมชนหมู่บ้านจำนวน 22 ชุมชน มีประชากรจำนวน 18,000 คน กว่า 2,000 ครัวเรือน ภารกิจของมัสยิดมีมากมาย ครอบคลุมรอบด้าน จึงไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง จึงมีการขยายองค์กรให้มีผู้ช่วยคณะกรรมการมัสยิดเข้ามาช่วยรับผิดชอบชุมชน (ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 ผู้ช่วยคณะกรรมการมัสยิดจำแนกตามตำแหน่ง

ลำดับ	ตำแหน่ง	จำนวน (คน)
1	ฝ่ายเลขานุการ	10
2	นายทะเบียน	8
3	เหรียญญิก	6
4	วิศวะและโยธา	12
5	มวลชนสัมพันธ์	4
6	สิ่งแวดล้อม	6
7	อิเล็กทรอนิกส์	10
8	การศึกษาศาสนา	18
9	รักษาความสะอาด	6
10	รักษาความปลอดภัย	6
11	ประชาสัมพันธ์	8
12	กีฬาและชุมชน	5
รวม		99

โครงสร้างการบริหารกิจกรรมมัสยิดมาลูลอิสลาม (ภาพที่ 5.1) ในปัจจุบันดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 กำหนดไว้ดังต่อไปนี้ (เอกราช มูเก็ม, 2549)

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. ๒๕๔๐”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิก

(๑) พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๕๐

(๒) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช ๒๔๘๘

(๓) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๕๑

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“มัสยิด” หมายความว่า สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม

“สัปบุรุษประจำมัสยิด” หมายความว่า มุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีมติรับเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็นสัปบุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้

“อิหม่าม” หมายความว่า ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด

“คอเต็บ” หมายความว่า ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด

“บิหลั่น” หมายความว่า ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา
มาตรา ๓๐ ให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดคณะหนึ่ง ประกอบด้วย

(๑) อิหม่ามเป็นประธานกรรมการ

(๒) คอเต็บเป็นรองประธานกรรมการ

(๓) บิหลั่นเป็นรองประธานกรรมการ และ

(๔) กรรมการอื่นตามจำนวนที่ที่ประชุมสัปบุรุษประจำมัสยิดนั้นกำหนดจำนวนไม่น้อยกว่าหกคนแต่ไม่เกินสิบสองคน ให้สัปบุรุษประจำมัสยิดซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบห้าปีบริบูรณ์ขึ้นไป ประชุมกันคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเลือกกรรมการตาม (๔) เป็นเลขานุการหนึ่งคน นายทะเบียนหนึ่งคน เภรณูญิกหนึ่งคน และตำแหน่งอื่นตามความจำเป็นให้ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่ได้รับมอบหมายจากประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นประธานในที่ประชุมสัปบุรุษประจำมัสยิด เพื่อดำเนินการคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำมัสยิด แล้วเสนอคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา ๓๑ อิหม่าม คอเต็บและบิหลั่น ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

(๑) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๗

(๒) อ่านพระคัมภีร์อัลกุรอานได้ถูกต้อง

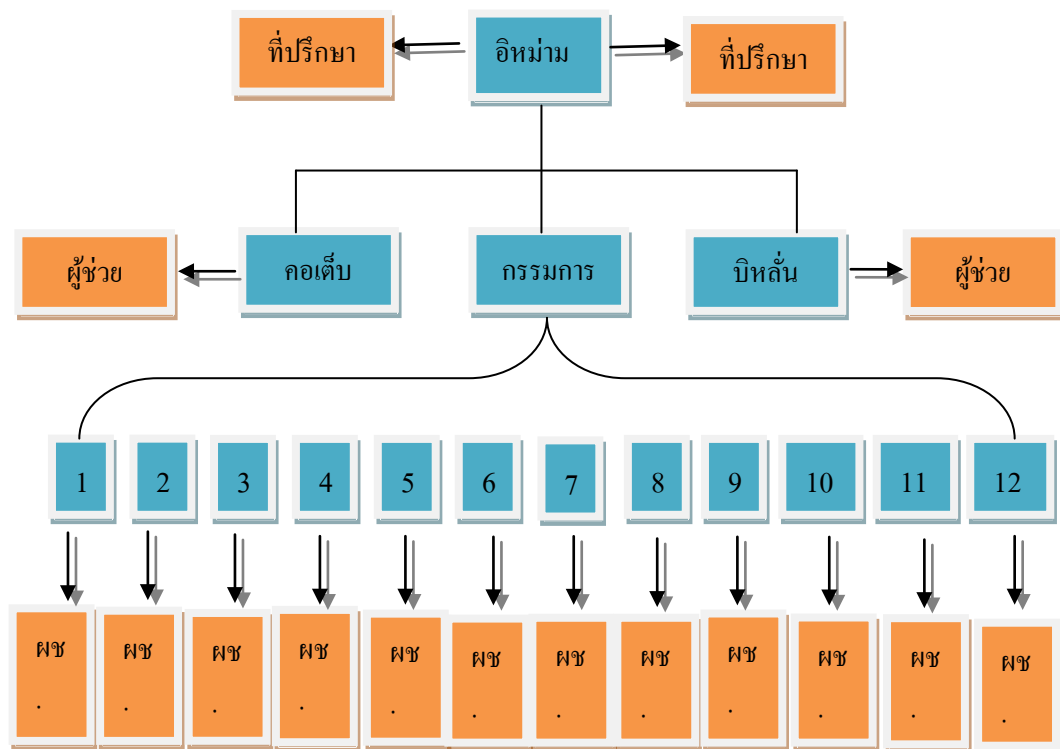
(๓) สามารถนำในการปฏิบัติศาสนกิจได้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

(๔) มีความสามารถแสดงธรรมได้

(๕) เป็นสัปบุรุษประจำมัสยิดนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือกอิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ไม่ถือเป็นนักพรตหรือนักบวชการพ้นจากตำแหน่งของ อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา ๓๒ กรรมการตามมาตรา ๓๐ (๔) ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- (๑) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๗
- (๒) เป็นสัปบุรุษประจำมัสยิดนั้นมาแล้ว ไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือก
- (๓) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดที่มัสยิดนั้นตั้งอยู่ ไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือก

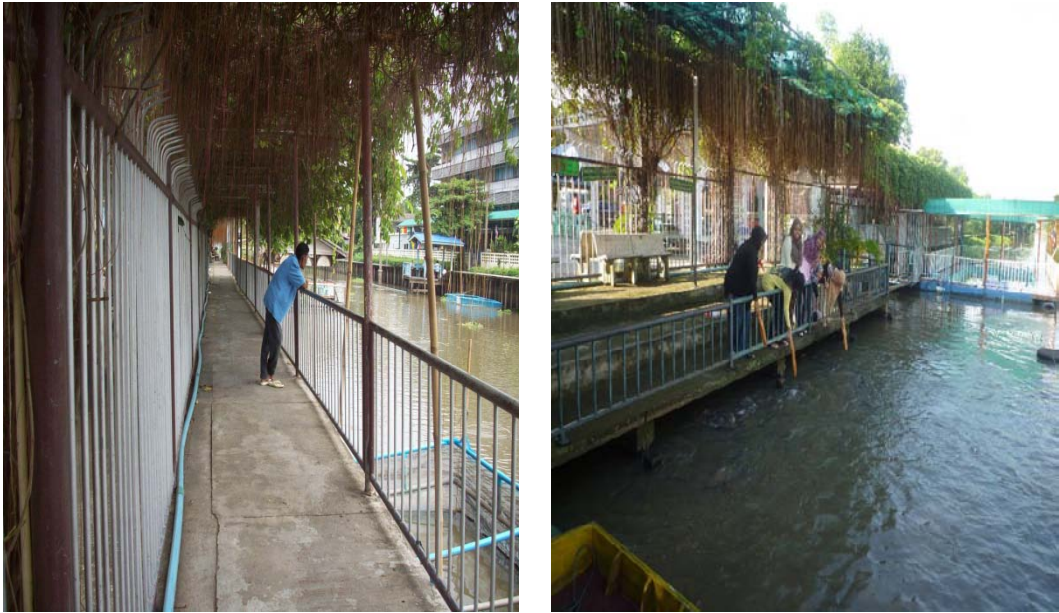

ภาพที่ 5.1 โครงสร้างการบริหารมัสยิดกมาลุลอิสลาม

นอกจากคณะกรรมการบริหารมัสยิดที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนแล้ว ความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นพลังทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี คนในชุมชนส่วนใหญ่เต็มใจช่วยเหลืองานด้านต่างๆ ของมัสยิด ซึ่งข้อสังเกตหนึ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาทราบคือ การละหมาดร่วมกันเป็นประจำที่มัสยิดทุกวันศุกร์ ทำให้มีโอกาสดำเนินการพูดคุยและปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ที่เป็นปัญหาส่วนรวมของชุมชน โดยอิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ใส่ใจดูแลสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน ให้ความช่วยเหลือ คอยตักเตือนและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชนตามระเบียบบริหาร

กิจการของมัสยิด ทำให้เกิดอาสาสมัครชุมชนขึ้น ได้แก่ พิธีการศาสนา รักษาความสะอาด ปรับภูมิทัศน์ อาสาสมัครจะทำหน้าที่ดูแลและป้องกันไม่ให้ชุมชนได้รับความเสียหาย ดูแลความสงบเรียบร้อยในการประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งการจัดเวรยามตอนกลางคืนในบริเวณรอบชุมชน โดยอาสาสมัครจะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากมัสยิดหรือหน่วยงานใดๆ ของรัฐ คนในชุมชนเป็นผู้บริจาคซื้ออาหารและเครื่องดื่มให้ผู้อยู่เวรยามทุกคืน ซึ่งอาสาสมัครไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนใดๆ ทำด้วยใจศรัทธา โดยมีอิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะอูน) เป็นศูนย์กลางในการร่วมมือ เพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลอื่นมาจับปลาที่เลี้ยงอยู่ในกระชังหน้ามัสยิด (ภาพที่ 5.2) ทำให้ชาวบ้านผลัดเวรมาดูปลาในกระชังทุกคืน เพราะไม่ต้องการให้บุคคลอื่นขโมยปลาบริเวณหน้ามัสยิดซึ่งเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการมัสยิดส่วนใหญ่พบว่ามีความต้องการพัฒนาที่เริ่มจากตัวเองก่อนซึ่งมาจากภายในชุมชนโดยพัฒนามัสยิดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน คุณวินัยและคุณอำนาจได้ตอบว่า

มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการ โรงเรียนก็อยู่ในอุปการะของมัสยิด เช่น โรงเรียนพิทยพัฒน์ศึกษา โรงเรียนสอนศาสนาและศูนย์เด็กเล็ก เน้นบุคลากรต้องเป็นคนในท้องถิ่น ต้องการพัฒนาคนของเรา จะได้เกิดความเข้มแข็งจากภายใน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต้องเริ่มจากภายในมากกว่าภายนอก เพราะเราจะรู้จัก วัฒนธรรม สังคมทำให้เข้าใจกันเอง ส่วนค่าตอบแทนสามารถที่จะคุยกันได้ ส่วนใหญ่ทำด้วยใจโดยเริ่มจากการเสียสละ ประกอบด้วยอิหม่าม คณะกรรมการมัสยิด ต้องสร้างความเข้าใจในองค์กร การสื่อสารระหว่างองค์กรกับประชาชนให้มีความเข้าใจตรงกัน อาจ会有ความขัดแย้งบ้าง แต่ก็มานั่งคุยกันหาข้อสรุป โดยไม่เพิ่มปัญหา ปัญหาที่เล็กที่ทำให้หมดไป ปัญหาใหญ่ก็ทำให้เล็กลง ปัญหา ก็จะไม่เพิ่มขึ้น

ภาพที่ 5.2 ปลาที่เลี้ยงอยู่ในกระชังหน้ามัสยิด

สรุปได้ว่ามัสยิดเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชนที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ โดยนำหลักศาสนามาใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งพื้นฐานหลักของชุมชนคือศาสนาอิสลาม คณะกรรมการมัสยิดได้ปลูกฝังเรื่องศาสนาในทุกๆ ด้านให้คนในชุมชนจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เพื่อปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยพร้อมกับคอยดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชนในแต่ละช่วงเวลานั้นๆ ทำให้ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนได้นำมาปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ สิ่งที่แสดงให้เห็นว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง คนในชุมชนสามารถปรับตัวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ของยุคสมัยและความเจริญของสังคม ยกตัวอย่างเช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม การออมเงิน จัดตั้งกองทุนให้สมาชิกในชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็งและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อเป็นช่องทางกระจายความรู้ โดยผ่านเสียงตามทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้และจิตสำนึก เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีนักวิชาการของศาสนาเข้ามาอบรมให้ความรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยนำแนวทางการปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานมาใช้เป็นทางนำในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้อภัยกัน พึ่งพากัน ทำให้ชุมชนมัสยิดมาตุลีอิสลามได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกับรากฐานเดิมของชุมชนส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

อิสลาม น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากเพราะมุสลิมต้องใช้เพื่อปฏิบัติศาสนกิจในการเคารพพระเจ้าก่อนการละหมาด มุสลิมจำต้องปฏิบัติศาสนกิจ 5 ครั้งในวันหนึ่งๆ ดังนั้นความสะอาดจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธาและเป็นเอกลักษณ์ของอิสลาม ในคำสอนอิสลามได้กล่าวว่า “สวรรค์มีธารน้ำและต้นไม้” ถ้าใครไม่รักษาความสะอาดก็จะหมดศรัทธา อีหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ได้กล่าวว่า “หากอยากอยู่สวรรค์ต้องสร้างสวรรค์ สวรรค์ในชาติหน้าพระเจ้าสร้าง แต่สวรรค์ในชาตินี้เราสร้างเองได้” ทำให้ชาวบ้านเชื่อและพร้อมปฏิบัติตาม ซึ่งมุสลิมทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลรักษาน้ำให้มีสภาพดั้งเดิมให้เหมือนที่อัลลอฮ์ได้ทรงสร้างมา โดยการไม่ทิ้งของเสียลงแม่น้ำ ถ้าคลองทำให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำเพราะน้ำให้ประโยชน์กับมนุษย์อย่างมากในการดำรงชีวิต หากโลกขาดน้ำสิ่งที่มีชีวิตทุกอย่างจะได้รับผลกระทบมากมาย ดังนั้นมนุษย์ทุกคนต้องใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ใช้อย่างคุ้มค่า อย่างระมัดระวัง อย่างประหยัดให้ได้ประโยชน์มากที่สุดและต้องบำรุงรักษาฟื้นฟูสภาพน้ำให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสเห็นคลองแสนแสบที่สวยงามที่บรรพบุรุษได้ให้ไว้ จึงทำให้ทุกคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกช่วยกันบำรุงรักษาคองแสนแสบ ปฏิบัติตามกฎหมายของชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายและความหายนะแก่ตัวเราและส่วนรวม พิจารณาได้จากคำกล่าวของคุณประสิทธิ์ที่ว่า

ชาวบ้านให้ความร่วมมือ มีเรื่องอะไรชาวบ้านก็จะออกมาร่วมกัน
กิจกรรมที่ผูกพันทางศาสนา ละหมาดวันศุกร์ จัดงานมัสยิด กิจกรรมทุก
อย่างที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของเขา

จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กล่าวว่า คนในชุมชนทุกคนยินดีให้ความร่วมมือในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยอีหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) นำหลักศาสนาเข้ามากระตุ้นเพื่อไม่ให้คนในชุมชนหลงลืมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและป้องกันไม่ให้ชุมชนสูญเสียความเป็นมุสลิมในกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้นำได้ประยุกต์เอาคำสอนของศาสนาอิสลาม ในอัลกุรอาน ที่กล่าวว่า

ความว่า “เหล่านี้การตอบแทนของพวกเขา คือการอภัยโทษจากพระเจ้า
อภิบาลของพวกเขา และสวนสวรรค์หลากหลาย ณ เบื้องล่าง มีลำน้ำ
หลายสายไหลผ่าน เป็นผู้พำนักรในนั้น และช่างดีนี้เสียอะไร รางวัลของผู้
ทำงาน”

เป็นตัวปลูกจิตสำนึกในการรักษาคองแสนแสบ ว่าหากชาวบ้านรักษาคองแสนแสบซึ่งเป็นลำน้ำไหลผ่านชุมชนของตนไว้ได้ ก็เหมือนกับว่าเราได้อยู่ในสวนสวรรค์ นอกจากนี้อีหม่ามแห่งชุมชนกมาลุลอิสลาม ได้กล่าวว่า

ใช้เหตุผลทางศาสนา มาเป็นตัวปลูกจิตสำนึก ศาสนาสอนว่า น้ำเป็น
ปัจจัยในการทำมาสะอาด พระเจ้าแถมมาให้ น้ำอยู่หน้าบ้าน ดึงเข้าหา

สิ่งที่คนศรัทธา บทบัญญัติประสบความสำเร็จในการปลูกจิตสำนึก เช่น ธรรมะเรื่องการไม่ทิ้งขยะ เพราะศาสนาสอนว่า การที่เราเก็บขยะออกจากทางเดินถือเป็นการทำทาน ทำบุญ เราทำบุญโดยไม่ต้องลงทุน ถ้าเราละเลยเท่ากับเราขาดศรัทธาต่อพระเจ้า (กนกรัตน์ ยศไกรและคณะ 2544: 85)

อัลกุรอานเตือนให้มนุษย์ได้พิจารณาถึงคุณค่าประโยชน์มหาศาลของน้ำ เพื่อมนุษย์จะได้มีสติ ได้คิดถึงประโยชน์ของมันสำหรับมนุษย์เอง มนุษย์จะได้พยายามรักษาปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการนี้ ให้มีสภาพที่ดีตลอดไป เพื่อความอยู่รอดและความอุดมสมบูรณ์และความสุขของมนุษย์เอง อัลกุรอานบัญญัติไว้หลายอายะฮ์ ดังเช่น (วินัย สะมะฮุน, ม.ป.ป)

ความว่า... “พระเจ้าได้สร้างแผ่นดินให้มีพื้นที่ราบสำหรับพวกเจ้า และสร้างผืนฟ้าให้เป็นหลังคาสำหรับพวกเจ้า และให้น้ำฝนตกลงมาจากฟ้า แล้วทำให้มีผลผลิตเกษตรงอกเงยออกมาเพื่อเป็นชีวิตปัจจัยของพวกเจ้า....” (อัลบะเกาะเราะฮ์ 22)

อัลกุรอานอายะฮ์นี้ได้บัญญัติถึงปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือ มีแผ่นดิน มีท้องฟ้า มีน้ำฝนที่ตกลงมาจากฟ้า จากน้ำฝนเป็นอาหารสำหรับดูดซับบริโภคโดยพื้นดิน แล้วจึงงอกเงยออกมาเป็นพืชชนิดต่างๆทั่วแผ่นดิน แล้วมีผลผลิตเกษตร เช่น ผลไม้ ข้าว เป็นอาหารสำหรับมนุษย์ได้บริโภคสร้างความเจริญเติบโตแก่ร่างกายทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไม่มีโรคภัยเบียดเบียนมีสุขภาพที่ดี นอกจากมนุษย์ขาดการระมัดระวังตัวในด้านระบบต่างๆ เช่น ระบบบริโภคก็บริโภคกันอย่างตะกละตะกลามและฟุ้งเฟ้อไม่ตรวจสอบคุณภาพของสิ่งที่ตนรับประทานเรียกว่ากินกันไม่เลือก

นอกเหนือจากการดูแลคนในชุมชนแล้ว อิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ยังทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้หลักธรรมศาสนาอิสลามภายนอกชุมชน ในการถ่ายทอดอบรมและสร้างจิตสำนึกให้เกิดการเสียสละ ชุมชนมัสยิดกมลาตอิสลามมีระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพคือ การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันอย่างจริงจังและแข่งขันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กล่าวว่า อิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ได้ให้ความรู้ผ่านเสียงตามสายของมัสยิดประมาณ 700 ลำโพง ซึ่งเป็นช่องทางในการได้รับข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ มีการจัดระบบสารสนเทศชุมชน (Community information system) ที่ทันสมัยเป็นอีกวิธีหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จ โดยอิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ได้สร้างระบบการบริหารเครือข่าย (Social network management system) ที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่องอย่างยั่งยืน เพื่อให้เครือข่ายสามารถทำงานร่วมกันส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน มีการ

สื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่โดยใช้สื่อหอกระจายข่าวนำคำสอนของพระเจ้ามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งโครงสร้างส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติ ทำให้คนในครอบครัวพร้อมที่จะเสียสละเพื่อศาสนาและชุมชน โดยพื้นฐานของมุสลิมจะต้องเข้าใจและเรียนรู้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากสิ่งที่เรียกว่า “อัลกุรอาน” และคำสอนของท่านศาสดาเรียกว่า “อัลหะดิษ” ซึ่งเป็นคำภีร์ที่มุสลิมทุกคนเคารพเป็นเหตุการณ์และข้อบัญญัติต่างๆ ให้ปฏิบัติตาม ผู้นำศาสนาได้ประยุกต์ใช้คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดิษมาเป็นคำสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนซึ่งผู้นำหรืออิหม่ามมีส่วนสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว โดยใช้ศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญเน้นการใช้สื่อที่ทำให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนแก่ปวงสัปบุรุษ (สมาชิก) อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งสามารถเข้าถึงประชาชนได้ง่าย สื่อที่สำคัญก็คือ

1) คุตบะฮ์วันศุกร์

คุตบะฮ์เป็นการนำเสนอหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อตักเตือนให้ทุกคนมีความสำนึกและตระหนักถึงเหตุการณ์หรือหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการนำเสนอปัญหาของชุมชนและเชิญชวนให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ให้สัปบุรุษ (สมาชิก) ทุกคนได้ตระหนักถึงการรับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่ความศรัทธาและความยำเกรงต่อพระเจ้า ถ้าผู้ไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษจากพระเจ้า ดังนั้นจึงเป็นการปลูกฝังหลักคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมแก่คนในชุมชน โดยผู้นำชุมชนหรืออิหม่าม (อาจารย์วันยั สะมะอูน) ได้แบ่งเขตชุมชนและมอบหมายให้คณะกรรมการแต่ละคนมีหน้าที่สอดส่องดูแลความเป็นไปในแต่ละเขตที่รับผิดชอบ ในอดีตการละหมาดพร้อมกันที่มีสยิดคนในชุมชนไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก แต่ปัจจุบันการละหมาดพร้อมกันของชุมชนกมาลุลอิสลาม มีผู้ร่วมปฏิบัติที่มีสยิดโดยเฉลี่ยประมาณ 500-800 คน/ครั้ง ซึ่งมีนักเรียนจากโรงเรียน 3 แห่งและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญคือเกิดจากความสัมพันธ์ของชุมชนใน 3 ด้าน เช่น ด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ส่วนด้านสังคม การละหมาดร่วมกันที่มีสยิดเป็นประจำทุกวันศุกร์ แสดงให้เห็นว่าการที่คนในชุมชนได้พบปะพูดคุย มีการประชุมกลุ่มย่อยที่มีสยิดอยู่เป็นประจำ เป็นผลให้สยิดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญยิ่งสำหรับคนในชุมชน ความผูกพันที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทำให้ทุกคนพร้อมจะร่วมมือสนับสนุนและตอบรับนโยบายต่างๆ ที่ทางมัสยิดได้กำหนดขึ้น คุตบะฮ์ (คำแนะนำตักเตือน) ซึ่งผู้นำศาสนาอิสลามนำคำสอนที่สอดคล้องกับศาสนาในทุกมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม มาพัฒนาชีวิตและเรียกร้องให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในมัสยิดและชุมชนโดยรอบ อิสลามได้เน้นเรื่องการรักษาความสะอาดโดยถือว่าความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา คือ ผู้ใดไม่รักษาความสะอาดถือว่า

ความเป็นมุสลิมของผู้นั้นยังไม่ครบสมบูรณ์ โดยอิสลามสอนให้รักษาความสะอาดทั้งกาย ใจและสภาพแวดล้อม ได้แก่ การรักษาความสะอาดแม่น้ำ ลำคลองการกำจัดขยะมูลฝอย การกำจัดสิ่งปฏิกูล เป็นต้น ส่วนการทำความสะอาดจิตใจทำโดยการนมาซ (นุซาสักการะอัลลอฮ์) และการจ่ายซะกาต ดังนั้นเมื่อได้เวลาปฏิบัติละหมาดทุกคนจึงพร้อมใจกันปฏิบัติที่มัสยิด (โดยเฉพาะวันศุกร์ การละหมาดญุมอัต (ละหมาดวันศุกร์) เป็นข้อบังคับเหนือผู้ชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะแล้ว) ดังนั้นจึงมีผู้มาละหมาดที่มัสยิดเป็นจำนวนมาก การละหมาดนั้นทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันและแน่วแน่มั่นคงในการแสดงออกของคนในชุมชน การปฏิบัติตามประเพณีตามหลักศาสนาอิสลาม การจัดทำคุตบะฮ์ จะทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามไม่หลงผิดปฏิบัติตัวอยู่ในแนวทางของศาสนาอย่างถูกต้องและเที่ยงตรง

2) เสี่ยงตามสาย

มัสยิดมีสื่อกระจายข่าวเสี่ยงตามสายเพื่อแจ้งบอกเวลาละหมาด การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆรวมทั้งการแนะนำและการตักเตือน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้นำหรืออิหม่าม (อาจารย์วันย) ได้ใช้มัสยิดในการกระจายข่าวเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสารโดยผ่านลำโพง 700 ตัว ซึ่งแบ่งความรับผิดชอบเป็นวันจันทร์มัสยิดกมาลุลอิสลามและศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน วันอังคารมัสยิดกมาลุลอิสลามและสถานีตำรวจนครบาลมีนบุรี วันพุธมัสยิดกมาลุลอิสลามและโรงเรียนสุเหร่าทราของดิน วันพฤหัสบดีมัสยิดกมาลุลอิสลามและที่ว่าการเขตคลองสามวา วันศุกร์มัสยิดกมาลุลอิสลามและโรงเรียนพิทยพัฒน์ศึกษา วันเสาร์มัสยิดกมาลุลอิสลามและเยาวชนมุสลิม วันอาทิตย์มัสยิดกมาลุลอิสลามและเยาวชนมุสลิมะฮ์ ในช่วงเวลา 04.30-06.00 น. เป็นประจำทุกวัน สอดคล้องกับคนในชุมชนส่วนใหญ่กล่าวว่า เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นข่าวสารในด้านศาสนาการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ข่าวสารทั่วไป บ้านเมืองแต่ไม่มีการเมือง ไม่ฝักใฝ่และไม่โจมตี สาธารณูปโภค วิถีชีวิตท้องถิ่น วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมของชุมชนโดยเชื่อมโยงหลักศาสนาเข้ามาสอดแทรกในเนื้อหา เป็นต้น นอกเหนือจากนั้นยังเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดรายการ หลังจากเลิกเรียนในช่วงเวลา 16.30-18.30 น. เป็นการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาตั้งแต่เด็กๆ เพื่อนำไปสู่ความ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่พบว่า ลำโพงเดิมที่มีเพียง 3-4 ตัวซึ่งเป็นเงินของมัสยิด แต่ปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นซึ่งมาจากเงินของชาวบ้านที่ต้องการจะรับรู้ข้อมูล ข่าวสารจากผู้นำชุมชน ทุกคนเห็นด้วยเลยซื้อลำโพงมาติดบริเวณบ้านของตนเองจนขยายออกไป เมื่อก่อนนั้นจะใช้กลองในการบอกเวลา การทำกิจกรรมต่อมาปรับเป็นเสี่ยงตามสายทำให้การสื่อสารเข้าถึงทุกคนในชุมชน

สรุปได้ว่าการได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องจากผู้นำ ทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้ชาวบ้าน

ตระหนัก เข้าใจการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อท้องถิ่นของตน การสื่อสารในชุมชนทำให้เกิดความสัมพันธกับมิติต่างๆ ในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม จากการโน้มน้าวใจให้ทุกคนร่วมกันพัฒนาชุมชนตามผู้นำหรืออิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ดังคำกล่าวในอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ตรัสว่า
 ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ผู้เจ้าทั้งหลายจงเชื่อฟังอัลลอฮ์และ
 จงเชื่อฟัง ศาสนทูตและผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้า” (มุฮัมมัด บัลลูนี ป็อน
 ชุนพล, ม.ป.ป: 128)

3) การเชื่อมโยงเป็นรายบุคคล

การเชื่อมโยงสับปฐ (สมาชิก) ที่มีปัญหาเป็นรายบุคคล การเรียกพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีสติหรือที่บ้าน เพื่อจะได้หาแนวทางป้องกันแก้ไขและเสนอแนวทางออกของปัญหาในการตัดสินใจร่วมกัน เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความเชื่อใจ ไว้วางใจ และให้ความร่วมมือ การได้รับฟังปัญหาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะช่วยป้องกันปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เข้าถึงปัญหาได้ตรงจุดทำให้สามารถแก้ไขได้ทัน การเชื่อมโยงตามบ้านสามารถเดินไปหากันได้ตลอดภายในชุมชน ดังนั้นอิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดจึงใช้การเชื่อมโยงเป็นช่องทางที่เข้าถึงคนในชุมชนทุกคน ซึ่งภายในชุมชนทุกคนก็อาศัยกันเป็นแบบเครือญาติเลยสามารถพูดคุยได้ง่ายและสะดวก คุณกุลนารีซึ่งเป็นเครือข่ายชุมชนได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า

ปัจจุบันก็ยังมีการเชื่อมโยงสมาชิกกันอยู่ เพราะสามารถหาสาเหตุของ
 ปัญหาได้ถูกต้อง และทำให้หาแนวทางแก้ไขได้ทัน

5.2.3 การนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์

มัสยิดกมลอุสลามมีการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Approach) โดยดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนและทุกมิติของกิจกรรมมัสยิด มีระบบการบริหารจัดการที่มุ่งให้คนในชุมชนเข้มแข็ง มีสุขภาพที่ดีและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งเน้นความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ตามคำนิยามของความเพียงพอที่ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรม โดยนำทุนทางสังคมและทุนทรัพยากรมาประยุกต์ใช้ภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและพัฒนาชุมชน ซึ่งใช้ฐานแนวคิดเดิมของชุมชนคือศาสนา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและทุกคนได้ประโยชน์เท่าเทียมกันทุกฝ่าย ตามที่ (ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2550:

67) กล่าวถึงวิธีชนะ-ชนะ (Win- Win) ว่าเป็นเทคนิคในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ผลที่พึงพอใจทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในชุมชน โดยที่ผู้นำจะต้องมุ่งให้ทุกฝ่ายตระหนักว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องแก้ไข โดยพิจารณาเหตุของความขัดแย้งและหาวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสม

นอกจากนี้ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามมีการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยศาสนาเป็นรากฐานหลักของชุมชน ถึงแม้ว่าการปฏิบัติจะมีความเข้มแข็งน้อยลง ไม่ค่อยเคร่งครัดจริงจัง อ่อนแอไปบ้างตามยุคสมัย แต่ศาสนาได้ถูกปลูกฝังรากลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยได้รับการกระตุ้นจากผู้นำ (อาจารย์วันย สะมะฮุน) ในการนำคำสั่งของพระเจ้าจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนมีการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทำให้เกิดความเห็นที่ตรงกัน ไม่ขัดแย้ง มีความปรองดอง เช่น เมื่อคลองถูกทำลายเพราะคนในชุมชนเริ่มไม่ให้ความสนใจ การทิ้งของขยะ สิ่งปฏิกูลลงคลอง จนทำให้เกิดมลภาวะทางน้ำ คนในชุมชนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มรักคลองแสนแสบ ร่วมกันสร้างกฏระเบียบภายในชุมชนให้ทุกคนถือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการจัดทำแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนกล่าวว่า ผู้นำ (อาจารย์วันย สะมะฮุน) ได้ใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางให้คนในชุมชนใช้ปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน ให้ความรู้ ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม การที่คุณภาพของคนในชุมชนดีขึ้นนั้น การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญ อีหม่าม (อาจารย์วันย สะมะฮุน) ให้ความสำคัญจัดเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ทั้งด้านศาสนาและความรู้ทั่วไปที่ถูกต้องในแนวทางอิสลาม เพื่อให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ได้แก่ หลังละหมาดวันศุกร์ทุกครั้งจะมีการอ่านคุตบะฮ์ (บรรยายธรรมหรือเทศนาธรรม) โดยคอเด็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สมาชิกในชุมชน) และการศึกษาในชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม มีโรงเรียนทั้งหมด 8 แห่ง เป็นโรงเรียนสอนศาสนา 6 แห่ง คือ โรงเรียนชาลิมูนียานัน โรงเรียนสันนิธอิสลาม โรงเรียนอิสลามพัฒนวิทยา โรงเรียนนุรุดดินวิทยา โรงเรียนกองเอียดวิทยา โรงเรียนนูรุลลอริฟี่ โดยสอนศาสนาพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจหลักการปฏิบัติศาสนกิจ (การละหมาด) ที่ถูกต้อง และอัลกุรอานแก่คนในชุมชนเพื่อความถูกต้องในการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่งที่ช่วยต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม โดยสอนทั้งทางสามัญและทางศาสนาควบคู่กันไป ส่วนในระดับอนุบาลมี 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน และในระดับชั้นประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนพิทยพัฒน์ศึกษา โดยเป็นไปตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนวิชาสามัญซึ่งทางโรงเรียนยังคงสอดแทรกวิชาทางศาสนาเข้าไปด้วย รวมทั้งเด็กนักเรียนจะได้ละหมาดที่มัสยิดกมลาอุลอิสลามหลังรับประทานอาหารเที่ยงทุกวัน

การพัฒนาการศึกษาทั้งสายสามัญและด้านศาสนาแก่คนในชุมชน พบว่า มัสยิดกมาลุลอิสลามและคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมากได้ปลูกฝังให้ทุกคนนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ซึ่งด้านการศึกษาได้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 13-14)

หมวด 1 มาตรา 6 ที่ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

หมวด 4 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

หมวด 4 มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ซึ่งสอดคล้องกับชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและอุปนิสัยของเยาวชน ผู้ซึ่งเป็นอนาคตและความหวัง ตามธรรมชาติแล้วเด็กคือผู้ที่พัฒนาได้ง่ายที่สุด ในการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกที่ดีทำให้ได้ผลที่คุ้มค่าและยั่งยืน มัสยิดส่งเสริมการศึกษาทั้งศาสนา สามัญและวิชาชีพ จึงรณรงค์ให้ทุกคนในชุมชนตั้งใจศึกษา นโยบายของมัสยิดรณรงค์ให้ส่งบุตรหลานเรียนให้จบอย่างน้อยปริญญาตรี โดยให้ทุกคนครอบครัวพยายาม

ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวให้เรียนเกินภาคบังคับ ในอนาคตจะได้เป็นคนหนุ่มสาวที่มีคุณภาพมี
ประสิทธิภาพและสั่งสอนคนรุ่นต่อไปได้ ซึ่งต้องเรียนทั้งสายสามัญกับศาสนาควบคู่กัน โดยอยู่ใน
ความดูแลของมัสยิดแบ่งเป็น 3 สถาบัน ได้แก่ สถาบันศาสนามีมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นศูนย์กลาง
สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษามีโรงเรียนลูกๆ อีก 3 โรงเรียน ดังนี้ (ภาพที่ 5.3)

(1) ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน

โดยเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ระดับอนุบาล โดยให้สมาชิกในท้องถิ่นที่เรียนจบ
มาทางครูมาเป็นอาสาสมัครสอน โดยมีค่าตอบแทนเล็กน้อย ปัจจุบันมีนักเรียน 406 คน ครู 33 คน
เก็บค่าเล่าเรียนและค่าอาหารเพียงเดือนละ 300 บาท ทำให้ค่าใช้จ่ายสูงกว่ารายรับ แต่ได้รับการ
สนับสนุนจากสำนักพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร เงินเดือนอาสาสมัครผู้ดูแล
เด็ก ค่าอาหารวันละ 20 บาท ต่อคน (เก็บเพิ่มเดือนละ 400 บาท) มีการจัดอบรมครู, สื่อการสอน ฯลฯ
(ดังแสดงตารางที่ 5.2)

(2) โรงเรียนชาลิมนูนาน

เป็นโรงเรียนสอนศาสนา เก็บค่าเล่าเรียนครอบครัวละ 20 บาท แต่ก็เก็บไม่ได้
ตามจำนวนที่แท้จริง หลักสูตรสมาคมครูสัมพันธ์และหลักสูตรท้องถิ่น ได้รับเงินสนับสนุนจากการ
บริจาคจากผู้ปกครอง ครู 20 คน นักเรียน 486 คน

ตารางที่ 5.2 สมาชิกศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน

สมาชิก	จำนวน (คน)
เด็กเล็ก	406
ครูพี่เลี้ยง	33
แม่บ้าน	2
โภชนาการ	4
รวม	445

ภาพที่ 5.3 การจัดการดูแลของมัสยิดกมาลุลอิสลาม

(3)โรงเรียนพิทยพัฒน์ศึกษา

เป็นโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญ ระดับประถมศึกษา หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ บูรณาการกับหลักสูตรท้องถิ่น รับเงินอุดหนุนจากรัฐ 70 เปอร์เซ็นต์ เปิดทำการสอนปี 2552 (มีนักเรียน 272 คน ครู 20 คน) นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนสอนศาสนาในเครือมัชยิดกมาลุลอิสลาม มีครูทั้งหมด 48 คน นักเรียน 1,408 คน ทั้งหมด 5 โรงเรียน ได้แก่ (ดังแสดงในตารางที่ 5.3)

ตารางที่ 5.3 โรงเรียนในเครือมัชยิดกมาลุลอิสลาม

โรงเรียน	จำนวนนักเรียน (คน)
โรงเรียนสันนิชอิสลาม	58
โรงเรียนอิสลามพัฒนวิทยา	113
โรงเรียนนุรุดดีนวิทยา	38
โรงเรียนกองเอียดวิทยา	59
โรงเรียนนุรุลลอรีฟีน	78
รวม	1,408

ซึ่งโรงเรียนทั้งหมด 8 แห่ง มีการสร้างจิตสำนึกในการรักษาสีแกวัล้อมเริ่มตั้งแต่เด็ก เพื่อให้เกิดพฤติกรรมและทัศนคติที่ดีต่อสีแกวัล้อมรวมทั้งการพัฒนานุเคราะห์ของโรงเรียนด้วย มีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมภายในชุมชน การเรียนรู้จากการปฏิบัติและขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนไปสู่การปฏิบัติจริงซึ่งทำให้เกิดความยั่งยืน

นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสอย่างทั่วถึงให้ทุกคนในชุมชนได้เรียนรู้ได้ตลอดเวลาจากสีแกวัล้อมที่อยู่รอบๆตัวไม่ว่าจะเป็นบ้าน ชุมชน มัสยิด โรงเรียน เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยสอดคล้องกับกระแสสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ อังกฤษ อาหรับ อบรมศาสนาประจำเดือน อบรมค่ายเยาวชนภาคฤดูร้อน ห้องสมุด 3 แห่ง มัสยิด บ้านหนังสือ โรงเรียนพิทยพัฒน์ศึกษา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมัชยิดกมาลุลอิสลาม โครงการฝึกว่ายน้ำ จะถูกบรรจุลงในหลักสูตรการเรียน นักเรียนต้องต้องว่ายน้ำเป็นทุกคน เพื่อเป็นการปลูกฝังให้รักคลองแสนแสบจึงมีการสร้างสระน้ำในคลอง (ภาพที่ 5.4)

ภาพที่ 5.4 แหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมของชุมชนมุสลิมกาลูอิสลาม

นอกจากนี้ยังมีการอบรมประจำทุกสัปดาห์ สำหรับประชาชนที่สนใจศาสนา โดยบรรยายธรรมประจำทุกวันวันเสาร์ ซึ่งมีวิทยากรมาให้ความรู้ เริ่มบรรยายตั้งแต่ 09.00 – 12.00 น. ตอนบ่ายจะเป็นการละหมาดบ่ายพร้อมกัน ซึ่งผู้นำได้ปลูกฝังตั้งแต่เด็กเพื่อให้เยาวชนได้รับการเอาใจใส่ในเรื่องศาสนา นอกจากนั้นสัปปุรุษ (สมาชิก) ในชุมชนก็ได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาและเรียนรู้เป็นประจำโดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ให้มีการปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้องและรวมถึงการสร้างระบบสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมด้วย ปัจจุบันมีการสอนหนังสือศาสนาอิสลามประจำวันพุธเวลา 20.00 น. – 21.30 น. และประจำวันศุกร์ หลังละหมาดมัฆริบ (ตอนหัวค่ำ) โดยอาจารย์มรวาน สะมะอูน ใช้ตำราภาษาอาหรับและมลายูประกอบการสอนที่โรงเรียนสันนิษอิสลาม

สังเกตได้ว่า เมื่อมีเรื่องสำคัญที่จะแจ้งให้คนในชุมชนทราบอิหม่ามจะใช้เวลาหลังละหมาดทุกครั้ง ในการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่องนั้นๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้อิสลามอย่างกว้างขวางมากขึ้น และนำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ดังคำกล่าวของคณะกรรมการมัสยิดสรุปได้ว่า พื้นฐานอิสลาม มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เป็นคนเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือกัน สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีศาสนาและวัฒนธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยว และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เกิดการรวมตัวกันเพื่อสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมีความศรัทธาและปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด

ดังนั้นจึงทำให้คนในชุมชน เห็นคุณค่าทรัพยากรคนและธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาตัวเอง ครอบครัวและชุมชน ทำให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพอนามัยแข็งแรง สมบูรณ์ พร้อมกับมีจิตใจที่มีคุณธรรม ซึ่งการศึกษาทำให้คนในชุมชนมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพในการพัฒนาท้องถิ่นของตน ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนที่มีศักยภาพที่อยู่บนแนวทางของศาสนา มีความมั่นคงไม่เปลี่ยนไปตามเวลา จนเป็นทุนทางสังคมและทุนทรัพยากรที่มีค่าสำหรับชุมชน ดังต่อไปนี้

5.2.3.1 ทุนทางสังคม

5.2.3.1.1 พลังของผู้นำ

นายวินัย สมะอุณ เป็นอิหม่ามและเป็นประธานมัสยิดกมาลุลอิสลาม เป็นอิหม่ามที่มีคุณธรรมอยู่ในแนวทางศาสนา เป็นผู้นำหลักคำสอนศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนทั้งการปฏิบัติศาสนกิจ การบริหารชุมชน มีความตั้งใจจริงในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม จึงได้รับการยกย่องและความเคารพจากคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนยึดถือเป็นแบบอย่างในการตัดสินใจและปฏิบัติตาม โดยใช้หลักศาสนาให้ทุกคนเกิดความศรัทธาก่อนซึ่งจะส่งผลให้เกิดความมีส่วนร่วมในชุมชน โดยสื่อสารผ่านคำโงงของมัสยิดให้ความรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งคนในชุมชนจะฟังกันเป็นประจำทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นตนเอง จนทำให้ชุมชนเป็นต้นแบบด้านการรักษาสภาพแวดล้อมให้กับชุมชนอื่นๆ ซึ่งสรุปได้ว่า อิหม่ามจะพูดให้ความรู้ในเรื่องศาสนา สิ่งแวดล้อมและด้านอื่นๆ รวมทั้งประชาสัมพันธ์งานต่างๆ ของมัสยิดอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่ปฏิบัติกันมา โดยมองด้านคุณค่ามากกว่าที่จะมองเพียงด้านมูลค่า ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ มีการเกื้อกูลช่วยเหลือกันภายในชุมชน ทำ

ให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว ดังนั้นทุกคนจึงยึดหลักคำสอนของศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตภายใต้คุณธรรม

สรุปได้ว่า ผู้นำศาสนาที่ดีจะต้องเป็นแบบอย่างและปลูกฝังให้คนในชุมชนมีความสามัคคี ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบมีความสุข พึ่งพาอาศัยกันได้ ไม่คิดอิจฉาและปองร้ายกัน ฉะนั้นผู้นำจึงเป็นผู้ที่คนในชุมชนเชื่อถือ ไว้วางใจและศรัทธาว่าเป็นผู้อยู่ในศีลธรรม สามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนา ให้คำแนะนำ สั่งสอน ชี้แนะและให้คำปรึกษากับคนในชุมชน ซึ่งก็ตรงกับสัยิด มุฮัมหมัด ฮุเซน ตะบะตาบาอีและแปลโดยจรัญ มะลูลีม (ม.ป.ป.: 13) ได้กล่าวว่า ผู้นำของอิสลาม โดยวิถีทางของโครงการอันบริสุทธิ์ที่ได้รับการเปิดเผยต่อมนุษย์ได้เชิญชวนผู้คนในฐานะที่เป็นหมู่คณะให้เคลื่อนไปข้างหน้าสู่ความสุขและชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ได้ประกาศถึงการเชิญชวนนี้ ในสองทางด้วยกันคือ

1. การเชิญชวน สู่หลักการของชีวิตทางสังคมและความเป็นเอกภาพ
2. คำสอนเพื่อสร้างสังคมอิสลามบนพื้นฐานของความสมานฉันท์และการยึดมั่นซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ด้านจิตใจและวัตถุของชุมชนนั้นและการปกป้องสิ่งนั้น

5.2.3.1.2 ความเชื่อใจ

ความไว้วางใจเชื่อใจและความจริงใจเป็นสิ่งสำคัญ ที่ต้องคำนึงถึงเพราะเป็นพลังให้ชุมชนประสบความสำเร็จเป็นตัวหลักค้ำให้คนในชุมชนเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อีหม่าม (อาจารย์วันยัส สะมะอูน) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ไม่หวังผลประโยชน์ทางตำแหน่งหน้าที่ ไม่เสแสร้ง มีความยุติธรรม หลีกเลียงอบายมุข เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเชื่อและปฏิบัติตาม จนได้รับความเชื่อใจจากคนในชุมชนให้ทำหน้าที่ เพราะอีหม่ามมีศีลธรรม เคร่งครัดในการปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนา มีความตั้งใจในการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนจึงให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน โดยการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้สายสัมพันธ์และคณะ (2539: 29) ได้กล่าวว่า ศาสนาอิสลามยังสอนให้มนุษย์มองโลกในแง่ดีและมีการไว้วางใจกัน ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน มีความรักซึ่งกันและกันซึ่งจะทำให้เกิดความกลมเกลียวขึ้นในชุมชน ถ้าหากเป็นไปเพื่อการให้เกิดประโยชน์สุขขจัดทุกข์และภัยอันตรายแล้ว ก็ย่อมเป็นเรื่องที่ศาสนาให้การสนับสนุน ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ดังคำสอนอัลลอฮ์ ที่กล่าวว่า

ความว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมความดีงาม และความยำเกรง และช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นบาปและในเรื่องที่เป็นศัตรูกัน” (อัลมาอิดะฮ 5: 2)

5.2.3.1.3 บรรทัดฐานของชุมชน

แนวทางที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามกฎกติกาท้องถิ่นในการใช้คลองแสนแสบ สำหรับการอาศัยอยู่ร่วมกัน ให้รู้จักการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสามารถใช้ชีวิตร่วมกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตอย่างกลมกลืนและยั่งยืน เพื่อโน้มน้าวไปสู่การปฏิบัติของเครือข่ายชุมชน โดยเน้นให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือทำให้สามารถผลักดันให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ได้ กติกา มีดังนี้

- 1) ไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในคลอง
- 2) ไม่ซักผ้าในคลอง
- 3) ไม่ทิ้งขยะในคลอง
- 4) ไม่ปล่อยน้ำเสียลงคลอง
- 5) ไม่จับปลาบริเวณอนุรักษ์ 2 กิโลเมตร
- 6) ผลิตและใช้น้ำชีวภาพ
- 7) เลี้ยงปลาในกระชัง ปลุกผักสวนครัว
- 8) จัดภูมิทัศน์ริมคลองให้สวยงาม

ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีความเกื้อกูลกัน (Reciprocity) มีความสามัคคีและการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเป็นประจำ ทำให้คนในชุมชนได้การเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสารระหว่างกันภายในชุมชนเกิดความรู้สึกนึกคิดรักท้องถิ่นของตน โดยใช้ต้นทุนที่มีอยู่เดิมของชุมชนทำให้เข้มแข็งขึ้นจนครอบคลุมวิถีชีวิตของคนในชุมชน เน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมและปฏิบัติตาม ดังเช่นการบริหารนโยบายสำหรับการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

1) นโยบายการบริหารชุมชน

- (1) การพัฒนาการศึกษา ทั้งด้านศาสนา สายสามัญ สายวิชาชีพ แก่ปวงสัปบุรุษในทุกรูปแบบ
- (2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของปวงสัปบุรุษให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้
- (3) การพัฒนาอุดมการณ์อิสลามให้ขยายผลสู่รูปธรรมอย่างครบถ้วน
- (4) การพัฒนามัสยิดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน
- (5) พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคลให้มีศักยภาพ เพื่อการสร้างสรรค์
- (6) รักษาวัฒนธรรมอิสลามให้ยั่งยืนตลอดไป เป็นต้น

(7) ยกกระดับมัสยิดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและให้สตรีมุสลิมมีจิตผูกพันตลอดไป

(8) ประสานนโยบายและประสานงานกับหน่วยงานรัฐทุกระดับเพื่อความเจริญของท้องถิ่น

(9) จัดคอบายมุขและสิ่งที่มีผิดต่อหลักการอิสลาม

(10) ให้สมาชิกชุมชน มีส่วนควบคุมบริหารมัสยิดและสามารถคัดค้านฝ่ายบริหารได้

(11) มัสยิดแสวงหาทุนดำเนินการต่างๆ ด้วยการพึ่งตนเองและความรับผิดชอบร่วมของสมาชิกในท้องถิ่นพร้อมทั้งเปิดรับน้ำใจจากบุคคลทั่วไปที่สนับสนุนโดยเสน่หา

(12) รับมอบชะกาดเพื่อนำมาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของอิสลาม

(13) สนับสนุนระบบการเมืองบริสุทธิ์โดยไม่ฝักใฝ่

นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ โดยมัสยิดได้ประสานงานกับหน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่น เช่น สถานีตำรวจนครบาลมีนบุรี เพื่อพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหา ได้แก่ ปัญหาการพนัน ยาเสพติด ลักขโมย เป็นต้น ได้รับการร่วมมือจากสำนักงานเขตคลองสามวา ให้การสนับสนุนจัดเรือเก็บขยะและส่งเจ้าหน้าที่พัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้ามาประสานงานร่วมกับชุมชน สำนักงานเขตมีนบุรีและสำนักงานเขตหนองจอกให้ความร่วมมือในกิจกรรมของมัสยิด มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ช่วยประชาสัมพันธ์และส่งนักศึกษาเข้ามาฝึกงาน สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) มาช่วยฝึกอบรมการทำน้ำหมักชีวภาพ สนับสนุนอุปกรณ์และวัตถุดิบในการทำน้ำหมักชีวภาพ และหนังสือพิมพ์มติชนก็ช่วยในการประชาสัมพันธ์และสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่างๆ มัสยิดร่วมกับหน่วยงานรัฐนัดหมายกับประชาชนร่วมกันพัฒนาตามนโยบายของทางราชการ เช่น การขุดลอกคูคลอง การรณรงค์ด้านความสะอาด ผลที่ได้จากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของทุกภาคส่วนทำให้ชุมชนมัสยิดมาลูลิอิสลามมีความเข้มแข็ง มีการเรียนรู้ร่วมและทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง ดูแลครอบครัว คนรอบข้างและสังคมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาอย่างบูรณาการ การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกในการช่วยเหลือ สนับสนุนให้เข้ามามีส่วนร่วม ในด้านการจัดการส่งเจ้าหน้าที่มาเก็บขยะมูลฝอยเพื่อไม่ให้มีน้ำเน่าเสีย รวมทั้งการจัดหาถังขยะ เป็นการส่งเสริมให้รู้จักการมีระเบียบวินัยในตนเองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างสงบสุข

5.2.3.2 ทูทางทรัพยากร

คลองแสนแสบคือทุนทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่คนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรจากการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งใช้หลักอิสลามมาประยุกต์ให้อยู่ในแนวทางของศาสนาไม่ให้หลงระเหิกับชีวิตหรือยึดติดกับความสุขสบายในโลกนี้ โดยปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมโดยรอบ ทำให้คนในชุมชนร่วมมือกันใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า ซึ่งคนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรักษาธรรมชาติ เช่น ถนน สะพานในชุมชนให้อยู่ในสภาพดี ให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาดของสถานที่ต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสใช้ต่อไป

คนในชุมชนมีการใช้ชีวิตตามแบบอย่างอิสลาม มีความเชื่อมั่น เชื่อถือในตนเอง การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความศรัทธาที่จะคิดและกระทำสิ่งต่างๆ อยู่ในกรอบของอิสลาม ผู้นำเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน ผลักดันและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารและพร้อมร่วมมือในการทำกิจกรรม โดยมีความไว้วางใจที่ทุกคนมีให้กันทำให้เกิดเป็นความสามัคคีภายในชุมชน การอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ ฉันทพิน้องทำให้เกิดมิตรภาพและไมตรีจิตที่ดีเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง 22 ชุมชน เกิดการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันในรูปแบบที่เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์มาจากความสมัครใจของคนในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งโดยผู้นำประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและหลักศาสนาเข้าด้วยกันเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข

5.3 ด้านเศรษฐกิจ

5.3.1 การสร้างรายได้ในชุมชนและการส่งเสริมการออม

มัสยิดกมาลุลอิสลามมีนโยบายส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์และการแสดงจุดบะฮ์ให้เห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพ เพื่อให้ทุกคนรอบครัวรายได้เพิ่มโดยหางานง่ายๆ ที่เหมาะสมมาให้สมาชิกทำหรือมัสยิดประกอบการเอง เพื่อนำรายได้มาใช้ในการกิจการของมัสยิดและทำให้คนในชุมชนมีความขยันและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่างๆ ตามอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ ตะอาลา ตรัสว่า

ความว่า “ เมื่อเสร็จกิจละหมาดแล้วพวกเจ้าจงแยกกันไปในหน้าแผ่นดิน และแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์เถิด”

ความว่า “พวกท่านทั้งหลายพึงทราบเถิดว่าแท้จริงชีวิตในโลกนี้คือ ความเพลิดเพลิน เป็นเครื่องเล่นและเป็นความโอ้อวดกับในหมู่พวกท่าน เป็น

การแข่งขันกันสะสมทรัพย์กันและบุตรหลานเปรียบเสมือนเป็นซึ่งพืชพันธุ์ ที่งอกเงยขึ้นมาทำให้พวกที่ไร้ศรัทธาพึงพอใจ หลังจากนั้นก็จะแห้งเหี่ยว ท่านจะเห็นมันเป็นสิเหลืออง หลังจากนั้นมันจะเป็นซากที่ผุพัง ในโลกอาคิเระห์นั้นมีการลงโทษที่รุนแรง มีการอภัยโทษและความพึงพอใจจากอัลลอฮ์ ชีวิตในโลกนี้มีใช้ได้อื่น นอกจากเป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน” (อัลอะดีษ ; 20)

การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยมีการประกอบอาชีพที่ดำเนินการในครอบครัว เช่น ทำดอกไม้พลาสดิก, ปักผ้าเย็บผ้า ส่วนอาชีพที่สับบุรุษดำเนินการเอง เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด ปลา วัว แพะ รับจ้างในโรงงานต่างๆ ปลุกพืชล้มลุกขาย หาปลาในลำน้ำสาธารณะ ตั้งร้านขายของชำ ขายของใช้ทั่วไป อาหาร รับจ้างชุดกิน ถมกิน รับจ้างทั่วไป รับราชการ และรัฐวิสาหกิจ ขั้บรรับจ้างส่วนบุคคลและสาธารณะ รับเหมาก่อสร้างและทำนา การส่งเสริมการอบรมอาชีพให้กับคนในชุมชน ทั้งนี้คุณพิระพงษ์ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจของชุมชนสรุปได้ว่า การส่งเสริมอาชีพเป็นการทำให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มในการทำงานที่มีความเข้มแข็ง โดยมีสติปัญญารู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และสามารถกำหนดวิถีชีวิต คุณภาพชีวิต และอนาคตของตนเองได้ตามอัธภาพของแต่ละชุมชน เช่น การทำน้ำพริกของกลุ่มแม่บ้านตาลเดี่ยว ในการทำให้เป็นมาตรฐานของอาหารอิสลาม เป็นสินค้า OTOP ของชุมชน 1 OTOP 1 การเลี้ยงแพะและการเลี้ยงปลาในกระชัง เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งบนพื้นฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งในการพัฒนาชุมชนนั้นมีกิจกรรมที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

มัสยิดกมาลุลอิสลามมีการจัดตั้งกองทุนดำเนินการด้านต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญในการส่งเสริมการทำกิจกรรม ทุนมีทั้งที่ได้รับจากภายนอก เช่น หน่วยงานรัฐและภายในชุมชนเองได้จากการบริจาคของประชาชน ค่าบำรุงการใช้ทรัพย์สินของมัสยิด ผลกำไรจากการค้าในการจัดงานการกุศล ค่าเช่าตลาดนัด ค่าเช่าที่ดิน ค่าบำรุงมัสยิด ทุนที่ได้นำมาใช้เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยให้ทุกคนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าที่สุด มีส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสวัสดิการสังคม การฟื้นฟูอาชีพ การพัฒนาคน ชุมชน สังคม วัฒนธรรม สุขภาพอนามัยคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนนั่นเอง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน การรวมกลุ่มและการจัดการของชุมชน โดยวิถีคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดงานประจำปี รับประทานอาหารคอนและวันอีด ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ ปิ๊ปสวรรค์ ชาวบ้านจะมาเอาปิ๊ปที่มัสยิดไปตั้งที่ร้านขายของตนเอง เมื่อขายได้

เท่าไรจะแบ่งหยอดลงในปี๊บแล้วนำมาให้มัสยิด การจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ชุมชนหรือกองทุนหมู่บ้านสอดคล้องกับที่คุนฮามานซึ่งเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

มีกองทุนภายในชุมชน กองทุนออมทรัพย์ กองทุนค้าขาย ซึ่ง 23 ชุมชน
จะแบ่งให้แต่ละชุมชนจัดการเอง และให้มัสยิดเป็นส่วนกลางในการเข
มาดูแล ในการจัดสรรกองทุนของชุมชน

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าการนำคำสอนศาสนาอิสลามมาใช้ในกิจกรรมทางศาสนากับวิถีการ
ดำเนินชีวิตเป็นสิ่งที่ทำให้มุสลิมมีความเป็นอยู่อย่างสมถะ ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย การแสวงหาแต่
เพียงเล็กน้อยและความดีงามตามหลักธรรมที่มุ่งต่อพระเจ้าในโลกหน้า ซึ่งภายใต้หลักธรรม
ดังกล่าวนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับปรัชญาชีวิตแบบพอเพียง ตามที่ท่านรอซูลุลลอฮ์ (ศ.ล) ได้กล่าว
ว่า

ความว่า “แน่นอนผู้ที่มอบตนแก่พระเจ้าได้ประสบความสำเร็จและเขา
ได้รับปัจจัยยังชีพที่เพียงพอและเขาพึงพอใจในสิ่งที่อัลลอฮ์ ประทานให้”
รายงานโดยมุสลิม
อิบนุ อุมร์ (ร.ค.) ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่ออยู่ในเวลาเย็นท่านอย่าคอยถึงเวลา
เช้า เมื่อท่านอยู่ในเวลาเช้าท่านอย่าคอยถึงเวลาเย็น ท่านจงติดตามความดี
ขณะที่มีสุขภาพดี เมื่อยามเจ็บป่วยของท่านและท่านจะตัดดวงความดี
ขณะที่ยังมีชีวิตเพื่อความตายของท่าน” (รายงานโดยบุคอรี)

ทำให้ชุมชนนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการทำงาน มี
ทักษะด้านอาชีพเพียงพอต่อการประกอบอาชีพในอนาคตและเข้าใจวิถีชีวิตการทำงาน ส่งผลให้
เป็นคนมีวินัย ตรงต่อเวลา ขยันหมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์สุจริตและมีการนำทรัพยากร ภูมิปัญญา
วัฒนธรรม ประเพณีมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผู้นำที่มีหลากหลายทางด้านทักษะและ
ความสามารถในการจัดการ ให้คนในชุมชนมีสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของชุมชน มีความ
รับผิดชอบ มีการปฏิบัติกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนเข้าใจและสามารถเข้าถึงและใช้
ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า เช่น การเลี้ยงแพะ การทำน้ำพริกขายโดยกลุ่มบ้านตาลเดี่ยวซึ่งเป็นสินค้า
โอท็อป ค้าขาย การเกษตร สามารถสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งคุณ
สุโณได้แสดงความคิดเห็นในส่วนนี้ว่า

มีการอบรม ประชุม หน้าที่ต่างๆ ของกรรมการ ทำให้รู้ปัญหาต่างๆ ที่
เกิดขึ้นซึ่งจะได้แก้ไขได้ทันที โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมเพราะทุกคนใน
ชุมชนเป็นเจ้าของ ต้องช่วยกันรับผิดชอบดูแล เราจะต้องทำให้ภายใน

เข้มแข็งก่อน ถึง ไม่มีใครช่วยเราก็ทำกันได้ จึงทำให้ทุกคนผูกพัน สามัคคี
เวลามีปัญหาอะไรทุกคนก็จะช่วยกัน

โดยสรุป เป้าหมายเพื่อให้ทุกคน “พัฒนาตน พัฒนาสังคม” ให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน คือการพึ่งตนเอง โดยใช้วิธีการบริหารที่ “เปิดเผย โปร่งใส” และหลักในการทำงาน “ตั้งใจ จริงใจ เต็มใจ เพื่ออัลลอฮ์ ตะอาลา” โดยมีข้อห้ามในการทำงานคือ “อย่าเกียจ อย่าอ่อน อย่ารอ” เป็นการได้มาซึ่งปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ความสามารถในการหาทางเลือกที่เหมาะสมต่อการปรับตัว เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง คุณภาพชีวิตของบุคคลครอบครัว เศรษฐกิจ ศิลธรรม จริยธรรม การปกครองตนเอง สิ่งแวดล้อม มีการสืบทอดในแง่ตัวภูมิปัญญาจะนำมาซึ่งความยั่งยืนในอนาคต

5.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

5.4.1 การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การพัฒนาประเทศให้เจริญที่ผ่านมามีทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความทันสมัยและปัญหาเกิดขึ้นมากมายโดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นชุมชนที่มีคลองแสนแสบเป็นคลองที่สำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดการเน่าเสีย ผักตบชวาหนาแน่น สัตว์น้ำลดลง ไม่สามารถที่จะนำน้ำมาใช้ได้เหมือนก่อน แต่หลังจากอิหม่ามเข้ามารับตำแหน่งอิหม่าม เริ่มมีการพัฒนาให้ทุกคนเห็นความสำคัญของคลองโดยใช้ศาสนาอิสลามเข้ามาประยุกต์ หากทุกคนรักพระเจ้าทุกคนต้องช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมที่พระเจ้ามอบให้ จึงทำให้คลองแสนแสบน้ำเริ่มกลับมาใสสามารถใช้ประโยชน์ในการอุปโภค การเลี้ยงปลาและเป็นแหล่งพึ่งพาของคนในชุมชนอีกครั้ง ทำให้ชุมชนมีความสามัคคี สามานฉันท์เป็นหนึ่งเดียวกัน มัสยิดกมาลุลอิสลามได้พัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน เริ่มจากการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้และทำความสะอาดมัสยิด คุณบัณฑิต ซึ่งเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้กล่าวถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมโดยสรุปว่าในแต่ละชุมชนจะมีสภาพแวดล้อมที่ต่างได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป ตามลักษณะของแต่ละชุมชน ซึ่งสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของชุมชนโดยใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งรวมของความสวยงามตามธรรมชาติ และเป็นแหล่งที่เรียนรู้ ดังนั้นการพัฒนาจึงเริ่มจากมัสยิดก่อน โดยทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นเป็นแบบอย่าง จึงทำให้เกิดการซึมซับและพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชนแบบสมัครใจ

อิหม่าม (อาจารย์วินัย) ทำให้คนในชุมชนได้เห็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อชี้ชวนให้ทุกคนปฏิบัติตาม จนเกิดการรวมตัวตั้งเป็นชมรมร่วมใจรักกัศร็กลองแสนแสบ (ภาพที่ 5.5) จึงจัดให้เป็นวัน

อนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองแห่งชาติ ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมทำกิจกรรมในวันที่ 20 กันยายน ของทุกปี ในการพัฒนาคลองแสนแสบ เช่น กำจัดผักตบชวาและไม้อิ่งของเสียลงในคลอง ขุดลอก คลองแสนแสบให้มีสภาพดีขึ้น ปลุกพืชเศรษฐกิจริมคลองหน้าบ้านของตนเองได้แก่ ผักบุ้ง ผัก กะเจด บัว ปลุกต้นไม้บริเวณที่ดินว่างเปล่า ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เรือในคลอง จัดกีฬาทางน้ำ ส่งเสริมประชาชนให้เลี้ยงปลาในกระชังริมคลองเพื่อเพิ่มรายได้ โดยสรุป พบว่า ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มักจะตั้งอยู่ตามแหล่งน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์มากมายจากแหล่งน้ำ ทั้งด้านการคมนาคม ขนส่ง การอุปโภคบริโภค ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้นชุมชนมัสยิดกมลอุทิศลาม จึงมีการให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้คลองแสนแสบยังเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและมีคุณค่าอย่างยิ่ง ทำให้เกิดความรัก ความผูกพันกับธรรมชาติและคลอง

ภาพที่ 5.5 ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาคลองแสนแสบ จนเกิดการรวมตัวตั้งเป็นชมรมร่วมใจ รักดีรักคลองแสนแสบ

5.4.1.1 การจัดการขยะภายในชุมชน

สำนักงานเขตคลองสามวาให้การสนับสนุนจัดเรือเก็บขยะและส่งเจ้าหน้าที่เก็บกวาด จำนวน 3 คนมาดูแล โดยมีเรือเก็บขยะในคลองเป็นประจำทุกวันจำนวน 2 ลำ 2 เที่ยวคือ เช้าและเย็น ซึ่งจะปฏิบัติงานเวลา 06.00 – 07.00 น. และเวลา 15.00-16.00 น. ซึ่งคนในชุมชนจะนำขยะมาตั้งใน

เวลาที่กำหนด เพื่อให้เจ้าหน้าที่นำไปกำจัดต่อไป โดยบริเวณน้ำมัสยิดจะเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำ จนถึงโรงเรียนสอนศาสนาประมาณ 2 กิโลเมตร การที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาในชุมชน การจัดการทรัพยากรทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในปัญหาของคลองแสนแสบและเกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ คุณทองดีซึ่งเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้กล่าวถึงลักษณะการดำเนินงานในปัจจุบันได้ข้อสรุปว่า การทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของขยะเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการขยะที่จะแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเป็นการมุ่งเน้นให้ชุมชนนำขยะมากำจัดร่วมกัน ทางเขตจะมีถังแยกขยะและมีเรือมาเก็บเข้า เข็นในคลองทุกวัน จนกลายเป็นธรรมเนียมไปแล้ว ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหได้ในระยะยาว รวมทั้งน้ำจากบ้านเรือนที่ถูกปล่อยลงคลอง ซึ่งมีภูของพื้นที่ในการปล่อยโดยกลั่นมาจากหลักการอิสลาม อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดการขยะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ดังนั้นจำเป็นต้องกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานและการจัดสรรงบประมาณ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหายุ่งยากในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ และถูกหลักสุขาภิบาล เพื่อคุณภาพชีวิตและสุขอนามัยของคนในชุมชน

ซึ่งคนในชุมชนยังใช้ประโยชน์จากคลองแสนแสบในการประกอบอาชีพ เช่น ทำนา ทำสวน ขุดบ่อเลี้ยงปลาและการเลี้ยงปลาในกระชัง รดน้ำต้นไม้ ปลูกผักสวนครัวและสวนสมุนไพรริมคลองโดยดึงน้ำไปใช้ตามบ้านเรือนซึ่งมนุษย์กับธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อทุกคนมีความคิดเช่นนี้จึงทำให้เกิดความยั่งยืนในการรักษาคลองแสนแสบ ตามหลักศาสนาการแบ่งปันทรัพยากรเป็นหน้าที่ของอัลลอฮ์ ซึ่งอัลลอฮ์ตะอาลาได้ตรัสว่า

ความว่า “เรา เป็นผู้แบ่งปันปัจจัยในการดำรงชีวิตของพวกเราขณะนี้
ชีวิตอยู่ในโลกนี้และเรา ได้ยกฐานะบางคนเหนือกว่าบางคนหลายชั้น
เพื่อบางคนในหมู่พวกเขาจะได้เอาบางคนมาใช้งาน” (อัลฮู ครุป: 32)

การรักษาสภาพแวดล้อมไม่ให้เสียหายตามที่อัลลอฮ์ได้ทรงสร้างไว้ให้กับมนุษย์ ให้มีความสมดุลของสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ตามพระราชดำรัสแห่งอัลลอฮ์

ความว่า “อันพื้นดินนั้น เราปลูกราดมันไว้ ทั้งยังดอกตรึงมันไว้ด้วย
ขุนเขาและเราก็ให้สิ่งต่างๆประดามีงอกเงยขึ้นมาอย่างสมดุล” (อัลอิจรู:

ภาพที่ 5.6 สภาพแวดล้อมในมัสยิดและโรงเรียน

สังเกตได้ว่าสภาพแวดล้อมในมัสยิดและโรงเรียนสะอาด เรียบร้อย มีบ่อตกไข่บึงและถังขยะตั้งตามจุดต่างๆ (ภาพที่ 5.6) วิธีการที่ทำให้เกิดการยอมรับจากชาวบ้านในการให้ความร่วมมือเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มเมื่อผู้นำกล่าวตักเตือนหรือเชิญชวนให้ทุกคนช่วยกันดูแลชุมชน ทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนได้ง่ายเพราะคนในชุมชนเกิดความเชื่อใจ เชื่อถือ ไว้วางใจ มั่นใจกัน ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ คอยช่วยเหลือกัน มีความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งคุณค่าของทุนทางสังคมเหล่านี้ สามารถทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่าย ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน การบริหารจัดการในชุมชนของผู้นำและคณะกรรมการทุกท่านมีความผูกพันและสัมพันธ์กับพระเจ้าตามหลักศาสนาอิสลามเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมจนเกิดเป็นความเข้มแข็งในชุมชน การรักษาลองແສນແສบ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ยั่งยืน ต้องเริ่มจากการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลอง รักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ ซึ่งจะนำมาสู่ความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยมุ่งเน้นปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีผู้นำให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาด้วยความเต็มใจ

โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมของชุมชน คือความร่วมมือ ร่วมใจ ช่วยกันทำ ช่วยกันคิด มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันได้อย่างเหนียวแน่น มั่นคง รวมทั้งวัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านทางน้ำ เช่น การแข่งขันพายเรือ และภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ เกษตรกร การปลูกข้าว ปลูกข้าวและเรื่องของการอาหาร เช่น ข้าวมันไก่ ข้าวหมกไก่ ซุปหางวัว การทำกรรอก การเลี้ยงไก่ชน เป็น

ต้น การจัดกิจกรรมรณรงค์ อนุรักษ์ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนร่วม ทำให้ทรัพยากรสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสรุปได้ว่าการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีคุณภาพจากการพัฒนาคนในสังคมในทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ การดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งยึดหลักความพอเพียง ความพอดี และสามารถพึ่งตัวเองได้ โดยพัฒนาจากศักยภาพของผู้นำชุมชน พุทธธรรมและเชิญชวนให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์คลองแสนแสบ ซึ่งเป็นคลองที่ไหลผ่านหน้าบ้านของทุกคน โดยนำหลักศาสนาเข้ามากระตุ้นทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน

ในการปฏิบัติศาสนกิจหลังละหมาดทุกครั้งผู้นำจะยกปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเล่าให้ทุกคนเห็นและให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ซึ่งผู้นำและคณะกรรมการมัสยิดจะเป็นแบบอย่างอยู่ตลอดและมีการจัดอบรมให้กับคณะกรรมการเครือข่าย เช่น การอบรมเข้าค่าย 10 วันและจัดบรรยายธรรมศาสนาประจำเดือนให้กับคนในชุมชนที่มัสยิด โดยการให้ความรู้ พูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมเยาวชนให้มีส่วนร่วมกับผู้ใหญ่ในทุกกิจกรรมดังคำพูดที่ว่า เพื่อ “เคารพผู้ใหญ่ เมตตาผู้น้อย” และป้องกันช่องว่างระหว่างวัย ร่วมกันทำงานสาธารณะให้กับมัสยิด ทั้งด้านการกีฬาเพื่อสร้างความรักสามัคคีและป้องกันตนเอง ด้านศิลปะ สันทนาการ ที่ไม่ขัดต่อหลักการอิสลามเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ การเป็นผู้นำในการฟื้นฟูรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่าการเป็นผู้นำที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติดี คิดดี ทำดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถกำหนดเป้าหมาย และแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจน ไม่ใช่แค่ฝันแต่จะต้องทำให้สำเร็จ โดยเน้นทีมงาน เน้นทุกคน ทำให้คนในชุมชนเลื่อมใส ศรัทธา เมื่อคนในชุมชนให้ความเชื่อมั่นผู้นำแล้ว ก็พร้อมที่จะทำตามเพราะพื้นฐานทุกคนเป็นมุสลิมและยึดในหลักการศาสนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เองที่ทำให้ทุกคนเริ่มหันมามองที่ตนเองก่อนและเริ่มให้ความร่วมมือกันมากขึ้น สิ่งสำคัญเลยคือตัวผู้นำ เพราะผู้นำมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพ เอาจริงเอาจังกับการฟื้นฟูคลองแสนแสบ รวมทั้งสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเน้นให้ทุกคนร่วมกันทำงานจนทำให้เกิดความสำเร็จ จึงเปรียบเสมือนครูที่สอนทั้งด้านความรู้ในการทำงานและเป็นตัวอย่างสำหรับพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วย

การพัฒนาชุมชนเกิดจากแรงผลักดันที่ผู้นำประยุกต์ใช้หลักศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและปัญหาในชุมชน ซึ่งปัจจุบันมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นแหล่งดูงานด้านสิ่งแวดล้อม การบริหาร การพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเห็นได้จากสภาพคลองแสนแสบดีขึ้น บริเวณหน้ามัสยิดมีปลาเป็นจำนวนมาก และคนในชุมชนมีจิตสำนึกรักษาคอง ดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนและเกิดความสามัคคี รวมทั้งเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน จนทำให้ชุมชนเป็นต้นแบบด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยสรุปแล้วมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นแหล่งดูงานด้านสิ่งแวดล้อม บริหาร การพัฒนาท้องถิ่น และด้าน

ศาสนา เช่น อบจ. อบต. มหาวิทยาลัย โรงเรียน องค์การศาสนาต่างๆ ให้เห็นถึงความยั่งยืน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทั้งระดับครอบครัวและชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต ในลักษณะที่ชุมชนทำได้เอง ด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชน ในการนำหลักศาสนามาใช้ในวิถีชีวิตและนำไปปฏิบัติ โดยให้ทุกคนพึ่งพาตนเองก่อนซึ่งทำให้ชุมชนเข้มแข็งมั่นคง เป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมกันคิด ตัดสินใจ โดยเฉพาะเด็กๆ อย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทำให้ทุกคนเข้าใจและปฏิบัติ จึงเป็นผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนให้อยู่ได้ในระยะยาวอย่างมีความสุข โดยกำหนดเป้าหมายด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทั้งชุมชน

ชุมชนมัสยิดกมลอุสลาม มีผู้นำที่มีความเสียสละ มีความรู้ความสามารถ โดยใช้เสียงตามสายทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคี ความเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียวกันและประสบความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การกระจายโอกาสให้คนส่วนใหญ่สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม โดยดึงให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการจัดการปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัวและชุมชน ตลอดจนสามารถสนองตอบต่อการกระจายการพัฒนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนานี้เน้นที่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเป็นตัวนำ ในการฝึกกำลังพัฒนาและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำงาน ควบคุม และติดตามผลร่วมกัน

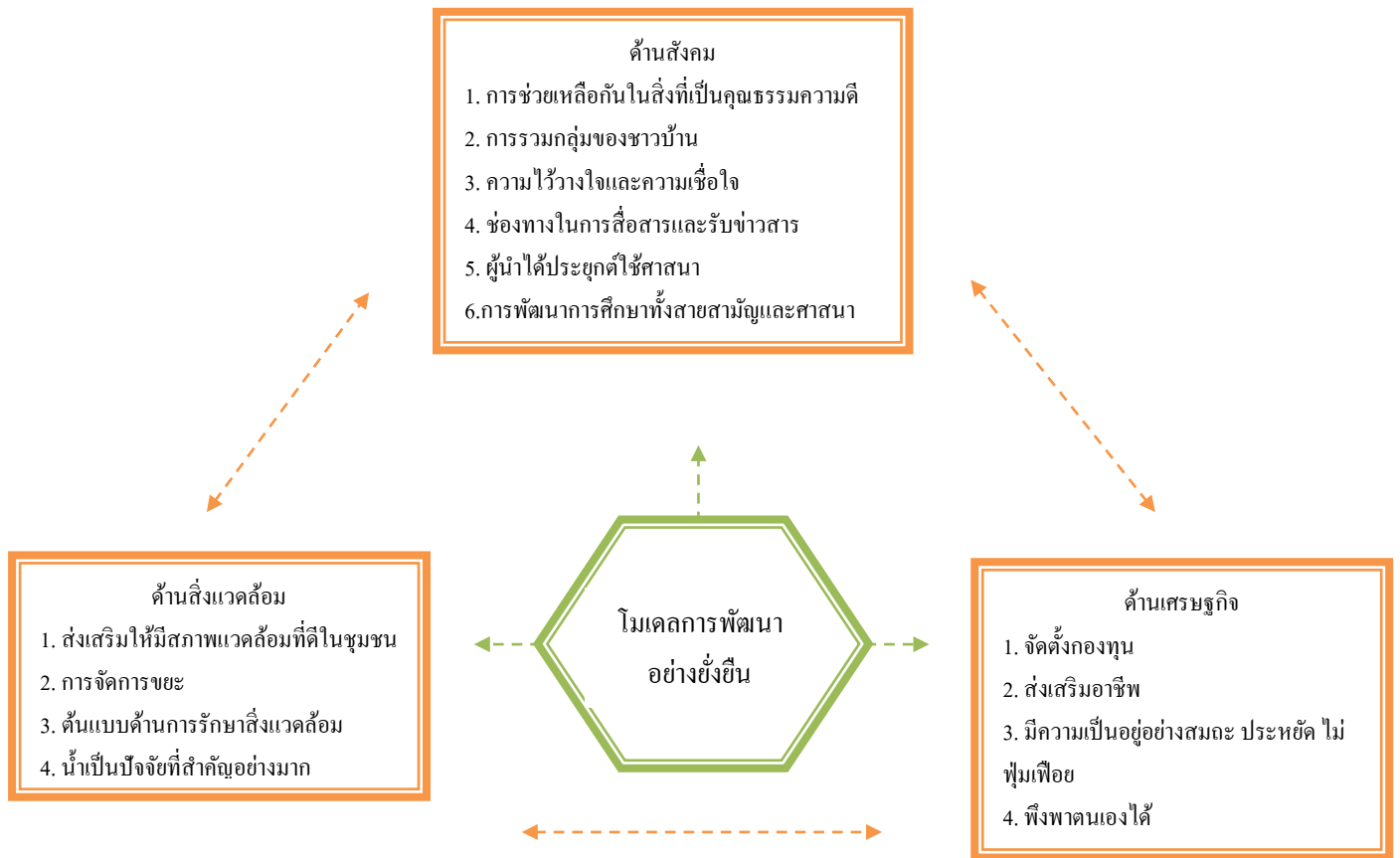
พอสรุปแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็น Model Sustainable Development ดังนี้ (ภาพที่ 5.7) การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในชุมชนและทุกภาคส่วนต้องสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการขับเคลื่อน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้ ต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในชุมชน ให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ปรับวิธีคิด ทศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ รวมทั้งต้องประสานกับภาครัฐเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับ ท้องถิ่นและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทำงานด้วยกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ในแต่ละด้านดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ การสร้างผลประโยชน์จากพลังชุมชนโดยรักษาทุนสังคมไว้ (ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์) จากการให้ความรู้ในเรื่องอาชีพ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีอาชีพรองรับ มีการอบรมจัดหาตลาด ซึ่งทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดความขยัน

และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทำให้ชุมชนนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้

ด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาเสถียรภาพของระบบนิเวศทั้งทางชีวภาพและกายภาพ โดยการสร้างจิตสำนึกสาธารณะในการรักษาคลองแสนแสบ ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนเกี่ยวกับคลองแสนแสบเห็นได้อย่างชัดเจน จากการรวมตัวกันตั้งเป็นชมรมร่วมใจรักคลองแสนแสบ เพื่อเป็นพลังและนำไปสู่การปฏิบัติในระยะยาวระหว่างชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคี สามัคคี เป็นหนึ่งเดียวกัน เริ่มจากการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้และทำความสะอาดมัสยิด การรณรงค์เรื่องการทิ้งขยะ ทำให้ประชาชนได้เห็นอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนซึ่งปัจจุบันมัสยิดกมลาอุลอิสลามประสบความสำเร็จในการเป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการทุกด้าน

ด้านสังคม ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบ มีคลองที่เป็นเสมือนเส้นชีวิตในการดำรงชีพถูกทำลายไม่สามารถใช้ประโยชน์เช่นในอดีตได้ แต่จากการเป็นอิหม่ามนักพัฒนา เข้ามาดำรงตำแหน่งอิหม่ามทำให้ชุมชนมีร่มรื่นเขียวชอุ่ม คลองแสนแสบน้ำใสขึ้นสามารถใช้ประโยชน์และเลี้ยงปลาได้ เป็นความภาคภูมิใจของชาวชุมชน ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ศักยภาพของอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม มีจิตใจเป็นนักพัฒนา โดยใช้หลักศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนารวมทั้งสร้างคณะกรรมการมัสยิดให้ปฏิบัติงานอย่างจริงจังเข้มแข็ง โดยรักษาความมั่นคงของสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการลดความขัดแย้งในสังคม ทำให้ชุมชนมีความรัก สามัคคี ช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน โดยใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทำให้เกิดความเข้มแข็งกับชุมชนและส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้อิหม่ามได้พยายามนำหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้เพื่อการพัฒนาสังคม โดยพัฒนาคนก่อนเป็นอันดับแรกโดยเห็นว่าคนนั้นเมื่อพัฒนาได้ครบองค์ประกอบ คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญาแล้ว คนเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในส่วนของการจัดการศึกษาจัดให้มีการศึกษาทั้งภาคสามัญและภาคศาสนา โดยมีมัสยิดจัดการศึกษาภาคศาสนาเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์เท่านั้น อีกทั้งมัสยิดยังให้ความสำคัญกับการอบรมเยาวชนในภาคฤดูร้อนหรือช่วงปิดภาคเรียนใหญ่เพื่อหล่อหลอมจิตใจให้มีคุณธรรม จริยธรรม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และพยายามหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากอบายมุขทั้งปวง ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการปฏิบัติของคณะกรรมการมัสยิดกมลาอุลอิสลาม ภายใต้การนำของนายวินัย สมะอุณ โดยพัฒนาคนเพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมจึงประสบความสำเร็จตามคำขวัญที่ว่า “พัฒนาคน พัฒนาสังคม” และนำไปพาให้ชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

ภาพที่ 5.7 โมเดลการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทที่ 6

ผลการศึกษาหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม

การศึกษาเรื่องอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร โดยเก็บข้อมูลหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักคำสอนศาสนาอิสลามไปสู่แนวทางปฏิบัติ จากอัลกุรอานซึ่งเปรียบเสมือนธรรมนูญและรูปแบบการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคนและอัลหะดีษเป็นสิ่งที่มุสลิมยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต มาเป็นตัวผลักดันสู่แนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักคำสอนของศาสนาอิสลามเน้นเรื่องความศรัทธา ความเชื่อ การปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดต่อพระเจ้าตามคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ โดยปราศจากข้อสงสัย คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งการนำหลักคำสอนอิสลามมาใช้ในชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็ง สงบสุข มีการใช้จ่ายอย่างประหยัดตามสถานภาพ ไม่เป็นหนี้สิน การช่วยเหลือพึ่งพากันภายในชุมชนมากกว่าภายนอก นำทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชนมาพัฒนา รวมทั้งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน ทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และ 10 จะให้ความสำคัญกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550: 18-20) ได้กล่าวว่าเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปในทางสายกลางที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่อันเรียบง่ายของคนไทย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรและระดับประเทศได้ โดยทุกคนสามารถนำหลักกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ไม่ใช่เฉพาะในหมู่คนจนหรือเกษตรกรโดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือการเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธา เชื่อมั่น เห็นคุณค่าและนำไปปฏิบัติด้วยตนเองแล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติต่อไป เช่น ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจพึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถไม่ทำอะไรเกินตัว

ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคตและเป็นที่ยิ่งใหญ่ให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ประหยัดแต่ไม่ใช้ตระหนี่ ลด-ละ-เลิก อบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ และรู้จักออมเงินและสิ่งของเครื่องใช้ ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีและการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม และความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้ รักสามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันภายในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงินสวัสดิการชุมชน การช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

6.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่กล่าวถึงความพอเพียงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงดำรัสว่า :

ความว่า “และในทำนองเดียวกันนั้น เราได้ดลบันดาลพวกเจ้าทั้งหลายเป็นประชาชาติทางสายกลางเพื่อว่าเจ้าทั้งหลายจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษยชาติและศาสนทูต (มุฮัมมัด) ก็เป็นสักขีพยานสำหรับพวกเจ้าทั้งมวล” (ซูเราะฮ์อัลบะกอเราะฮ์ : 143)

ความว่า “ความพอเพียงคือคัลล์สมบัติที่ไม่รู้จักหมด” (รายงานโดยอัลบัยฮะกี)

ความว่า “ที่ดีที่สุดของกิจการทั้งหลายคือ ตรงกลางของมัน” (รายงานโดยอิบน์ อัสสัมอานีย์-กู่อีฟ)

ความว่า “แม้ว่ามนุษย์คนหนึ่งนั้นได้รับครอบครองสองหุบเขาที่เต็มไปด้วยทรัพย์สิน แน่นนอนที่สุดเขาย่อมจะแสวงหุบเขาที่สาม และไม่มีสิ่งใดจะบรรจุเต็มท้องของมนุษย์ได้นอกจากดินเท่านั้น” (เป็นการเปรียบเทียบกับทำนองว่า ความตายคือสิ่งเดียวที่สามารถหยุดยั้งกิเลสและความ

ต้องการของมนุษย์ได้) (รายงานโดยบุคอรีย์ ฮะดีษที่ 6072 และมุสลิม ฮะดีษที่ 2390)

ท่านรอซูลุลลอฮ์ (ศ.ล) ได้กล่าวว่า “แน่นอนผู้ที่มอบตนแก่พระเจ้าได้ ประสบความสำเร็จและเขาได้รับปัจจัยยังชีพที่เพียงพอและเขาพึงพอใจ ในสิ่งที่อัลลอฮ์ประทานให้” (รายงานโดยมุสลิม)

ความว่า “โชคดีเป็นของผู้ที่ได้รับการชี้นำให้ได้รับอิสลามและเขามีปัจจัยยังชีพที่พอเพียงและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่” (ترمิดีชีษ์,สุนัน, หมวด อัซซุคุด ,บรรพ มาจาอาฟีลกีฟาวซ์ชีรอลัยฮ์, เล่มที่ : 2349)

ความว่า “บรรดาผู้ซึ่งเมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาจะไม่สุรุษสุร่ายและไม่ตระหนี่ และระหว่างของสภาพนั้น พวกเขาอยู่สายกลาง”

(ซูเราะฮ์ อัล-ฟุรกอน, 25: 67)

ความว่า “ความผาสุกจะได้แก่ผู้ที่ได้รับการชี้นำสู่อัลอิสลาม โดยที่การดำรงชีวิตของเขานั้น เป็นเศรษฐกิจพอเพียง และเขาพอใจด้วยสิ่งนั้น” (บันทึกโดย อิบน์ฮิบบานและอัลฮากิม คูลิลลิละฮ์อัศเศาะฮิหะฮ เล่ม 4 หน้า 10 หะดีษหมายเลข 1506)

ความว่า “ความร่ำรวยมันมิได้อยู่ที่การมีทรัพย์สินเงินทองมาก แต่ความร่ำรวยนั้นอยู่ที่จิตใจ ร่ำรวยนั้น หมายถึง การมีพอ ความพอ ไม่มากเกินไปและไม่ฟุ้งเฟ้อ” (โดยมุสลิม, ซอฮิฮ์, หมวด อัชชะกาต, บรรพ ลัษซัลฆอนี อันกัศรอฮ์ตุลอารอด, เลขที่: 1051)

ความว่า “ท่าน จงอยู่อย่างสมถะบนโลกใบนี้แล้วอัลเลาะห์จะรักท่าน และจงปล่อยวางในสิ่งที่มนุษย์ครอบครอง (รู้จักพอไม่คิดแย่งชิงแข่งขันอันก่อให้เกิดโลกและริษยา) มนุษย์จะต่างพากันรักท่าน” (รายงานโดย อิบน์มาญะฮ์ ฮะดีษที่ 4102)

ความว่า “และพวกสุเจ้างินและงัดม และพวกสุเจ้าอย่าได้สุรุษสุร่าย แท้จริงพระองค์มีทรงรักบรรดาผู้ที่สุรุษสุร่าย” (อัล-อะฮ์รอฟ อายะฮ์ที่ 31)

โดยรวมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เอาไว้แก่พสกนิกรของพระองค์ ดังนี้ (สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา, 2550: 15)

- 1) ยึดถือความประหยัด คัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านลดละความฟุ้งเฟ้อในการใช้ชีวิต
- 2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต

3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ข้อที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม (อาลี เสือสมิง, 2553) ดังนี้

1) ยึดถือความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต คือการไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายไปในสิ่งที่ศาสนาอนุมัติให้อยู่ในความเหมาะสมตามความจำเป็นและห้ามเห็นแก่ตัว ตระหนักถึงหนี้เพราะทำให้มนุษย์หลงใหลอยู่กับทรัพย์สินเงินทองจนลืมพระเจ้า มนุษย์ต้องอยู่บนทางสายกลางใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นต้องจ่ายและไม่ใช้จ่ายเกินขอบเขตกำลังของตน ตามพระคำรัสของอัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

ความว่า “และ (คือ) บรรดาผู้ซึ่งเมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาก็ไม่สุรุ่ยสุร่าย และพวกเขาก็ไม่ตระหนักถึงหนี้และปรากฏว่าระหว่างสิ่งดังกล่าวคือความเป็นกลาง (ระหว่างการสุรุ่ยสุร่ายและความตระหนัก)” (สุเราะฮ์อัล-ฟุรคอน อายะฮ์ที่ 67)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยในการใช้จ่ายนั้น พวกเขาเป็นพี่น้องกับเหล่ามารร้ายและมารร้ายนั้นมันเนรคุณต่อพระผู้อภิบาลของมัน” (สุเราะฮ์อัลอิสรอ อายะฮ์ที่ 27)

ความว่า “และ (คือ) บรรดาผู้ซึ่งตระหนักถึงหนี้และใช้ผู้คนให้มีความตระหนักถึงหนี้ ตลอดจนพวกเขาจะปิดบังสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงนำมาให้แก่พวกเขาจากความโปรดปรานของพระองค์และเราได้เตรียมการลงทัณฑ์อันอัปยศไว้แล้วแก่บรรดาผู้เนรคุณทั้งหลาย” (สุเราะฮ์อันนิสาอ อายะฮ์ที่ 37)

ความว่า “2 ประการจะไม่ร่วมอยู่ด้วยกันสำหรับผู้ศรัทธาคือ ความตระหนักและการมีมารยาทที่เลวทราม” (รายงานโดยดิรมิซี)

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงกิน จงดื่ม จากริซกี (ปัจจัยยังชีพ) ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้และอย่าได้สร้างความเสื่อมเสียบนหน้าแผ่นดิน”

(บท อัลบะเกาะเราะห์ โองการที่ ๖๐)

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงกิน จงดื่ม และอย่าได้ฟุ่มเฟือย แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงรักบรรดาผู้ที่ฟุ่มเฟือย” (บท อัลอะร็อฟ โองการที่ 31)

และอัลหะดีษที่ระบุว่า

ความว่า “และพวกท่านจงป้องกัน (ตัวของพวกท่านให้ห่างไกล) ความ
ตระหนี่เพราะแท้จริงความตระหนี่ได้ทำให้ผู้คนในยุคก่อนหน้าพวกท่าน
วิบัติมาแล้ว” (รายงานโดยมุสลิม, 2538)

2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องซื่อสัตย์สุจริต

อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนประกอบอาชีพที่สุจริต ในการดำรงชีพที่ถูกต้องตามหลัก
ศาสนา และไม่อนุญาตให้มุสลิมซื้อขายไม่แสวงหาอาชีพ ซึ่งหลักคำสอนระบุว่า :

ความว่า “คนหนึ่งคนในหมู่พวกท่านอย่าได้นั่ง (งอมืองอเท้า) จากการ
แสวงหาปัจจัยยังชีพ”

ดังนั้นมุสลิมทุกคนจะต้องประกอบอาชีพตามที่ศาสนาอนุญาตตามศาสนาบัญญัติ เช่น
เกษตรกรรม ค้าขาย หัตถกรรมหรืออุตสาหกรรม เป็นต้น ส่วนอาชีพที่ขัดต่อศาสนบัญญัติ ห้าม
กระทำโดยเด็ดขาด เช่น ขายลอตเตอรี่ ขายสุรา เลี้ยงสุกร ธุรกิจที่เป็นการพนันและธุรกรรมที่มี
ดอกเบี้ย เป็นต้น ซึ่งมุสลิมในอดีตส่วนใหญ่จะทำเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก มักประสบกับปัญหา
ด้านน้ำที่ใช้การเกษตร ภัยธรรมชาติและโรคระบาด เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554:99)
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรได้แก่ “ทฤษฎี
ใหม่” ว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดิน เพื่อการเกษตรทรงมุ่งเน้นให้ประชาชนชาวไทยอยู่ร่วมกับ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนหรือก่อปัญหาให้เกิดขึ้นกับสภาวะ
แวดล้อม เหตุที่ทรงให้ความสำคัญแก่สภาวะแวดล้อมเพราะทรงตระหนักดีว่าประเทศไทยนั้นเป็น
ประเทศเกษตรกรรมโดยพื้นฐานประชาชนที่ประกอบอาชีพการเกษตรต้องอาศัยธรรมชาติในการ
ทำมาหากินจึงจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด และไม่ทำลายธรรมชาติ ซึ่งการ
บริหารจัดการตามหลัก “ทฤษฎีใหม่” ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในศาสนาอิสลามดังนี้

1. การฟื้นฟูที่ดินรกร้าง ได้ระบุไว้ ความว่า “ผู้ใดทำให้ผืนแผ่นดินที่ตายไปแล้วมีชีวิต
(คือการพัฒนามัน) ผืนแผ่นดินนั้นย่อมเป็นสิทธิของเขา” (รายงานโดย อะฮฺหมัด และดิรมีซี)
และอัลหะดีษที่ระบุไว้ ความว่า “ผู้ใดพัฒนาผืนดินหนึ่งซึ่งมิใช่กรรมสิทธิ์ของผู้ใดให้มีความเจริญ
เขาผู้นั้นย่อมมีสิทธิต่อที่ดินผืนนั้น” (รายงานโดย บุคอรี)

2. การเพาะปลูกพืชเกษตร ในอัลหะดีษที่ระบุไว้ ความว่า “ไม่ว่ามุสลิมคนใดได้ปลูกต้นไม้
หรือทำการเพาะปลูกแล้วมีนกมากิน หรือแม้ว่ามนุษย์ก็ตามนอกเสียจากยอมปรากฏเป็นการทำทาน
สำหรับเขาผู้นั้นแล้ว” (รายงานโดย บุคอรีและมุสลิม) และ “พวกท่านจงแสวงหาปัจจัยยังชีพในสิ่ง
ที่ถูก ปกปิดไว้ของผืนดิน” (รายงานโดย บุคอรี)

3. การจัดแบ่งที่ดินตามทฤษฎีใหม่นั้น ในคัมภีร์อัลกุรอานได้ระบุไว้

ความว่า “และสัญญาหนึ่งสำหรับพวกเขานั้นคือ ผืนแผ่นดินที่แห้งแล้ง เราได้ให้มันมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งและเราได้นำเมล็ดพืชออกมาจากมัน แล้วพวกเขาก็บริโภคส่วนหนึ่งจากมัน และเราได้ทำให้มีเรือกวสวนจากอินทผลัมและองุ่นในที่ดินนั้นและเราได้ทำให้มีตาน้ำพุ่งออกมาในผืนดินนั้น เพื่อที่พวกเขาจะได้กินผลไม้ของมันตลอดจนสิ่งที่มีมือของพวกเขาได้กระทำมัน แล้วพวกเขาจะไม่ขอบคุณกระนั้นหรือ?” (สุเราะฮ์ ยะซีน อายะฮ์ที่ 33-35)

อาลี เสือสมิง (2553) เห็นได้ว่าในบรรดาอายะฮ์ข้างต้นได้ระบุถึงการพัฒนาที่ดินให้มีผลประโยชน์เกิดขึ้นตามกระบวนการทางธรรมชาติที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงกำหนดเอาไว้ โดยระบุถึงแหล่งน้ำในการเกษตร 2 ประการ คือน้ำฝนและตาน้ำอันเป็นต้นกำเนิดของลำธารและแม่น้ำลำคลอง การเพาะปลูกโดยใช้การหว่านเมล็ดพันธุ์พืช เพื่อใช้เป็นอาหารหลักในการบริโภคและการปลูกไม้ผลแบบสวนผสม (อินทผลัม-องุ่น) ซึ่งในคัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงพันธุ์พืชชนิดต่างๆเอาไว้อย่างมากมาย ซึ่งมุสลิมสามารถนำมาเพาะปลูกได้ในที่ดินของตนตามความเหมาะสม

ความว่า “และปศุสัตว์ พระองค์ทรงสร้างมันสำหรับพวกท่านในปศุสัตว์นั้นมีความอบอุ่น (คือหนังและขนที่นำมาทำเครื่องนุ่งห่มให้ความอบอุ่น) และประโยชน์หลากหลายและส่วนหนึ่งจากมันนั้นพวกท่านได้บริโภค และสำหรับพวกท่านในฝูงปศุสัตว์นั้นคือความสวยงาม ขณะที่มันกลับจากทุ่งหญ้าและขณะที่มันออกสู่ทุ่งหญ้า และมัน (ปศุสัตว์) ได้แบกสัมภาระของพวกท่านไปยังเมืองที่ไม่ปรากฏว่าพวกท่านไปถึงเมืองนั้น เว้นแต่ด้วยความเหนื่อยยากลำบากใจ แท้จริงพระผู้อภิบาลของพวกท่านทรงเอ็นดูยิ่ง อีกทั้งทรงเมตตาเสมอ” (สุเราะฮ์อัน-นะหฺลุ อายะฮ์ที่ 5-7)

ความว่า “และแท้จริงในปศุสัตว์นั้นย่อมมีข้อคิดที่นำใคร่ครวญสำหรับพวกท่าน เราได้ให้พวกท่านดื่มจากสิ่งที่อยู่ในท้องของมันจากระหว่างมูลและเลือดเป็นน้ำนมบริสุทธิ์ เป็นโอชาแก่ผู้ดื่มทั้งหลาย” (สุเราะฮ์อัน-นะหฺลุ อายะฮ์ที่ 66)

อาลี เสือสมิง (2553) ท่านนบี มุฮัมมัด ก็เคยเลี้ยงแพะแกะให้แก่ชาวนครมักกะฮ์ ท่านนบี มุซา (อ.ล) ก็เคยเลี้ยงปศุสัตว์ให้แก่พ่อตาของท่าน ท่านนบี ดาอูด (อ.ล) ก็มีอาชีพเป็นช่างตีเหล็กประดิษฐ์เกราะและ โล่ ท่านนบี อาดัม (อ.ล) เป็นผู้มีอาชีพเพาะปลูกและทำนาไถหว่าน,

ท่านนบีวัสะ (อ.ล) เป็นช่างไม้และท่านนบีอิศรีย (อ.ล) เป็นช่างเย็บผ้า (รายงานโดย อัล-หาคิม) การประกอบอาชีพจึงเป็นแบบฉบับของบรรดาศาสดาทั้งหลายที่มุสลิมควรถือเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ศาสนาอิสลามส่งเสริมให้ประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต อย่างเช่น เกษตรกรรมเป็นอาชีพพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างการเพาะปลูกอาหารหลัก การปลูกไม้ผล การทำเกษตรสวนผสมตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่อยู่ในกรอบที่ศาสนากำหนดวางเอาไว้

3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงที่ระบุเอาไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษ พระองค์อัลลอฮ์ ทรงดำรัสว่า :

ความว่า “โอ้บรรดาศรัทธาชนทั้งหลาย พวกท่านอย่าได้กินทรัพย์สินของพวกท่าน ระหว่างพวกท่านโดยมิชอบ ยกเว้นที่เป็นการค้าขายอันเกิดจากความพึงพอใจจากพวกท่าน และพวกท่านอย่าได้ฆ่าตัวของพวกท่านทั้งหลาย แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์นั้นทรงเมตตาต่อพวกท่านเสมอ และผู้ใดกระทำความผิดกล่าวโดยละเมิดและอธรรม เราจะนำเขาผู้นั้นเข้าสู่นรกอเวจี” (สุเราะฮ์ อัน-นิสาอฺ อายะฮ์ที่ 29-30)

ซึ่งหมายความว่า การค้าขายต้องเกิดจากความพึงพอใจระหว่างสองฝ่ายที่ตกลงทำการค้าขาย และการได้รับประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งจะต้องไม่อยู่บนความเสียหายหรือขาดทุนของอีกฝ่ายหนึ่ง ต้องทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการทำงานที่ทำ ดังปรากฏในอัล-หะดีษระบุว่า :

ความว่า “ผู้ค้าขายที่มีความสุจริต ซื่อสัตย์ ย่อมได้อยู่พร้อมกับบรรดาผู้พลีชีพเพื่อปกป้องศาสนาในวันกิยามะฮ์” (รายงานโดย อิบน์ มัจญะฮ์ และอัล-หาคิม)

ความว่า “และผู้ใดก็ตามจากพวกท่านได้ยุติธรรม เราจะให้เขาผู้นั้นได้ลิ้มรสการลงทัณฑ์อันใหญ่หลวง” (สุเราะฮ์อัล-ฟุรกออัน อายะฮ์ที่ 19)

ความว่า “พวกท่านจงเกรงกลัวความอธรรม เพราะแท้จริงความอธรรมนั้นคือบรรดาความมิดมนในวันกิยามะฮ์” (รายงานโดยอะฮ์มัดและอัล-หาคิม)

4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

หลักคำสอนของอิสลามที่มีพระดำรัสในอัลกุรอานระบุว่า

ความว่า “และจงกล่าวเถิดว่า พวกท่านจงทำงานเถิด แล้วต่อไปพระองค์
อัลลอฮ์ ตลอดจนศาสนทูตของพระองค์ และมวลผู้ศรัทธาจักได้ประจักษ์
ถึงงานของพวกท่าน”(สุเราะฮ์อัล-เตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 105)

ความว่า “แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงโปรดปรานเมื่อคนหนึ่งคนหนึ่งในหมู่พวก
ท่านได้กระทำงานหนึ่งในการที่เขามีความประณีต”(รายงานโดยอับดุลอะ
ลา)

ท่านอิหม่ามอัชชาฟีอี (ร.ฮ.) ได้กล่าวว่า

ความว่า “ผู้ใดปรารถนาโลกนี้ ผู้นั้นต้องเรียนรู้วิชา และผู้ใดปรารถนา
โลกหน้า ผู้นั้นก็ต้องเรียนรู้วิชา” (กิตาบอัล-มัญมูอ์ เล่มที่ 1 – คำนำ-)

จึงเป็นสิ่งที่มุสลิมต้องไปศึกษาหาความรู้อยู่ตลอด จนเกิดจากความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้น
อย่างแท้จริง เมื่อมีความรู้ก็จะทำให้ฐานะความเป็นอยู่ให้มีชีวิตที่ดีขึ้น

5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ซึ่งหลักคำสอนของศาสนาที่สอนให้ประพฤติดี ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการของศาสนา
และหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้าย ดังในอัลหะดีษระบุว่า

ความว่า “แน่แท้ผู้ที่ยอมจำนนตามวิถีอิสลามย่อมได้รับความสำเร็จ อีกทั้ง
เขาได้รับปัจจัยยังชีพที่พอเพียง และอัลลอฮ์ได้ให้เขาผู้นั้นมีความพึง
พอใจต่อสิ่งที่พระองค์ทรงนำมาให้แก่เขา” (รายงานโดยบุคอรีและ
มุสลิม)

อาลี เสือสมิง (2553) ในอัลหะดีษบทนี้มีหลักคำสอนที่กล่าวว่า ให้ประพฤติตนในฐานะอิส
ลามิกชนด้วยการละเลิกสิ่งที่ฝ่าฝืนและขัดต่อหลักคำสอนของศาสนาและมุ่งปฏิบัติคุณงามความดีที่
ศาสนามีคำสอนสั่งใช้และการมีปัจจัยยังชีพที่พอเพียงต่อความต้องการ รวมทั้งการมีความพึงพอใจ
ในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่มั่งมาก ไม่โลภ หรือแสวงหาสิ่งที่เกินความจำเป็นทั้ง 3 ประการเป็นเงื่อนไขที่ทำให้
ให้บุคคลได้รับความสำเร็จทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ความว่า “มาตรแม้นว่ามนุษย์คนหนึ่งนั้นได้รับครอบครองสองหุบเขาที่
เต็มไปด้วยทรัพย์สิน แน่นอนที่สุดเขาย่อมจะแสวงหุบเขาที่สาม และไม่
มีสิ่งใดจะบรรจุเต็มเต็มท้องของมนุษย์ได้นอกจากดินเท่านั้น (เป็นการ
เปรียบเทียบกับท่านเองว่า ความตายคือสิ่งเดียวที่สามารถหยุดยั้งกิเลสและ
ความต้องการของมนุษย์ได้)” (รายงานโดยบุคอรี ฮะดีษที่ 6072 และ
มุสลิม ฮะดีษที่ 2390)

อาลี เสือสมิง (2553) เรื่องของความเพียงพอ หลักคำสอนและการปฏิบัติตัวของศาสนานบีมุฮัมมัด(ช.ล.) ที่เป็นองค์ศาสนาผู้ยิ่งใหญ่พระองค์ท่านใช้ชีวิตแบบพอเพียงซึ่งในประวัติศาสตร์บันทึกให้ทราบว่าท่านพอใจที่จะนอนบนเสื่อหยาบๆ ท่านหิวไม่ต่างไปจากคนจนหิว ท่านยอมอดเพื่อให้คนที่หิวมากกว่าได้อิ่ม ท่านรับประทานอาหารเหมือนคนอื่นรับประทาน ท่านริศนัมพะ ท่านเย็บท่านปะรองเท้าและเสื้อผ้า ท่านไม่เคยฟุ้งเฟ้อ ท่านสมถะและท่านยังดูแลครอบครัวได้เป็นอย่างดี ในวันที่ท่านเสียชีวิต ท่านได้ทิ้งอาหารให้ภรรยาของท่านเพียงไม่กี่ชิ้นและผ้าไม่กี่ผืน ท่านไม่เคยให้อำนาจบารมีของความเป็นผู้นำทั้งที่มีผู้ตามท่านนับแสนๆ คนเพื่อหาประโยชน์เข้าตนเองและแม้ว่าท่านต้องการภูเขาสุดทั้งลูกก็พร้อมที่จะกลายเป็นทองในชั่วพริบตา ท่านจึงเป็นแบบฉบับของความพอเพียงอย่างเต็มตัว นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาอิสลามได้พยายามสอนทางออกให้กับมวลมนุษยในการดำเนินชีวิตโดยเริ่มจากก่อนเนื้อที่เราริเริ่มกันว่าหัวใจ พยายามปลูกจิตสำนึกให้เข้าถึงแก่นแท้แห่งชีวิต ซึ่งมีนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) เป็นแบบอย่างจากหลักการเหล่านั้น

ความสัมพันธ์ในชุมชนที่ทุกคนมาอยู่รวมกันทำให้เกิดการพัฒนาที่ดี นำไปสู่การเจริญเติบโตโดยผู้เป็นหัวหน้าชุมชนจะต้องปลูกจิตสำนึกคนในชุมชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งศาสนาอิสลามให้ความสำคัญแก่บุคคลและสังคมตามที่สัยิด มุฮัมหมัด สุเซน ตะบะตาบอีย (ม.ป.ป.: 15-16) ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์อันแท้จริงซึ่งมีอยู่ระหว่างบุคคลและสังคมนี้ ก่อให้เกิด “ส่วนบุคคลในสังคม” ที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างกันจนถึงจุดที่ว่าส่วนบุคคลจะช่วยผลของความคงอยู่ของสังคมด้วยพลังและคุณภาพทั้งหลายทั้งหมด พลังและคุณภาพที่คล้ายคลึงกันก็ถูกผลิตขึ้นในสังคมนั้น ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงใช้คำสอนที่สำคัญและคำบัญชาของพระผู้เป็นเจ้าอย่างเช่น การแสวงบุญ การสวดภาวนา ญิฮาด (การต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของอิสลาม) การจ่ายทาน และการเคารพให้เชื่อฟังนอบน้อมต่อกันและให้เกียรติกัน ซึ่งข้อทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นรากฐานทางสังคมของศาสนา ดังคำสอนจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษกล่าวว่า

ความว่า “และจงช่วยเหลือกันและกันในคุณงามความดี และความยำเกรง (ต่ออัลลอฮ์) และจงอย่าช่วยเหลือกันและกันในความบาปและการเป็นศัตรูกัน และจงยำเกรงอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงเข้มงวดยิ่งในการลงโทษทัณฑ์” (ซูเราะฮ์ อัล-มาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 2)

ความว่า “ไม่มีคุณความดีใดในการกระชับกระซายอย่างมากมายของมนุษย์เว้นแต่(มี) เพื่อให้เกิดการบริจาคหรือกำชับกันของคุณความดี หรือเพื่อ (ก่อให้เกิด) การประสานกันระหว่างเพื่อนมนุษย์” (ซูเราะฮ์ อัน-นิซาอ์ อายะฮ์ที่ 114)

ความว่า “และจงน้อมปีกของเจ้า (อ่อนน้อม) ให้แก่บรรดาผู้ศรัทธาเถิด” (ซูเราะฮ์ อัล-ฮัจญ์ อายะฮ์ที่ 88)

ความว่า “และพวกเขา (ชาวอันซอร์) ได้เสียสละ (ด้วยทรัพย์สิน เเคะสถาน ฯลฯ แก่ชาวมุฮาญีรีน ผู้อพยพ) แม้ (ตามจริงแล้ว) พวกเขาจะมีความจำเป็น (ต่อสิ่งดังกล่าว) ด้วยก็ตาม” (ซูเราะฮ์ อัล-ฮัจญ์ อายะฮ์ที่ 9)

ความว่า “จงสำรวจตนต่อสิ่งต้องห้าม (ตามพระบัญญัติ) ท่านจะเป็นผู้เป็นเลิศสุดในการน้อมสการภักดี และจงพึงพอใจในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดให้แก่ท่าน ท่านก็จะเป็นผู้ถึงซึ่งความพอเพียงที่สุดในโลกและจงทำดีต่อเพื่อนบ้านของท่าน ท่านจะได้เป็นศรัทธาชน (มุอฺมิน) ที่สมบูรณ์ที่สุด และจงรักที่จะให้แก่อื่นในสิ่งที่ท่านรักที่จะให้แก่ท่านตัวเอง ท่านจะได้เป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบและจงอย่าหัวเราะมากเกินไป แท้จริงการหัวเราะมากนั้นทำให้หัวใจตายด้าน” (บันทึกโดย อิหม่าม อัลดุรุมิชี)

ความว่า “จงสำรวจตนต่ออัลลอฮ์ ไม่ว่าท่านจะอยู่ ณ แห่งใด และจงทำดีตอบแทนความชั่ว เพื่อจะได้ลบล้างกัน และจงอยู่ร่วมกับผู้คนด้วยจรรยาบรรณอันดีเถิด” (บันทึกโดย อิหม่าม อะหมัด อัลดุรุมิชี และคาริมีย)

ความสุขที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในสังคมตามหลักปรัชญาแห่งความพอเพียง คือ การทำอย่างไรให้คนในสังคมหาเลี้ยงชีพตัวเองได้ โดยที่ไม่เบียดเบียนใคร รู้จักเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือคนที่อ่อนแอกว่า มีความสมถะ นอบน้อมถ่อมตน รับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่นินทาให้ร้าย มีความเมตตา ไม่อิจฉาและดัดขาดญาติมิตร มีมรรยาทที่ดี ไม่ยึดติดและหวงแหน และต้องแบ่งปัน และพร้อมที่รับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นี่สิ คือปรัชญาของคำว่า “พอเพียง”

ซึ่งชุมชนมุสลิมมาตุภูมิอิสลามได้นำหลักคำสอนศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ในชุมชน ถ่ายทอดให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมผ่านเสียงตามสาย เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าใจและแก้ปัญหาาร่วมกัน หลังจากละหมาดวันศุกร์จะกล่าวคุตบะฮ์ (การบรรยายธรรม) การนำเสนอหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เพื่อตักเตือนให้ทุกคนมีความสำนึกและจิตสำนึกต่อส่วนร่วม โดยเนื้อหาการบรรยายจะมีหลากหลายเรื่องแตกต่างกันไป ซึ่งจะขอยกเนื้อหาการบรรยายมาเพียง 6 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1) เรื่อง การอนุรักษ์แม่น้ำคูคลอง (วินัย สะมะอูน, ม.ป.ป)

ผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงยำเกรงอัลลอฮ์และหมั่นดูแลสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของเราเถิด” ซึ่งเราทุกคนได้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นมาแต่รุ่นบรรพบุรุษ สิ่งต่างๆรวมทั้งสภาพแวดล้อมใน

สังคมของเราเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอันมีค่าที่สุด บรรพบุรุษของเราได้หมั่นสร้างสรรค์กันมาด้วยความขยันหมั่นเพียรและเหน็ดเหนื่อย ท้องถิ่นของเราจึงเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้หลากชนิด แม้นอกฤดูฝนจะต้องหาแหล่งน้ำเพื่อขนย้ายน้ำนำมารดต้นไม้ให้เจริญงอกงาม บรรพบุรุษของเราก็ไม่เคยแสดงความเหน็ดเหนื่อยหรือเกียจคร้านแล้วปล่อยให้ท้องถิ่นของเราเกิดความแห้งแล้งจนเราต้องมาฟันฟืนกันใหม่ ตรงกันข้ามคนสมัยเราต่างได้รับและเสพความอุดมสมบูรณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาได้สร้างไว้ให้แก่เราอย่างไม่มีข้อบกพร่องเลย และบางท้องถิ่นมีแหล่งน้ำภายในที่ไม่ต้องเหนื่อยยากต้องขนย้ายน้ำมาจากแหล่งน้ำไกลๆ บรรพบุรุษของเราก็รักษาแหล่งน้ำดังกล่าวเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

แผ่นดินที่เราได้อาศัยอยู่นี้ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่เล็กน้อยที่เราครอบครองโฉนดเป็นกรรมสิทธิ์ของเราและของเอกชนทั่วไปหรือเป็นพื้นที่สาธารณะและบรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งส่วนประกอบอื่นๆมากมายไม่ว่าจะเป็นแร่ธาตุหรืออากาศธาตุหรือพืชชนิดต่างๆรวมทั้งสิ่งที่เคลื่อนไหวได้เช่นมนุษย์และสัตว์จะใหญ่จะเล็กจนเล็กที่สุดไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ย่อมอยู่ในความหมายแห่งแผ่นดินที่อัลกุรอานได้บัญญัติไว้ซึ่งผู้ศรัทธามีความยึดมั่นว่าสิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งซึ่งถูกสร้างโดยพระเจ้าเป็นเจ้าทั้งสิ้น หากใช้เกิดขึ้นมาเองด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการของนักวิทยาศาสตร์ไม่ ความสลับซับซ้อนแห่งองค์ประกอบของสรรพสิ่งต่างๆย่อมแสดงให้เห็นถึงพละานุภาพของพระเจ้าอย่างแท้จริง อัลกุรอานบัญญัติไว้หลายอายะฮ์ ดังเช่น

ความว่า “พระเจ้าได้สร้างแผ่นดินให้มีพื้นที่ราบสำหรับพวกเจ้า และสร้างผืนฟ้าให้เป็นหลังคาสำหรับพวกเจ้า และให้น้ำฝนตกลงมาจากฟ้า แล้วทำให้มีผลผลิตเกษตรงอกเงยออกมาเพื่อเป็นชีวิตปัจจัยของพวกเจ้า....”
(อัลบะเกาะเราะฮ์ 22)

อัลกุรอานอายะฮ์นี้ได้บัญญัติถึงปัจจัยพื้นฐานสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือ มีแผ่นดิน มีท้องฟ้า มีน้ำฝนที่ตกลงมาจากฟ้า จากน้ำฝนเป็นอาหารสำหรับดูดซับบริโภคน้ำโดยพื้นดิน แล้วจึงงอกเงยออกมาเป็นพืชชนิดต่างๆ ทั่วแผ่นดิน แล้วมีผลผลิตเกษตร เช่น ผลไม้ ข้าวเป็นอาหารสำหรับมนุษย์ได้บริโภคสร้างความเจริญเติบโตแก่ร่างกายทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างไม่มีโรคเบียดเบียนมีสุขภาพที่ดี นอกจากมนุษย์ขาดการระมัดระวังตัวในด้านระบบต่างๆ เช่น ระบบบริโภคก็บริโภคกันอย่างตะกละตะกลามและฟุ้งเฟ้อไม่ตรวจสอบคุณภาพของสิ่งที่ตนรับประทาน เรียกว่ากินกันไม่เลือก

อัลกุรอานเตือนให้มนุษย์ได้พิจารณาถึงคุณประโยชน์มหาศาลของแผ่นดินน้ำและฟ้า เพื่อมนุษย์จะได้มีสติได้คิดถึงประโยชน์ของมันสำหรับมนุษย์เอง มนุษย์จะได้พยายามรักษาปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการนี้ให้มีสภาพที่ดีตลอดไป เพื่อความอยู่รอดและความอุดมสมบูรณ์และ

ความสุขของมนุษย์เอง คุณภาพของดินน้ำและฟ้าเป็นความจำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์เอง หากมนุษย์ปล่อยให้มีศัตรูรุกรานมัน นั่นคือมลพิษที่ทำลายมัน ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทำลายดิน หรือมลพิษทำลายน้ำ และมลพิษทำลายอากาศคือฟ้าที่อัลลอฮ์บัญญัติในโองการที่อ้างอิง เราทุกคนจะต้องเรียนรู้จากผู้รู้ในด้านการบำรุงรักษาดินน้ำและอากาศให้มีสภาพดั้งเดิมที่อัลลอฮ์ได้สร้างมา สภาพดั้งเดิมที่อัลลอฮ์ได้สร้างมานั้น เราเพียงแต่อย่าทำลายสภาพนั้นด้วยมลพิษดังกล่าว เราไม่ต้องใช้วิสัยภาพของเราให้เหินห่างและยากลำบากกับการสร้างดินน้ำอากาศเลยเพราะอัลลอฮ์ได้สร้างให้เราแล้วอย่างสมบูรณ์ และถึงอัลลอฮ์ไม่สร้างให้เราหลังจากเราได้ทราบถึงประโยชน์มหาศาลของมัน เราก็ไม่มีอำนาจและความสามารถสร้างสิ่งเหล่านั้นได้เพราะผู้ทรงอำนาจการสร้างมีเพียงอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น หน้าที่ของเราเพียงแค่พยายามใช้ประโยชน์มันอย่างทะนุถนอมใช้มันอย่างระมัดระวังอย่างประหยัดและต้องบำรุงรักษามันอย่างดี ตลอดชั่วอายุขัยของเราและของมันเราจะต้องพากเพียรใช้ประโยชน์มันตามลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว อย่าละเลยต่อหน้าที่อันสำคัญนี้เป็นอันขาด มิฉะนั้นความเสียหายและความหายนะจะเกิดแก่เราและแก่โลกโดยรวม

2) เรื่อง ปัญหาขยะและการจัดการเบื้องต้น (วินัย สะมะฮุน, ม.ป.ป)

พี่น้องผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงอย่าเกรงอัลลอฮ์และจงกำจัดการขยะให้หมดสิ้นเกิด” ปัญหาขยะนับเป็นปัญหาใหญ่สำหรับคนในเมืองหรือแม้แต่ในชนบทที่มีประชากรในชุมชนอาศัยอย่างหนาแน่น เรื่องของขยะจะต้องเข้ามาสร้างปัญหาแก่ชุมชนจะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรที่จริงนั้นปัญหาอยู่ที่คุณภาพประชากรในชุมชน หากประชากรในชุมชนมีความรับผิดชอบสูง และปฏิบัติตามระเบียบวินัยของชุมชนอย่างเคร่งครัด ชุมชนนั้นก็จะมีขยะเป็นชุมชนปลอดขยะอย่างแน่นอน จิตสำนึกของสมาชิกในเรื่องความสะอาดย่อมเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหาขยะ เพราะขยะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งสกปรก เป็นมลภาวะที่สร้างความเสื่อมโทรมแก่สภาพของชุมชน เป็นเครื่องหมายแสดงความไม่เอาไหนหรือความบกพร่องและความไม่รับผิดชอบต่อชุมชน เป็นความเสียหายในระดับทำลายภาพพจน์ของชุมชน ชุมชนใดที่มีขยะเต็มพื้นที่ย่อมแสดงให้เห็นชัดเจนว่าสมาชิกชุมชนทุกคนรอบครั้วล้วนแต่เป็นคนมักง่ายไร้ระเบียบไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมและเกียรติยศแห่งชุมชน ชุมชนจะถูกตำหนิว่าเป็นชุมชนสกปรก ชุมชนไร้คุณภาพขาดเอกภาพ และไม่รับผิดชอบต่อสังคม

การเก็บขยะในคำสอนของศาสนาอิสลามถือเป็นคำสอนหลักที่ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญมาก แม้ในสายตาโดยทั่วไปอาจจะมองการเก็บขยะว่าเป็นกิจของคนชั้นต่ำ ในสังคมหนึ่งหากสมาชิกสังคมชอบที่จะดูหมิ่นซึ่งกันและกันและมีความเกลียดชังกันเพราะความแตกต่างกันทางฐานะ สังคมนั้นจะกลายเป็นสังคมที่ตกต่ำเป็นสังคมที่เห็นแก่ตัวเป็นสังคมของคนใจแคบเฉยเมยไม่กระตือรือร้น และจะไม่มีการพัฒนาในด้านใดๆเลย ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการภารกิจ

เก็บขยะอย่างจะให้ประสบความสำเร็จอย่างถาวรอย่างมีประสิทธิภาพเราถือว่าเป็นภารกิจและเป็นหน้าที่ที่สำคัญมาก เป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่สำหรับสังคมแห่งชุมชนนั้นแน่นอน

ศาสนาอิสลามสอนชัดเจนเรื่องของการเก็บขยะ และถือว่าภาคผลและอานิสงส์อันพึงได้ของผู้เก็บขยะนั้นเท่าเทียมกับการทำความดีระดับสรรเสริญอัลลอฮ์ซึ่งผู้กระทำจะได้รับการตอบแทนความดีของเขาที่ได้เก็บขยะนั้นมีผลถึงทำให้เขาพ้นจากนรก ดังหديثหนึ่งระบุความว่า

“แท้จริงมนุษย์เป็นบุตรหลานของนบีอาดัมทุกคนถูกสร้างเป็นร่างกายอันประกอบด้วยข้อต่อ 360 ข้อต่อ ดังนั้นใครที่กล่าวสรรเสริญความเกรียงไกรแห่งอัลลอฮ์ และกล่าวสวดอิอัลลอฮ์และกล่าวแสดงความป็นหนึ่งแห่งอัลลอฮ์และกล่าวแสดงความบริสุทธิ์ของอัลลอฮ์และกล่าวขออภัยต่ออัลลอฮ์และย้ายก้อนหินหรือไม้หนามหรือกระดูกให้พ้นจากทางเดินของคน หรือใช้ให้คนทำความดีหรือห้ามคนทำเลว จำนวนทำความดีเหล่านั้นได้ 360 ประการ เท่ากับข้อต่อร่างกายของเขา แน่แน่นอนการเดินทางในวันนั้นของเขาได้ผลัดกันตัวของเขาเองออกจากนรก” (มุสลิม)

จะเห็นชัดเจนว่าการทำความดีในศาสนาอิสลามมิได้เน้นการบริกรรมอย่างเดียว แต่จะผสมกลมกลืนกับการประกอบกิจกรรมด้วยในมูลค่าเดียวกัน ดังนั้นกิจกรรมใดๆหากให้ผลดีต่อสังคมผู้กระทำก็จะได้รับกุศลผลบุญโดยไม่ต้องบริกรรมประกอบแต่ประการใด ผลบุญแห่งการทำความดีเช่นนี้ผู้กระทำย่อมได้รับเท่ากับการทำงานโดยเขาไม่ได้ทำงานใดๆ แต่การที่เขายอมเสียสละแรงและเวลาขนย้ายวัตถุอันตรายตามระบุในหديثให้พ้นทางเดินของคนทำให้คนที่ใช้ทางเดินนั้นไม่ต้องประสบกับอันตรายจากสิ่งที่เขาขนย้าย นี่คือการทำงานตามอุดมการณ์อิสลามที่เราต้องทำ แม้เราไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะบริจาคทาน แต่เราก็สามารถบริจาคแรงของเราได้อันมีค่าเท่ากับทำงานด้วยทุนทรัพย์นั่นเอง อีกหديثหนึ่งระบุคล้ายกับหديثที่ผ่านมาแล้ว มีความว่า

“แต่ละข้อต่อร่างกายมนุษย์นั้นย่อมได้รับผลเท่ากับเขาทำงานในทุกวันที่ดวงตะวันขึ้นผ่านเขาท่าน ยูติธรรมแก่คนสองคนท่านก็ได้ทำงานแล้ว ท่านช่วยเหลือพุงให้คนขึ้นพาหะนะได้สะดวกขึ้นหรือช่วยลำเลียงส่งของของเขาให้เขาท่านก็ได้ทำงานแล้ว คำพูดที่ดีสักคำเดียวที่พูดกับคนอื่นก็ถือเป็นการทำงานแล้ว แต่ละก้าวที่ท่านเดินไปมัสดิขท่านก็ได้ทำงานแล้ว และท่านขจัดสิ่งอันตรายออกจากทางเดินท่านก็ได้ทำงานแล้ว”

(บุคอรี มุสลิม)

การทำความดีแม้จะเล็กน้อยและไม่ได้ลงทุนทางทรัพย์สินหากลงแรงเพียงเล็กน้อยตั้งกิจกรรมต่างๆที่ปรากฏในหديثที่อ้างอิงผ่านมาแล้ว แต่ผลที่ได้รับตอบแทนจากการทำดีดังกล่าวมีค่า

เท่ากับการทำงานที่ทำด้วยทรัพย์สินเหมือนกัน คำสอนนี้เท่ากับได้อุดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนทำให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างคนทั้งสอง ความเท่าเทียมและเสมอกันในศักดิ์ศรีได้เกิดขึ้นเป็นอย่างดีแก่คนทั้งสอง คนรวยเขามีโอกาสใช้ทรัพย์สินของเขาทำบุญทำทานแต่คนจนก็มีโอกาสเท่าเทียมกับคนรวยได้ทำบุญทำทานเหมือนกัน โดยทำด้วยแรงงานที่เขามีและนั่นคือทรัพย์สินทางแรงงานของเขา สังคมจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้ระหว่างคนจนกับคนรวยไม่มีการแบ่งชนชั้นให้เป็นที่ระคายเคืองและน้อยเนื้อต่ำใจหรือมีการดูถูกกันในแต่ละฝ่ายให้เป็นจุดเริ่มต้นแห่งปัญหาสังคม

ในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามประเด็นนี้จึงสรุปได้ว่า ทรัพย์สินแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ทรัพย์สินทางปัญญา ทรัพย์สินทางแรงงาน และทรัพย์สินทางสมบัติ ทรัพย์สินทั้ง 3 ประเภทนี้สามารถนำมาบริจาคได้และผู้บริจาคก็ได้รับผลตอบแทนจากอัลลอฮ์ในมูลค่าแห่ง “การทำงาน” เหมือนกัน ดังนั้นเราจึงต้องถือเป็นวาระแห่งชีวิตของเราที่จะทำทานทั้งสามประเภทรู้นหากสามารถ จะเล็กจะน้อยก็ขอให้ทำด้วยความจริงใจและบริสุทธิ์ใจ อัลลอฮ์ตะอาลาได้ให้สัญญาไว้ว่า

ความว่า “...ดังนั้นผู้ใดได้ทำความดีแม้ น้ำหนักเท่าปรมาณูเขาจะได้เห็น

มัน และใครทำความเลวแม้เท่าปรมาณูเขาก็จะได้เห็นมัน” (ซัลซะละฮ์ 7)

พี่น้องผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงอย่าเกรงอัลลอฮ์และจงขจัดขยะให้พ้นครัวเรือนเถิด”

ที่อยู่อาศัยถือเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินชีวิตของคนทุกระดับ ไม่ว่าเขาจะมีฐานะเป็น อัครมหาเศรษฐีหรือเป็นคนอนาถายากจน สิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มชนจะต้องการเหมือนกันก็คือความสะอาดของที่อยู่อาศัย แม้จะนิยามความสะอาดแตกต่างกันบ้างในแต่ละหมู่ชน แต่ก็ไม่ต่างกันมากนัก ทุกกลุ่มชนไม่ต้องการให้บ้านของตนสกปรกไปด้วยขยะอันตรายและรำคาญแก่ครอบครัว ชั่วร้ายยังมีกลิ่นเหม็น โขยไปรบกวนความสุขของคนอื่นๆ บ้านอื่นๆ อีกด้วย แม้กลิ่นของเราเราอาจจะเคยชินกับมันจนไม่รู้สึกลมเหม็น แต่กลับกลายเป็นความเหม็นที่ร้ายกาจอย่างยิ่งสำหรับคนอื่นจนเขาทนไม่ได้ก็แอบดิเรออยู่ในใจ เมื่อทนต่อไปไม่ไหวก็นินทาอย่างเป็นระบบ จนถึงขั้นประทุพอง เราจนอาจกลายเป็นประเด็นแห่งการทำร้ายร่างกายของกันและกันได้ หรือขยายไปเป็นการจลาจลหรือสงครามย่อยๆ ก็อาจเป็นได้

ดังนั้นเราจะต้องแก้ปัญหาที่ต้นเหตุแห่งปัญหา นั่นคือต้องบริหารที่อยู่อาศัยของเราเอง ให้มีความสะอาดปราศจากขยะทุกประเภทอย่าปล่อยให้กระแสน้ำของขยะเดินทางออกจากบ้านเราไปเทียวสร้างปัญหาแก่บ้านอื่น ขยะในบ้านเราเราต้องตรวจสอบทุกวันและทำความสะอาดทุกวัน เราต้องมีข้อมูลในการบริหารขยะว่าในบ้านเรามีขยะกี่ประเภท เช่น ประเภทขยะอาหารทิ้ง ประเภทขยะมูลฝอย ประเภทขยะอิเล็กทรอนิกส์ ประเภทขยะเศษส่วนเกินของใช้ลักษณะต่างๆ ประเภทขยะอันตราย ประเภทขยะรำคาญ ประเภทขยะเปียก ขยะแห้ง บางทีเศษกระดาษเศษผ้าที่เรา

เลิกใช้ไม่ได้สนใจมันปล่อยให้หมักหมมเป็นประชากรขยะที่เพิ่มมากขึ้นอยู่ในบ้านของเราจนกลายเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรคต่างๆ เป็นความเลวร้ายที่เราจะต้องช่วยกันขจัด

อัลกุรอานได้แบ่งความประพฤติต้องห้ามหรือเลวร้ายออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. ความเลวร้ายทางด้านความกักขะหยาบช้ำลามกอนาจารเรียกว่า “อัลฟัสซ้อ” 2. ความเลวร้ายทางด้านความประพฤติต้องห้ามทางศาสนา เรียกว่า “อัลมุงกัร” เช่นการสะสมขยะที่อยู่ในข้อห้ามประเภทนี้ ดังนั้นเราจึงต้องช่วยกันขจัดความเลวร้ายนี้ให้ออกไปให้หมดจากบ้าน จากโรงเรียน จากโรงงาน จากหมู่บ้านของเราให้คงสภาพสะอาดตลอดไป อัลกุรอานบัญญัติว่า

ความว่า “...ที่จริงอัลลอฮ์ใช้ให้มีความยุติธรรม และสร้างความดีงามและ
สงเคราะห์แก่ผู้ใกล้ชิด และอัลลอฮ์ห้ามความลามกอนาจารและความ
เลวร้ายและการข่มเหง พระองค์เตือนพวกเจ้า เพื่อพวกเจ้าจักได้ตระหนัก”
(อันนะห์นี 90)

สิ่งต้องห้ามตามคำสอนของศาสนาอิสลามมีบัญญัติไว้เพื่อเป็นวินัยของทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขสันติอย่างมั่นคงถาวร ไม่มีการกดขี่รังแกและสร้างความเดือดร้อนแก่กันและกัน สภาพปราศจากสิ่งนั้นคือสภาพแห่งความสงบสุขสันติอย่างแท้จริง เราต้องพยายามปลูกสร้างความคิดเหล่านั้นให้เริ่มต้นกันที่บ้านของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งขยะทุกประเภทจะต้องหมดไปจากบ้านของเรา เราต้องกวาดบ้านถูบ้านให้สะอาดทุกวันและเมื่อเห็นว่ามึนราบโคลหมักหมมสกปรกมานานเราก็จัดการล้างบ้านกันให้สะอาดเอี่ยมอ่อง วิธีการขจัดสิ่งเลวร้ายให้หมดไปนั้น ท่านศาสดาฯ ได้สอนความว่า “ใครพบเห็นสิ่งเลวร้ายใดเขาจงเปลี่ยนแปลงมันด้วยมือของเขา หากเขาไม่สามารถก็จงเปลี่ยนแปลงด้วยวาจาของเขา หากไม่สามารถก็ให้เปลี่ยนแปลงด้วยใจของเขา นั่นเป็นศรัทธาที่อ่อนแอที่สุด” (บุคอรี มุสลิม)

วิธีการขจัดสิ่งเลวร้ายให้หมดไปตามคำสอนที่ผ่านมานั้น ท่านศาสดาฯ ได้สอนเราให้กระทำได้ 3 ขั้นตอน คือ

1. ให้ทำด้วยมือของเรา เช่น กรณีกวาดขยะในบ้าน เราก็จับไม้กวาดเสียเอง
2. เราชักชวนหรือออกคำสั่งให้คนได้บังคับบัญชาเราทำโดยเราไม่ต้องทำเอง
3. เรานึกคิดคำนึงและติดใจอยู่ในใจเมื่อยังเห็นขยะเกลื่อนกระจายเต็มบ้าน

สิ่งเลวร้ายที่กล่าวนั้นท่านศาสดามีได้จำกัดสิ่งเลวร้ายด้านใดด้านหนึ่ง จึงหมายความว่ารวมไปถึงสิ่งเลวร้ายทุกด้านไม่ว่าจะด้านสังคม เช่น การก่ออาชญากรรม หรือด้านส่วนตัว เช่น ความประพฤติไม่ดีต่างๆ รวมทั้งก่อความสกปรกหรือการสะสมขยะที่เราทำลงพูดถึง เป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะต้องปฏิบัติด้วยความจริงใจและจริงจัง อย่าปฏิบัติเพียงเพื่อสร้างภาพชั่วครั้งชั่วคราวตามวัตถุประสงค์ของโครงการหนึ่งโครงการใด เราต้องยึดเป็นภาระหน้าที่อันจำเป็นของตัวเราจนเป็น

นิสัยของเราที่เราควบคุมไม่ได้ เราเห็นขยะหรือความสกปรกใดๆ ภาระหน้าที่อันเป็นนิสัยของเรานี้ จะกระตุ้นให้เราารู้สึกกระตือรือร้นที่จะก้มลงเก็บขยะนั้นนำไปทิ้งในถังขยะ หรือหากไม่มีถังขยะเรา จะยอมเสียเวลาเดินหาที่อันควรที่จะทิ้งขยะนั้น แม้จะต้องเก็บมันไว้ในตัวเราจนเราลืมนั่นก็ตาม ทั้งนี้หากขยะนั้นไม่เป็นพิษ แต่ถ้าเป็นพิษเราต้องรีบจัดมันออกด้วยอุปกรณ์ภายนอกโดยเรา ไม่ได้สัมผัสมัน

3) เรื่อง การจัดการขยะอันตรายในครัวเรือน (วินัย สะมะฮุน, ม.ป.ป)

พี่น้องผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงอย่าเกรงอัลลอฮ์และจงระมัดระวังอันตรายในครัวเรือนเถิด”

ศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนที่บูรณาการระหว่างปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตในโลกนี้ อันเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตภายใน นั่นคือจิตวิญญาณความรู้สึกนึกคิด และจิตสำนึกแห่งคุณธรรมซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เริ่มจุดขึ้นภายในและควบคุมพฤติกรรมภายนอก จนแยกออกจากกันไม่ได้ ความสำคัญทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในจึงต้องให้ความสำคัญทั้งสองปัจจัยอย่างเท่าเทียมกันจะทอดทิ้งไม่สนใจนั้น ไม่ได้ถือว่าขัดต่อหลักการอิสลาม

ดังนั้นศาสนาอิสลามจึงไม่เว้นต่อการสร้างระบบจริยธรรมควบคุมทุกสถาบันแห่งชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อชีวิตและสังคมรวมไปถึงประเทศอย่างปฏิเสธไม่ได้ หากเราบริหารครอบครัวอย่างมีคุณภาพ แน่แน่นอนคุณภาพนั้นจะส่งผลไปถึงการบริหารประเทศด้วย สถาบันครอบครัวมิใช่จะมีส่วนประกอบเฉพาะบุคคลเท่านั้นคือ สามี ภริยา และบุตรหลาน แต่ส่วนประกอบทางด้านวัตถุอีกมากมายที่เราจะต้องให้ความสนใจ เช่น บ้าน หลังหนึ่งจะต้องประกอบด้วยห้องครัว ห้องนอน ห้องนั่งเล่น และห้องเหล่านั้นสามารถดัดแปลงเป็นห้องประชุมสำหรับสมาชิกครอบครัวได้ในทุกโอกาส สถาบันครอบครัวเราจะต้องให้ความสนใจด้านการบริหารจัดการโดยใช้ความรักความเมตตาเป็นหลักหรือเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน มิใช่บริหารครอบครัวด้วยการใช้อำนาจจนขาดอิสรภาพทางความคิดของสมาชิกครอบครัว สมาชิกครอบครัวถูกบังคับเกี่ยวข้องผูกมัดชี้นำกับเป็นทาส เราต้องยอมรับในอำนาจหน้าที่ของตัวเองในฐานะผู้นำบริหารในสถาบันครอบครัว อำนาจหน้าที่นี้อัลลอฮ์ตะอาลาได้มอบหมายให้เราในฐานะบุรุษผู้เป็นสามี โดยบัญญัติในอัลกุรอาน นั่นคือ

ความว่า “...บรรดาบุรุษย่อมมีอำนาจเหนือสตรี ด้วยเหตุปัจจัยที่อัลลอฮ์ ได้โปรดปรานบางส่วนให้เหนือกว่าบางส่วน และด้วยเหตุที่พวกเขาได้ใช้จ่ายจากทรัพย์สินของพวกเขา ดังนั้นสตรีที่ดีนั้นคือสตรีที่จงรักต่อสามี อีกทั้งรักษา (ตัวและทรัพย์สินของสามี) เนื่องจากสามีไม่อยู่ ด้วยสิ่ง ที่อัลลอฮ์ได้รักษา...” (อันนิซอาอ์ 34)

แม้ท่านจะบริหารครอบครัวเป็นเอกสิทธิ์ของสามีแต่วิธีการบริหารครอบครัวอัลลอฮ์ก็กำชับว่า จะต้องบริหารด้วยคุณธรรมความดี มิใช่ด้วยอำนาจบาตรใหญ่ คืออำนาจเผด็จการ หรือบริหารด้วยความแสบแสร้งแสดงออกต่อกันเพื่อกลบเกลื่อนความบกพร่องหรือลบลบผิดของตนเอง อัลกุรอานได้บัญญัติว่า “...และพวกเจ้าจงอยู่ร่วมกับพวกนางด้วยคุณธรรม” (อันนิซอาฮ์ 18)

เราได้รับความสุขจากสิ่งบริโภคนอกจากนี้และของใช้ต่างๆ ในครอบครัว แต่ก็ต้องเรียนรู้อีกด้านหนึ่งของมันคือด้านที่เป็นอันตรายกับเรา อาหารที่เรารับประทานทุกวันนี้เมื่อมันยังมีสภาพสดเราก็จะได้รับประโยชน์จากมันอย่างเต็มที่ แต่เมื่อมันเน่าเสียประโยชน์ที่เราเคยได้รับจากมันก็กลับกลายเป็นอันตรายที่น่าสะพรึงกลัวและพึงระวัง ซึ่งขยะอันตรายต่างๆ ที่สะสมหมักหมมอยู่ในครอบครัวของเราอาจได้รับการปล่อยปละละเลยจากเรา

ความจริงแล้วเมื่อมันเป็นขยะคือสิ่งที่นำมาใช้ไม่ได้เพราะหมดสภาพอันพึงประสงค์ด้านหนึ่งแต่อาจใช้ประโยชน์ในด้านอื่นบ้างตามสมควร เราก็ต้องบริหารจัดการขยะนั้นอย่างอย่างมีความเข้าใจ เช่น อาหารเหลือใช้เมื่อเรารับประทานมันไม่ได้ แต่เรายังให้สัตว์อื่นๆ กินต่อได้หรือสามารถแปรสภาพเป็นปุ๋ยซึ่งเป็นอาหารอันโอชะของต้นไม้ เมื่อเราบริหารขยะอย่างมีความเข้าใจ เราสามารถแยกแยะขยะที่เป็นประโยชน์และขยะที่ไร้ประโยชน์ซ้ำร้ายทำให้เกิดอันตรายแก่เราได้ อีกด้วย

การรับประทานอาหารคุณภาพ ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญและบัญญัติไว้ในอัลกุรอานอย่างชัดเจน เพื่อเราจะได้ไม่ผลิผลามหรือเสพร่าในการบริโภคของเรา จนไม่เลือกอาหารที่มีคุณสมบัติที่ดีตามที่อัลกุรอานได้ บัญญัติไว้ อัลกุรอานบัญญัติว่า “มนุษย์เอ๋ย พวกเจ้าจงบริโภคจากสิ่งที่มีในแผ่นดิน เฉพาะที่อนุมัติอีกทั้งที่ดี และพวกเจ้าอย่าตามก้าวเดินแห่งมาร เพราะมันเป็นศัตรูอันเค่นชัดของพวกเจ้า” (อัลบะเกาะเราะฮ์ 168)

4) เรื่อง การจัดการขยะอินทรีย์ (วินัย สะมะอูน, บรรยายธรรม)

พี่น้องผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงอย่าเกรงอัลลอฮ์และจงรักษาความสะอาดในบริเวณบ้านเกิด”

การรักษาความสะอาดเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องช่วยกันโดยพร้อมเพรียงที่จริงในพื้นที่สาธารณะทั่วไปเราก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันอยู่แล้ว แต่อย่างน้อยพื้นที่ส่วนตัวในบ้านของเราเราจะปล่อยให้สกปรกไม่ได้ ทุกคนจะต้องดูแลทำความสะอาดในบ้านของตนเองอย่างเคร่งครัด ขยะที่มีอยู่ในบ้านของเรานั้นเราสามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ 1. ขยะอินทรีย์ 2. ขยะรีไซเคิล 3. ขยะทั่วไป 4. ขยะอันตราย

อันขยะทุกประเภทนั้นเราต้องบริหารจัดการมันอย่างถูกวิธี และควรมีทัศนคติที่เหมาะสม เพราะขยะมิใช่สิ่งปฏิกูลไร้ค่าที่ต้องทิ้งมันให้กลายเป็นขยะถาวรตลอดไป ความจริงขยะบางประเภท

นั้นเราสามารถแปรรูปให้เกิดประโยชน์ได้ โดยสภาพสังคมปัจจุบันขยะยิ่งมากเท่าใด ขยะกลับกลายเป็นอาชีพอีกแขนงหนึ่งที่สร้างเศรษฐกิจมาหลายคนแล้ว

ขยะยอคิดไม่น่าจะมีอะไรเกินถุงพลาสติกซึ่งยิ่งเจริญทางทุนนิยมบริโภคนิยมมากเท่าใด ขยะชนิดนี้ก็เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นเงาตามตัว พลาสติกนั้นใช้เวลานับพันปีกว่าจะย่อยสลายแม้จะใช้ไฟเผาก็ตาม การย่อยสลายจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะทำได้ นอกจากการลดจำนวนผลิตให้น้อยและนำถุงที่ใช้แล้วรีไซเคิลใหม่หรือพยายามเลิกใช้มันเสีย โดยใช้กระดาษหรือผ้าฝ้ายแทน

ขยะอีกประเภทหนึ่งที่สามารถแปรรูปไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ คือ ขยะอินทรีย์ ได้แก่ พวกเศษผลไม้เศษผัก เศษอาหารที่เหลือบริโภคมันปนเปมากับถึงเก็บขยะค่อนข้างมากพอสมควร ขยะอินทรีย์เหล่านี้สามารถแปรสภาพเป็นปุ๋ยหมักเพื่อนำไปใส่ต้นไม้ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น เศษผักเศษผลไม้ที่เรียกว่า อินทรีย์ก็เพราะปลูกมันด้วยระบบเกษตรอินทรีย์มิใช่เกษตรเคมี

การเตรียมพร้อมเพื่อจัดขยะนั้นไม่ได้ยากเย็นอะไรเลย และที่เราต้องจัดขยะก็เพราะขยะเป็นที่สะสมสิ่งสกปรกและแหล่งชุมนุมของเชื้อโรค ในศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก จะเห็นว่าตำรานิติศาสตร์อิสลามได้จัดความสกปรกแบ่งเป็นระดับต่างๆ เรียกความสกปรกนั้นว่า “นะยิส” แบ่งนะยิสออกเป็น 3 ระดับ คือ 1. นะยิสมุก็อฟพะพะฮ์ (ระดับเบา) 2. นะยิสมุตะวัชชีฎะฮ์ (ระดับกลาง) 3. นะยิสมุชัคกิละฮ์ (ระดับหนัก) วิธีการทำความสะอาดนะยิสเหล่านั้นก็กำหนดกฎเกณฑ์ไว้อย่างชัดเจน

ศาสนาอิสลามสอนให้มนุษย์ทุกคนต้องเคารพภักดีและกราบนมัสการต่ออัลลอฮ์ตะอาลาเป็นประจำการปฏิบัติหน้าที่นี้ได้สมบูรณ์เรียกว่าการทำความสะอาดใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ตะอาลา และอัลลอฮ์ตะอาลาโปรดปรานรักเมตตาบรรดาผู้ทำความสะอาด อัลกุรอานได้บัญญัติว่า “...ในมัสยิดนั้นย่อมมีแต่บุรุษที่รักการทำความสะอาด และอัลลอฮ์ย่อมรักบรรดาผู้ทำความสะอาด (ทั้งภายนอกและภายใน)” (อัตเตาบะฮ์ 108)

ดังนั้นผู้เข้าใกล้ชิดอัลลอฮ์จะต้องมีความสะอาดจากนะยิสทุกระดับอย่างแท้จริง และต้องสะอาดทั้งภายนอกและภายใน กล่าวคือร่างกายเครื่องแต่งกายทุกชิ้นและเครื่องประดับเช่นแหวนก็จะต้องสะอาดด้วยคือปราศจากนะยิสทุกระดับ ส่วนความสะอาดภายในก็คือความสะอาดทางจิตใจคือปราศจากมลทินในใจทุกระดับเช่นเดียวกัน เมื่อมลทินใจสะอาดบริสุทธิ์ก็จะเรียกว่า “อิคลาส” อัลกุรอานบัญญัติว่า “...และพวกเขามิได้รับคำสั่งอื่นใดเลยนอกจากกราบนมัสการต่ออัลลอฮ์ด้วยจิตบริสุทธิ์อย่างแท้จริงอีกทั้งเที่ยงตรง...” (อัลบะยีนะฮ์ 5)

ขยะอินทรีย์จะสามารถอยู่ในระดับปานกลางหรืออย่างหนักก็ได้ แล้วโอกาสที่จะพัฒนาไปสู่ขยะที่น่าขยะแขยงเช่นเกิดหนอนในกองขยะอินทรีย์แมลงวันตอมหึ่งเป็นฝูงรบกวนความสงบสุขสันติของเหล่าชาวประชาเราเห็นว่าบางพื้นที่นั้นจำเป็นต้องขนขยะมากองไว้และรู้จักกันใน

นามว่ากองขยะเพราะไม่มีโรงงานกำจัดขยะอย่างทันสมัย หากเราให้ความร่วมมือกับผู้ปฏิบัติงาน ขนขยะด้วยการแยกทิ้งขยะในถังขยะเริ่มต้นของเราเองเป็นคนละประเภท ประเภทขยะอินทรีย์ซึ่ง มักเป็นขยะเปียกถังหนึ่ง และขยะแห้งทั่วไปอีกถังหนึ่ง ความสะอาดก็จะเกิดขึ้นเร็วและเรียบร้อยขึ้น เท่ากับเราช่วยกันบำรุงรักษาตัวเราและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีตลอด

5) เรื่อง การประหยัดน้ำ (วินัย สะมะฮุน, ม.ป.ป)

พี่น้องผู้ศรัทธาที่รักทั้งหลาย “จงยำเกรงอัลลอฮ์และจงร่วมมือกันประหยัดในการใช้น้ำเถิด” น้ำเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของเรา ร่างกายของเราต้องการน้ำมากกว่าอาหารอย่างอื่นถึง 3 เท่า นอกจากเราต้องดื่มน้ำสนองความต้องการของร่างกายแล้ว น้ำยังจำเป็นสำหรับการทำประโยชน์ อย่างอื่นนอกจากการดื่ม เช่น การซักเสื้อผ้า การล้างถ้วยชาม การผสมแป้งเพื่อผลิตอาหาร รับประทานหรือผลิตขนม แม้แต่การดื่มชา กาแฟหรือเครื่องดื่มอื่นๆมากมาย รวมทั้งน้ำที่ใช้ในการเกษตรกรรมและการอุตสาหกรรม

แหล่งน้ำที่เราไปแสวงหาน้ำมาใช้นั้น การขนย้ายเพื่อการนำมาใช้มีความสิ้นเปลืองอันเนื่องมาจากเครื่องมือการขนย้าย หรือเครื่องมือการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำประปา เพราะการผลิตน้ำประปาจะต้องใช้พลังงานจำนวนมากในการทำน้ำให้สะอาด และดำเนินการจัดส่งไปยังบ้านเรือน ท้องฟ้าอันกว้างใหญ่ไพศาลหลังน้ำฝนแก่โลก เช่นเดียวกับน้ำจืดในลำคลองและน้ำบาดาลที่ขุดจากใต้ดิน รวมทั้งในมหาสมุทรก็มีน้ำที่ให้ประโยชน์มหาศาลแก่มนุษย์ทุกคน

ศาสนาอิสลามสอนให้เราประหยัดในการกินและการดื่ม รวมทั้งการประหยัดในด้านอื่น ไม่สอนให้เรากินดื่มหรือทำอย่างอื่นด้วยความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและสุรุ่ยสุร่ายแบบคนที่ไม่มี ความห่วงใยโลกเลย การอาบน้ำบางชนิดนั้นใช้น้ำเปลืองอย่างยิ่ง เปลืองมากกว่าการอาบน้ำแบบธรรมดา หลายเท่าตัว เป็นการใช้น้ำเกินความจำเป็น เป็นการใช้น้ำเพื่อความบันเทิงเรีงรมณ์อย่างเกินความพอดีน่าเสียดายมาก น้ำใช้รดน้ำต้นไม้ต่างๆ ก็มีเหตุผลและความจำเป็น แต่น้ำที่ใช้รดหญ้าเพื่อการ เล่นเพื่อความบันเทิงบางอย่างนั้น มีความสิ้นเปลืองสุดประมาณ ประโยชน์ที่ได้นั้นไม่คุ้มกับ ค่าใช้จ่ายที่เสียไป เพื่อความสนุกสนานของคนเพียงไม่กี่คน แต่ได้ทำให้น้ำใช้ในภาพรวมของ ประเทศต้องขาดแคลนอย่างหนัก

ความสิ้นเปลืองของน้ำเพื่อความบันเทิงของคนจำนวนน้อย ไม่ได้ประโยชน์ที่คุ้มค่าเลย เป็นการเอาเปรียบสังคมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งความบันเทิงที่เล่นกันอย่างสนุกสนานและสิ้นเปลือง ทรัพยากรแผ่นดินอย่างมหาศาลก็จะแก้ตัวเรียกเสียใหม่ว่าเล่นกีฬาเพื่อให้คนทั่วไปไม่ดำเนิน ทั้งที่ ความเป็นจริงการเล่นกีฬาเพื่อออกกำลังกายไม่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำอย่างสิ้นเปลืองเลย นับเป็น ความสิ้นเปลืองที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

ถึงแม้ในอนาคตไมโครพลาสติกจะมีเหลือเพื่อแต่มิใช้น้ำใช้หรือน้ำดื่มที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของเราแต่เป็นน้ำแข็งบนเทือกเขาหิมาลัยที่ละลายอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องทำให้เกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง แต่หลังจากนั้นแม่น้ำหลายสายจะเหือดแห้ง แหล่งน้ำจืดของผู้คนที่อาศัยอยู่ตอนกลาง ทางใต้ ตะวันออก และตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชียจะลดลง ข้อมูลนักวิทยาศาสตร์ทำนายว่าไม่เกิน 15 ปีนับจากนี้ไป ชาวอัฟริกัน 75-250 ล้านคนจะไม่มีน้ำดื่มมาใช้ บ้านเรือนของผู้คนนับล้านในเอเชียและแอฟริกาซึ่งตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มต่ำหรือปากแม่น้ำขนาดใหญ่ถูกน้ำท่วมทุกปีเพราะระดับน้ำทะเลที่เพิ่มขึ้น ยุโรปตอนใต้จะเผชิญกับความแห้งแล้ง ส่วนยุโรปตอนกลางและยุโรปตะวันออกจะถูกคลื่นความร้อนเล่นงานบ่อยครั้ง

อันตรายและความเปลี่ยนแปลงของน้ำดังที่กล่าวมานี้ได้มาจากข้อมูลที่นักวิทยาศาสตร์ได้รวบรวมไว้เป็นสัญญาณเตือนภัยที่เจ็บเขียบ แต่เมื่อมันแปลงฤทธิ์ขึ้นมา ความถล่มทลายจะเกิดขึ้นอย่างที่เราไม่คาดฝัน ดังนั้นเราต้องฝึกใช้น้ำอย่างประหยัดที่สุด อัลกุรอานได้บัญญัติเตือนเราในเรื่องให้ประหยัดการกินการดื่มเพื่อเป็นกรณีศึกษาโดยบัญญัติว่า “...พวกเจ้าจงกินและจงดื่มเถิด แต่อย่าฟุ่มเฟือย เพราะอัลลอฮ์ไม่รักบรรดาผู้ฟุ่มเฟือย”

จะเห็นได้ชัดเจนว่าคำสอนของอิสลามได้ให้ความสำคัญแก่การใช้น้ำเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่น้ำที่ใช้ดื่มในชีวิตประจำวันยังให้ประหยัด เพื่อปกป้องรักษาน้ำไม่ให้ขาดแคลน ทั้งๆที่สมัยก่อนยังไม่ขาดแคลนน้ำ และอนาคตจากการค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ที่อ้างไว้แล้วว่าน้ำจะขาดแคลน ทำให้เห็นว่าคุณภาพของน้ำเป็นเรื่องที่เราต้องดูแลเป็นพิเศษ ศาสนาอิสลามให้ทุกคนได้ตระหนักในเรื่องนี้ และอย่าทำลายคุณภาพน้ำเป็นอันขาด แม้แต่การทำลายด้วยการปัสสาวะลงในน้ำนั้นยังเป็นข้อห้ามในอิสลามเพราะน้ำปัสสาวะอาจมีโรคที่ทำให้น้ำเสียในระดับหนึ่งได้ ดังหديثหนึ่งระบุความว่า “ท่านรอซูลุลลอฮ์ฯ ห้ามปัสสาวะในน้ำนิ่ง” (มุสลิม)

แม้คำสอนจากกุรอานที่อ้างมาข้างต้นนั้นสั่งให้เราประหยัดการใช้น้ำดื่ม แต่ความหมายแห่งประโยคนี้เป็นเพียงกรณีศึกษาดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการประหยัดจึงมิได้เฉพาะด้านการดื่มซึ่งที่ว่าประหยัดการดื่มก็หมายถึงให้ประหยัดในส่วนที่เกินความจำเป็นต่อร่างกาย เช่น ในวันหนึ่งนักโภชนาการเขาเสนอแนะให้เราดื่มน้ำวันละไม่ต่ำกว่า 8 แก้วหรือประมาณ 1 ลิตร ที่ว่าให้ประหยัดการดื่มจึงหมายความว่าให้ประหยัดในขอบเขตนั้น

อัตราการดื่มน้ำตามมาตรฐานดังกล่าวขอย่นนำไปอ้างเพื่อขอยกเว้นการถือศีลอดไม่ได้ แม้การถือศีลอดเราจะต้องงดน้ำทั้งวันพร้อมกับอาหารทุกอย่าง แต่เราถึงดื่มน้ำด้วยสรีรวิทยาและอดทนการงดน้ำจึงไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเราเลย และสถิติที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตแห่งประวัติศาสตร์อิสลามตราบปัจจุบันยังไม่มีใครเสียสุขภาพเนื่องจากไม่ดื่มน้ำในช่วงการถือศีลอดเลย

เราจำเป็นต้องใส่ใจในปริมาณน้ำในโลกที่ร่อยหรอไปทุกที แหล่งน้ำอันหาได้ง่ายถูกความมั่งคั่งของผู้ไม่รับผิดชอบต่อโลกได้ทำลายคุณภาพจนสูญหายหรือกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมที่น้ำแม้จะมีอยู่บ้างแต่ก็เป็นน้ำที่เจือปนด้วยพิษร้ายจนไม่มีใครนำมาใช้ประโยชน์อีกต่อไป ที่สุดเราต้องขุดบ่อน้ำบาดาลอันเป็นน้ำที่อัลลอฮ์ตะอาลาสร้างไว้เพื่อเป็นชั้นรองรับการดำรงอยู่ของแกนโลก นั่นเป็นภยันตรายที่รอวันเผชิญหน้ากับเราอย่างน่ากลัวที่สุด

วันนี้เราต้องประหยัดการใช้น้ำให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ น้ำที่นำมาใช้อย่างสิ้นเปลืองในความสุขฟุ้งเฟ้อของเราเองต้องคิดโดยสิ้นเชิง หากจะออกกฎหมายเพื่อประหยัดน้ำรัฐก็น่าจะดำเนินการ ก่อนที่ความหายนะจะอุบัติขึ้น

วิธีประหยัดน้ำของเรา คือเราคงใช้น้ำเกินจากความพอดี เช่น น้ำเพื่อการทำความสะดวกทั้งหลาย นอกจากที่เรายังรักษาอัตรามาตรฐานน้ำที่ใช้เพื่อการบริโภคอย่างสมบูรณ์เพื่อมิให้กระทบต่อสุขภาพของเรา นอกจากต้องประหยัดอยู่บ้างเมื่อเกิดความขาดแคลนน้ำ ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของเราเอง เพราะนั่นคือความรับผิดชอบตัวของเราเองที่อัลลอฮ์ตะอาลาได้บัญญัติในอัลกุรอานว่า “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ยพวกเจ้าทั้งหลายจงปกป้องตัวของพวกเจ้าให้ปลอดภัยจากนรกเถิด...” (อัตตะหรีม 6)

6) เรื่อง อิสลามกับสิ่งแวดล้อม (วินัย สะมะฮุน, ม.ป.ป)

อิสลามกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ รุกันอิสลามทั้ง 5 ประการ เกี่ยวกับความสะอาดนั่นคือ น้ำ เราต้องรักษาคล่องแสนแสนให้สะอาดทั้งโลกนี้และโลกหน้า ในประวัติพูดถึงการกำเนิดสิ่งแวดล้อม ในสมัยฮาวาและอาดัมต้นไม้เป็นสภาพแวดล้อมบนสวรรค์ นั่นแสดงให้เห็นทราบว่าต้นไม้เป็นสิ่งสำคัญในชีวิต อัลกุรอานได้บรรยายว่า “ท่านจงอยู่บนสวรรค์นี้กับภรรยาของเจ้า แต่อย่าเข้าใกล้ต้นไม้เป็นอันขาด” (ซูเราะห์อัลบะกาเราะห์ อายะห์ที่ 34)

ต้นไม้ดึงดูดความรู้สึกของท่านอาดัมและฮาวา แสดงให้เห็นว่าต้นไม้มีความสำคัญ วันนี้เราควรให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมให้มากและเรียนรู้ประโยชน์จากมันอย่างมาก ถ้าเราช่วยกันดูแลรักษาต้นไม้ก็เท่ากับเรารักอัลลอฮ์ เพราะอัลลอฮ์รักต้นไม้ สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นเพื่อเป็นการตอบแทนกับสิ่งที่พระเจ้าให้มา ต้นไม้เป็นสิ่งที่พระเจ้าได้สร้าง มีความมั่นคง อัลกุรอานได้เตือนไว้ว่า “ซัยตอนญิบิลิด (สิ่งชั่วร้าย) ได้ทำการรบกวนจนทำให้ทั้งสองเปิดเผยเรือนร่างที่ควรจะปิด เมื่อเข้าใกล้ต้นไม้ เป็นสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้ทั้งสองคนต้องโดนไล่ให้ออกจากสวรรค์”

อัลลอฮ์ได้พอใจกับคนที่อยู่ใต้ต้นไม้ อัลลอฮ์จะให้ความสงบนิ่ง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คนที่ทำลายสิ่งแวดล้อมจะเป็นผู้มีอำนาจ เช่น หมู่บ้านจัดสรร ผลเสียอยู่ที่ชาวบ้านที่ไม่รู้อะไรก็ต้องได้รับผลกระทบไปด้วย ดังนั้นจึงอยู่เหมือนคนปลูกต้นไม้ คือการทำให้ตนเองและผู้อื่น

ปลูกจิตสำนึกในการปลูกต้นไม้ ศาสนาอิสลามสอนในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆตัว ในฐานะที่เราเป็นบ่าว (ผู้จงรักภักดีต่อพระเจ้า) เราต้องดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดี ดังเช่นที่อัลลอฮ์ได้ให้กับเรา ดังปรากฏในหะดีษ ความว่า “อิมานมี 70 กว่า หรือ 60 กว่าสาขา สูดยอของอิมาน คือคำกล่าวที่ว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และอิมานที่มีระดับต่ำสุดคือ การเก็บกวาดสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ใช้บนถนนหนทาง” (รายงานโดยมุสลิม)

มัสลัน มาหะมะ (2552) ได้กล่าวว่าการเก็บกวาดขยะสิ่งปฏิกูลและสิ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ใช้บนถนนหนทาง ถึงแม้จะเป็นขั้นอิมานที่ต่ำสุด แต่หากผู้ใดกระทำอย่างบริสุทธิ์ใจ และหวังผลตอบแทนจากความโปรดปรานของอัลลอฮ์ แล้ว เขาจะได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้เขาเข้าสวรรค์ ดังหะดีษบทหนึ่งความว่า อบูฮุร็อยเราะฮ์เล่าว่า ฉันได้ยินท่านนะบีมุฮัมมัด กล่าวว่า “แท้จริงฉันเห็นชายคนหนึ่งกำลังพลิกตัวในสวรรค์ เนื่องจากเขาเคยตัดทิ้งต้นไม้ที่ล้มทับบนถนน เพื่อมิให้สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คนที่สัญจรไปมา” (รายงานโดยมุสลิม)

อิสลามห้ามมิให้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ทั้งน้ำนิ่งหรือน้ำไหล การถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะในแหล่งน้ำ ถือเป็นการกระทำที่ถูกสาปแช่ง ดังหะดีษที่เล่าโดยมุอาซบินญะบัลเล่าว่า นะบีมุฮัมมัด กล่าวว่า “จงอย่าเกรงสถานที่ที่เป็นสาเหตุของการสาปแช่ง ทั้ง 3 แห่ง คือ การถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะใน (1) แหล่งน้ำ (2) บนถนนที่ผู้คนสัญจรไปมาและ (3) ใต้ร่มเงา” (รายงานโดยญะบะรอนีย)

ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ทุกกิจการของมนุษย์จะต้องอยู่ภายใต้กฎกติกาที่นะบีมุฮัมมัด ได้กำหนดว่า “ไม่มีการสร้างความเดือดร้อนและไม่มีการตอบโต้ความเดือดร้อนด้วยการสร้างความเดือดร้อนทดแทน” (รายงานโดย อิมามมาลิก)

6.1.1 ด้านเศรษฐกิจ

6.1.1.1 การนำหลักความรู้ทางศาสนาอิสลามมาใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันในเชิงเศรษฐกิจ

เชก มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีญ์ (2552: 42-44) ได้อธิบายว่า อัลกุรอานได้แจกแจงให้ทราบถึงพื้นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจ 2 ประการ คือ

1) การพิจารณาให้ดีให้ถูกต้องในการแสวงหาทรัพย์สิน ในอัลกุรอานอัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า

ความว่า “เมื่อการละหมาดได้สิ้นสุดลงแล้ว พวกเจ้าก็จงแยกย้ายกันไปตามหน้าแผ่นดิน และจงแสวงหาความกรุณา โปรดปรานของอัลลอฮ์เถิด” (อัลญุมอะฮ์ : 10)

ความว่า “ไม่มีโทษใดๆ แก่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะแสวงหาความกรุณาโปรดปรานใดๆ จากพระเจ้าของพวกเจ้า” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 198)

ความว่า “นอกจากนั้นจะเป็นการค้าขาย ที่เกิดจากความพึงพอใจในระหว่างพวกเจ้าด้วยกันเท่านั้น” (อันนิซาอ์ : 29)

ความว่า “ดังนั้น พวกเจ้าจึงรับประทานสิ่งที่อนุมัติ (ฮะลาล) ที่ดีๆ จากสิ่งที่พวกเจ้ายึดมาได้จากทรัพย์สิน” (อัลอันฟาล : 69)

2) การพิจารณาให้ดีให้ถูกต้อง ในการใช้จ่ายทรัพย์สิน

ท่านจงพิจารณาเถิดว่า อัลลอฮ์ทรงเปิดหนทางสะดวกไว้ในคัมภีร์ของพระองค์อย่างไรในการได้มาซึ่งทรัพย์สิน ด้วยเหตุผลที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์ที่มีเกียรติและมีศาสนา เพื่อเป็นการจุดประกายสู่หนทางดังกล่าว อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

ความว่า “และเจ้าอย่าให้มีมือของเจ้าถูกตรึงอยู่ที่คอของเจ้า (อย่าตระหนี่) และอย่าแบมันออกจนหมดสิ้น (อย่าจ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย)” (อัลอิสรออ์ : 29)

ความว่า “และบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาก็ไม่สุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือย และพวกเขาไม่ตระหนี่ถี่เหนียว และพวกเขาอยู่ตรงกลางระหว่างสองสภาพนั้น” (อัลฟุรคอน : 67)

ความว่า “และพวกเขาจะถามเจ้าว่า พวกเขาจะบริจาคสิ่งใด (มุฮัมมัด) จงกล่าวเถิดว่า คือการให้อภัย” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 219)

เช่นเดียวกับอัชชะฮีด มุรตะฎอ มุญาอะฮะรี (2532: 59) กล่าวว่า อิสลามได้นั้นถึงความเป็นสมาชิกภาพที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยรูปแบบใดๆ ก็ตาม มนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดได้โดยไม่มีการทำงาน และไม่อาจจะถือได้ว่าในด้านของการทำงานทั้งหลายสำหรับมนุษย์นั้นจะเป็นที่ถูกรับมือ ถ้าหากมนุษย์มิได้มีความจริงจังต่อการทำงาน อัลกุรอานได้เสนอบทเรียนให้แก่พวกที่อ้างตนว่าพวกเขาในทัศนะของอัลลอฮ์ คือผู้ที่มีความใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นที่สุด และถือว่าพวกตนเป็นผู้ที่ถูกจำแนกให้พ้นจากการถูกลงโทษของพระผู้เป็นเจ้าไว้ดังนี้ว่า

“และบรรดาผู้ซึ่งมีความศรัทธาและประกอบการทำงานที่ดี พวกเขาคือชาวสวรรค์ พวกเขาอยู่ในนั้นเป็นนิรันดร์” (อัลบะเกาะเราะฮ์ 81-83)

“จงรู้ไว้ด้วยว่าผู้ที่ประกอบการชั่วและผู้ที่มีความผิดบาปของเขาห้อมล้อม
ตัวเขานั้น เป็นพวกพ้องของไฟนรก พวกเขาอยู่ในนั้นเป็นนิรันดร์”

จากแนวคิดข้างต้นพบว่าชุมชนมัซยิดกมาลุลอิสลามได้นำหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม
จากอัลกุรอานและคำสอนของท่านศาสดาอัลหะดีษ มาประยุกต์ใช้เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจและ
นำไปปฏิบัติ ซึ่งความประเสริฐของอัลกุรอาน จากคำกล่าวของมุหัมมัด อิบรอฮีม อัต-ตุวัยญีรีย
(2552: 1-2) ในอัลกุรอานอัลลอฮ์ทรงมีคำรัสว่า

ความว่า “อัลลอฮ์ได้ทรงประทานคำกล่าวที่ดียิ่งลงมาเป็นคัมภีร์ คล้องจอง
กัน กล่าวซ้ำกัน ผิวหนังของบรรดาผู้ที่เกรงกลัวพระเจ้าของพวกเขาก็จะถูก
ชันขึ้นเนื่องด้วยได้สยบต่อโองการนั้น แล้วผิวหนังของพวกเขาและหัวใจ
ของพวกเขาจะสงบลงสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ นั่นคือการชี้นำทาง
ของอัลลอฮ์ พระองค์จะทรงชี้นำทางแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์และผู้ใด
ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขาหลงทาง ดังนั้นสำหรับเขาจะไม่มีผู้ชี้นำทาง”
(อิซซุมร : 23)

ความว่า “แท้จริง อัลกุรอานนี้ นำสู่ทางที่เที่ยงตรงยิ่ง และแจ้งข่าวดีแก่
บรรดาผู้ศรัทธาที่ประกอบความดีทั้งหลายว่า สำหรับพวกเขานั้นจะได้รับการ
ตอบแทนอันยิ่งใหญ่” (อัลอิสรอ : 9)

ส่วนความประเสริฐของผู้อ่านอัลกุรอานพร้อมทั้งปฏิบัติตามคำสอนของอัลกุรอาน
จากอบูมูซา เราะฎิยัลลอฮุอันฮุและจากท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม กล่าวว่า

ความว่า “อุปมาผู้ศรัทธาที่อ่านอัลกุรอานและปฏิบัติตามคำสอนของอัลกุ
รอาน อุปมาดังผลส้ม (Citrus) ที่มีรสชาติดีอีกทั้งมีกลิ่นหอม อุปมาผู้
ศรัทธาที่ไม่อ่านอัลกุรอานและปฏิบัติตามอุปมาดังผลอินทผลัม ที่มี
รสชาติดีแต่ไร้กลิ่นหอม อุปมาคนมุนาฟิก (กลับกลอก) ที่อ่านอัลกุรอาน
อุปมาดังใบโพธิ์พา ซึ่งมีกลิ่นหอมแต่มีรสชาติขมและอุปมาคนมุนาฟิก
(กลับกลอก) ที่ไม่อ่านอัลกุรอาน อุปมาดังบวบขม ที่มีรสขมและไม่มี
กลิ่น” (บันทึกโดย อัลบุคอรี: 5059, มุสลิม: 797)

ทั้งนี้พบว่าชุมชนมัซยิดกมาลุลอิสลามเป็นชุมชนที่เชื่อในหลักของศาสนาอิสลาม และ
ปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลหะดีษ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของความเป็นอิสลาม การนำหลักความรู้ทาง
ศาสนาอิสลามมาใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจของอิสลาม
คือการไม่ฟุ่มเฟือย อิสลามไม่ได้กำหนดลักษณะและประเภทของงาน ว่างานไหนดียิ่งไปกว่ากัน

แต่ได้สอนว่าให้ทำงานที่สุจริตและทำโดยบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ไม่ใช่เพื่อโอ้อวดถือว่าเป็นงานที่ดี และมีเกียรติ โดยนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งสอนให้มนุษย์ทำงานด้วยความมูมานะ ทำให้สามารถสร้างคุณประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม ทั้งนี้ศาสนาได้สอนให้รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต ส่งผลให้มีชีวิตที่สุขสบายไม่เดือนร้อนคนรอบข้าง สังคมมุสลิมจึงเป็นสังคมปรองดองระหว่างกัน ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มคนรวย และไม่มีความรู้สึกเคียดแค้นของกลุ่มยากจน ทั้งสองกลุ่มจึงไม่ปะทะกันเนื่องจากความเหลื่อมล้ำด้านสังคมโดยเด็ดขาด

6.1.1.2 วิธีการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปตามข้อกำหนดของศาสนบัญญัติ (คำสอนและข้อปฏิบัติที่ถูกกำหนดอย่างถูกต้อง)

สำนักวิจัยและค้นคว้า มหาวิทยาลัยอิสลามนครมะดินะฮ์และคณะ (2549: 58-60) ได้อธิบายชะกาตหมายถึง การงอกเงย หรือการเพิ่มพูน และยังได้ใช้คำว่า ชะกาต ในการยกย่องสรรเสริญ การชำระล้างทำความสะอาดหรือการปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้ได้เรียกอัตราที่จ่ายชะกาตว่า “ชะกาต” นั้น ก็เพราะส่วนดังกล่าวจะเพิ่มพูนความสริมงคลแก่ทรัพย์สินที่อยู่ภายใต้การครอบครอง และเป็นการชำระเจ้าของทรัพย์สินด้วยการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ความหมายทางศาสนบัญญัติหมายถึง ส่วนที่ถูกกำหนดไว้ (วาญิบ) บนทรัพย์สินที่ถูกเจาะจงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาที่ถูกกำหนด ความสำคัญและเหตุผลในการจ่ายชะกาตคือหลักปฏิบัติ (รูก่น) ประการหนึ่งจากรูก่นอิสลามทั้งห้าซึ่งอัลลอฮ์ได้ทรงระบุชะกาตพร้อมกับการกล่าวถึง การละหมาดในขณะเดียวกันในหลายๆ โองการของอัลกุรอาน เช่นพระดำรัสของพระองค์ที่ว่า

ความว่า “...และพวกเจ้าจงยื่นหยัดการละหมาดและจงจ่ายชะกาต” (อัล-บะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 43)

ความว่า “...และ(พวกเจ้า)จงยื่นหยัดการละหมาด และจงจ่ายชะกาต” (อัล-บัยยินะฮ์ โองการที่ 5)

และท่านรอซูล ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัมได้กล่าวไว้ตามรายงานของท่านอับนุ อุมร์ เราะฎิยัลลอฮุ อันฮุมว่า ความว่า “อิสลามได้ถูกยื่นหยัดบนหลักห้าประการ (โดยได้ระบุหนึ่งในจำนวนนั้นว่า) การจ่ายชะกาต” (รายงานโดย อัล-บุคอรีห์ และมุสลิม)

อัลลอฮ์ได้ทรงบัญญัติชะกาตขึ้น เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจมนุษย์จากความโลภ ตระหนี่ถี่เหนียว พร้อมทั้งเป็นการอนุเคราะห์บุคคลที่ขัดสนและยากไร้ในขณะเดียวกันยังเป็นการชำระล้างทรัพย์สินให้หมดจากบาปและเป็นการเพิ่มพูนทรัพย์สินให้มีความจำเริญและสริมมงคลห่างจากความหายนะ ตลอดจนเป็นการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความผาสุกและปรีดา ในการดำเนินชีวิตของผู้คน

ในสังคมพระองค์ได้ตรัสว่า “ท่านจงเอาส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินของพวกเขามาเป็นทาน เพื่อให้พวกเขาบริสุทธิ์ และล้างมลทินของพวกเขาด้วยส่วนที่เป็นทานนั้น” (อัตเตบะฮฺ โองการที่ 103)

ซึ่งด้านเศรษฐกิจ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2552: 63) ได้กล่าวว่าสิ่งแวดล้อมเป็นต้นกำเนิดของการทำให้เกิดการผลิตเครื่องดำรงชีพของมนุษย์ ทั้งในดิน สัตว์เลี้ยง อินทรียวัตถุต่างๆ ดวงดาว ดวงอาทิตย์ แม่น้ำ ทะเล และธาตุอาหารรวมทั้งน้ำที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของมนุษย์ สัตว์และพืช อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า “ต่อเมื่อการละหมาดได้สิ้นสุดลงแล้วก็จงแยกย้ายกันไปตามแผ่นดิน แลแสงแสวงหาความโปรดปรานของอัลลอฮ์และจงรำลึกถึงอัลลอฮ์ให้มาก เพื่อพวกเขาจะได้รับชัยชนะ” (ซูเราะห์ที่ 62 (อัลญุมอะฮฺ) อายะห์ที่ 10)

และอีกอายะห์หนึ่งที่ได้กล่าวถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมที่พระองค์อัลลอฮ์ (ช.บ) ได้สร้างสรรค์สรรพสิ่งไว้เป็นเครื่องยังชีพสำหรับสิ่งที่ถูกสร้าง อัลกุรอานได้กล่าวไว้ ความว่า “และใน (แผ่นดิน) นั้นพระองค์อัลลอฮ์ทรงทำให้เทือกเขาตั้งมั่นอยู่บนมัน และทรงให้มีความจำเริญในนั้น และทรงกำหนดปัจจัยยังชีพของมันให้มีขึ้นในนั้นระยะเวลา 4 วันอย่างเท่าเทียมกันบรรดาผู้ใดถาม” (ซูเราะห์ที่ 41 (ฟุศสิลัด) อายะห์ที่ 10)

ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างมากมาจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์อันธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วและอยากจะฟื้นฟูด้วยตัวเอง ดังนั้นทุกคนต้องช่วยกันฟื้นฟูให้ทรัพยากรกลับมาใช้ได้อย่างดั้งเดิม สังเกตได้ว่าชุมชนมัสยิดกมลาลอิสลามมีการรณรงค์ผ่านเสียงตามสายให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยกันพลิกฟื้นคลองแสนแสบให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์หวงแหนท้องถิ่นของตน เพื่อให้คนในรุ่นต่อไปได้เห็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มอบให้ ซึ่งการใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นไปตามข้อกำหนดของศาสนบัญญัติ ส่วนใหญ่ปฏิบัติตามคำสอนและข้อปฏิบัติที่ศาสนากำหนดว่าการดำเนินชีวิตต้องเลือกสิ่งที่ดี อันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนที่รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นผู้มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว และหมั่นใฝ่หาความรู้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรม ซึ่งความสมบูรณ์ทั้งหมดอยู่ที่ความยุติธรรม ในขณะที่เดียวกันต้องบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ดำรงอยู่อย่างมีคุณภาพและมีสุขภาพที่ดี เมื่อทุกคนมีความคิดไปในทางเดียวกันจะส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี

สอดคล้องกับมัสลัน มาหะมะ (2552) กล่าวว่าศาสนาอิสลามสอนว่าอย่าใช้ชีวิตที่สุรุ่ยสุร่ายฟุ้งเฟ้อ โดยถือว่าการสุรุ่ยสุร่ายเป็นญาติพี่น้องของชัยฏอน (เหล่ามารร้าย) นะบีมุฮัมมัด ได้ทักท้วงสะอัดที่กำลังอาบน้ำละหมาดโดยใช้น้ำมากเกินไป ความว่า “ทำไมถึงต้องใช้น้ำมากถึงขนาดนี้ไอ้สะอัด? สะอัดจึงถามกลับว่าการใช้น้ำมากๆ เพื่ออาบน้ำละหมาด ถือเป็นการฟุ่มเฟือยกระนั้นหรือ ?

นะบีมุฮัมมัด จึงตอบว่า ไซ์ ถึงแม้ท่านจะอาบน้ำละหมาดในลำคลองที่กำลังไหลเชี่ยวก็ตาม” (รายงานโดยฮาгим)

หากการใช้น้ำมากเกินไปเพื่ออาบน้ำละหมาดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำอิบาดะฮ์ (การเคารพภักดี) ยังถือว่าฟุ่มเฟือย ดังนั้นมุสลิมทุกคนพึงระวังการใช้น้ำเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ในชีวิตประจำวัน คำสอนของอิสลามได้กล่าวถึงการจัดระเบียบ ให้นุญญ์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับผู้ทรงสร้าง สิ่งแวดล้อม ผู้บริหารจัดการและผู้จัดระเบียบสากลจักรวาลอันเกรียงไกร อิสลามเชื่อว่าผู้ที่สามารถทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมก็คือ “มนุษย์” นั่นเอง ดังอัลกุรอานกล่าวไว้ว่า “การบ่อนทำลาย ได้เกิดขึ้นทั้งทางบกและทางน้ำ เนื่องจากการกระทำด้วยน้ำมือของมนุษย์” (อัลกุรอาน 30: 41)

ภารกิจหลักของมุสลิม คือการเอื้ออำนวยให้เกิดระบบและกระบวนการสันติสุขบนโลกนี้ที่สามารถสัมผัสได้ในชีวิตจริง ซึ่งถือเป็นเจตนารมณ์อันสูงส่งของอิสลาม ดังอัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า “และเราได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใด นอกจากเพื่อเป็นความเมตตาแก่สากลจักรวาล” (อัลกุรอาน 21: 107)

6.1.2 ด้านสังคม

6.1.2.1 วิธีการใช้หลักศาสนาอิสลามในการนำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

มุฮัมมัด สุเซน ญะบาญะบาอีย (2547: 130) ได้กล่าวว่า จริยธรรมที่ประเสริฐของอิหม่ามต้องเป็นผู้มีจริยธรรมที่สูงส่ง ต้องเป็นผู้กล้าหาญ สะอาดบริสุทธิ์ มีจิตใจเมตตากรุณา เป็นคนใจกว้างโอบอ้อมอารีและมีความยุติธรรม เพราะบุคคลที่บริสุทธิ์จากความผิดเท่านั้น จึงจะสามารถเป็นตัวอย่างของกฎเกณฑ์ได้ การมีจริยธรรมที่ถูกยอมรับถือเป็นความสำคัญของศาสนา และเป็นความจำเป็นสำหรับบรรดาผู้นำ ที่จะต้องมีจริยธรรมที่สูงส่งและประเสริฐกว่าผู้อื่น จะไม่มีความหมายใดๆ ถ้าผู้ตามมีความประเสริฐกว่าผู้นำของตนเอง วิธีการใช้หลักศาสนาอิสลามในการนำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ซึ่งเครือข่ายชุมชนส่วนใหญ่กล่าวว่า

การที่ผู้นำทำให้เห็นเป็นแบบอย่างโดยใช้หลักศาสนาเข้ามาประยุกต์ให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งที่พระเจ้าได้ให้เรา มา ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังนับถือศาสนาอิสลาม ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว จึงทำให้ทุกคนเป็นหนึ่ง

เดียวกัน ทั้งนี้หลักศาสนาอิสลามไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร คำสอนของศาสนาที่สามารถใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย เพราะศาสนาอิสลามได้สอนให้มนุษย์ทุกคนที่ศรัทธาไว้อย่างครบถ้วน ถ้าเราปฏิบัติตามชีวิตของเราก็จะมีความสุข เป็นที่รักของพระเจ้าและคนรอบข้าง

นอกจากนี้เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีฏี (2552: 33-34) ได้เสนอว่า สภาพสังคมในอัลกุรอานอันทรงคุณค่าได้ปรับปรุงและแก้ไขสภาพสังคม และได้ให้แสงสว่างนำทางที่เที่ยงตรงกับมนุษย์ไว้ มนุษย์ที่มีฐานะตำแหน่งสูงควรพิจารณาว่า อัลกุรอานได้ใช้ให้ผู้นำปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อประโยชน์ต่อสังคม อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

“และจงลดปีก (สุภาพอ่อนโยน) ของเจ้าต่อบรรดาผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติตามเจ้า” (อิซหะรอ: 215)

“ดังนั้น เนื่องด้วยความกรุณาเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนต่อพวกเขา และหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติหยาบช้ำ และมีจิตใจที่แข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่อนพวกเขาที่ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบๆเจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาและจงขอร้องโทษให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษารื้อกับพวกเขาในกิจกรรมทั้งหลาย”

(อาละอิมรอน: 159)

จงพิจารณาว่าอัลกุรอานได้สั่งใช้ให้ผู้ที่อยู่ในสังคมโดยรวมนั้นปฏิบัติต่อบรรดาผู้นำของพวกเขาอย่างไร?

“โอ้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์และจงเชื่อฟังเราะซูลเถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย” (อันนิซาฮ์: 59)

“และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกัน ในสิ่งที่เป็นคุณธรรมและความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่บาปและเป็นศัตรูกัน” (อัลมาอิดะฮ์: 2)

“แท้จริง บรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน” (อัลหุญรอต : 10)

“และกิจการของพวกเขา มีการปรึกษารื้อกันในระหว่างพวกเขา”

(อิซซุรอ : 38)

ซึ่งก็สอดคล้องกับการปฏิบัติของมัสยิดกมาลุลอิสลามที่ได้นำหลักการของอัลกุรอานมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทำให้คนในชุมชนมีน้ำใจ ช่วยเหลือกัน เมื่อมัสยิดมีกิจกรรมอะไรคนในชุมชนจึงให้ความร่วมมือโดยเร็ว ไม่รีรอหรือเกียจงานกันเลย ทุกคนพร้อมที่จะทำ จึงทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งเห็นได้ชัดในชุมชนนี้

6.1.2.2 การบูรณาการหลักศาสนาอิสลามกับหลักวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน

วิทยาศาสตร์ในอัลกุรอาน ซึ่งอัสรัน นิยมเดชาและซุฟอัม อุษมาน (2552: 1-15) อธิบายว่า พระคัมภีร์กุรอานที่นำมาเปิดเผยเมื่อสิบสี่ศตวรรษที่ผ่านมา ได้กล่าวถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งถูกค้นพบหรือได้รับการพิสูจน์จากนักวิทยาศาสตร์เมื่อเร็วๆ นี้ การพิสูจน์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นโดยปราศจากข้อสงสัยว่า พระคัมภีร์กุรอานนั้นจะต้องมาจากพระคำรัสพระผู้เป็นเจ้าโดยแท้ ซึ่งนำมาเปิดเผยโดยศาสนทูตมุฮัมมัดและพระคัมภีร์กุรอานเล่มนี้ไม่ได้ถูกประพันธ์มาจากมุฮัมมัดหรือมนุษย์คนใด และนี่ก็เป็นการพิสูจน์ให้เห็นอีกเช่นกันว่ามุฮัมมัด คือ ศาสนทูตที่แท้จริงซึ่งประทานมาโดยพระผู้เป็นเจ้า มันเป็นเรื่องที่อยู่เหนือเหตุผลที่ว่า น่าจะมีใครบางคนเมื่อหนึ่งพันสี่ร้อยปีที่ผ่านมาทราบความจริงที่ได้ถูกค้นพบหรือถูกพิสูจน์เมื่อไม่นานมานี้ ด้วยเครื่องมือที่ล้ำสมัยและด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่ล้ำลึก ดังตัวอย่างพระคัมภีร์กุรอานว่าด้วยทะเลและแม่น้ำ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ค้นพบว่า ในสถานที่ซึ่งทะเลสองสายมาบรรจบกัน จะเกิดสิ่งขวางกั้นทะเลทั้งสองไว้ โดยที่สิ่งขวางกั้นดังกล่าวนี้จะแบ่งทะเลทั้งสองออกจากกัน เพื่อที่ว่าทะเลแต่ละสายจะได้มีอุณหภูมิ ความเค็มและความหนาแน่นเป็นของตนเอง ตัวอย่างเช่น น้ำในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนจะอุ่น เค็ม และมีความหนาแน่นน้อยเมื่อเทียบกับน้ำในมหาสมุทรแอตแลนติก เมื่อน้ำในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนหนุนเข้าไปในมหาสมุทรแอตแลนติก โดยผ่านทางสันดอนยิบรอลตาร์ (Gibraltar) มันจะไหลไปเป็นระยะทางหลายร้อยกิโลเมตรหนุนเข้าไปในมหาสมุทรแอตแลนติกที่ ความลึกประมาณ 1000 เมตร โดยพาความอุ่น ความเค็ม และความหนาแน่นที่น้อยกว่าของมันเองไปด้วย อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า มีสิ่งขวางกั้นระหว่างทะเลทั้งสองที่มาบรรจบกัน และทะเลทั้งสองจะไม่สามารถถูกล้ำผ่านไปได้ พระผู้เป็นเจ้าตรัสว่า

“พระองค์ทรงทำให้น่านน้ำทั้งสองไหลมาบรรจบกันระหว่างมันทั้งสอง
มีที่กั้นกีดขวาง มันจะไม่ล้ำเขตต่อกัน” (อัลกุรอาน, 55:19-20)

แต่เมื่อพระคัมภีร์กุรอานกล่าวถึงเรื่องราว ระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม พระคัมภีร์มักจะกล่าวว่า จะมี “เขตหวงห้าม” โดยมีสิ่งขวางกั้นไม่ให้น้ำทั้งสองรวมกันได้ พระผู้เป็นเจ้าตรัสไว้ในพระคัมภีร์กุรอานดังนี้

ความว่า “และพระองค์คือผู้ทรงทำให้ทะเลทั้งสองบรรจบติดกัน อันนี้จืดสนิทและอันนี้เค็มจัดและทรงทำที่กั้นระหว่างมันทั้งสอง และที่กั้นขวางอันแน่นหนา” (พระคัมภีร์อัลกุรอาน, 25:53)

ความว่า “หรือผู้ใดเล่าที่ทำให้แผ่นดินเป็นที่พำนักอย่างมั่นคงและทรงให้มีลำน้ำหลายสายไหลระหว่างมัน และทรงทำให้ภูเขายึดมั่นสำหรับมัน

และทรงทำให้มีที่กั้นระหว่างน่านน้ำทั้งสอง จะมีพระเจ้าอื่นใดคู่เคียง
กับอัลลอฮ์อีกหรือ เปล่าดอก ! ส่วนมากของพวกเขาไม่รู้”

นอกจากนี้ มะฮ์ดี กุฏนะนี (2546) ได้กล่าวถึงโครงการที่พูดถึงความเป็นระบบตามธรรมชาติ
และความแข็งแกร่งของสิ่งถูกสร้างทั้งหลายนั้น ถูกสร้างขึ้นมา

ความว่า “เจ้าได้เห็นภูเขา (ซึ่ง) เจ้าคาดคิดว่ามันหยุดนิ่ง (แต่ทว่า) มันได้
เคลื่อนผ่านไปเช่นการเคลื่อนของหมูเมฆ เป็นการสร้างสรรค์ของอัลลอฮ์
ที่พระองค์ทรงสร้างให้ทุกสรรพสิ่งแข็งแกร่ง แท้จริงพระองค์คือ ผู้ทรงรู้
แจ้งสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกันอยู่” (อันนัมล: 88)

ความว่า “เราได้ให้ทุกสิ่งที่ถูกเทียบ (ขนาด ปริมาณและภาวะอื่น อันเป็น
พืชพันธุ์และผลไม้ซึ่ง) เจริญงอกงามขึ้นมาใน (แผ่นดิน) นั้น” (อัลอิญญ์ :
19)

ความว่า “(พระองค์) ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลายและพื้นแผ่นดินด้วยสัจธรรม
ทรงผสานกลางวันเข้ากับกลางวันและทรงผสานกลางวันเข้ากับกลางคืน
และทรงควบคุมให้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ทั้งหมดโคจรไปตามวาระที่
ได้กำหนดไว้” (อิซซุมร์ : 5)

โครงการที่มีการพูดถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างการสร้างมนุษย์กับสรรพสิ่งอื่นๆ และ
ความสามารถในการควบคุมและดูแลธรรมชาติของมนุษย์ ดังนี้

ความว่า “พระองค์ทรงสร้างทุกสรรพสิ่งที่อยู่ในพื้นดินทั้งหมดเพื่อพวก
เจ้า” (อัลบะกอะเราะห์ : 29)

ความว่า “พระองค์คือผู้ซึ่งบันดาลให้แผ่นดินราบเรียบ (ไม่ขรุขระ) เพื่อ
พวกเจ้า (จะได้เดินทางด้วยความสะดวกสบาย) ดังนั้น พวกเจ้าจงเดินไป
ในทาง (ท่ามกลาง) ไหล่ของแผ่นดิน หน้าแผ่นดิน และจงบริโภคน้ำจืด
ของพระองค์ (ที่ประทานมาให้)” (อัลมุลก : 15)

ความว่า “และปศุสัตว์ต่างๆ นั้น พระองค์ทรงสร้างมันขึ้นมาเพื่อพวกเจ้า
ใน (ปศุสัตว์) นั้นมีเครื่องนุ่งห่ม คุณประโยชน์อื่นและ(สิ่งที่) พวกเจ้า
บริโภคจาก (เนื้อหรือนมของ)มัน” (อันนะฮ์ : 5)

ซึ่งการบูรณาการหลักศาสนาอิสลามกับหลักวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน พิจารณาได้
จากคำอธิบายของอิหม่ามและคุณจรัลที่ว่า

หลักคำสอนของอิสลามไม่เคยเปลี่ยนแปลง อิสลามกับวิทยาศาสตร์มีความสอดคล้องกัน ซึ่งคำกล่าวในอัลกุรอานเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี มีหลักฐานมากมาย อยู่ที่เราจะนำมาปฏิบัติใหม่ ยี่สิบปีนี้ก็มีวิทยาศาสตร์ที่มีเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาเลยคำนวณและคิดง่าย สมัยก่อนไม่มี ต้องศึกษาในอัลกุรอานซึ่งจะบอกทุกอย่างแล้วมนุษย์ก็นำมาปรับใช้

ซึ่งก็สอดคล้องกับคุณจรัลที่ว่า

อิสลามกับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งวิทยาศาสตร์ของอิสลามห้ามขัดกับสิ่งที่อัลลอฮ์สั่งห้าม เพื่อให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์ทุกคน อย่างแรกเราต้องเข้าใจอัลกุรอานก่อนถึงจะเข้าใจวิทยาศาสตร์อิสลามได้อย่างแท้จริง เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ ควบคุมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะทำให้คลองแสนแสบดีขึ้น

6.1.2.3 อิทธิพลทางศาสนากับการต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอก เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

อัลลามะฮ์ เชค มุฮัมมัด ศอลิห์ อัล มุญซีมีน (2552: 10-11) กล่าวว่า หมายความว่า อิสลามนั้นเหมาะสมที่สุดสำหรับ ทุกกาลเวลา สถานที่และทุกประชาชาตินั้น คือ ผู้ใดได้ยึดมั่นจะไม่ขัดต่อผลประโยชน์ส่วนร่วมของประชาชาตินั้นๆ อิสลามมีความเที่ยงธรรม ยุติธรรมและถูกต้อง อิสลามจะไม่ยอมจำนนหรืออ่อนข้อให้กับความ อยุติธรรม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ทรงธรรม ซึ่งพระอัลลอฮ์ทรงประทานสิทธิและสัญญาว่าจะช่วยเหลือแก่ผู้ใดก็ตามที่ยึดถือและปฏิบัติตามศาสนา บัญญัติ ความเข้มแข็งของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ อิทธิพลทางศาสนาสามารถต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอกเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังที่คุณสุเกศซึ่งเป็นคณะกรรมการมัสยิดได้แสดงความเห็นว่า

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปแค่ไหน ศาสนาก็ยังสามารถต่อต้านกระแสสังคมได้ เช่น ยาเสพติด เราก็จะใช้ระบบศาสนาบำบัด สอนให้รู้บาปบุญคุณโทษ และผลที่จะได้รับจากพระเจ้า

พระองค์จะทรงยกย่องผู้ศรัทธาเหนือกว่าและดีเด่นกว่าผู้ปฏิเสธศรัทธาดังพระองค์ได้ทรงตรัสว่า

ความว่า “พระองค์คือผู้ทรงส่งเราะซูลของพระองค์ด้วยการชี้ทางและศาสนาแห่งสัจธรรมเพื่อพระองค์จะทรงให้ศาสนาอิสลามอยู่เหนือศาสนาทั้งหมด แม้ว่าบรรดาผู้ตั้งภาคจะเกลียดชังก็ตาม” (อัล ศอฟ : 9)

ความว่า “อัลลอฮ์ ทรงสัญญาแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดาผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่نون พระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงในแผ่นดิน เสมือนดังที่พระองค์ ทรงให้แก่บรรดาชนก่อนหน้าพวกเขา เป็นตัวแทนสืบช่วงมาก่อนแล้ว และพระองค์จะทรงทำให้ศาสนาของพวกเขาซึ่งพระองค์ทรงโปรดปราน เป็นที่มั่นคงเป็นเกียรติแก่พวกเขา และแน่อนพระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้พวกเขาได้รับความปลอดภัย หลังจากความกลัวของพวกเขา โดยที่พวกเขาจะต้องเคารพภักดีข้า ไม่ตั้งภาคอื่นใดต่อข้า และผู้ใดปฏิเสธศรัทธาหลังจากนั้น ชนเหล่านั้นพวกเขา คือ ผู้ฝ่าฝืน” (อันนุร: 55)

ทั้งนี้ อาหมัด ฮุเซน อัลฟารีดี (2552: 3) กล่าวว่า การที่จะสร้างครอบครัวคุณธรรมผู้สังคมอุดมสุขนั้น ครอบครัวมุสลิมมีความภูมิใจที่มีศาสนาอันสูงส่ง ซึ่งท่านเราะซูลุลลอฮ์ ได้กล่าวว่า “อิสลามนั้น (เป็นศาสนาที่) สูงส่ง ไม่มีศาสนาใดเหนือกว่าอิสลาม” (เศาะฮีห์ อัลญามิอ์ : 2778)

ซึ่งข้อคิดจากหะดีษ คือ ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้กล่าวยกย่องศาสนาอิสลามว่าเป็นศาสนาที่สูงส่งไม่มีศาสนาใดที่เหนือกว่าอิสลาม ความสูงส่งของอิสลามนั้นก็เนื่องเพราะเป็นศาสนาจากอัลลอฮ์ และพระองค์ทรงรับรองว่าเป็นศาสนาที่ดีและสมบูรณ์ที่สุด มุสลิมทุกคนต้องมีความภูมิใจและมีความซาบซึ้งในความโปรดปรานของอัลลอฮ์ด้วย และมุสลิมต้องเสียสละปกป้อง รักษาไว้ซึ่งความสูงส่งของอิสลามด้วยการยึดมั่นและปฏิบัติตามคำสอนของอิสลามอย่างเคร่งครัด และครอบครัวมุสลิมต้องดักเตือนซึ่งกันและกัน ซึ่งท่านเราะซูลุลลอฮ์ ได้กล่าวว่า “ศาสนาอิสลามคือการดักเตือน” (เศาะฮีห์ อัลญามิอ์ : 3416)

ข้อคิดจากหะดีษ คือ ท่านนบี ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ให้ความหมายอย่างหนึ่งของศาสนาอิสลาม คือ ความบริสุทธิ์ใจ ที่มีคำสอนมุ่งเน้นในการให้ดักเตือนซึ่งกันและกันเพื่อสร้างปัจเจกบุคคล ครอบครัวที่มีศีลธรรมและสังคมเปี่ยมด้วยสงบสุข บุคคลใดไม่ยอมใช้การดักเตือน แสดงว่าเขายังไม่เข้าใจอิสลามที่แท้จริง ซึ่งก็สอดคล้องกับ (เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีญี, 2552: 18) ที่กล่าวว่า บรรดานักปราชญ์ (อุละมาอ์) ต่างมติเป็นเอกฉันท์ว่าอัลลอฮ์ได้ส่งผู้อบรมสั่งสอน ผู้ดักเตือนและผู้สืบทอดมาสู่แผ่นดิน เพื่อให้ระลึกอยู่เสมอว่าอัลลอฮ์ ทรงเฝ้าดูและทรงรอบรู้ คือมนุษย์จะต้องพิจารณาว่าพระเจ้าของเขากำลังเฝ้าตรวจสอบเขาอยู่ ผู้ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทั้งที่ปกปิดและที่เปิดเผย ความรู้ของพระองค์นั้นกว้างขวางครอบคลุมยิ่งกว่าผู้ใด และพระองค์เป็นผู้ทรง

ลงโทษที่รุนแรง เจ็บปวดและทรมานยิ่ง พระองค์ทรงเป็นผู้เมตตากรุณา ปราณี เป็นผู้ให้อภัยเสมอ พระองค์เป็นผู้ให้อย่างมากมาย

6.1.3 ด้านสิ่งแวดล้อม

6.1.3.1 คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคลองแสนแสบ

มะฮ์ดี กุฏละนี (2546: 130) ได้กล่าวว่าในอัลกุรอานมีโอการที่กล่าวถึงมนุษย์ให้มีความรอบคอบในเรื่องการใช้ประสาทสัมผัสของตนเอง เพื่อการแสวงหาข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ ดังนี้

ความว่า “จงกล่าว (ออกไป) พวกเจ้าจงท่องในพื้นแผ่นดินแล้วจงพิจารณาว่า พระองค์ทรงเริ่มต้นสร้างสรรค์ (สิ่งต่างๆ) ได้อย่างไร?” (อัลอันกะบุด : 20)

ความว่า “พวกเขามิได้มอง (พินิจพิจารณา) ไปยังพื้นแผ่นดินว่า เราได้ให้พืชพันธุ์ที่เป็นคู่อันเหมาะสมงอกงามขึ้นมาในแผ่นดินก็มากนักอยู่แล้วหรือหรือ” (อัซซุอะรอฮ์ : 7)

นอกจากนี้ มะฮ์ดี กุฏละนีและแปลโดยเชกษัยนุลอาบีดีน ฟินดี (2546: 35) กล่าวว่าอัลกุรอานได้ตอกย้ำเรื่องการค้นคว้าวิจัยที่ถูกสร้างและสภาวะการณ์ทางธรรมชาติคือ ด้วยการรู้จักกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ผลทางธรรมชาติและคุณลักษณะอันจำเพาะของสิ่งมีชีวิตอันหลากหลายนั้น มนุษย์จะได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ไปเพื่อการทำให้สภาพการดำรงชีวิตของตนเองดีขึ้น มีโอการอัลกุรอานมากมายที่ยืนยันประเด็นนี้ ดังนี้

ความว่า “(พระองค์) ทรงควบคุมกลางคืน กลางวัน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวที่ถูกควบคุม (วิถีโคจร) ตามคำบัญชาของพระองค์เพื่อพวกเจ้า แท้จริง ในสิ่งเหล่านี้เป็นสัญญาณสำหรับกลุ่มชนที่รู้จักใช้ปัญญา ไตร่ตรองและสิ่งที่พระองค์ทรงรังสรรค์เพื่อพวกเจ้าในพื้นแผ่นดินอันมีสีสันนานาชนิด แท้จริง ในสิ่งเหล่านี้เป็นสัญญาณสำหรับกลุ่มชนที่รู้จักคิดใคร่ครวญและพระองค์ คือ ผู้ซึ่งควบคุมท้องทะเลเพื่อพวกเจ้าจะได้รับประทานเนื้อที่สดจาก (การตกปลาใน) ท้องทะเลนั้น และพวกเจ้าจะได้ดื่มเครื่องดื่มประคับออกมาจากมัน (ซึ่ง) พวกเจ้าจะได้สวมใส่มัน และเจ้าได้เห็นเรือที่ทะยานไปในนั้น เพื่อที่พวกเจ้าจะได้มุ่งหวังยังความเกื้อกูลของพระองค์ โดยหวังว่าพวกเจ้าจะรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระองค์ทรงขว้างขุนเนาไปไว้ในผืนดินเพื่อคลายความกังวลของพวกเจ้า สายน้ำและเส้นทางต่างๆ (ก็เช่นเดียวกัน) โดยหวังว่าพวกเจ้าจะได้รับการ ชี้นำ อีกทั้งสัญญาณทั้งหลาย (ก็เช่นกัน) พวกเขาได้รับการนำทางด้วย ดวงดาวต่างๆ” (อันนะฮ์ลุ: 12-16)

และยังกล่าวต่ออีกว่าความรู้ทางศาสนาเป็นสื่อของความใกล้ชิดอัลลอฮ์อันใด ความรู้ทาง ธรรมชาติ (ที่เป็นตัวฉายภาพสัจธรรม) ก็เป็นเช่นเดียวกันนั้น ความรู้ทั้งสองประเภทที่สามารถ แสดงบทบาทนี้ได้อย่างมีสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ แต่สถานะอันศักดิ์สิทธิ์นี้ได้มาในภายหลัง ไม่ได้เกิด ขึ้นมาพร้อมกับองค์ของความรู้นั้น จากการสัมภาษณ์ว่าคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่นำมา ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคลองแสนแสบ จาก การสัมภาษณ์เครือข่ายชุมชนส่วนใหญ่พบว่า

คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกอยู่แล้ว เพราะ เราเกิดมาเป็นลูกหลาน สืบเชื้อสายเป็นอิสลามมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เราซึม ซักโดยปริยายอยู่แล้ว ความภักดีต่ออัลลอฮ์อันนำมาซึ่งความสันติสุข ความนอบน้อม ความศรัทธาในอัลกุรอานที่ประทานลงมา ทำให้คนใน ชุมชนมีจิตสำนึกมากขึ้นในการรักษาคลองแสนแสบซึ่งเป็นสายน้ำที่ไหล ผ่านหน้าบ้านทุกคน ทำเพื่อพระเจ้าเพราะพระเจ้าได้มอบให้เราได้ใช้ ประโยชน์ ดังนั้นเราต้องช่วยกันดูแลให้สายน้ำแห่งนี้ได้คงอยู่กับเราไป นานๆ

ทั้งนี้ อาหมัด ฮูเซน อัลฟารีดี (2552: 5) ซึ่งในหะดีษได้กล่าวว่าครอบครัวมุสลิมต้องเรียน และสอนอัลกุรอาน ดังที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ได้กล่าวว่า

ความว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่พวกท่านคือผู้ที่เรียนและสอนอัลกุรอาน”
(บันทึกโดยอัลบุคอรีย์)

ข้อคิดจากหะดีษ คือ อัลกุรอานเป็นพระดำรัสของอัลลอฮ์ที่ทรงประทานแก่นบีเป็นคัมภีร์ แห่งชีวิตของมุสลิมที่สมบูรณ์ที่สุดและครอบคลุมในทุกๆด้าน มุสลิมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา เรียนรู้ อ่าน สอนอัลกุรอานและปฏิบัติตามคำสอนในอัลกุรอาน ซึ่งเป็นธรรมนูญของเขาและเขาจะ ได้รับผลบุญอันมากมายจากอัลลอฮ์ ความประเสริฐที่สุดสำหรับผู้ที่เอาใจใส่กับอัลกุรอาน

นอกจากนี้ มุฮัมมัด ฮูเซน ฎะฮะบาญะฮ์อียีโดยเชคมุฮัมมัดซารีฟ เกตุสมบุรณ (2547: 210-211) ได้กล่าวว่า หน้าทีของบุคลากรในสังคม ไม่แตกต่างอะไรไปจากหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆ ในร่างกาย กล่าวคือขณะที่ทำประโยชน์ให้ตนเอง ก็ต้องเป็นประโยชน์กับสังคมด้วย ความเพียร

พยายามของคนที่ได้ทุ่มเทลงไป การได้รับผลประโยชน์ของคนจะต้องไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของคนอื่นและของสังคม ขณะที่ตนปกป้องสิทธิของคนอื่น สิทธิของตนก็จะต้องไม่สูญเสียไป ในทางกลับกัน ท่านศาสดามุฮัมมัด กล่าวว่า

ความว่า “มุสลิมเป็นพี่น้องกัน อยู่ในฐานะเรือนร่างเดียวกัน มีจิตใจและเป้าหมายเดียวกัน”

ความว่า “มุสลิมคือ บุคคลที่ให้ความปลอดภัยกับคนอื่นทั้งวาจาและการกระทำ”

ความว่า “ใครก็ตามที่ตื่นขึ้นมาในตอนเช้า แต่ไม่สนใจต่อภารกิจของมุสลิมคนอื่น เขาไม่ใช่มุสลิม”

6.1.3.2 ผลที่ได้จากการพัฒนาตามคำสอนในศาสนาอิสลามมาปฏิบัติให้เกิดความยั่งยืน

ซูฟอัม อุษมาน (2548: 15-17) ให้ความเห็นว่า อิสลามคือระบอบแห่งการดำเนินชีวิต ถ้าหากศาสนาหมายถึงความเชื่อ พิธีกรรมหรือวิถีปฏิบัติจำเพาะบางประการแล้ว อิสลามย่อมเป็นมากกว่าศาสนา เพราะพระเจ้าได้ประทานบัญญัติต่างๆ มากมายที่ครอบคลุมวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้านทั้งหมด คำสอนของอิสลามเข้าถึงทุกระบวนการและกิจกรรมแห่งชีวิต อันหมายถึงความเชื่อ จิตวิญญาณ ร่างกาย การปฏิบัติศาสนกิจ พิธีกรรม การอบรม ครอบครัวยุคใหม่ เรื่องส่วนตัว สังคม บ้านเมือง โลก สรรพสิ่งทั้งหมด ทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ วิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์อนาคต การเมือง การบริหารจัดการ การปกครอง การเชื่อมสัมพันธ์ และยิ่งไปกว่านั้น อิสลามเข้าไปมีบทบาทและยังลึกในความรู้สึกนึกคิด ความตั้งใจ และเจตนารมณ์ของมนุษย์อีกด้วย ความละเอียดอ่อนในเรื่องคำสอนและบทบัญญัติของอิสลามเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง และเห็นประจักษ์ชัดในทุกอริยาบทของผู้เป็นมุสลิม แม้แต่ในเรื่องการดื่มกิน การถ่าย การหลับนอน การชำระล้างร่างกาย การแต่งกาย การเชือดสัตว์ การทำอาหาร การซื้อขาย การแต่งงาน การหย่าร้าง การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การคบค้าสมาคม และอื่นๆ หรือแม้กระทั่งการตั้งเจตนาและการนึกคิด ล้วนแล้วต้องอยู่ในกรอบของคำสอนและบทบัญญัติอิสลามทั้งสิ้นมีตัวอย่างจากวจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด (ขอความจำเริญและความสันติจงมีแด่ท่าน) เช่น

ความว่า “เด็กน้อยเอ๋ย จงกล่าวพระนามของอัลลอฮ์ จงกินด้วยมือขวา จงกินสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเจ้าก่อน” (รายงานโดยอัล-บุคอรี และมุสลิม)

ความว่า “แท้จริงการกระทำต่างๆ นั้นอยู่ที่การตั้งเจตนา และทุกๆ คนจะได้รับผลตามที่เขาเจตนา” (รายงานโดยอัล-บุคอรี และมุสลิม)

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คนในชุมชนปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ของอิสลามทั้งที่เป็นข้อบังคับใช้และคำสั่งห้ามล้วนตั้งอยู่บนผลประโยชน์แห่งปัจจัยพื้นฐานหาประการที่อิสลามให้ความสำคัญ คือ ศาสนา ชีวิต ทรัพย์สิน เกียรติ และปัญญาของมนุษย์ ไม่มีสิ่งใดที่อิสลามกำหนดให้มนุษย์ทำเว้นแต่มันมีผลดีต่อทุกคนและไม่มีสิ่งใดที่อิสลามสั่งห้ามเว้นแต่มันเป็นผลร้ายต่อทุกคนเช่นกัน และท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ขอความจำเริญและความสันติจงมีแด่ท่าน) มิได้จากโลกนี้ไป เว้นแต่ได้สั่งกำชับในสิ่งที่ดีทุกประการ และสั่งห้ามจากสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายทั้งปวง เพื่อเป็นบรรทัดฐานสำหรับการดำเนินชีวิตของประชาชาติตลอดไป ผลที่ได้จากการพัฒนาตามคำสอนในศาสนาอิสลามมาปฏิบัติให้เกิดความยั่งยืน จากคำกล่าวของคุณสุไฮนีที่ว่า

ผลที่ได้จากการนำศาสนาเข้ามาใช้ทำให้ชุมชนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 9 ปี 2550 ประเภทชุมชน กลายเป็นชุมชนที่เป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่น ทำให้ชุมชนมีภาพลักษณ์ที่ดี และทำให้ทุกคนในชุมชนช่วยกันรักษาสีเขียวแวดล้อมทุกคนจะคิดว่าจะทำอะไรให้อากาศ น้ำสะอาด เราจะประยุกต์ใช้อะไร ทุกคนจะคิดเพื่อส่วนรวม เพื่อให้ชีวิตมุสลิมในชุมชนนี้เป็นไปตามหลักศาสนา

นอกจากนี้ มุฮัมมัด เหมอนุกูล (2546: 8) กล่าวว่า หลักใหญ่ๆและรากฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับการนั้นคือ การศรัทธาและการงานที่ดี อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า “ผู้ใดที่ได้กระทำการงานที่ดี ทั้งชายและหญิงในฐานะที่เขาเป็นผู้ศรัทธาเรา (อัลลอฮ์) จะให้เขามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และเราจะให้ผลตอบแทนแก่พวกเขา ด้วยสิ่งที่ดีที่สุด ที่พวกเขาได้กระทำไว้” (อันนะฮ์ : 97)

พวกเขาจะพบกับสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความรักและความปลาบปลื้มใจ ด้วยการแสดงความยินดี มีการกตัญญู โดยนำไปใช้ในสิ่งที่ให้ประโยชน์แล้ว พระองค์ก็จะทรงทำให้พวกเขามีความเบิกบาน และอยากให้ความจำเริญนั้นคงอยู่ตลอดไป ความหวังในผลตอบแทนของบรรดาผู้กตัญญูดังกล่าวเป็นผลของความดีนั้นเหนือกว่าทุกสิ่ง

6.1.3.3 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

มุฮัมมัด เหมอนุกูล (2546: 19-20) กล่าวว่า เมื่อหัวใจพึงพาอัลลอฮ์ มอบหมายต่อพระองค์ไม่จอมจ้านต่อจินตนาการต่างๆที่เลวทราม ที่จะมาครอบงำ แต่มีความเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์ และมีความหวังในความโปรดปรานของพระองค์เป็นอย่างมากแล้ว ความเศร้าโศกเสียใจก็หมดไปจากเขา โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ทางร่างกายและจิตใจ ก็จะมลายหายไป ผู้ที่ปลอดภัยนั้นคือ ผู้ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขาได้รับความปลอดภัยและทรงให้เขาได้รับความสำเร็จ ในการต่อสู้กับตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งบรรดาสาเหตุต่างๆ ที่ให้ประโยชน์ ที่ทำให้หัวใจเข้มแข็งผลักดันความกังวลให้หมดไป อัลลอฮ์

ทรงตรัสว่า “...และผู้ใดมอบหมายต่ออัลลอฮ์ พระองค์ก็ทรงเป็นที่พอเพียงแก่เขาแล้ว” (อัญญะลา : 3) คือ เป็นที่พอเพียงแก่ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มีความเกี่ยวข้องกับเขา ในเรื่องศาสนาและโลกุณยานี้ของเขา

นอกจากนี้มุฮัมมัด ฮุเซน ญะบาญะบาอีย (2547: 233-234) ได้กล่าวว่า เกษตรกรรมเป็นอาชีพที่สร้างคุณประโยชน์มหาศาลแก่มนุษย์และสังคม เพราะการเกษตรนี้เอง ที่ทำให้มนุษย์มีอาหารและปัจจัยยังชีพ ด้วยเหตุนี้การเกษตรจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่ต้องทำให้การสนับสนุนและกล่าวว่าเป็นอาชีพที่ดีที่สุด

ท่านอิมามญะอ์ฟัร อัซ ซอดิก กล่าวว่า “ในทัศนะของอัลลอฮ์ไม่มีอาชีพใดที่จะดีไปกว่าการเกษตร”

ชายผู้หนึ่งถามท่านอิมามว่า “ข้าพเจ้าได้ยินคนพูดว่าการเกษตรเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจและน่าชิงชัง”

ท่านอิมาม ตอบว่า “พวกเขาคิดผิด! ท่านจงนำตัวของท่านเข้าสู่การทำเกษตรและการเพาะปลูก ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ว่าไม่มีอาชีพใดที่จะเป็นที่น่าสนใจไปกว่าการเกษตร”

ท่านอิมาม กล่าวว่า “ในวันกิยามะฮ์ ตำแหน่งของบรรดาเกษตรกรนั้นสูงกว่าตำแหน่งอื่นๆ”

ท่านอิมามมุฮัมมัด บาكير กล่าวว่า “ไม่มีอาชีพใดที่จะดีไปกว่าการทำเกษตรกรรม เพราะทั้งคนเลวและคนดีตลอดจนสัตว์บางชนิด ต่างได้รับประโยชน์จากการเกษตรทั้งสิ้น และพวกเขาขอพรให้กับเกษตรกร”

ท่านศาสดามุฮัมมัด กล่าวว่า “ผลิตผลที่ดีที่สุดคือผลิตผลทางการเกษตร ที่บุคคลหนึ่งได้เพาะปลูกมาด้วยตนเองและจ่ายภาษี (ซะกาต) ตามภาคบังคับอันเนื่องจากผลที่ได้แล้ว”

ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม คุณประสิทธิ์ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า

สอดคล้องกันอยู่แล้ว เพราะอิสลามสอนให้รู้จักความพอเพียง อย่าใช้จ่ายเกินตัวซึ่งหลักคำสอนของอิสลามมี 6 หลักคือ 1. ความโปร่งใส 2. ความยุติธรรม 3. การพูดคุย ประชุมหารือ 4. การวางแผน 5. เอาประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนส่วนตน 6. การให้กำลังใจ ซึ่งทั้งหมดนี้มาจากอัลกุรอานที่ได้บอกไว้ แล้วเราก็หยิบมาใช้ก็จะทำให้เกิดผลดีกับทุกคน

และสอดคล้องกับเครือข่ายชุมชนที่กล่าวไว้ว่า

อิสลามเป็นศาสนาที่สมบูรณ์สอนให้ทุกคนเป็นพี่น้องกัน คอยช่วยเหลือกันยามเดือนร้อนและให้ความร่วมมือกันเพื่อให้เกิดการพัฒนา ในอนาคตจะยั่งยืนได้ ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดคือบุคคล จะให้ทุกคนรักท้องถิ่นต้องให้เขาเป็นเจ้าของ โดยวิธีการที่ทำให้เกิดการยอมรับ โปร่งใส ไว้วางใจ ทำอะไรง่าย ไม่ต้องปกปิดต้องมีการชี้แจง

ส่วนอาหมัด ฮูเซน อัลฟารีดี (2552: 17) กล่าวว่า ครอบครัวมุสลิมต้องพอเพียงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ได้กล่าวว่า “เมื่อคนหนึ่งจากพวกเจ้ามองเห็นคนที่มีทรัพย์สินและรูปร่างหน้าตาดีกว่าเขาก็จงให้มองดูผู้ที่ต่ำกว่าเขา” (บันทึกโคตอัลบุคอรี)

ข้อคิดจากหะดีษได้กล่าวว่า ในสังคมมีทั้งคนที่มีฐานะดีและรูปร่างหน้าตาดีและมีคนที่ด้อยกว่า การที่ท่านมีได้แนะนำให้เรามองดูคนที่ต่ำกว่าเรานั้นก็เพื่อให้เกิดความสำนึกต่อความโปรดปรานของอัลลอฮ์ ซึ่งเรานั้นยังดีกว่าคนอื่น และไม่อิจฉาต่อผู้ที่ดีกว่าเรา ครอบครัวมุสลิมต้องสร้างจิตใจให้พึงพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและรู้จักชุกูร (ภักดีต่ออัลลอฮ์) กับสิ่งที่อัลลอฮ์ได้กำหนดให้ โดยไม่รู้สึกอิจฉาคนอื่น พร้อมไม่ละความพยายามและใช้ความสามารถที่มีให้ถูกต้อง

6.2 ปัญหาอุปสรรค

คณาจารย์จากคณะอุศูลุดดีนและโดยเชกษะฮ์นูลออบิดีน ฟินดี (2540: 176-177) มุสลิมทุกคนจะต้องเพียรพยายาม ไม่หยุดนิ่ง รู้จักจู้จิ้มและสร้างความแข็งแกร่งขึ้นมา ชนิดที่ว่าเป็นเสมือนลูกคลื่นที่ไม่มีวันหยุดนิ่งในท้องทะเลลึกจนกว่าความสกลปรกโสมม ความเลวร้ายต่างๆ ไม่หลงเหลืออยู่ในพวกเขาอีก นี่เองที่อิสลามเชื่อว่า ปัญหาในเรื่องการดูแลและเอาใจใส่ต่อกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งสังคมที่มีชีวิตชีวา ถือเป็นหน้าที่ที่จำเป็นที่สุดของมวลมุสลิม อิสลามจะทำหน้าที่เตือนพวกเขาอยู่เสมอว่า

ความว่า “หน้าที่ทางสังคม เป็นอันหนึ่งอันเดียว และอยู่ในระดับเดียวกัน กับหน้าที่ส่วนบุคคล มุสลิมทุกคนจะต้องตอบสนองต่อภาระอันยิ่งใหญ่นี้”

ซึ่งปัญหาอุปสรรคในการใช้คำสอนศาสนาอิสลามในการพัฒนา ตลอดจนข้อเสนอแนะ ยืนยันได้จากคำกล่าวของเครือข่ายชุมชนที่แสดงความคิดเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า

ปัญหามีบ้างแต่ส่วนใหญ่สามารถแก้ไขกันได้จากคนในชุมชนเอง ใช้วิถีจิตวิทยา ขอมกันบ้าง เจ็บบ้าง อะไรที่ชี้แจงกันก็เอามาคุยกัน อะไรที่

ทะเลาะก็เลือกที่จะไม่พูด ปัญหาจะเกิดกับคนที่ไม่เชื่อฟังศาสนา ถ้าคนเชื่อฟังก็จะไม่มีปัญหา

นอกจากนี้ เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัซซังกีญ์ (2552: 64-67) ได้กล่าวเกี่ยวกับปัญหาการไม่เข้าใจกัน แท้จริงอัลลอฮ์ทรงชี้แจงไว้ในซูเราะฮ์ อัลฮัซร์ ถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่เข้าใจกัน นั่นคือการไม่มีสติปัญญานั่นเอง ดังคำรัสของพระองค์ที่ว่า

ความว่า “เจ้าเข้าใจว่า พวกเขาร่วมกันเป็นปึกแผ่น ทั้งๆ ที่ความจริงแล้ว หัวใจของพวกเขาสอดแทรกกันเป็นเสี่ยงๆ” (อัลฮัซร์ : 14)

ความว่า “ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า พวกเขาเป็นกลุ่มชนที่ไม่ใช้สติปัญญา ไคร์ครวญ” (อัลฮัซร์ : 14)

และยาที่จะรักษาโรคโง่เขลาบาปปัญหา (ไม่ใช่ปัญญาไตร่ตรอง) คือชี้ทางสว่างให้กับเขา ด้วยการปฏิบัติตามอัลกุรอาน เพราะอัลกุรอานนั้นจะชี้นำทางไปสู่สิ่งที่มีค่า มีประโยชน์ การปฏิบัติคุณความดี ซึ่งพวกเขาไม่ใช้สติปัญญาในการพิจารณา ดังนั้นอัลลอฮ์ทรงอธิบายไว้ในโองการนี้ว่า แท้จริงแสงรัศมีแห่งการศรัทธา (อิมาน) นั้น ทำให้มีชีวิตชีวาแก่ผู้ที่ตายไปแล้วและยังให้แสงสว่างแก่เขา ตามหนทางที่เขาต้องเดินไปอีกด้วย อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า “อัลลอฮ์คือผู้ทรงช่วยเหลือบรรดาผู้ศรัทธา ทรงนำพวกเขาออกจากบรรดาความมืดสู่แสงสว่าง” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 257)

โดยรวมแล้ว สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อโลกนี้นั้น มีอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

1. การขจัดหรือป้องกันสิ่งไม่ดีต่างๆ

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักนิติศาสตร์อิสลาม ถึงความจำเป็นต่างๆ การขจัดพิษภัยอันตรายต่างๆ ให้พ้นจาก 6 ประการที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ การรักษาป้องกันศาสนา รักษาป้องกันชีวิต รักษาป้องกันสติปัญญา รักษาป้องกันเชื้อสาย รักษาป้องกันเกียรติยศศักดิ์ศรีและรักษาป้องกันทรัพย์สิน

2. การได้มาซึ่งผลประโยชน์

สิ่งอำนวยความสะดวกที่จะขาดไม่ได้และจากส่วนย่อยของมัน เช่น การค้าขาย ตามที่ผู้มีความเห็นไปในทางนั้น การเช่า ฯลฯ และที่เป็นประโยชน์โดยรวมทั่วไปคือ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างปัจเจกชนและสังคมที่ถูกต้องตามบัญญัติศาสนา

3. การประดับประดาตนด้วยการมีมารยาทที่ดีงาม

ได้แก่การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม คือ การตกแต่งประดับประดาตนเองให้สวยงามและสมบูรณ์พร้อมสรรพ รวมถึงสิ่งที่เป็นธรรมชาติเดิมแท้อันบริสุทธิ์ เช่น การไว้เครา และการขลิบหนวด เป็นต้น และส่วนที่ขยายแยกออกมา คือ ห้ามมิให้กระทำการสิ่งที่จะนำมาซึ่งความ

สภปรกโสมมและจำเป็นจะต้องมีการบริจาคให้แก่บรรดาญาติใกล้ชิดที่ยากจน สิ่งที่เป็นคุณความดีเหล่านี้ ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้เลย นอกจากจะต้องรักษาและปฏิบัติเอาไว้ให้มั่นคง ด้วยวิธีการที่ถูกต้องและบริสุทธิ์ตามระบอบของศาสนาอิสลามเท่านั้น

สรุป ปัญหาส่วนใหญ่มาจากบุคคลภายนอกที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ ซึ่งยังไม่ทราบกฎเกณฑ์และไม่ปฏิบัติตามศาสนา รวมทั้งความคิดเห็นของคนแต่ละรุ่นแต่ละวัยที่แตกต่างกัน แต่เมื่ออีหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะอูน) ได้รณรงค์ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการยอมรับและพร้อมให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตาม เป็นผลให้ปัญหา อุปสรรคต่างๆ ลดน้อยลงในที่สุด

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งข้อมูลได้จากแหล่งทุติยภูมิ คือ เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย ผู้นำศาสนา คอเด็บ (ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมแก่สัปบุรุษ (สมาชิก) ในมัสยิด) บิหลั่น (ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจ) คณะกรรมการมัสยิดผู้ได้รับเลือกตั้งจากสมาชิกจำนวน 12 คน และคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน 22 ชุมชนๆ ละ 1 คน และการสังเกตการณ์ พอสรุปได้ดังนี้

7.1 สรุป

7.1.1 บริบทของชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม

ประวัติศาสตร์ของชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามได้มีการอพยพย้ายมาจากรัฐไทรบุรีเข้ามาอยู่อาศัยจับจองพื้นที่บริเวณริมคลองแสนแสบ และได้มีการก่อสร้างมัสยิดขึ้นเป็นเรือนไม้หลังแรกเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ต่อมาได้มีการขยายและต่อเติมใหม่เพื่อให้รองรับกับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการอพยพเข้ามาอาศัยกันมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันชุมชนนี้มีประชากรประมาณ 18,000 คน จำนวนครอบครัว 2,000 ครอบครัว ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม รองลงมาคือศาสนาพุทธ กระจายทั่วบริเวณคลองแสนแสบทั้งสองฝั่ง โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ได้แก่ เกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ครูสอนศาสนาและครูสายสามัญ ในอดีตคลองแสนแสบเป็นคลองที่สะอาด ทุกคนใช้น้ำในคลองในการดำรงชีวิต แต่เมื่อมีการขยายเมืองโดยมีการสร้างถนนเพื่อสะดวกแก่การสัญจร ทำให้คนเริ่มลืมหูลืมคลองไม่สนใจและทิ้งขยะลงในคลอง จนเป็นเหตุให้คลองเน่าเสีย ต่อมาเมื่ออหิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) เข้ามาดำรงตำแหน่งได้เริ่มฟื้นฟูให้คลองสามารถกลับมาใช้ได้ โดยผู้นำหรืออหิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ได้ผลักดันให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกกับท้องถิ่นของตน โดยการสื่อสารผ่านลำโพงของมัสยิดกว่า 700 ลำโพง ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา โดยจะพูดทุกครั้งหลังจากปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) 5 ครั้งต่อวัน ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์เป็นสิ่งที่ศาสนาได้กำหนดไว้ ทุกคนในชุมชนมีความรู้สึกศรัทธา เชื่อถือ ยึดมั่นและยอมรับในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ คนในชุมชนยังมีความ

ผูกพันกับคลองแสนแสบตั้งแต่อดีตและความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นแบบเครือญาติ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีอิหม่ามนำหลักคำสอนศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนให้ทุกคนได้เห็นซึ่งทุกคนก็ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นแล้วสตรีที่นี่ต้องคลุมศีรษะที่เรียกว่า “ฮิญาบ” เหลือเพียงแต่ใบหน้าเพราะเป็นบทบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ การคลุมศีรษะยังเป็นการยับยั้งสิ่งเลวร้ายต่างๆ ที่อาจมาจากการข่มขืนหรืออาชญากรรม ส่วนบุรุษจะสวมหมวกและนุ่งโสร่งหรือใส่ชุดขาวซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม

7.1.2 แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

7.1.2.1 สังคม

ชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลามเน้นการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก โดยมีผู้นำหรืออิหม่าม (อาจารย์วันย สะมะฮุน) เป็นผู้ที่ให้ความรู้และคอยชักชวนคนในชุมชนให้มีความสามัคคีช่วยเหลือกัน โดยมีการวางกฎเกณฑ์ให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งมัสยิดถือว่าเป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยอิหม่ามจะพูดผ่านเสียงตามสายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน จนประชาชนเริ่มเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน ซึ่งใช้ศาสนาเข้ามาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเริ่มจากการรับผิดชอบครอบครัวตัวเองก่อนแล้วนำไปสู่การรับผิดชอบต่อคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม โดยพูดให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียกร้องเชิญชวนให้ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านตระหนักและเข้าใจว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ให้ไว้มุสลิมทุกคนต้องช่วยกันรักษาดังนั้นจึงทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิดเพื่อพระเจ้า โดยพื้นฐานของมุสลิมทุกคนจะต้องเข้าใจและเรียนรู้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามจากสิ่งที่เรียกว่า “อัลกุรอาน” และคำสอนของท่านศาสดาเรียกว่า “อัลหะดีษ” ซึ่งเป็นคำภีร์ที่มุสลิมทุกคนเคารพเป็นเหตุการณ์และข้อบัญญัติต่างๆ ให้ปฏิบัติตาม โดยผู้นำศาสนาได้ประยุกต์ใช้คัมภีร์อัลกุรอานมาและอัลหะดีษมาเป็นคำสอนด้านสิ่งแวดล้อม โดยปลูกจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ ผ่านคุตบะฮ์ (คำแนะนำตักเตือน) หลังจากละหมาดวันศุกร์ ซึ่งผู้นำหรืออิหม่าม (อาจารย์วันย สะมะฮุน) นำคำสอนที่สอดคล้องกับศาสนาในทุกมิติมาพัฒนาและให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในมัสยิดและชุมชนโดยรอบ อิสลามได้นั้นเรื่องการรักษาความสะอาดโดยถือว่าความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา ซึ่งการละหมาดนั้นทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันและแน่นแฟ้นคง นอกจากนั้นก็มีการเยี่ยมเยียนสัปบุรุษ (สมาชิก) ที่มีปัญหาเป็นรายบุคคล โดยมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มัสยิด เพื่อจะได้หาแนวทางป้องกันแก้ไขซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเชื่อใจ ไว้วางใจและให้ความร่วมมือ การได้รับฟังปัญหาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะช่วยป้องกันปัญหาของ

ชุมชนได้ ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เข้าถึงปัญหาได้ตรงจุด ชุมชนมัศยิดกมาลุลอิสลามจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษา เมื่อทุกคนมีการศึกษาจะทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าทรัพยากรของคนและธรรมชาติ ผู้นำจึงให้ความรู้และข้อมูลปลูกฝังตั้งแต่เด็กๆ มีการจัดอบรมเยาวชน โดยมัศยิดและคนในชุมชนร่วมกันพัฒนาคลองแสนแสบ ซึ่งทำให้กิจกรรมดูแลรักษาคคลองเริ่มขึ้นและได้มีการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมไปด้วยกัน การให้ความสำคัญกับการรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวและมีการพูดคุยมากขึ้น จึงนำไปสู่การปฏิบัติ มีการร่วมกันทำความสะอาดคลองแสนแสบตลอดสาย การจัดการขยะในบริเวณบ้านของตนเอง เก็บผักตบชวาและได้มีการทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จประพาสคลองแสนแสบ ทรงพระราชทานพันธุ์ปลาและต้นไม้ที่ชื่อว่าต้นตะแบก หลังจากนั้นทุกคนจึงช่วยกันดูแลรักษาคคลองเพื่อเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดี ทำให้เกิดการช่วยกันดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ส่งผลให้คนในชุมชนมีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ พร้อมกับมีจิตใจที่มีคุณธรรม ซึ่งการศึกษาทำให้คนในชุมชนมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ศักยภาพของอิหม่าม จากการสัมภาษณ์ประชากรเป้าหมายทุกคนพูดถึงด้านความรู้ความสามารถของอิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮูน) อย่างภาคภูมิใจ ว่าอิหม่ามเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม มีจิตใจเป็นนักพัฒนา โดยใช้หลักศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนารวมทั้งสร้างคณะกรรมการมัศยิดให้ปฏิบัติงานอย่างจริงจังเข้มแข็ง โดยมีมัศยิดเป็นศูนย์กลางทำให้สัปปุรุษ (สมาชิก) ในชุมชนมีความรัก สามัคคี ช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน โดยเสี่ยงตามสายเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการช่วยกันพัฒนาโดยใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทำให้เกิดความเข้มแข็งกับชุมชนและส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การนำหลักคำสอนศาสนาอิสลามที่ว่าพระเจ้าทรงสร้างธรรมชาติขึ้นให้กับมนุษย์ มนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะทำลายสิ่งที่พระเจ้าประทานให้ และศาสนาอิสลามห้ามทิ้งขยะหรือสิ่งสกปรกลงในที่สาธารณะ ห้ามปัสสาวะลงในแหล่งน้ำ เพราะมุสลิมทุกคนต้องละหมาดทุกวัน และก่อนที่จะละหมาดต้องใช้น้ำสะอาดอาบน้ำก่อน ดังนั้นน้ำจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการปฏิบัติศาสนากิจ เมื่อคลองสกปรกไม่สามารถอาบน้ำละหมาดได้ ทุกคนในชุมชนจึงต้องช่วยกันดูแลคลองให้สะอาด ผู้นำเอาคำสั่งของพระเจ้าเข้ามาส่งเสริมทำให้คนในชุมชนเชื่อและปฏิบัติตาม ทำให้คลองใสสะอาด สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น คนในชุมชนมีศักยภาพสูงในการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งได้จากผู้นำศาสนาที่เชื่อมโยงระหว่างคำสอนกับการพัฒนา รวมทั้งสังคมที่เป็นเครือญาติมีความเคร่งครัดทางศาสนา การละหมาดร่วมกันและการยึดมั่นในพระเจ้าเพียงองค์เดียว (อัลลอฮ์) และเป็นชุมชนที่มีความเชื่อถือผู้นำ ที่เป็นตัวอย่างให้คนในชุมชน การให้ความรู้แก่คนในชุมชน โดยผ่านเสี่ยงตามสายที่มีความเข้มแข็งมาก

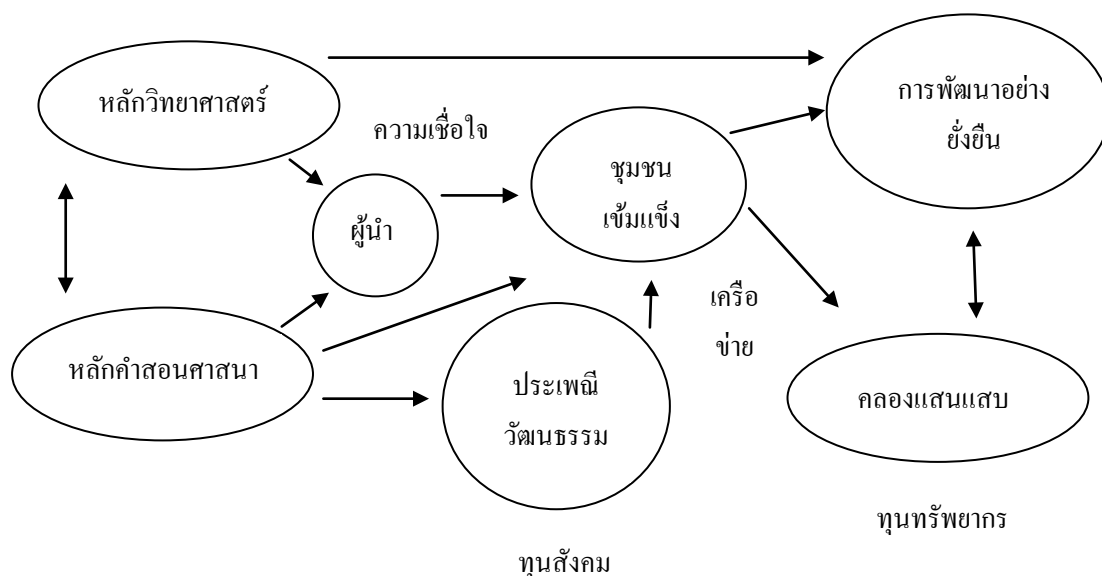
ทำให้คนในชุมชนได้คิดสร้างสรรค์การพัฒนาด้วยตนเอง โดยชุมชนต้องเข้มแข็งก่อน เช่นการเลี้ยงปลาในกระชังซึ่งเป็นวิถีคิดของชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองแสนแสบ ทำให้ชาวบ้านหันกลับมาดูแลหน้าบ้านของตนมากขึ้น ส่งผลให้คลองแสนแสบกลับมาใช้ได้อีกครั้งโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองในระยะยาวก็จะทำให้เกิดความยั่งยืน

7.1.2.2 สิ่งแวดล้อม

ชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลามเป็นชุมชนที่มีคลองแสนแสบเป็นคลองที่สำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดการเน่าเสีย ผักตบชวาหนาแน่น ไม่สามารถที่จะนำน้ำมาใช้ได้เหมือนก่อน แต่หลังจากอิหม่าม (อาจารย์วินัย สมะฮูน) เข้ามารับตำแหน่งอิหม่าม อิหม่ามทรงเสียสละและปฏิบัติตัวให้เห็นเป็นแบบอย่าง จึงทำให้ทุกคนเชื่อถือและให้ความร่วมมือ เริ่มมีการพัฒนาให้ทุกคนเห็นความสำคัญของคลองโดยใช้ศาสนาอิสลามเข้ามาประยุกต์ใช้ หากทุกคนรักพระเจ้า ดังนั้นทุกคนต้องช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมที่พระเจ้าให้ จึงทำให้คลองแสนแสบน้ำเริ่มกลับมาใสสะอาดขึ้น สามารถใช้ประโยชน์ในการอุปโภค การเลี้ยงปลา และเป็นแหล่งพึ่งพาของคนในชุมชนอีกครั้ง ซึ่งมีสยิดมีการบริหารจัดการที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบได้ ทำให้ชุมชนมีความสามัคคี สามานันท์ เป็นหนึ่งเดียวกัน มัสยิดกมาลุอิสลามได้พัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน เริ่มจากการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้และทำความสะอาดมัสยิด ทำให้ประชาชนได้เห็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อชักชวนให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม จนเกิดการรวมตัวตั้งเป็นชมรมร่วมใจรักคลองแสนแสบซึ่งเป็นวันอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองแห่งชาติ คนในชุมชนมาร่วมทำกิจกรรมในวันที่ 20 กันยายนของทุกปีในการพัฒนาคลองแสนแสบ ได้แก่ กำจัดผักตบชวาและไม่ทิ้งของเสียลงในคลอง ภายในชุมชนจะมีการจัดการขยะโดยจะมีเรือเก็บขยะในคลอง โดยบริเวณหน้ามัสยิดจะเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำ การที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์แก้ปัญหาในชุมชน จัดการชุมชนด้วยตัวของเขาเองให้เหมือนว่าเขาเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในปัญหาของคลองแสนแสบและเกิดจิตสำนึกในการรักษาคลองแสนแสบ กลายเป็นชุมชนที่มีสภาพน่าอยู่ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อมไปในทิศทางที่ดี เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมจนเกิดเป็นความเข้มแข็งในชุมชน การพัฒนาชุมชนเกิดจากแรงผลักดันที่ผู้นำประยุกต์ใช้หลักศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและปัญหาในชุมชน จนเป็นยอมรับของคนในชุมชนซึ่งปัจจุบันมัสยิดกมาลุอิสลามประสบความสำเร็จในการเป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการทุกด้าน ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกรักษาคอง คูดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนและเกิดความสามัคคี ผลของการพัฒนาคลองแสนแสบได้ทำให้เกิดการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่ได้ประโยชน์ในลักษณะที่เกื้อหนุนกันมาก

7.1.2.3 เศรษฐกิจ

ผู้นำชุมชนได้มีการประสานกับหน่วยงานภายนอก ให้ความรู้ในเรื่องอาชีพกับคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีอาชีพรองรับ มีการอบรม หาดตลาด โดยอีหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะอูน) พุดหลังจากละหมาดวันศุกร์ คือคุตบะฮ์ (แสดงธรรม) ให้ความสำคัญของการประกอบอาชีพ เพื่อให้สมาชิกทุกคนรอบครัวหารายได้เพิ่ม โดยหางานที่เหมาะสมมาให้สมาชิกทำหรือมีสัยิดประกอบการเอง เพื่อนำรายได้มาใช้ในกิจการของมัสยิดและทำให้คนในชุมชนมีความขยันและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่างๆ ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยมีการประกอบอาชีพ เช่น ทำดอกไม้พลาสติก ปักผ้า เย็บผ้า เลี้ยงไก่ เป็ด ปลา วัว แพะ เลี้ยงปลาในกระชัง หาปลาในลำน้ำสาธารณะ ตั้งร้านขายของชำ ขายของใช้ทั่วไป รับจ้างทั่วไป รับราชการและรัฐวิสาหกิจ ทำให้ชุมชนนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการทำงาน ส่งผลให้เป็นคนมีวินัย ตรงต่อเวลา ขยัน หมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์สุจริต และมีการนำทรัพยากร ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผู้นำคอยสนับสนุนให้ความรู้ การดูแลรักษาคล่องอย่างยั่งยืนทำให้เป็นที่สนใจของบุคคลภายนอกอย่างเขามาเรียนรู้หรือชื่นชม จะก่อให้เกิดรายได้ขึ้นมาเอง เช่น การเที่ยวชมวิถีชุมชน การอนุรักษ์ปลาตามธรรมชาติ การเลี้ยงปลาในกระชัง รวมทั้งหาซื้อผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน ตลาดเดี่ยวซึ่งเป็นสินค้าโอท็อปของกลุ่มแม่บ้าน และสนับสนุนในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้คนในชุมชนเข้าใจและสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า ซึ่งสามารถแสดงดังภาพที่ 7.1

ภาพที่ 7.1 สรุปแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

จากภาพที่ 7.1 แสดงให้เห็นว่ามัศยิดกมาลุลอิสลามมีการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Approach) โดยพยายามดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรมที่ทางมัศยิดจัดขึ้น ซึ่งได้รับการกระตุ้นจากผู้นำ (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ในการนำหลักคำสอนศาสนาของพระเจ้าจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนเกิดการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น โดยใช้หลักศาสนาให้ทุกคนเกิดความศรัทธาก่อน ซึ่งส่งผลให้เกิดความมีส่วนร่วมในชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณีและทุนทางทรัพยากรจากคลองแสนแสบให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งคนในชุมชนมีความเชื่อถือและไว้วางใจในตัวผู้นำจึงเป็นพลังให้ชุมชนเข้มแข็งพร้อมร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดเครือข่ายช่วยกันดูแลกลายเป็นความสามัคคีภายในชุมชน จนประสบความสำเร็จส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7.1.3 หลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม

7.1.3.1 สังคม

การนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ โดยนำศาสนาเข้ามาเป็นตัวผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มจากการรับผิดชอบครอบครัวก่อนนำไปสู่การรับผิดชอบต่อคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม โดยผู้นำหรืออิหม่าม (อาจารย์วินัย สะมะฮุน) ได้ลงมือปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของตัวเองตลอด เพื่อเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม โดยใช้เสียงตามสายปลุกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเป็นประจำทุกวัน ถ้าทุกคนรักพระเจ้าทุกคนต้องช่วยกันดูแลสิ่งที่พระเจ้าได้มอบให้กับมนุษย์ ทำให้เกิดการยอมรับจากคนในชุมชน ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องพัฒนาไปในทิศทางเดียวกับรากฐานเดิมของสังคมนั้น การให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันอย่างจริงจังและแข็งขันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนทำให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและสิ่งสำคัญความไว้วางใจและความเชื่อใจของคนชุมชนเป็นพลังให้ชุมชนมัศยิดกมาลุลอิสลามประสบความสำเร็จ เป็นต้นแบบของชุมชนที่มีการพัฒนาแก่ชุมชนอื่นและสังคมภายนอก ทั้งการมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี ซื่อสัตย์ ความโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนที่เต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล ซึ่งหลักคำสอนของอิสลามได้กล่าวว่เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากเพราะมุสลิมต้องใช้เพื่อปฏิบัติศาสนกิจทำให้ชาวบ้านเชื่อและพร้อมปฏิบัติตาม ซึ่งมุสลิมทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลรักษาน้ำให้มีสภาพดั้งเดิมให้เหมือนที่อัลลอฮ์ได้ทรงสร้างมา ต้องบำรุงรักษาฟื้นฟูสภาพน้ำให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสเห็นคลองแสนแสบเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ให้ไว้ ส่งผลให้ทุกคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกช่วยกัน

บำรุงรักษาคลองแสนแสบร่วมกันในการช่วยกันฟื้นฟู เกิดการหวงแหนท้องถิ่นและอยากจะทำสิ่งดีๆ ให้กับชุมชนของตน แม้ว่าความเจริญ ความทันสมัยเข้ามา ความเข้มแข็งของชุมชนอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์บ้างแต่น้อยเพราะศาสนาได้ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตสำนึกของคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่นับถืออิสลาม โดยผู้นำได้กระตุ้นคนในชุมชนนำคำสั่งของพระเจ้าจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนมีการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น การมีส่วนร่วมทำให้เกิดการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน คนในชุมชนมีความเห็นตรงกันและทุกคนยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัดทำให้ศาสนาสามารถต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอกได้ จากอดีตถึงปัจจุบันชุมชนมุสลิมจะปลูกฝังเรื่องศาสนาให้กับคนในชุมชนอยู่แล้ว เพื่อปรับตัวให้เข้ากับทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยโดยนำแนวทางการปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอานมาใช้เป็นทางนำในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด ดังอัลกุรอานที่กล่าวว่า

ความว่า “แผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทั้งในน้ำบนบกและสติปัญญาที่ถูกปลูกฝังถ่ายทอดผ่านชนรุ่นหลังคนแล้วคนเล่า ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ที่มีวันหมดสิ้น ต่อบ่าวผู้ภักดีต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่สมควรกราบเคารพบูชา นั่นคือ อัลลอฮ์ (พระเจ้าของศาสนาอิสลาม) สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุข ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ที่โหมกระหน่ำพัดเข้าหา”

7.1.3.2 สิ่งแวดล้อม

อิหม่ามจะใช้เสียงตามสายในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยเชื่อมโยงศาสนาให้ทุกคนปฏิบัติตามคำสอนในอัลกุรอาน ซึ่งเป็นธรรมนูญของชีวิตมุสลิมทุกคนนายวินัย สะมะฮุน อิหม่ามประจำมัสยิดกมลาอุลอิสลาม ใช้หลักการของศาสนาอิสลามมาใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยพัฒนาคนก่อนเป็นอันดับแรกโดยเห็นว่าคนนั้นเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทั้งหมด ทำให้ชุมชนเริ่มมีต้นไม้ ดอกไม้ร่มรื่นมากขึ้น คลองแสนแสบน้ำใสสามารถใช้ประโยชน์และเลี้ยงปลา เนื่องมาจากทุกคนเริ่มคิดได้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงช่วยกันดูแลบำรุงรักษาคลองแสนแสบและมัสยิดให้น่าอยู่ จนทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเป็นความภาคภูมิใจของชาวชุมชน ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืน นั่นคือ คุณธรรม จริยธรรมของอิหม่ามและหลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ช่วยขัดเกลาบ่มเพาะให้คนในชุมชนมีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง มีความสมานฉันท์ ความรักสามัคคีก็เป็นสิ่งที่สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

7.1.3.3 เศรษฐกิจ

หลักของศาสนาอิสลามได้กล่าวถึงด้านเศรษฐกิจ ในเรื่องของการใช้เงินที่สุรุ่ยสุร่ายเกินตัว รวมทั้งคนที่ตระหนี่ถี่เหนียว ดังนั้นศาสนาจึงพูดถึงเรื่องชะกาต (การบริจาค) ขึ้น เพื่อเป็นการขัดเกลาคิดใจมนุษย์จากความโลภ ตระหนี่ถี่เหนียว พร้อมทั้งเป็นการช่วยเหลือคนที่ขัดสนและยากไร้ เด็กกำพร้า ผู้ที่ประสบภัยพิบัติ ซึ่งการบริจาคนั้นยังเป็นการชำระล้างทรัพย์สินให้หมดจากบาปและเป็นการเพิ่มพูนทรัพย์สิน โดยใช้หลักศาสนาให้ทุกคนปฏิบัติตามในสิ่งที่พระเจ้า (อัลลอฮ์) ได้บอกไว้ เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวไม่เกิดการแย่งชิงกัน ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเป็นชุมชนที่เชื่อในหลักของศาสนาอิสลามและปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลหะดีษ ยึดมั่นในหลักการของศาสนาที่มั่นคง จึงทำให้ครอบครัวที่นี้เข้มแข็ง เมื่อครอบครัวเข้มแข็งก็จะทำให้รอบข้างเข้มแข็งไปด้วย ซึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นของผู้นำที่ใช้หลักศาสนาพัฒนาและสอดคล้องกับสภาพปัญหาในปัจจุบัน โดยความสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากผู้นำที่มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง มีความเสียสละ ประกอบกับผู้นำเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความศรัทธาและยอมรับ โดยมีการบูรณาการเรื่องศาสนากับวิถีชีวิตเข้าด้วยกันซึ่งเป็นสิ่งที่ผูกพันกับคนในชุมชนอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเอง เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ปลุกจิตสำนึกเยาวชนและคนในชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายของชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ซึ่งเนื้อหาจะสอดแทรกหลักศาสนาเพื่อให้ทุกคนนำไปปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตและพร้อมที่จะช่วยกันดูแลรักษาท้องถิ่นของตนเอง รักษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม ให้มีสภาพชุมชนที่น่าอยู่ ซึ่งจะส่งผลนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามพบว่า ผู้นำของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามได้นำหลักคำสอนศาสนาจากพระมหากษัตริย์อัลกุรอานและอัลหะดีษ มาเป็นแบบอย่างและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งผู้นำได้ส่งเสริมและให้ความรู้ อบรมบุคลากรและคณะกรรมการมัสยิดอยู่ตลอด เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และศักยภาพซึ่งจะได้ถ่ายทอดความรู้ให้คนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ผ่านหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้และส่งผลไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต นายวินัย สะมะฮุนเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นกลางตามแบบอิสลาม มีการปฏิบัติให้เห็นในเรื่องของการพัฒนาชุมชนสภาพแวดล้อมในมัสยิด จึงทำให้คนในชุมชนเชื่อถือ ไว้วางใจ และปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้นำ ชุมชนได้จัดกิจกรรมเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง เมื่อมัสยิดจัดงานประจำปีจะมีการมอบรางวัลให้แก่ครอบครัวและชุมชนที่สะอาดและปฏิบัติตามกฎของชุมชน ผู้นำและคณะกรรมการมัสยิดมีการจัดงานวันอนุรักษ์ คุ คลองแห่งชาติเป็นประจำทุกปี เพื่อปลุกฝังจิตสำนึกให้คนในชุมชนรักคลองแสนแสบและช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชน นอกจากนั้นผู้นำ

ได้ส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งด้านศาสนาและสามัญให้กับคนในชุมชนด้วย ชุมชนนี้ยังมีอาสาสมัครที่เกิดจากสมาชิกที่เต็มใจและเสียสละที่จะช่วยตรวจสอบความเรียบร้อยของมัสยิดและคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลสมาชิกในชุมชนและสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น ยาเสพติด รวมทั้งคณะกรรมการมัสยิดก็มีการเยี่ยมเยียนสมาชิกในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลเป็นประจำทำให้ได้พบปะพูดคุย รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน จึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพร้อมรับมือกับปัญหาต่างๆที่จะเข้ามาได้อย่างรวดเร็ว ด้านสิ่งแวดล้อมมีการจัดอบรมและปลูกฝังเยาวชนในชุมชนตั้งแต่เด็กรวมทั้งผู้ใหญ่ ผ่านเสียงตามสาย เพื่อให้ทุกคนเข้าใจสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยมีข้อความเตือนใจติดตามรั้วของมัสยิดเพื่อเตือนให้ทุกคนช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมและรณรงค์ให้ทุกบ้านปลูกต้นไม้ ดอกไม้ เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีและเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและหน้ามัสยิดมีการเลี้ยงปลาในคลองแสนแสบและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย ส่งผลให้ในชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีทำให้สุขภาพกายและจิตของคนในชุมชนดีตามไปด้วย ซึ่งสามารถแยกเป็นแบบ SWOT ดังนี้

จุดแข็งของชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลาม คือ การที่ชุมชนมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ ทำให้มีความคิด ความเข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน โดยเฉพาะการที่มีผู้นำหรืออิหม่ามและคณะกรรมการที่เข้มแข็ง มีการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังจนทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับ ดังนั้นเมื่อผู้นำมีกิจกรรมใดทุกคนในชุมชนจะให้ความร่วมมืออย่างไม่ลังเล การนำหลักศาสนาเข้ามาใช้ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนไม่ขัดกับความรู้สึกของคนในชุมชน โดยการสื่อสารผ่านเสียงตามสายครอบคลุมในชุมชน ทำให้ทุกคนในชุมชนได้รับทราบข่าวสารของชุมชนอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพที่แท้จริง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและสามารถตรวจสอบความโปร่งใสของมัสยิดได้

จุดอ่อนของชุมชนคือ การที่ชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นบุคคลภายในหรือภายนอกเข้ามาเรียนรู้หรือพักผ่อนหย่อนใจจึงเป็นช่องว่างที่คนภายนอกเข้ามาแอบดกปลาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และปัญหายาเสพติดที่คนภายนอกนำเข้ามาหรือมาแอบหลบซ่อนในชุมชนเนื่องจากในชุมชนเองไม่มีปัญหาเช่นนี้ จึงเป็นที่ไว้วางใจของตำรวจก็เลยไม่ได้เข้ามาดูแลมากเพราะเชื่อว่าชุมชนนี้ไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติด

โอกาสของชุมชน คือ เนื่องจากชุมชนเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นในด้านของแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนา จึงได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชุมชนคือน้ำพริกตาลเดี่ยว ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความสามัคคีของคนในชุมชนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

ข้อจำกัดของชุมชน คือ การที่หมู่บ้านจัดสรรเริ่มเข้ามาสร้างในพื้นที่ชุมชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน รวมทั้งทรัพยากรที่อยู่นอกเขตชุมชน มัสยิดกมาลุลอิสลามเริ่มมีการเชื่อมโยง

7.2 อภิปรายผล

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามได้นำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมาปฏิบัติ โดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำชุมชนที่คอยให้ความรู้ซึ่งใช้การประชาสัมพันธ์เสียงตามสายอย่างต่อเนื่อง และมีหลักการจัดการโดยเน้นคนเป็นหลัก ได้เรียกร้องให้คนในชุมชนทั้งเยาวชนและผู้ปกครอง ช่วยกันทำความสะอาดคลองและบริเวณบ้านของตนเอง ได้แก่ เก็บผักตบชวา ขยะและไม่ทิ้งของเสียลงคลอง โดยนำคำสอนศาสนามาประยุกต์ใช้อธิบายให้ทุกคนเข้าใจ ซึ่งศาสนากำหนดว่าความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา ถ้าเราไม่รักษาความสะอาดก็เท่ากับเราไม่เคารพพระเจ้า (อัลลอฮ์) ซึ่งมุสลิมทุกคนจะศรัทธาและนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น ดังนั้นทุกคนจึงกลัวว่าพระเจ้าจะลงโทษ จึงเกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรในชุมชนที่พระเจ้าได้มอบให้ เมื่อมัสยิดมีกิจกรรมทุกคนในชุมชนจะให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นก็มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยกันพัฒนา ทำให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการ สิ่งที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่

7.2.1 บริบทของชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม

ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามมีความผูกพันกับคลองแสนแสบมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการดำเนินชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่คนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม จึงทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ ซึ่งส่งผลทำให้สังคมภายในครอบครัวมีความรัก เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน มีความสามัคคี ซึ่งมีผู้นำชุมชนหรืออิหม่ามเป็นผู้กระตุ้นในการประยุกต์ใช้ศาสนาให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกต่อชุมชน โดยปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา รวมทั้งกายแต่กายตามแบบฉบับของอิสลาม ทำให้เกิดความไว้วางใจกัน พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนและมีมัสยิดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชุมชนแข็งแกร่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉวีวัชรแผ้ว (2554: 152) ได้ศึกษาการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลคอนจิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า โดยบริบทของมุสลิมและการเป็นเครือญาติเป็นแก่นแกนสำคัญของการสร้างเครือข่าย และ

ส่งเสริมการมีชุมชนที่แข็งแรง มั่นคง และยั่งยืน และส่งผลรวมไปถึงการส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

7.2.2 แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การถ่ายทอดเสียงตามสายอย่างต่อเนื่องและกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนา รับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน โดยผู้นำชุมชน อาจารย์วินัย ซึ่งเป็นอิหม่ามประจำมัสยิดได้ประยุกต์หลักศาสนามาถ่ายทอด เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งมุสลิมทุกคนรู้หลักคำสอนศาสนาอิสลามจากอัลกุรอานและอัลหะดีษอยู่แล้วและมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ตามอัลกุรอานที่ว่า “มุสลิมทุกคนต้องเชื่อว่าพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งทั้งหลายเพื่อยังประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ” ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่เตือนใจให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษาสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงมอบให้ ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดได้และเชื่อถือ เกิดความไว้วางใจตัวผู้นำ เริ่มผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มจากการรับผิดชอบครอบครัวตัวเอง นำไปสู่การรับผิดชอบครอบครัวและรับผิดชอบสังคม โดยการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียกร้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกกรัตน์ ยศไกรและคณะ (2547: 164) ได้ศึกษาการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก: กรณีคลองแสนแสบ พบว่า กระบวนการสร้างความตระหนักในปัญหาคองแสนแสบและการสร้างจิตสำนึกในการรักษาคองแสนแสบในชุมชน ด้วยกิจกรรมที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนหรือผู้รู้อื่นๆ สามารถส่งผลได้หลายระดับตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวและระดับชุมชน เพราะการศึกษาดูงานดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในตัวเอง ในด้านครอบครัวได้ไปทัศนศึกษาร่วมกันทั้งพ่อ แม่และลูก ทำให้ได้พูดคุยในสิ่งที่เห็นในสิ่งที่คิดและได้ลองทำร่วมกัน ส่วนชุมชนก็เช่นเดียวกันมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยร่วมกัน สร้างสรรค์ชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญเห็นความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม

7.2.3 หลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม

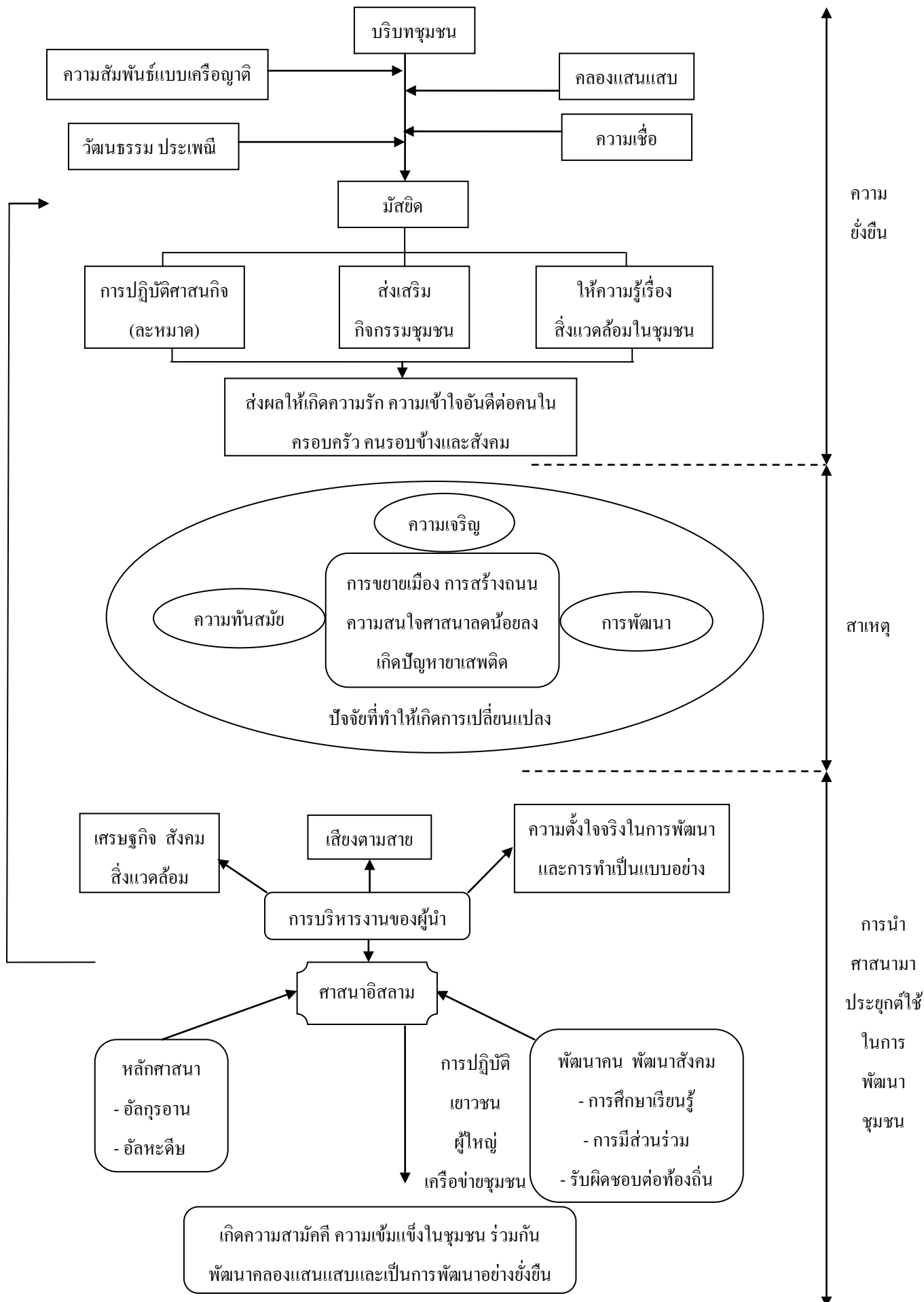
ในการศึกษาพบว่า ผู้นำหรืออิหม่ามและคณะกรรมการมัสยิดมีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชน โดยได้นำหลักคำสอนศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา โดยเริ่มจากการเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนให้คนในชุมชนเห็น ตั้งแต่การปฏิบัติศาสนกิจ การบริหารชุมชนที่โปร่งใส ซึ่งเกิดจากความตั้งใจจริงในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม จึงได้รับความเคารพจากสมาชิกในชุมชน ทำให้คนในชุมชนยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตาม โดยใช้หลักศาสนาให้ทุกคนเกิด

ความศรัทธาก่อนซึ่งส่งผลให้เกิดความมีส่วนร่วมในชุมชน โดยสื่อสารผ่านลำโพงของมัสยิดกว่า 700 ลำโพง ซึ่งมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางให้ความรู้เรื่องราวต่างๆและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคี พึ่งพาอาศัยกัน ไม่อิจฉาและไม่ทำร้ายกัน โดยผู้นำได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจว่าเป็นผู้อยู่ในศีลธรรม สามารถเป็นผู้นำในการประกอบพิธีทางศาสนา ให้คำแนะนำ สั่งสอน และให้คำปรึกษากับสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของไพศาล วงษ์อารี (2552: 48) ได้ศึกษาบทบาทของคณะกรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีมัสยิดในเขตพัฒนากรุงเทพมหานคร พบว่า บทบาทของคณะกรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมด้านศาสนาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือมีค่าเฉลี่ย 3.22 เมื่อพิจารณาผลเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีบทบาทอยู่ในระดับมาก โดยมีความประพุดติและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อชุมชนมีค่าสูงที่สุด คือ มีค่าเฉลี่ย 3.38 รองลงมาคือ บทบาทในการคัดค้านว่ากล่าว ชักชวนสมาชิกของชุมชนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว (ค่าเฉลี่ย 3.21) บทบาทในการสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนาโดยเผยแพร่คำสอนของศาสนาในรูปแบบต่างๆ (ค่าเฉลี่ย 3.18) การให้ความร่วมมือปรึกษาหารือ ป้อนปราบปัญหา แก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนตามหลักการของศาสนา (ค่าเฉลี่ย 3.18) และการใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือและจัดบริการกิจกรรมต่างๆ ของสังคม(ค่าเฉลี่ย 3.14) ตามลำดับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชณี ไผ่แก้ว (2545: 150) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก พบว่า มีมัสยิดเป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจร่วมกัน นอกจากนี้แล้วมัสยิดยังเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจและสังคมของคนในชุมชน มีอิหม่ามเป็นผู้นำในการอยู่ร่วมกัน ชาวไทยมุสลิมในชุมชนหนองจอกมีความศรัทธาในการปฏิบัติตามบทบัญญัติของคัมภีร์อัลกุรอานเนื่องจาก คัมภีร์อัลกุรอานคือธรรมนูญของการดำเนินชีวิต จึงทำให้อิทธิพลของศาสนาอิสลามปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน

ซึ่งการใช้ศาสนาเป็นตัวหลักค้นพบว่า ในภาพรวมชุมชนมัสยิดกมาตุลอิสลามนับถือศาสนาอิสลามกันมาตั้งแต่อดีต เมื่อมีการประยุกต์ใช้หลักคำสอนศาสนาในการพัฒนาชุมชน โดยให้ความรู้และเชิญชวนทุกคนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งในคำสอนของศาสนาอิสลามมุสลิมทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่พระเจ้า (อัลลอฮ์) ได้ประทานให้มนุษย์ได้ใช้ในการดำเนินชีวิต หากใครไม่ดูแลและทำลายสิ่งที่พระองค์ได้มอบให้ ผู้นั้นจะได้รับการลงโทษหลังจากที่เสียชีวิตไปแล้ว จึงทำให้ทุกคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกช่วยกันดูแลรักษาคลองแสนแสบสภาพแวดล้อมในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี ปราศจากปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีจริยธรรม ช่วยเหลือกัน มีน้ำใจเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนิเลาะ นิสะแม (2549: 55) ได้ศึกษาการนำหลักศาสนาอิสลามมาปฏิบัติในสังคม:

กรณีศึกษา ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า ประชาชนมีการนำหลักศาสนาไปปฏิบัติในสังคมส่วนใหญ่ในระดับมีการปฏิบัติค่อนข้างมากอยู่ใน 3 อันดับแรกคือ มุสลิมในตำบลจะบังติกอไม่ฆ่าฟันกัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 โดยมีค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .95 อันดับสองคือ มุสลิมในตำบลจะบังติกอให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 โดยมีค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .93 อันดับสามคือ มุสลิมในตำบลจะบังติกอมีความเอ็นดูต่อเด็กและไม่ทอดทิ้งผู้ชรา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 โดยมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .95

สรุปความเชื่อมโยงของผลการศึกษา (ภาพที่ 7.2) แสดงให้เห็นว่าการริเริ่ม ในการพัฒนาชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามเกิดจากแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจที่ผู้นำได้ใช้หลักศาสนามาประยุกต์กับการพัฒนาและสอดคล้องกับปัญหาทางกายภาพของชุมชน โดยมีปัจจัยความสำเร็จ ในการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญ ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ โดยผู้นำมีความยุติธรรม มีคุณธรรม มีจิตใจเป็นนักพัฒนา มีความเสียสละทั้งวิถีคิดและแนวปฏิบัติ โดยนำศักยภาพทางสังคมมาทำประโยชน์ให้กับท้องถิ่น เช่น อิหม่ามเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาและยอมรับ โดยการพัฒนาได้มีการบูรณาการเรื่องศาสนากับวิถีชีวิตเข้าด้วยกัน คงรักษาวัฒนธรรมความเป็นชุมชนดั้งเดิมเป็นทุนทางสังคม ในด้านการบริหารจัดการชุมชน มีการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่มีแนวคิดและรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตของชุมชนที่ชัดเจน เช่น การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนชุมชน การกำหนดหลักเกณฑ์การคัดสรรกรรมการชุมชน เป็นต้น และการจัดความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชนภายนอกที่เป็นภาครัฐ นอกจากนี้ ชุมชนมีความโดดเด่นในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ 3 ช่องทางคือ 1.คุตบะฮ์วันศุกร์ (ละหมาด), 2.ผ่านเสียงตามสายของชุมชน, 3. การเขียนเขียนเป็นรายบุคคล ซึ่งเน้นเนื้อหาประสานระหว่างปรัชญาทางศาสนาและวิถีชีวิตได้อย่างลงตัวจนเป็นที่ยอมรับ ทิศทาง การพัฒนาไปข้างหน้าของชุมชน มีเป้าหมายสูงสุด คือ ประชาชนมีความพร้อมที่จะดูแลรักษาท้องถิ่นไว้ได้ สังคมอยู่ดีกินดี รักษาความเป็นชุมชนดั้งเดิม มีความน่าอยู่ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลาม เป็นแบบอย่างชุมชนที่ใช้หลักศาสนาบูรณาการกับการพัฒนา คือ มีการนำเอาวิถีชีวิตมาประสานกับหลักศาสนาแล้วแปลงไปสู่การปฏิบัติ โดยศาสนามาจากความศรัทธาและวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเอง รวมถึงท้องถิ่นและสังคม ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ในการพัฒนาชุมชนยังรักษาการปกครองที่เป็นวิถีเดิมซึ่งให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น มีการสร้างความยั่งยืนโดยให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนวิถีคิดและปลูกจิตสำนึกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนและการสร้างระบบการรับรู้ด้วยการประชาสัมพันธ์ในทุกโอกาสอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทำให้ประชาชนให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ เกิดความสามัคคี จนชุมชนมีความเข้มแข็งและส่งผลให้เกิดความยั่งยืนตามมา

ภาพที่ 7.2 สรุปความเชื่อมโยงของผลการศึกษา

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษามัสยิดกมาลุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ซึ่งชุมชนมัสยิดกมาลุลอิสลามได้รับงบประมาณในการสนับสนุนน้อย ส่วนใหญ่งบประมาณที่ได้มาจากพลังของคนในชุมชนที่ช่วยกัน เช่น งานมัสยิด การบริจาคของคนในชุมชน การเช่าและใช้สถานที่ของมัสยิด หากมัสยิดมีการพัฒนาทุกคนในชุมชนจะมาช่วยกันก่อนถ้าไม่ไหวจริงๆ ทางมัสยิดและคณะกรรมการจึงจะประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก

2. พื้นที่หรือเขตชุมชนอิสลามควรนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน เพื่อเป็นประโยชน์ในพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

3. ควรศึกษาอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชนอื่น ที่เป็นอิสลามเพื่อจะได้ทราบว่าชุมชนอื่นที่นับถืออิสลามได้มีการนำหลักคำสอนศาสนามาใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างไรบ้าง แล้วนำมาเปรียบเทียบกันซึ่งจะทำให้รู้วิธีการและแนวทางในการแก้ไขปัญหามากขึ้น

4. เนื่องด้วยผู้วิจัยศึกษาเฉพาะการพัฒนาที่ยั่งยืนของคลองแสนแสบจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเท่านั้น ซึ่งการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาคุณภาพของน้ำเพื่อสามารถวิเคราะห์ผลของน้ำได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กนก จันทร์ทอง. 2539. **สิ่งแวดล้อมศึกษา: ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม**. ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- กนกรัตน์ ยศไกรและคณะ. 2547. **การศึกษากับการสร้างจิตสำนึก: กรณีคลองแสนแสบ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กนกวรรณ จิตต์สุภาพ. 2542. **การตอบสนองนโยบายการพัฒนาข้าราชการครูของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสายบุรีสายบุรี จังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2552. **อิสลามกับสิ่งแวดล้อม**. ปัตตานี: มิตรภาพปัตตานี.
- กังสดาล อยู่เย็นและคณะ. 2546. **วรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
- กุลนารี นุสและ. **กรรมการมัสยิดกมาตุลอิสลาม**. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- คณะกรรมการมัสยิดกมาตุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์. 2546. **เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เกษตรบุปผารินทร์.
- คณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร. **เจ้าหน้าที่ฝ่ายสถิติ**. 2555 (14 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- คณาจารย์จากคณะอุศุศุดดิน. 2540. **รากฐานศาสนาอิสลาม**. โดยเชกซัยนุลอาบีดีน ฟินดี. กรุงเทพฯ: สองสิ่ง.
- เครือข่ายชุมชน. **มัสยิดกมาตุลอิสลาม**. 2556 (23 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- โมลิต ปันเปี่ยมรัชฎ์. 2551. **ชีวิตพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ดอกเบี๋ย.
- จรัล ยิดนรดิน. **บิหลันประจำมัสยิดกมาตุลอิสลาม**. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- ชะฮีด ชัยยิด มุฮัมมัด บาเก็ร อัศศาดรุ. 2526. **บุคลิกภาพอิสลาม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

- ชัยเสถียร พรหมศรี. 2550. การจัดการความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด.
- เชค มุฮัมมัด อัลอะมีน อัชชังกีฎีย. 2552. อิสลามศาสนาที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นัทชา พรินติ้ง.
- ซอและห์ มีสุวรรณ. ม.ป.ป. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบอิสลาม. ค้นวันที่ 5 กันยายน 2555. จาก http://miftahbandon.org/data/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2009-08-26-07-54-38&catid=1:2009-08-20-08-44-59&Itemid=3
- ซาฮาบีเยห์ โต๊ะอาลิม. 2544. การสร้างแบบวัดจริยธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี. ปรินูญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ซูฟอัม อุยมาน. 2548. อิสลามกับการเข้าถึงหัวใจของศาสนาและความเข้าใจระหว่างศาสนา. กรุงเทพฯ. สำนักงานความร่วมมือเพื่อเผยแพร่และสอนอิสลาม.
- ณัฐวัชร เฒ่าภู. 2554. การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลนิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. 2512. อิสลามกับการเดินทางในอวกาศ. กรุงเทพฯ: วุฒิกรการพิมพ์.
- ทรงยศ แวหงษ์. ม.ป.ป. ประวัติศาสตร์อาหรับและกำเนิดอิสลาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ทวี ทิมขำ. 2528. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทองดี โช๊ะมัน. กรรมการมัสยิดกมาตุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- ทองทิพภา วิริยะพันธุ์. 2550. เศรษฐกิจพอเพียง: ความพอเพียงมวลรวมในประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: G.P.CYBERPRINT CO.,LTD.
- ธนากร สังเขป. 2547. บทความทางวิชาการ ประกอบการบรรยายในการสัมมนา. เรื่อง ทิศทางการพัฒนาชุมชนไทยในอนาคต. วันที่ 29 – 30 มกราคม 2547. ณ ห้องประชุมอาคารวิทยบริการ สถาบันราชภัฏลำปาง.

- นิเลาะ มิสะแม. 2549. การนำหลักศาสนาอิสลามมาปฏิบัติในสังคม: กรณีศึกษา ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บรรจง บินกาซัน. 2547. อิสลามกับวิกฤติสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา.
- บัณฑิตย์ สะมะฮุน. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- ประสิทธิ์ จิระ. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- ปริญญวิทย์ อีสมาแอลและคณะ. 2540. วิถีอิสลาม. กรุงเทพฯ: จีรรัชการพิมพ์.
- ปรีชา เศรษฐจิธร. 2527. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พรภิรมย์ คัสกัมพล. 2550. ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว. ค้นวันที่ 12 สิงหาคม 2555. จาก <http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2552/personal-07.html>
- พระธรรมปิฎก ประยุทธ์ ปยุตโต. 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว.
- พิสันต์ ประทานชวน. 2553. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน. การพัฒนาชุมชน ณ วิทยาลัยการทัพบก วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2553. หน้า 2.
- พีระพงษ์ สะฮัน. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- ไพศาล วงษ์อารี. 2552. บทบาทของคณะกรรมการมัสยิดต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีมัสยิดในเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มนูศักดิ์ โต๊ะเถื่อนและนิเลาะ แวอุเซ็ง. 2553. แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมในอิสลาม. วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย. 6 (11): 72-73.
- มยุรา วงษ์สันต์. 2546. รู้จักอิสลาม. กรุงเทพฯ: สภาขุมมุสลิมโลก สำนักงานประเทศไทย.
- มะฮ์ดี กุ้ลละนี. 2546. อัลกุรอานกับธรรมชาติวิทยา. โดยเชคซัยนุลอาบีดีน ฟินดี. กรุงเทพฯ: สองสิ่ง.
- มรวาน สะมะฮุน. 2550. อัลกุรอานสู่การปรับเปลี่ยนประเทศไทย เล่มที่ 1-2 : พระดำรัสของพระองค์อัลลอฮ. กรุงเทพมหานคร : ส.วงศ์เสี่ยม.

มัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2553. ประวัติความเป็นมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน. ค้นวันที่ 31 สิงหาคม 2555.

จาก [http://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=119:](http://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=119:history&catid=68:history&Itemid=88)

[history&catid=68:history&Itemid=88](http://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=119:history&catid=68:history&Itemid=88)

มัสลิน มาหะมะ. 2552. อิสลามวิถีแห่งชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา: อิสลามเข้าสู่.

มานี ชูไทย. 2544. อิสลาม: วิธีการดำเนินชีวิตที่พัฒนาคุณภาพชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาสุศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

มูเตซา มุญาฮิด. 2526. การเข้าใจอัลกุรอาน. โดยบรรจง ปินกาชัน. กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือ
ทางนำ.

มุฮัมมัด บัลลูนี ป็อนขุนพล. ม.ป.ป. อัลกุรอานและอัลหะดีษเกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ. กรุงเทพฯ:
ส.วงศ์เสงี่ยม.

มุฮัมมัด บิน อิบรอฮีม บิน अबดุลลอฮ์ อัศ-ศุwayยูรีย์. 2551. มารยาทการให้สลาม. โดย สุกรี นูร์ จง
รักสัตย์. กรุงเทพฯ.

มุฮัมมัด สลาม. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

มุฮัมมัด เหมอนุกุล. 2546. สื่อแห่งความสุข. กรุงเทพฯ: นัทชา พรินต์.

มุฮัมมัด อิบรอฮีม อัศ-ศุwayยูรีย์. 2552. ความประเสริฐของอัลกุรอาน. โดยอันวา สะอู. สำนักงาน
ความร่วมมือเพื่อการเผยแพร่และสอนอิสลาม อีร-ร็อบวะฮ์ กรุงริยาด.

มุฮัมมัด ฮูเซน ฎะบาฎะบาอีย. 2547. พื้นฐานอิสลาม. โดยเชคมุฮัมมัดซารีฟ เกตุสมบุญ.
กรุงเทพฯ : 14 พับบลิชัน.

ยะยา มินยี. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

รัชนี ไฝแก้ว. วิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมชุมชนหนองจอก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วรรณิ เล่าสุวรรณ. 2526. นราธิวาส-ชุมชนจัดการ. ค้นวันที่ 26 มีนาคม 2555. จาก

http://www3.cdd.go.th/narathiwat/j/index.php?option=com_content&view=article&

[id=90:-41-&catid=47:2011-02-21-16-38-29&Itemid=94](http://www3.cdd.go.th/narathiwat/j/index.php?option=com_content&view=article&id=90:-41-&catid=47:2011-02-21-16-38-29&Itemid=94)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ม.ป.ป. **คลองแสนแสบ**. ค้นวันที่ 31 สิงหาคม 2555. จาก

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%84%E0%B8%A5%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%AA%E0%B8%9A>

วิชัย สะอื้น. กรรมการมัสยิดกมลาไสย. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

วิทยากร เชิงกุล. 2547. **พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคนจน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

วินัย เทียนน้อย. 2540. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.

วินัย สมะอุ. 2555. **หลักคำสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม**. ค้นวันที่ 5 กันยายน 2555.

จากhttp://www.kamalul.com/index.php?option=com_content&view=article&id=123:environment

วินัย สมะอุ. ม.ป.ป. **เอกสารการบรรยายธรรม**. ณ มัสยิดกมลาไสย.

วินัย สมะอุ. อีหม่ามมัสยิดกมลาไสย. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2532. **หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮาส์.

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนสระบุรี. ม.ป.ป. **คัมภีร์พัฒนาชุมชน**. สระบุรี.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2549. **รายงานการวิจัย โครงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน.

สนธยา พลศรี. 2547. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮาส์.

สมพร เทพสิทธา. 2549. **การเดินทางรอยพระยุคลบาท เศรษฐกิจพอเพียง ช่วยแก้ปัญหาควยากจนและการทุจริต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.

สมพร แสงชัย. 2550. **สิ่งแวดล้อม: อุดมการณ์ การเมืองและการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมาน อารีย์. กรรมการมัสยิดกมลาไสย. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2523. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ลัยยิด มุฮัมหมัด สุเชน ตะบะตาบาอียฺ. ม.ป.ป. ความสัมพันธ์ทางสังคมในอิสลาม. โดยจรัญ มะลูลีม. กรุงเทพฯ.

สายสัมพันธ์และคณะ. 2539. **หนังสืออื่นใดคืออิสลาม**. กรุงเทพฯ: จิรัชการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและคณะ. 2547. **คู่มือการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551ก. **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551ข. **เส้นทางสู่ความพอเพียง**. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11**. กรุงเทพฯ.

สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา. 2550. **การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ.

สำนักวิจัยและค้นคว้า มหาวิทยาลัยอิสลามนครมะดีนะฮ์และคณะ. 2549. **หลักการอิสลาม. ชาอูดิอาระเบีย**.

สุทธิพร รัตนธร ศรีธธา. 2553. **ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธศาสนคัมภีร์ (พระพุทธรักษา)**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุทัศน์ ยิดนรดิน. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

ศูนย์เศรษฐกิจสร้าง. 2550. **แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิวิถีสุข.

ศูนย์เศรษฐกิจสร้าง. 2551. **การเรียนรู้ร่วมกันแบบมีเข็มมุ่งสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ฟาอากัย.

สุริยา เหมะศิลป์. ม.ป.ป. ศีกษาศาสตร์กับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. บทความวิชาการ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุเกศ พุ่มอ่อน. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

สุไชนิ ขำมิน. กรรมการมัสยิดกมาลุลอิสลาม. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

เสรี พงศ์พิศ. 2550. เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. วัฒนธรรมอิสลาม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางนำ.

อนุชา หวังภักดี. 2553. การเผยแพร่คำสอนในศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและ
สิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาโตะอิหม่ามในเขตกรุงเทพมหานคร. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. 2539. พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรค แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการ
พัฒนา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อักษะอิด มุรตะฎอ มุญาอะซะรี. 2532. พลังอมตะแห่งอิสลาม. กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรม สถาน
เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านประจำกรุงเทพฯ.

อับดุลรอซซาก โซพยาคะ & อับดุลอาซิ หะยีวันนิก & มุฮัมมัด เบ็ญนุ้ยและคณะ. 2552. อิสลามกับ
สิ่งแวดล้อม. ปัตตานี: มิตรภาพปัตตานี.

อับดุลเราะหฺมาน บิน อับดุลกะรีม อัลชีหะฮ์ และอับนุรอมลี ยูनुส. 2553. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ
ศาสนาอิสลาม. กันยายนที่ 4 กันยายน 2555.

จาก http://d1.islamhouse.com/data/th/ih_articles/th_islam_guide_chapter_3.pdf

อัลลามะฮ์ เชค มุฮัมมัด ศอลิห์ อัล สุชัยมีน. 2552. อธิบายพื้นฐานการศรัทธา ชัรฮ์ อุซูลอิหม่าม.
โดยอับดุลรอซซาก อัสมาอิล อะหมัด. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นั้ชา พริ้นติ้ง.

อัสรัน นิยมเดชาและซุฟอัม อุษมาน. 2552. ความมหัศจรรย์ในทางวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ใน
คัมภีร์อัลกุรอาน. สำนักงานความร่วมมือเพื่อการเผยแพร่และสอนอิสลาม อีร-ร็อบวะฮ์
กรุงริยาด.

อาลี เสือสมิง. 2553. เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการอิสลาม. กันยายนที่ 13 สิงหาคม 2555.

จาก <http://www.alisuasaming.com/main/index.php/economic-islam>

อาลี เสือสมิง. 2554. **คลองแสนแสบและบรรพชนมุสลิมเชื้อสายต่างๆ**. ค้นวันที่ 13 สิงหาคม

2555. จาก <http://www.alisuasaming.com/index.php/historyofislaminthailand/1501-historyofislaminthailand10>

อาศิส พิทักษ์คุมพล. 2554. **จริยธรรมพื้นฐานสำหรับเยาวชน**. กรุงเทพฯ: สำนักจุฬาราชมนตรี.

อาหมัด สุชน อัลฟารีดี. 2552. **40 หะดีษสร้างครอบครัวคุณธรรมสู่สังคมอุดมสุข**. กรุงเทพฯ.

อันวาย ยูอันเงาะ. **กรรมการมัสยิดกมลาอิสลาม**. 2556. (15 มกราคม). การสัมภาษณ์.

อุษณีย์ นรฮิม. 2550. **อิสลามกับสิ่งแวดล้อม**. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

เอกราช มูเก็ม. 2549. **จุฬาราชมนตรี ประวัติศาสตร์ผู้นำไทยมุสลิม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.

ฮัมมูคะฮ อับดุลอาญีและอับดุลเลาะ อับรู. 2542. **อิสลามและมุสลิม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ปัตตานี:

สำนักงานวิชาการและบริการชุมชน วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

CDD Phetchaburi Community. 2552. **ปรัชญา แนวคิดพื้นฐาน หลักการกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน**. ค้นวันที่ 26 มีนาคม 2555.

จาก<http://www3.cdd.go.th/phetchaburi/boardsmf/index.php?topic=229.0>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

นายวินัย สะมะฮุน	อายุ 71 ปี	อิหม่ามมัซยิดกมาลุลอิสลาม
นายพีระพงษ์ สะฮัน	อายุ 50 ปี	คอเต็บ
นายจรัส ยิคนรดิน	อายุ 65 ปี	บิหลั่น
นายสุทัศน์ ยิคนรดิน	อายุ 72 ปี	กรรมการมัซยิด
นายสมาน อารีย์	อายุ 46 ปี	กรรมการมัซยิด
นายประสิทธิ์ จี๊จะ	อายุ 47 ปี	กรรมการมัซยิด
นายทองดี โชะมัน	อายุ 55 ปี	กรรมการมัซยิด
นายยะยา มินยี	อายุ 45 ปี	กรรมการมัซยิด
นายวิชัย สะอีนะ	อายุ 49 ปี	กรรมการมัซยิด
นายสุไฮนี ขำมิน	อายุ 40 ปี	กรรมการมัซยิด
นายมุฮัมมัด สลาม	อายุ 50 ปี	กรรมการมัซยิด
นายอันวาย ยูฮันเงาะ	อายุ 43 ปี	กรรมการมัซยิด
นายสุเกศ พุ่มอ่อน	อายุ 55 ปี	กรรมการมัซยิด
นายบันทิตย์ สะมะฮุน	อายุ 49 ปี	กรรมการมัซยิด
นางกุลนารี นุสและ	อายุ 41 ปี	กรรมการมัซยิด

รายชื่อเครือข่ายชุมชนจัดตั้งโดยราชการในเขตท้องถิ่นมัซยิดกมาลุลอิสลาม ประกอบด้วย

๑. ชุมชนห้าพี่น้องพัฒนา
๒. ชุมชนวาสิษฐี
๓. ชุมชนรวมใจรักพัฒนา
๔. ชุมชนสามัคคีทำ
๕. ชุมชนกมาลุลอิสลาม
๖. ชุมชนนุรุดดิน
๗. ชุมชนอาบูพัฒนา

๘. ชุมชนหมู่แปดร่วมใจพัฒนา
๙. ชุมชนรวมพลังพัฒนา
๑๐. ชุมชนมัสยิดอีดาเย่าตุลอิสลามียะห์
๑๑. ชุมชนหมู่บ้านอินเตอร์
๑๒. ชุมชนเกาะขุนเณร
๑๓. ชุมชนเจริญสุขพัฒนา
๑๔. ชุมชนตาหวานพัฒนา
๑๕. ชุมชนศรีบูรพาบ้านแบนชะโด
๑๖. ชุมชนอิดค์ฮาร์ด
๑๗. ชุมชนอิดค์ฮาร์ดพัฒนา
๑๘. ชุมชนราษฎร์พัฒนา
๑๙. ชุมชนเกาะใหญ่พัฒนา
๒๐. ชุมชนสามัคคี
๒๑. ชุมชนโฆ๊ะมันร่วมพัฒนา
๒๒. ชุมชนอนุรักษ์คลองแสนแสบ

ภาคผนวก ข

ภาพประกอบ

ภาพมัสยิดกมาลอุสลาม

ภาพประชาชนกำลังละหมาดที่มัสยิด

ภาพมัสยิดโดนน้ำท่วม

ภาพความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน

ภาพกิจกรรมวันที่ 20 กันยายน เป็นวันอนุรักษ์ แม่น้ำ คูคลองแห่งชาติ

ภาพการนั่งเรือชมคลองแสนแสบ

ภาพอาจารย์วันชัย สมะอุณ (ผู้นำศาสนา) เป็นพิธีเปิดงานวันอนุรักษ์ คุ คลองแห่งชาติ วันที่ 20 กันยายน

ภาพบรรยายกาศการเสวนา

ภาพการจัดรายการเสียงตามสาย

ภาพบรรยากาศคลองแสนแสบบริเวณหน้ามัสยิดกมลาไสย

ภาพการบรรยายคุตบะฮ์ (คำแนะนำตักเตือน)

ภาพอาจารย์วินัย สะมะฮูน (อิหม่ามหรือผู้นำศาสนา) ของชุมชนมัลลิกมาลุลอิสลาม

ภาคผนวก ค

คำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกและ

แนวทางการสังเกต

ภาคผนวก ก

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลาม

คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

มิติที่ 1. ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนมัสยิดกมาลุอิสลาม

มิติที่ 2. ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ 3 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 สังคม

การศึกษา

- นโยบายท้องถิ่นที่เน้น “พัฒนาคน พัฒนาสังคม”

- การพัฒนาการศึกษาทั้งสายสามัญและด้านศาสนา แก่สมาชิกในชุมชน

ศาสนา

- การพัฒนามัสยิดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

- การสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการพัฒนา การประสานความร่วมมือจาก

หน่วยงานภายนอกในการช่วยเหลือ สนับสนุน ให้เข้ามามีส่วนร่วม

- สิ่งที่น่าไปสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ด้านที่ 2 เศรษฐกิจ การสร้างรายได้ในชุมชนและการส่งเสริมการออม

- การจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ชุมชนหรือกองทุนหมู่บ้าน

- การส่งเสริมการอบรมอาชีพให้กับคนในชุมชน

- การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันพึ่งพาตนเองได้

ด้านที่ 3 สิ่งแวดล้อม

- การจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้และทำความสะอาดของมัสยิด

- กิจกรรมวันอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองแห่งชาติ

- การจัดการขยะของชุมชน

- วิธีการที่ทำให้เกิดการยอมรับจากชาวบ้านในการให้ความร่วมมือเรื่องสิ่งแวดล้อม

- การรักษาคลองแสนแสบ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้ยั่งยืน

- การเป็นผู้นำในการฟื้นฟู รักษาสภาพแวดล้อมในชุมชน

- การจัดกิจกรรมรณรงค์ อนุรักษ์ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนร่วมทำให้ทรัพยากรสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

- การทำให้ชุมชนเป็นต้นแบบด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม

- การกระจายโอกาสให้คนส่วนใหญ่สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม

มิติที่ 3. ข้อมูลเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของชุมชนอิสลาม โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ 3 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 เศรษฐกิจ

- การนำหลักความรู้ทางศาสนาอิสลามมาใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันในเชิงเศรษฐกิจ

- วิธีการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปตามข้อกำหนดของศาสนบัญญัติ (คำสอนและข้อปฏิบัติที่ถูกกำหนดอย่างถูกต้อง)

ด้านที่ 2 สังคม

- วิธีการใช้หลักศาสนาอิสลามในการนำมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

- การบูรณาการหลักศาสนาอิสลามกับหลักวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน

- อิทธิพลทางศาสนากับการต่อต้านกระแสสังคมจากภายนอก เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ด้านที่ 3 สิ่งแวดล้อม

- คัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคลองแสนแสบ

- ผลที่ได้จากการพัฒนาตามคำสอนในศาสนาอิสลามมาปฏิบัติให้เกิดความยั่งยืน

- แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

มิติที่ 4. ปัญหาอุปสรรค

แบบสังเกตการณ์

อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดกมลาอุลอิสลาม

คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร

พื้นที่ที่ทำการสำรวจ.....

ที่อยู่.....

วันที่.....เวลา.....

รายการ	สิ่งที่พบเห็น	ข้อมูลจากชาวบ้าน
ด้านศาสนา เช่น การละหมาดและการบรรยายศาสนาธรรม		
อุปกรณ์ที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์		
การรณรงค์ปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนและเยาวชนมีส่วนร่วม		
การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ		
สภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชน		
ความสัมพันธ์ในชุมชน		
การส่งเสริมการศึกษา		
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ		
ความยั่งยืนของทรัพยากร		

หมายเหตุ

.....

.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นามสกุล

นางสาวระพีพรรณ มุหะหมัด

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต

สาขาสื่อสารมวลชน

มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2551

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. 2553 – 2554

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูล